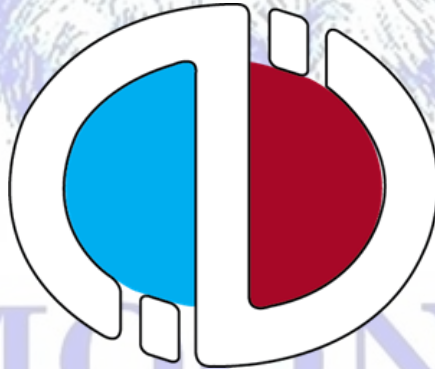

HUK209U ANAYASA HUKUKU

**ÜNİTE ÖZETLERİ
DENEME SORULARI
ÜNİTE SORULARI
ÇIKMIŞ SORULAR**

SKYMOON PDF

DON'T ASK QUESTIONS, JUST FOLLOW...

"DERS GEÇMENİN EN KOLAY YOLU"

SINCE 2020

ÜNİTE 1: ANAYASA KAVRAMI, ANAYASACILIK AKIMI VE ANAYASA ÇEŞİTLERİ

ANAYASA KAVRAMI

En basit tanımıyla Anayasa, bir devletin temel örgütleniş tarzını, organlarını, bu organlar arasındaki ilişkileri ve devletle birey arasındaki ilişkilerin temel kurallarını belirleyen üstün bir kanundur.

Anayasacılık Akımının Doğuşu

Dünyadaki ilk yazılı anayasa metni, İngiliz ihtilali sırasında kabul edilmiş ve ömrü pek kısa sürmüş olan "Instrument of Government" (Hükümet Aracı) adlı bir belgedir. Bugünkü anlamında ilk anayasalar ise, 1787 ABD ve 1791 Fransa anayasalarıdır. İlk Osmanlı Türk Anayasası da 1876 yılında kabul edilmiş olan "Kânûn-ı Esâsî" dir.

Anayasa kavramının ve anayasacılık akımının niçin daha önceki çağlarda değil de, 18. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmasında siyasal düşüncenin laikleşmesi ve burjuva sınıfının yükselişi etken olmuştur. İl k ve orta çağlarda hâkim olan düşünce, devlet düzeninin ilahi kökenli olduğudur. Avrupa'da Rönesans, Reform ve Aydınlanma hareketlerinin etkisiyle bu görüş, devletin kökeninin insan ya da toplum iradesine dayandığı yönünde değişmiş, diğer bir deyimle siyasal düşünce laikleşmiştir. 17. ve 18. yüzyıllarda devletin kökenini açıklamak üzere Hobbess, Locke ve Rousseau gibi önemli düşünürler tarafından "toplum sözleşmesi" teorileri ortaya çıkmıştır. Bu teorilerinin ortak noktası, devletin ortaya çıkmasından önce insanların bir "tabiat hâli"nde yaşadıkları ve bu döneme zorunlu olarak fiziksel gücün hâkim olduğudur. Bir noktada insanlar, bu güvensiz ve anarşik durumdan kurtulmak, hayatlarını ve haklarını güvenceye kavuşturmak amacıyla, üstün bir otorite kurmaya, diğer bir deyimle devleti yaratmaya karar vermişlerdir ki buna toplum sözleşmesi adı verilmektedir. Anayasacılık akımının kökeninde yatan ikinci temel olgu, kıtalararası deniz ticaretinin gelişmesiyle birlikte ekonomik gücü büyük ölçüde artan bir ticari (daha sonra da endüstriyel) burjuva sınıfının ortaya çıkmasıdır. Orta Çağ'ın aristokrasi (soylular) sınıfının, daha sonraları da mutlak hükümdarların hâkimiyetine dayanan devlet ve hukuk düzeninde, bu yeni burjuva sınıfının iktidardaki payı çok önemsizdi. Ayrıca başta mülkiyet hakkı olmak üzere temel hakları da hukuki güvenceden yoksundu. Bu anlamda 18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyıl "demokratik devrimleri" özü bakımından burjuva devrimleridir. Bu devrimlerle burjuvazi, aristokrasiyi tasfiye etmek, hükümdarlığı da ya ortadan kaldırmak veya onun yetkilerini sınırlandırmak suretiyle, kendi hak ve hürriyetlerini güvence altına almaya çalışmıştır. Bu dönemde ortaya çıkan yazılı anayasalar bu büyük sosyal dönüşümü hukuken tescil eden belgelerdir.

Anayasal Devlet ve Kuvvetler Ayrılığı

Anayasacılık akımının tarihsel kökeninde, hükümdarların mutlak iktidarını burjuvazinin hak ve hürriyetleri lehine sınırlandırma çabası yattığına göre, bunu gerçekleştirecek aracın "kuvvetler ayrılığı" ilkesi olduğu düşünülmüştür. İngiliz düşünürü Locke ve Fransız düşünürü Montesquieu

tarafından savunulmuş olan, fakat literatürde daha çok ikincisinin adıyla özdeşleştirilen teoriye göre, devletin yasama, yürütme ve yargı olmak üzere üç iktidarı vardır. Yasama iktidarı, genel ve objektif hukuk kuralları koyma iktidarı; yürütme iktidarı, bu kuralları somut ve bireysel durumlara uygulama iktidarı; yargı iktidarı da bu kuralların uygulanmasından doğan hukuki ihtilafları çözme iktidarıdır. Montesquieu ve onu izleyenlere göre, birey hak ve hürriyetlerinin korunabilmesi ve güvence altına alınabilmesi için, bu üç kuvvetin ayrı devlet organlarına verilmesi gereklidir. Bu kuvvetlerden ikisi, hele üçünün aynı elde toplanması hâlinde, bundan istibdat yönetimi doğar. Kuvvetlerin ayrılmış olduğu bir ülkede, bu kuvvetlerin birbirlerini frenlemesi ve dengelemesi sayesinde, birey hürriyetleri devlete karşı korunmuş olur.

İlk yazılı anayasalar olan 1787 ABD ve 1791 Fransız anayasaları, çok büyük ölçüde bu teoriden esinlenmiştir. Anayasacılık akımının ortaya çıkmasındaki temel amaç, devletin mutlak iktidarını birey hürriyetleri lehine sınırlandırmak olduğuna göre, ancak bunu etkin şekilde gerçekleştirebilen devletler, "anayasal devlet" sayılabilirler. Bir anayasası olan her devlet, elbette anayasal devlet değildir. Bugün, otoriter veya totaliter hemen hepsinin anayasası vardır. Ancak bu anayasalar, fonksiyonel anlamda değil, sadece biçimsel anlamda anayasalardır. Bu devletleri, bir anayasa yapmaya sevk eden saik, iç ve milletlerarası kamuoyunda bir meşruluk ve saygınlık görüntüsü verme isteğinden başka bir şey değildir. Anayasal devlet, devlet iktidarının sınırlandırılmış olduğu devlettir. Nitekim, "sınırlı devlet" deyimini literatürde "anayasal devlet" in anlamdaşı olarak kullanılmaktadır.

Yazılı Yazısız ve Sert Yumuşak Anayasa Ayrımı

Demokratik devrimlerin amacı, devlet iktidarını bölerek sınırlandırmak olduğuna göre, bunun yazılı bir belgeyle tescil edilmesi ve kurumsallaştırılması tabiidir. Diğer bir deyişle, yazılı anayasa, anayasacılık akımının doğal sonucudur. Bugün yazılı bir anayasaya sahip olmayan devletler çok istisnaidir ve bu istisnalar, çok özel şartlarla açıklanabilir.

İngiltere, yazılı bir anayasaya sahip olmamakla birlikte, çok güçlü anayasal gelenekleri, yaygın ve güçlü demokrasi kültürü ve etkin sivil toplum kuruluşları sayesinde bir anayasal devlettir.

İsrail, Yahudi Devleti'nin niteliği i üzerinde laik ve Ortodoks Yahudiler arasındaki derin görüş farkı nedeniyle bir anayasa yapamamış, ancak çeşitli devlet kurumlarını olağan kanunlarla düzenlemiştir.

Suudi Arabistan da tek meşru anayasasının şeriat olduğu ve beşerî irade ürünü bir anayasanın yapılamayacağı inancıyla, yazılı bir anayasa yapmamıştır. Daha önemli bir ayrım, yumuşak/esnek anayasalarla, anayasalar arasındaki ayrımdır. Yumuşak anayasa, yapılması ve değiştirilmesi, tamamen olağan (adi) kanunlarla aynı yöntemlere tabi olan anayasadır. Günümüzde, bu tür anayasaların hemen hiçbir örneği yoktur.

Çağdaş devletlerinin hemen hepsinin benimsediği katı anayasa ise yapılması ve değiştirilmesi, olağan kanunlardan

farklı ve daha güçleştirici yöntemlere tabi kılınan anayasa demektir. Bir anayasayı tümünden yeniden yapma iktidarına "asli kurucu iktidar" o anayasayı kendi koyduğu değiştirilme kurallarına uygun olarak değiştirme iktidarına da "tali (türevsel) kurucu iktidar" adı verilir. Asli kurucu iktidar, ya bu özel amaçla özel olarak kurulmuş bir kurucu meclis veya olağan yöntemlerle seçilmiş bir yasama meclisi tarafından kullanılabilir ve çoğu zaman buna bir halk oylaması (referandum) aşaması da eklenir. Tali kurucu iktidarın anayasayı değiştirmesi konusunda ise ülkeler, katılığın derecesi yönünden farklı kabul etmişlerdir. Bunlar arasında, yasama meclisinde (veya meclislerinde) 3/5, 2/3, 3/4 gibi nitelikli çoğunluklar aranması; bir kereden fazla görüşme şartı; zorunlu veya ihtiyari (seçimlik) halk oylaması; birbirini izleyen iki yasama meclisi tarafından kabul şartı; anayasanın bazı bölümlerinin değiştirilmesinin daha da güçleştirici şartlara bağlanması; nihayet anayasanın bazı hükümlerinin değiştirilemez kılınması gibi, çeşitli yöntemler sayılabilir. Çağımızda hemen bütün devletlerin sert/katı anayasa sistemini benimsemiş olmasının iki temel nedeni vardır. Birincisi, siyasal ve hukuki istikrar düşüncesidir. Diğer bir deyişle, bir devletin temel kuruluşunu belirleyen bir hukuki metnin, günlük siyasal dalgalanmaların ve duygusal faktörlerin sonucu olarak, basit çoğunluklarla sık sık değişmesi, temel siyasal istikrar ihtiyacı ile bağdaşmaz. İkincisi, anayasa değişikliklerinde yasama meclislerinin nitelikli çoğunluklarına ve diğer güçleştirici şartlara yer verilmesi, çoğunluğun mutlak ve keyfi iktidarına karşı, azınlıkta olan toplum gruplarının bir güvencesidir. Bu anlamda, anayasa değişikliklerinde aranan nitelikli çoğunluk şartı, bir azınlık ve vetosu olarak kabuk edilebilir. Çağdaş çoğulcu (plüralist) demokrasi anlayışı, elbette çoğunluğun ülkeyi yönetme hakkını kabul etmekle birlikte, bunu azınlıkların temel haklarının korunmasıyla sınırlı olmasını şart koşmaktadır.

ÜNİTE 2: TÜRKİYE'DE ANAYASA GELİŞMELERİNE GENEL BAKIŞ

OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİ

Bu dönem, devlet yönetimi sistemi bakımından, mutlak bir monarşiydi. Padişahın yetkilerini sınırlandıracak hukuk kuralları ve bu kuralları etkili kılacak hukuki mekanizmalar yoktu. Bütün devlet yetkileri padişahla toplanmıştı. Teorik olarak, padişahın bu yetkilerinin şeriat kurallarına uygun olarak kullanması gerekiyordu. Ancak şeriata uygunluğu etkin şekilde denetleyecek bir mekanizma da mevcut değildi.

Osmanlı İmparatorluğu'nda anayasal gelişmenin bir adımı olarak, 1808 yılında merkezî hükümetin temsilcileri ile âyan temsilcileri arasında kabul edilip imzalanan Sened i İttifak gösterilir. Bu senette, devlet işlerine resmî sıfatı haiz memurlardan başkasının karışamayacağı, iktidarın kullanılmasına sadrazamın katılacağı ve bundan dolayı kendisinin sorumlu olacağı gibi hükümler yer almış, buna karşılık âyan temsilcileri, içlerinden birinin devlete karşı ayaklanması halinde bunun bastırılmasına yardımcı olmayı taahhüt etmişlerdir. Bu anayasal belgenin hükümlerinin uygulanmasını sağlayacak bir mekanizma yoktur. Bu belge

merkezî hükümetin ne kadar zayıf olduğunun da bir kanıtıdır.

Osmanlı anayasal gelişmesinin ikinci aşaması, 1839 tarihli Tanzimat Fermanı'dır. Bu fermanla, devletin bütün uyrukları için can, mal ve ırz güvenliği vaad edilmiş, vergi ve askerlik işlerinin de bir düzene bağlanacağı söylenmiştir. Bu vaatler, 1856 Islahat Fermanı ile de doğrulanmış, bu fermanla da din farkı gözetilmeksizin bütün devlet uyruklarının eşit işlem görmesi ilkesi getirilmiştir.

Bu fermanlar ve Tanzimat adı verilen yenilik hareketleri, anayasacılık akımının doğmasını hazırlamış, bu akımın etkisiyle de 1876 yılında ilk Osmanlı Anayasası (Kanun i Esâsî) ilan edilmiştir. 1876 Anayasası, Meclis i Umumi adında bir parlamento kurmuştur. Bu parlamento, bütün üyelerini padişahın atadığı Heyet i Âyan ve üyelerin halk tarafından iki dereceli seçimle belirlendiği Heyet i Mebusan şeklinde iki meclisten meydana gelmektedir. Devlet yönetiminde ağırlık gene de padişahıdır. II. Abdülhamid, 1876 yılında Mebusan Meclisi'ni dağıtarak ülkeyi yeniden mutlakiyetle yönetmeye başlamıştır.

Genç Türkler adı verilen muhalif bir hareket ve sonrasında askeri birliklerin isyana başlamasıyla II. Abdülhamid, 1876 Anayasası'nı yeniden yürürlüğe koymak zorunda kalarak, II. Meşrutiyet dönemi açılmıştır. Bu meşrutiyete karşı başlatılan 31 Mart Vak'ası adı verilen gerici ayaklanma sonucu II. Abdülhamid tahttan indirilmiş ve 1909 yılında anayasa daha demokratik bir parlamenter sistem yönünde önemli değişikliklere uğramıştır. Padişahın yetkileri daraltılarak Mebusan Meclisi'nin yetkileri genişletilmiş, Bakanlar Kurulu'nun bu meclise karşı sorumlu olduğu açıkça belirtilmiş, padişahın meclisi feshetme hakkı, Âyan Meclisi'nin onayı ve üç ay içine yeni seçim yapılması şartlarına bağlanmıştır.

Bu anayasa değişiklikleriyle 1876 Anayasası, demokratik bir meşruti monarşi anayasası haline getirilmiş oldu. Ancak ağırlaşan iç ve dış koşullar, ülkede yeterli demokratik geleneğin bulunmaması, bu anayasanın gereği gibi uygulanmasına imkân vermedi. Bu rejim, I. Dünya Savaşı'nda alınan yenilgi sonucu yıkıldı.

MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ

23 Nisan 1920 tarihinde TBMM açıldı. Meclisin ilk işlemlerinden biri, kendi bünyesi içinden çıkan bir yürütme kuvveti kurmak oldu. Yürütme kuvvetini meydana getiren bakanlar (icra vekilleri), Meclis tarafından ve kendi üyeleri arasından teker teker seçiliyordu.

TBMM Hükümeti'nin dayandığı ilkeler, 20 Ocak 1921 Teşkilat ı Esasiye Kanunu ile daha da açıklığa kavuşturuldu. Bu Anayasanın en önemli yeniliği ve en devrimci ilkesi, millî egemenlik ilkesi oldu. Bu Anayasa ile yasama ve yürütme kuvvetlerinin mecliste toplandığı, meclisin bakanlara yön gösterebileceği ve gerektiğinde onları değiştirebileceği, il ve nahiyeelerde halk idaresi, yani yerinden yönetim ilkesi kabul edilmiştir.

1921 Anayasası'nın kurduğu bu hükümet sistemi, meclis hükümeti sisteminin tipik bir örneğidir.

CUMHURİYETİN İLANI

1921 Anayasası da egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğunu belirtmek suretiyle cumhuriyetin dayanacağı temel ilkeyi ortaya koymuştu. TBMM'nin 301 ve 308 sayılı kararlarıyla padişahlık da resmen sona erdirildikten sonra rejimin cumhuriyet olduğunda kuşku kalmamıştı. Ancak iç siyasal nedenlerle cumhuriyetin ilanı bir süre gecikmiştir. 29 Ekim 1923 tarihinde yapılan anayasa değişiklikleriyle hükümet şeklinin cumhuriyet olduğu kabul edilmiştir.

1924 ANAYASASI

20 Nisan 1924'te TBMM tarafından kabul edilerek, 23 Nisan 1924'te yayınlandı. Bu anayasanın bazı temel ilkeleri şu şekilde özetlenebilir:

Hükümet Sistemi

1924 Anayasası'nın meclis hükümeti ile parlamenter rejim arasında karma bir sistem kurduğu söylenmiştir.

Anayasanın Sertliği

1924 Anayasası sert bir anayasaydı.

Laiklik

1937 yılında yapılan anayasa değişikliği ile laiklik ilkesi resmen kabul olmuştur.

Kamu Hürriyetleri

1924 Anayasası hürriyetler konusunda, Fransız Devrimi'nden beri gelen tabii hak anlayışını kabul etmiştir. Ancak hürriyetleri geniş ve ayrıntılı şekilde düzenlememiş, çoğu zaman bunların adını saymak ve sınırlarının kanunla çizileceğini belirtmekle yetinmiştir.

1924 Anayasası'nın Uygulanması

1924 Anayasası 1946 yılına kadar tek partili; 1946'dan 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesine kadar da çok partili rejim içinde uygulanmıştır. Anayasa demokratik bir ruha sahip olmakla birlikte, bu çoğulcu demokrasi değil, genel veya millî irade olarak adlandırılan çoğunluk iradesinin daima kamu iyiliğine yöneldiği, çünkü çoğunluğun çıkarlarıyla toplumun genel çıkarlarının hiçbir zaman çatışmayacağı noktasından hareket eden çoğunlukçu demokrasi anlayışını yansıtmaktadır.

Millî Birlik Komitesi ve Geçici Anayasa Dönemi

27 Mayıs 1960 müdahalesi ile iktidara geçen Millî Birlik Komitesi (MBK), kabul ettiği 1 sayılı Kanunla, 1924 Anayasası'nın birçok hükmünü değiştiren geçici bir anayasa düzeni kurmuştur. Buna göre MBK, yasama yetkisini bizzat, yürütme yetkisini de kendi seçtiği bakanlar eliyle kullanacaktır.

MBK iktidara geldiği günden itibaren, ülkenin ihtiyaçlarına cevap verecek yeni bir anayasa hazırlama çalışmalarına başlamış, İstanbul Komisyonu adıyla kurulan komisyona bu anayasayı hazırlama görevini vermiştir. Hazırlanan anayasa tasarısının yarattığı tepkiler sonucunda, MBK, yeni anayasanın kamuoyunu daha iyi temsil edici bir organ tarafından hazırlanması görüşüne vararak, Kurucu Meclisin oluşturulmasına karar vermiştir. Bu meclis MBK ve Temsilciler Meclisi olarak iki kanattan meydana gelmiştir. Kurucu Meclis de kendisine tanınan süre içinde yeni anayasayı yapma görevini sonuçlandırıp, anayasayı halkoyuna sunarak kesinleştirmiştir.

1961 ANAYASASI'NIN TEMEL NİTELİKLERİ

Çoğunlukçu Demokrasi Anlayışından Çoğulcu Demokrasi Anlayışına Geçiş

Anayasanın Üstünlüğü

Egemenliğin kayıtsız şartsız milletin olduğu yolundaki ifadeyi koruyan 1961 Anayasası, milletin egemenliğini "Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organlar eliyle" kullanacağını belirterek, egemenliğin kullanılmasını diğer devlet organları ile paylaşır hale getirmiştir.

1961 Anayasası tümüyle anayasanın üstünlüğü ilkesi üzerine inşa edilmiştir(m.8). Ayrıca kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi sistemini belirtmek suretiyle, anayasa üstünlüğünün gerçek güvencesini ve müeyyidesini sağlamıştır.

Kuvvetler Ayrılığı Devlet İktidarının Paylaşılması

Kuvvetler ayrılığı devletin üç hukuki iktidarı olan yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin ayrı devlet organlarına verilmiş olmasıdır. 1961 Anayasası, Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonu Raporundaki ifade ile "kuvvetlerin yumuşak ayrılığı"nı benimsemiştir.

Çoğulcu Toplum Yapısının Geliştirilmesi

1961 Anayasası, amaçladığı çoğulcu demokratik düzeni gerçekleştirebilmek için, çoğulcu toplum yapısının ve onu oluşturan gönüllü kuruluşların geliştirilmesine öncelik vermiş, bunu kolaylaştırıcı bir dizi hüküm kabul etmiştir.

Temel Hakların Genişletilmesi ve Güçlendirilmesi

1961 Anayasası temel hak ve hürriyetlere, 1924 Anayasası'na oranla daha geniş ve daha güvenceli bir yer vermiş, hürriyetleri çok daha ayrıntılı biçimde düzenlemiştir. Temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması ise, bunun ancak kanunla yapılabilmesi ve sınırlamanın anayasanın özüne ve ruhuna uygun olması şeklindedir. Ayrıca temel hak ve hürriyetlere ilişkin kanuni düzenlemelerin, bu hak ve hürriyetin özüne dokunacak nitelikte olmayacağı da belirtilmiştir. Bu da diğer bir sınırlandırma şekli olmuştur.

Sosyal Devlet

Sosyal devlet düşüncesi ve onun birlikte getirdiği kurumlar, 1961 Anayasası'nın en önemli yeniliklerinden birisi olmuştur.

1961 Anayasası'nda Vesayetçi İzler

Askeri bir müdahalenin ürünü olmasının sonucu 1961 Anayasası'nda vesayetçi izler de bulunmaktadır. Cumhuriyet Senatosunun tümüyle seçilmiş üyelerden oluşmaması, 1961 Anayasası dönemindeki üç cumhurbaşkanının siyaset dışı ve asker oluşu, Millî Güvenlik Kurulu'nun bir anayasal organ olarak kurulması vesayetçi izlerin varlığını göstermektedir.

1961 Anayasası'nın Uygulanması

Kurucu Meclis tarafından kabul edilen 1961 Anayasası tasarısı, halkın %61.7'sinin evet oyu ile kabul edilmiştir. Bu da bu anayasaya karşı güçlü bir muhalefetin var olduğunu göstermektedir. 1960 yılların sonlarına doğru ortaya çıkmaya başlayan siyasal şiddet ortamının ve terör eylemlerinin önlenememesi, anayasaya yöneltilen suçlamaları da arttırmıştır. Böylece Türk Silahlı Kuvvetlerinin 12 Mart 1971 Muhtırası ile, ordu desteğinde, bir partiler üstü geçici yönetim kurmaları ile anayasa değişikliği de gündeme gelmiştir.

1961 Anayasası, 1971-1973 ara rejim döneminde iki defa önemli değişikliğe uğramıştır. Bu değişiklikler yürütmenin güçlendirilmesi ve bütün temel haklar için geçerli genel bir sınırlama hükmü ortaya konması, yargı denetimine getirilen sınırlamalar şeklinde meydana gelmiştir. Ancak bu yapılan değişiklikler de anayasa konusundaki tartışmalara son vermemiş, zamanla siyasal sistemde tikanlıkların meydana gelmesi, hükümetlerin ve parlamentonun zaman zaman karar alamaz, politika üretemez hale gelmesi gibi nedenlerle köklü bir anayasa değişikliği zorunlu hale gelmiştir.

ÜNİTE 3: MİLLÎ GÜVENLİK KONSEYİ REJİMİ, 1982 ANAYASASI'NIN YAPILIŞI VE BAŞLICA ÖZELLİKLERİ

MİLLÎ GÜVENLİK KONSEYİ REJİMİ

1961 Anayasası dönemi, 12 Eylül 1980 günü TSK'nin emir ve komuta zinciri içinde ve emirle yönetime el koyması ile sona ermiştir.

Genelkurmay Başkanının başkanlığında ve dört kuvvet komutanından oluşan Milli Güvenlik Konseyi'nin kabul ettiği Anayasa Düzeni Hakkında Kanun'un 2. maddesine göre "Anayasa'da TBMM'ye, Millet Meclisine ve Cumhuriyet Senatosuna ait olduğu belirtilen görev ve yetkilerin 12 Eylül 1980 tarihinden itibaren geçici olarak MGK'ca ve Cumhurbaşkanı'na ait olduğu belirtilmiş olan görev ve yetkiler de MGK Başkanı ve Devlet Başkanı'nca yerine getirilir ve kullanılır". Aynı Kanun'un 1. maddesi, yeni bir anayasa kabul edilip yürürlüğe girinceye kadar 1961 Anayasası'nın yürürlükte olduğunu belirtmiş, söz konusu geçici dönem içinde MGK'nın kurucu iktidara anayasayı değiştirme yetkisine sahip olduğunu da açıkça göstermiştir. MGK üyeleri, "Milletin kayıtsız şartsız egemenliğin e, demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerine dayalı yeni bir anayasa düzeni" kurulacağı taahhüdünü, 18 Eylül 1980 günü içtikleri antla ve ayrıca çeşitli vesilelerle tekrarlamışlardır. Bu amaçla, MGK'nın 29 Haziran 1981 tarihinde kabul ettiği 2485 sayılı "Kurucu Meclis Hakkında Kanun"la yeni anayasanın yapılması sürecini başlatmıştır. Kanun'un 1. maddesine göre, "Kurucu Meclis; MGK ile kuruluş, görev ve yetkileri bu kanunda belirtilen Danışma Meclisi'nden oluşur. Bu kanun hükümleri dışında kalan hususlarda MGK'yı, 2324 sayılı Anayasa Düzeni Hakkındaki Kanun uyarınca TBMM'ye, Millet Meclisi'ne ve Cumhuriyet Senatosu'na ait görevleri yerine getirir ve yetkileri kullanır". Bu maddenin önemli bir sonucu hükümetin denetlenmesine ilişkin yetkilerin MGK tarafından kullanılmaya devam etmesidir.

Kanunun 2. maddesine göre Kurucu Meclis'in görevleri;

- Yeni Anayasa'yı ve Anayasa'nın Halkoyuna Sunuluş Kanunu'nu hazırlamak,
- Yeni Anayasa'nın ilkelerine uygun Siyasi Partiler Kanunu'nu hazırlamak,
- Yeni Anayasa'nın ve Siyasi Partiler Kanunu'nun hükümlerini göz önünde tutarak Seçim Kanunu'nu hazırlamak,
- MGK'ce kararlaştırılacak tarihte yapılacak genel seçimlerle TBMM kurulup fiilen göreve başlayıncaya kadar, kanun koyma, değiştirme ve

kaldırma suretiyle yasama görevlerini yerine getirmektedir.

Kurucu Meclis'in sivil kanadını oluşturan Danışma Meclisi sözü geçen Kanun'da "belirtilen usul ve esaslara göre her ilin tespit ve teklif ettiği adaylar arasında MGK'ca seçilen 120 üye ile MGK'ca doğrudan doğruya seçilen 40 üye olmak üzere 160 üyeden oluşur". Danışma Meclisi'ne seçilebilmek için, 11 Eylül 1980 tarihinde herhangi bir siyasi partinin üyesi olmamak şarttır.

1961 ve 1982 Anayasası'nın Yapım Süreçlerinin Karşılaştırılması

İki anayasa arasında başlıca şu benzerlikler ve farklar göze çarpmaktadır.

Benzerlikler

- Askeri müdahaleler sonucu oluşmaları,
- Bir kanadı askeri hareketin liderliğini yapan kuruldan (MBK ve MGK), diğer kanadı ise sivillerden (Temsilciler Meclisi ve Danışma Meclisi) oluşan Kurucu Meclis'ler tarafından hazırlanması,
- Her iki durumda da Kurucu meclisin sivil kanadının seçimle oluşmaması,
- Her iki durumda da sivil kanadın, Bakanlar Kurulu'nun kurulması ve düşürülmesine ilişkin yetkileri olmaması.

Farklar

- 1961 Temsilciler Meclisi daha temsili nitelik taşıırken, Danışma Meclisinin üyelerinin tümünün MGK tarafından atanması,
- Temsilciler Meclisi'nde genel itibarıyla parti üyelerinin Anayasa'nın hazırlanmasında etkisi varken, Danışma Meclisi'nin tümüyle partisiz meclis olması,
- Danışma Meclisi'nin Temsilciler Meclisi'ne oranla daha fazla bürokrasi ağırlıklı kuruluş olması,
- Temsilciler Meclisi'nin MBK karşısında, Danışma Meclisi'nin MGK karşısındaki durumuna oranla daha geniş yetkili kuruluş olması,
- 1961 Anayasasında, halkoyuna sunulan anayasa tasarısının kabul edilmemesi halinde ne yapılacağını açıkça belirtirken, 1981-1983 sisteminde, halkoylamasında reddi durumunda ne yapılacağı konusunda açıklık olmaması,
- 1961 Halkoylamasında görüş belirtmede serbesti mevcut iken, 1982 Halkoylaması öncesinde anayasa üzerinde olabilecek tartışmaların sınırlandırılması,
- 1961 Halkoylamasının aksine 1982 Halkoylamasında anayasanın kabulünün, Cumhurbaşkanı'nın seçimiyle birleştirilmesidir.

Böylece, Kurucu Meclis Hakkında Kanun uyarınca ilkin Danışma Meclisi sonra da MGK tarafından kabul edilen Anayasa Tasarısı, 7 Kasım 1982 günü halkoylamasına sunulmuş ve %8.63 hayır oyuna karşılık, % 91.37 oranında evet oyuyla kabul edilmiştir. TBMM Başkanlık Divanının 6 Aralık 1983'te oluşmasıyla, yani yeni seçilen meclisin göreve başlamasıyla, MGK ve Danışma Meclisi'nin hukuki varlıkları sona ermiştir. Böylece Türk siyasal hayatında yeni bir demokratik dönem başlamıştır.

1982 ANAYASASI'NIN BAŞLICA ÖZELLİKLERİ

a. 1982 Anayasası 1961 Anayasası'na oranla daha kazüistik bir yöntemle hazırlanmıştır.

1982 Anayasası, biçim yönünden daha uzun ve ayrıntılıdır. 1961 Anayasası 157 madde ve 11 geçici maddeden oluşmasına karşılık, 1982 Anayasası 177 madde ve 16 geçici maddeden meydana gelmiştir. Başlangıç kısmı 1961 Anayasası'nın başlangıcından iki kat daha uzundur. Her iki anayasada da sadece genel ilkeleri ortaya koyup, bunların uygulanma biçimlerini kanunlara bırakma amacını güden çerçeve anayasa anlayışının benimsenmeyip, birçok muhtemel durumları düzenlemek isteyen kazüistik bir yöneme yer verildiği gözlemlenmektedir.

b. 1982 Anayasası 1961 Anayasası'ndan daha katı niteliktedir.

1982 Anayasasında, hiçbir şekilde değiştirilemeyecek ve değiştirilmesi teklif edilemeyecek hükümlerin kapsamı genişletilmiş, anayasa değişikliği sürecine 1961 Anayasası'nda olmayan, (Cumhurbaşkanının onaylamadığı anayasa değişikliğini halkoyuna sunma yetkisi şeklinde) bir onay safhası eklenmiştir.

c. 1982 Anayasası bir geçiş dönemi öngörmüştür.

6 Kasım 1983 seçimleri ile birlikte demokratik düzene dönülmüş olmakla birlikte, 1982 Anayasası geçici hükümleri ile siyasal hayatın tam normalleşmesi açısından bir geçiş dönemi öngörmüştür.

d. 1982 Anayasası otorite hürriyet dengesinde otoritenin ağırlığını arttırmıştır.

1981 Anayasası'nın hazırlanmasında hâkim rol oynayan temel yargı, 1961 Anayasası'nın otorite hürriyet dengesini, otorite aleyhine bozmuş ve devleti güçsüz kılmış olduğu yönündedir.

e. 1982 Anayasası devlet yapısı içinde yürütme organını güçlendirmiştir.

Yürütme organı Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu olmak üzere iki unsurdan oluştuğuna göre, yürütmenin güçlendirilmesinin, bu iki organdan hangisinin ağırlığını arttırmak suretiyle gerçekleşeceği konusunda 1982 Anayasası'nın açık tercihi, Cumhurbaşkanlığı makamının güçlendirilmesi olmuştur.

f. 1982 Anayasası siyasal karar alma mekanizmalarındaki tıkanıklıkları giderici hükümler getirmiştir.

Buhükümlerinbelkienönemlisi, Cumhurbaşkanı'na Anayasa'da belirtilen durumlarda TBMM seçimlerini yenileme yetkisinin verilmesidir. Aynı nitelikteki bir başka hüküm ise, Cumhurbaşkanı seçimindeki uzamaları ve tıkanıkları ortadan kaldırıci nitelikteki 102. maddedir. 1982 Anayasası'nda siyasal partilerin Meclis grubu kurmalarının güçleştirilmiş olması da gruplara Anayasa ve içtüzük tarafından tanınmış yetkiler dolayısıyla, Meclis çalışmalarını engellemeleri azaltıcı niteliktedir. Nihayet 1982 Anayasası, iki meclis sisteminden vazgeçerek, Cumhuriyet Senatosu'nu kaldırmış, böylece yasama sürecine sürat ve basitlik getirmiştir.

g. 1982 Anayasası 1961 Anayasası'na oranla daha az katılımcı bir demokrasi modelini benimsemiştir.

Türkiye'de çok partili hayata geçildiğinden bu yana, klasik liberal demokrasi bağlamı içinde, iki demokrasi anlayışı etkili olmuş, bunlara da yine iki anayasa anlayışı tekabül etmiştir. Birinci anlayış, siyasal katılma, çoğulculuk ve devlet iktidarının sınırlandırılmasında daha sınırlı bir katılma ve çoğulculuk taraftarı iken, ikinci anlayışta halkın siyasete katılmasında aktif ve sürekli şekilde katılmasına ve daha geniş çerçevede çoğulculuğa taraftar olmak şeklindedir. 1961 Anayasası'nın ikinci anlayışa uygun düştüğü görülürken, 1982 Anayasası tam anlamıyla birinci anlayışa dönmüş olmamakla birlikte, 1961 Anayasası'na oranla daha az katılımcı demokrasi modelini benimsemiştir.

h. 1982 Anayasası vesayetçilik anlayışını güçlendirmiştir.

1982 Anayasası'nın yapımında hâkim rol oynayan MGK'nın tüm siyasetçilere ve sivil siyaset kurumlarına karşı büyük güvensizlik duyması ve bunu açıkça dile getirmesi, Kurucu Meclisin sivil kanadı olan Danışma Meclisinin, sefeli Temsilciler Meclisi'ne oranla çok daha dar yetkili kılınmış olması ve Danışma Meclisi'ne üye olabilmek için 11 Eylül 1980 tarihinde herhangi bir siyasi partiye üye olmama şartının aranması bu anlayışının arttığının göstergelerinden olmuştur.

1982 ANAYASASI'NIN DEĞİŞİKLİKLERİ

Olağandışı şartlar altında anti demokratik yöntemlerle hazırlanmış olan ve içeriği itibariyle de otoriter, vesayetçi ve devletçi bir anlayış yansıtan 1982 Anayasası'nın yürürlüğe girdiği günden itibaren ciddi eleştiriler ve değişiklik talepleriyle karşılaşmış olmasını tabii görmek gerekir. Nitekim bu Anayasa, 1987 yılından günümüze kadar 20 (iptal edilen 2008 değişikliği hariç olmak üzere) değişikliğe uğramıştır.

Bu değişikliklerin bir bölümü, oldukça marjinal sayılabilecek değişikliklerdir. Bir bölümü, özellikle 1995, 2001 ve 2004 değişiklikleri demokratikleşme, liberalleşme ve sivilleşme yönünde önemli adımlar oluşturmuştur. Bu değişikliklere rağmen, 1982 Anayasası'nın otoriter ve vesayetçi ruhunun tümüyle tasfiye edilmiş olduğunu söylemek mümkün değildir. Buna karşılık, 2017 yılında 6771 sayılı Kanunla yapılan Anayasa değişikliği, Cumhuriyet tarihinin en radikal Anayasa değişikliğini oluşturmuş ve hukuk devleti ve çoğulcu demokrasi açısından ciddi bir gerilemeye yol açmıştır.

ÜNİTE 4: DEVLETİN TEMEL NİTELİKLERİ

GİRİŞ

1982 Anayasası 1. Maddesi, aynen 1924 ve 1961 Anayasası'nın 1. Maddeleri gibi "Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir" hükmünü getirdikten sonra, 2. maddede cumhuriyetin niteliklerini saymaktadır.

CUMHURİYETÇİLİK

Devlet şekli olarak cumhuriyet, egemenliğin bir kişiye veya zümreye değil, toplumun tümüne ait olduğu bir devleti ifade eder. Bir hükümet şekli olarak cumhuriyet ise, başta devlet başkanı olmak üzere, devletin başlıca temel organlarının seçim ilkesine göre kurulmuş olduğu, özellikle bunların oluşumunda veraset ilkesinin rol oynamadığı

sistemdir. Böylece cumhuriyet, seçim ilkesine dayanan bir hükümet sistemi anlamı taşımaktadır.

Başlangıç İlkeleri, Toplumun Huzuru, Millî Dayanışma ve Adalet

1982 anayasasının başlangıç bölümünde şu ilkeler yer alır: 12 Eylül 1980 harekâtının meşruluğu (23.7.1995 tarihli Anayasa değişikliği ile çıkarılmıştır), Atatürk inkılâp ve ilkelerine bağlılık, Atatürk milliyetçiliği, Atatürk medeniyetçiliği, çağdaş medeniyet düzeyine ulaşma azmi, millî egemenlik, anayasanın ve hukukun üstünlüğü, hürriyetçi demokrasi, kuvvetler ayrılığı, Türk varlığının devleti ve ülkesiyle bölünmezliği, laiklik, her Türk vatandaşının bu Anayasa'daki temel hak ve hürriyetlerden eşitlik ve sosyal adalet gereklerinde yararlanarak millî kültür, medeniyet ve hukuk düzeni içinde onurlu bir hayat sürdürme ve maddi ve manevi varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu.

Atatürk Milliyetçiliğine Bağlılık

Atatürk'e göre Türk milliyetçiliği "ilerleme ve gelişme yolunda ve milletlerarası temas ve ilişkilerde, bütün çağdaş milletlere paralel ve onlarla uyum içinde yürümekle beraber, Türk toplumunun özel karakterlerini ve başlı başına bağımsız kimliğini korumaktır".

Millî veya milliyetçi devlet ilkesinin önemli bir sonucu, Anayasanın çeşitli maddelerinde yer alan "devletin ülkesi ve milletiyle bölünmezliği" ilkesidir. Resmi dilin Türkçe olduğu hakkındaki Anayasa hükmü de devletin millî niteliğinin bir sonucudur.

Laiklik

Anayasa'nın 2. maddesinde cumhuriyetin nitelikleri arasında sayılan laikliğin, din hürriyeti, din ve devlet işlerinin ayrılığı olarak iki cephesi vardır. Din hürriyeti, vicdan ve ibadet hürriyetlerini kapsar. Din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmış sayılması için, şunların gerekli olduğu kabul edilebilir:

- Resmi bir devlet dininin olmaması
- Devletin, bütün dinlerin mensuplarına eşit davranması
- Din kurumlarıyla devlet kurumlarının ayrılmış olması
- Devlet yönetiminin din kurallarından etkilenmemesi

DEMOKRATİK DEVLET

Hürriyetçi demokratik rejimin özelliklerinin en önemlileri, siyasal sistemdeki temel siyasal karar organlarının genel oya dayanan serbest seçimlerle oluşması, serbestçe örgütlenen siyasal partiler arasında eşit şartlarla yürütülen iktidar yarışması ve tüm vatandaşların temel hak ve hürriyetlerinin tanınmış ve hukuki güvence altına alınmış olmasıdır.

Millî Egemenlik ve Demokratik Devlet

1982 Anayasası'nın 6. maddesine göre, "egemenlik kayıtsız şartsız Milletindir. Türk Milleti, egemenliğini, Anayasanın koyduğu esaslara göre yetkili organları eliyle kullanır. Egemenliğin kullanılması, hiçbir surette hiçbir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılamaz. Hiçbir kimse veya organ kaynağını Anayasadan almayan bir Devlet yetkisi kullanamaz".

Serbest Seçimler

Seçme hakkı ve seçim hürriyeti, demokratik bir devlet yönetiminin vazgeçilmez şartlarıdır. Anayasa'nın 67. maddesi de bu hürriyeti güvence alacak ilkeleri belirlemiştir.

Genel Oy

Genel oy, servet, vergi, öğrenim durumu ve cinsiyet gibi sınırlamalar olmaksızın, bütün vatandaşların oy hakkına sahip olmalarıdır.

Genel oy sistemi, oy hakkına yaş, kısıtlılık veya özellik gösteren bazı görevlerde bulunma gibi makul sebeplerle sınırlamalar getirilmesine engel değildir. Örneğin 1982 Anayasası'nda 1995 yılında yapılan değişiklikle seçme ve halkoymasına katılma yaşı olarak 18 yaşın doldurulması aranmıştır.

Eşit Oy

Bu ilke, her seçmenin bir tek oya sahip olması anlamına gelir.

Seçimlerin Serbestliği

Bu ilke, vatandaşların hiçbir baskı ve zorlama olmadan oy kullanabilmelerini ifade eder. Ayrıca oy vermenin bir mecburiyet haline getirilemeyeceğini de anlatır. Ancak 1982 Anayasası'nda değişiklikler yapan 3361 sayılı Kanun, ilk defa olarak, oy vermeyi anayasa açısından bir yükümlülük haline getirmiştir.

Tek Dereceli Seçim

Seçimler seçmenlerin temsilcilerini doğrudan doğruya seçip seçmeyeceklerine göre tek dereceli ve iki dereceli olarak ikiye ayrılır. Tek dereceli seçimde seçmenler, temsilcilerini doğrudan doğruya seçerler. İki dereceli seçimde ise, ilkin ikinci seçmen adı verilen bir grup seçmeni seçerler, temsilciler de daha sonra bu ikinci seçmenler tarafından seçilir.

Oy'un Gizliliği

Seçmenin iradesini serbestçe ve her türlü baskıdan uzak biçimde kullanabilmesini sağlayan en önemli unsurlardan biridir.

Açık Sayım ve Döküm

Oyların sayımının ve dökümünün kamuya açık olarak yapılması da seçmenin belirttiği iradenin sonradan değiştirilmesini önleyen önemli bir ilkedir.

Seçimlerin Yargı Organlarının Yönetim ve Denetiminde Yapılması

Anayasa'nın 79. maddesine göre, "seçimler, yargı organlarının genel yönetim ve denetimi altında yapılır". Seçimlerin başlamasından bitimine kadar olan süreçte bu görev Yüksek Seçim Kurulu'na aittir.

Çok Partili Siyasal Hayat

Seçim serbestliğinin gerçek bir anlam taşıması, seçmenlerin çeşitli alternatifler arasında serbest bir seçme yapabilmelerine bağlıdır. Çağdaş demokratik devlette bu alternatifler, siyasal partiler tarafından oluşturulur.

SİYASAL PARTİLERİN AMAÇLARINA İLİŞKİN YASAKLAR

Anayasa'nın 23.7.1995 tarihinde değiştirilmi ş olan 68/4. maddesine göre, "Siyasal partilerin tüzük ve programları ile eylemleri, Devlet'in bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine, demokratik ve laik

Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamaz; sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayamaz, suç işlenmesini teşvik edemez”.

Siyasal Partilerin Örgütlenme ve Çalışmalarına İlişkin Yasaklar

Bu yasaklar; yüksek yargı mensuplarının, kamu kurum ve kuruluşundaki memurların, Silahlı kuvvetler mensuplarının, yükseköğretim öncesi öğrencilerin siyasi partilere üye olmayacağı, siyasi partilerin ticari faaliyet yapamayacağı şeklindedir. Siyasi partiler Anayasa Mahkemesinin mali denetimine tabidirler.

Siyasal Partilerin Kapatılması

Anayasa’ya göre “siyasi partilerin kapatılması Cumhuriyet Başsavcısının açacağı dava üzerine, Anayasa Mahkemesi’nde kesin olarak karara bağlanır”. Siyasal partilerin kapatılmasındaki usul Siyasi Partiler Kanunu’nda gösterilmiştir.

MİLİTAN (MÜCADELECİ) DEMOKRASİ ANLAYIŞI VE TÜRK ANAYASA MAHKEMESİ

Anayasa Mahkemesi, gerek 1961 gerekse 1982 Anayasaları döneminde Anayasa’da ve Siyasi Partiler Kanunu’nda yer alan parti yasaklarını aşırı bir katılıkla uygulayarak, 1961 Anayasası döneminde 6, 1982 Anayasası döneminde 19 parti hakkında kapatma kararı vermiştir. Bu kararların büyük bölümü, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü ve laiklik ilkelerinin korunmasına ilişkin yasaklara aykırı hareket iddiasıyla verilmiştir.

Partilerin Yasaklanmasında Avrupa Kriterleri

Avrupa Konseyi’nin anayasal konularda danışma organı olan Venedik Komisyonu, partilerin yasaklanmasına ilişkin 1999 tarihli raporunda, “ancak demokratik düzeni devirecek, böylece anayasanın güvence altına aldığı hakları ve hürriyetleri tahrip edecek bir siyasal araç olarak şiddet kullanımını savunan veya şiddet kullanan partilerin kapatılmasının haklı olarak görüleceğini” belirtmiştir.

Siyasal Partilere Devlet Yardımı

Siyasal partiler sivil toplumla devlet kurumları arasında köprü oluşturan, bu niteliği ile bazı açılardan özel hukuk tüzel kişilerine, bazı açılardan da kamu hukuku tüzel kişilerine benzeyen, kendine özgü kuruluşlardır. Bu yarı kamusal nitelikli siyasal partilerin devlet bütçesinden yardım almasına da neden olmaktadır.

İNSAN HAKLARINA SAYGILI DEVLET

1982 Anayasası’nın Temel Haklar Konusundaki Yaklaşımı

1982 Anayasası, 1961 Anayasası’na paralel olarak, hem devlete karşı ileri sürülebilecek ve korunacak temel hak ve hürriyetler anlayışına, hem modern sosyal devletin hürleştirme anlayışına yer vermiştir.

Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınrlanması

1961 Anayasası ve 1982 Anayasası sınırlamanın anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olmasını ve kanunla sınırlanacağını kabul ederler.

Temel Hak ve Hürriyetlerin Kötüye Kullanılmaması

1982 Anayasası temel hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılmamasını ayrı bir madde halinde düzenlemiştir

(m.14). Anayasa’da 3.10.2001 tarihli ve 4709 sayılı Kanun’la yapılan değişiklikle, 14. madde şu şekli almıştır: “Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerin hiçbirisi, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı ve insan haklarına dayanan demokratik ve laik Cumhuriyeti ortadan kaldırmayı amaçlayan faaliyetler biçiminde kullanılamaz. Anayasa hükümlerinden hiçbirisi, Devlete veya kişilere, Anayasayla tanınan temel hak ve hürriyetlerin yok edilmesini veya Anayasada belirtilenden daha geniş şekilde yorumlanamaz. Bu hükümlere aykırı faaliyette bulunanlar hakkında uygulanacak müeyyideler, kanunla düzenlenir”.

Temel Hak ve Hürriyetlerin Kullanılmasının Durdurulması

1982 Anayasası, Temel Haklar ve Ödevler başlıklı ikinci kısımda bu konuyu düzenlemiştir (m.15). Buna göre, “Savaş, seferberlik, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir”.

Hukuk Devleti

Bu kavram, en kısa tanımıyla, vatandaşların hukuki güvenlik içinde bulundukları, Devletin eylem ve işlemlerinin hukuk kurallarına bağlı olduğu bir sistemi anlatır.

Yürütme İşlemlerinin Yargısal Denetimi

Türkiye’de yüzyılı aşkın süredir idari yargı adı verilen sistem uygulanmakta olup, yürütmenin eylem ve işlemlerinden doğan hukuki uyuşmazlıkların çözümü, genel mahkemelere değil, idare mahkemelerine bırakılmıştır.

Türkiye’de Danıştay, idari yargı sisteminin en üst merciidir. 1961 Anayasası (m.14/1) ve 1982 Anayasası (m.125/1) “idarenin her türlü eylem ve işlemine karşı yargı yolu açıktır” hükmünü kabul etmiştir. Ancak 1982 Anayasası’nda bu kurala iki istisna getirilmiştir. Buna göre, “Cumhurbaşkanının tek başına yapacağı işlemler ile Yüksek Askeri Şuranın kararları yargı denetimi dışındadır”.

Kamu Denetçiliği Kurumu

1982 Anayasası’nda 28.9.2006 tarihli ve 5548 sayılı kanunla kabul edilen değişiklikle kamu denetçiliği kurumu kuruldu. Kurum, “idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygı, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve idareye önerilerde bulunmak üzere” kuruldu. Ancak Anayasa Mahkemesi 2008 yılında verdiği çok tartışmalı bir kararla bu konunun tamamını iptal etti. Kamu denetçiliği kurumunun kurulması, 2010 anayasa değişikliği ile Anayasa’nın 74. Maddesine ilgili fıkraların eklenmesi suretiyle oldu.

Kurum, bir yargı organı olmaması itibarıyla, bir idari merciin hukuka veya hakkaniyete aykırı bulduğu bir işlemi hükümsüz kılamaz, ancak bu konudaki önerisini ilgili mercie bildirir. İlgili merciin bu öneriye uyma zorunluluğu yoktur.

Yasama İşlemlerinin Yargısal Denetimi

Hukuk devletin tam anlamıyla gerçekleşmiş sayılabilmesi için, sadece yürütme organının işlemlerinin kanunlara uygunluğunun değil, yasama işlemlerinin de anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi gereklidir.

Yargı Bağımsızlığı

Yargı bağımsızlığının güvence altına alınmamış olduğu sistemlerde, gerçek anlamıyla bir hukuk devletinden söz etmeye imkân yoktur.

Kanuni Hâkim Güvencesi

Anayasa'nın 37. maddesinde yer alan kanuni hâkim güvencesine göre, "Hiç kimse kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarılamaz".

Ceza Sorumluluğunun İlkeleri

Anayasa'nın 38. maddesi, hukuk devletinin suç ve cezalara ilişkin bazı önemli unsurlarını saymaktadır. Buna göre, "Kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz, kimseye suçu işlendiği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez. Ceza ve ceza yerine geçen güvenlik tedbirleri ancak kanunla konulur. Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz. Hiç kimse kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayıcı beyanda bulunmaya ve bu yolda delil göstermeye zorlanamaz. Ceza sorumluluğu şahsidir. Genel müsadere cezası verilemez".

Hukukun Genel İlkelerine Bağlılık

1961 Anayasası'nın 132. ve 1982 Anayasası'nın 138. maddeleri hukukun genel ilkelerinin hâkim tarafından bir hukuk kaynağı olarak kullanılabileceğini ima etmişlerdir. M.138'e göre, "Hâkimler...Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre hüküm verirler". Burada anayasa ve kanunun dışında hukuktan söz edilmiş olması, salt kanuncu bir anlayışın benimsenmemiş olduğunun kanıtıdır. Bu hükme göre, anayasa yargısı da dâhil olmak üzere her düzeydeki hakimler, yazılı hukuk kurallarının yanında, hukukun genel ilkelerini de dikkate almak zorundadırlar.

Sosyal Devlet

Sosyal Devletin Anlamı

Anayasa'nın 2. maddesinde yer alan, cumhuriyetin niteliklerinden biri de, sosyal devlet ilkesidir. Sosyal devlet, devletin sosyal ve ekonomik hayata müdahalesiyle, sınıf çatışmalarını yumuşatan ve milli bütünleşmeyi sağlamaya çalışan bir devlet anlayışıdır.

Devletin Ekonomik Hayata Müdahalesinin Ölçüsü

1961 Anayasası'nda devletin ekonomik ve sosyal hayata müdahalesinin ilkelerini belirleyen genel bir hüküm mevcutken, 1982 Anayasası'nda böyle bir genel maddeye yer verilmemişti. Ancak çeşitli maddelerde buna ilişkin hükümler mevcuttur.

Sosyal Devletin Hukuki Yöntemleri

Sosyal devlet hangi hukuki yöntem ve araçlarla gerçekleştirilir?

Herkese İnsan Haysiyetine Yakışır Asgari Bir hayat Düzeyi Sağlamaya Yönelik Tedbirler

Bunun yolları arasında, herkese çalışma imkânının sağlanması, çalışan herkese insanca yaşayabilmesinin mümkün kılacak adaletli bir ücret ödenmesi ve çalışamayacak durumda olanların da çeşitli sosyal güvenlik tedbirleri ile korunması amaçlanmaktadır.

Vergi Adaleti

Çağdaş sosyal devlette gelir ve servet eşitsizliklerini azaltmada en önemi rolü, vergisi politikası oynamaktadır. Anayasa'nın 73. maddesi de "herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür. Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır" diyerek, aynı anlayışı dile getirmektedir.

Kamulaştırma ve Devletleştirme

Kamu hizmetlerini yürütebilmek için gerekli olan, özel mülkiyet altındaki taşınmaz bir malın, sahibinin isteğine bakılmaksızın kamu mülkiyetine geçirilmesine kamulaştırma denir. Anayasa'nın 46. maddesinde düzenlenir. Kamulaştırmanın genelde sosyal devlet ilkesiyle ilişkisi olmamasına karşılık, Anayasa'nın 47. maddesinde düzenlenen devletleştirme, tipik bir sosyal devlet aracıdır. Devletleştirme işleminin konusu özel teşebbüslerdir. Bu özel teşebbüsün kamu hizmeti niteliğini taşıması ve kamu yararının devletleştirmeyi zorunlu kılması şartları aranmaktadır.

Planlama

Planlama, toplumun ekonomik kaynaklarının, ekonomik kalkınmayı sağlamak amacıyla, bilimsel ve akılcı biçimde kullanılabilmesini sağlar. Gerçekten, sosyal devlet anlayışı, devletin sosyal ve ekonomik hayata müdahalesini öngördüğüne göre, bu müdahalenin sistemli, tutarlı, akılcı ve bilimsel bir biçimde yapılması gerekir. Bunu sağlayacak araç da planlamadır. 1961 Anayasası gibi, 1982 Anayasası da planlamayı devlete bir görev olarak yüklemiştir (m.166).

Sosyal Haklar

Sosyal haklar, sosyal adaleti sağlamaya, sosyal eşitsizlikleri azaltmaya, toplum içinde ekonomik bakımdan zayıf olan sınıf ve grupları korumaya yönelik haklardır. 1982 Anayasası'nın "Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler" başlığını taşıyan İkinci Kısım Üçüncü Bölümü'nde de, bu sonuncu anlamdaki sosyal haklarla, çalışma ve sözleşme hürriyeti, işverenlerin sendika kurma hakkı, lokavt hakkı gibi ekonomik bakımdan zayıf olanların korunması amacını gütmeyen ekonomik haklar bir arada yer almıştır. Dar anlamdaki sosyal hakların içinde de bir bölümü, devletin olumsuz edimini gerektiren (sendika, grev ve toplu sözleşme, ücretli tatil hakları gibi), bir bölümü de olumlu bir edime ihtiyaç gösteren (eğitim, sağlık, konut ve sosyal güvenlik hakları gibi) haklardır.

Eşitlik

Eşitlik ilkesi, 1982 Anayasası'nın 10. maddesinde şu şekilde ifadesini bulmuştur: "Herkes dl, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz. Devlet organları ve idare makamları, bütün işlemlerinde ve her türlü kamu hizmetlerinden yararlanılmasında kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar". Anayasa'nın 10. maddesinde 2004 yılında yapılan bir değişiklikle devletin kadınlar lehine ayrımcılıkta bulunması mümkün kılınmıştır.

Pozitif ayrımcılık ilkesi, 2010 anayasa değişiklikleriyle güçlendirilmiş ve kapsamı genişletilmiştir.

ÜNİTE 5: KURUCU İKTİDAR: ANAYASAYI DEĞİŞTİRME SORUNU

ASLİ KURUCU İKTİDAR VE TALİ KURUCU İKTİDAR

Bir devletin anayasasını yapma veya değiştirme, başka bir deyimle o devletin temel siyasal yapısını belirleme iktidarına, kurucu iktidar veya kuruculuk fonksiyonu adı verilir. İki tür kurucu iktidardan söz edilir. Asli kurucu iktidar, bir devletin anayasasının tümden yapılması veya yeniden yapılması süreci iken, tali kurucu iktidar bir ülkenin anayasasının, o anayasada belirlenmiş usullere uyulmak suretiyle değiştirilmesidir.

Asli kurucu iktidarın ayırt edici özelliği, onun ortaya çıkış biçimi değil, yeni anayasayı meydana getirirken herhangi bir pozitif hukuk normu ile bağlı olmamasıdır. Bu anlamda asli kurucu iktidar hukuki anlamda sınırsızdır ve hukuk dışı bir olaydır.

TÜRK ANAYASALARINDA ANAYASAYI DEĞİŞTİRME SORUNU

Cumhuriyetin ilk anayasası olan 1924 Anayasası, anayasa değişikliklerinin TBMM üye tamsayısının üçte biri tarafından teklif ve gene TBMM'nin üye tamsayısının üçte ikisi tarafından kabul edileceğini öngörmüştür. Bu Anayasa, ayrıca bir onay safhasına yer vermemiştir.

1961 Anayasası'na göre, Anayasanın değiştirilmesi, TBMM üye tamsayısının üçte biri tarafından yazılı teklifi ile, değiştirilme teklifinin kabulü için de meclislerin ayrı ayrı üye tamsayılarının üçte iki çoğunluğuyla mümkündür.

1982 Anayasası 17.5.1987 tarihli ve 3361 sayılı Kanun'la yapılan değişiklik ile Anayasa'nın değiştirilmesinde TBMM üye tamsayısının en az üçte birinin yazılı teklifinin aranacağını, değişiklik tekliflerinin Genel Kurulda iki defa görüşüleceğini, değiştirilme teklifinin kabulü için üye tamsayısının beşte üçünün gizli oyunun aranacağını kabul etmiştir. Cumhurbaşkanı değişikliklere ilişkin kanunları, bir daha görüşülmek üzere TBMM'ye geri gönderebilir. Meclis, geri gönderilen kanunu üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile aynen kabul ederse Cumhurbaşkanı bu kanunu halkoyuna sunabilir. Cumhurbaşkanı tarafından Meclise iade edilmeyen kanunlar da halkoyuna sunulmak üzere Resmi Gazetede yayımlanır. Halkoyulamasında kanunların yürürlüğe girebilmesi için, geçerli oyların yarısından çoğunun kabul oyu olması gerekir.

Teklif

1961 ve 1982 Anayasalarında anayasanın değiştirilmesi teklifi, TBMM üye tamsayısının en az üçte birinin yazılı teklifi ile mümkündür.

Görüşme

Anayasa değişikliklerine ilişkin tekliflerin görüşülmesi, kanunların görüşülmesi hakkındaki hükümlere tabidir. Ancak bu tekliflerin anayasa değişikliklerinin aceleyle getirilmemesi, konu üzerinde titizlikle durulması ve kamuoyunun çeşitli yollardan ifade bulmasını sağlamak amacıyla Genel Kurul'da iki defa görüşülmesi gerekir.

Karar

1982 Anayasası 175. maddenin değiştirilmesiyle, 1924 ve 1961 Anayasalarında aranan üye tamsayısının en az üçte

ikisi olan karar yeter sayısını, üye tam sayısının beşte üçü ve üçte ikisi olarak kabul etmiştir.

Onay

Anayasanın 3361 sayılı Kanun'la değişik 175. maddesi, Anayasa'nın ilk metninde olduğu gibi, değişiklikleri onaylama yetkisini Cumhurbaşkanı ve halk arasında paylaştırmaktadır. Anayasa değişikliği teklifi, beşte üç veya daha fazla, fakat üçte ikiden az oyla kabul edildiği takdirde, Cumhurbaşkanı'nın kanunu tekrar görüşülmek üzere Meclis'e iade etmesi veya kanunun halkoyuna sunulması gibi iki ihtimal ortaya çıkar. Bu durumda Cumhurbaşkanı, kanunu halkoyuna sunabilir veya onaylayarak kesinleştirebilir. Cumhurbaşkanı beşte üçle üçte iki arasındaki oyla kabul edilmiş bir anayasa değişikliğini iade etmezse söz konusu kanunun halkoyuna sunulması zorunludur.

Meclis'teki ilk oylamada üçte iki veya daha fazla büyük çoğunlukla kabul edilme halinde ise, üç ihtimal ortaya çıkar. Cumhurbaşkanı, bu kanunu tekrar görüşülmek üzere Meclis'e iade etmek, doğrudan doğruya halkoyuna sunmak veya onaylayarak kesinleştirmek seçeneklerine sahiptir. Son durumda anayasa değişikliklerine ilişkin kanun Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girer.

ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİNİN DENETİMİ

Anayasa değişikliklerinin anayasaya uygunluğunun denetimi, şekil ve esas olmak üzere iki düzeyde olur. Şekil yönünden denetim, bu değişikliklerin anayasada öngörülen usul ve şekil kurallarına uygun olarak yapılıp yapılmadığının incelenmesini içerir.

1982 Anayasası'nda anayasa yargısı ile ilgili olarak bazı kısıtlayıcı değişiklikler getirilmiştir. Anayasanın 148. maddesine göre anayasa Mahkemesi "Anayasa değişikliklerini...sadece şekil bakımından inceler ve denetler" denmiştir. Ayrıca 1982 Anayasası'nda Anayasa'nın değiştirilemeyecek hükümlerinin kapsamı da genişletilmiş ve buna Cumhuriyet'in nitelikleri de dâhil edilmiştir.

Anayasanın şekil yönünden denetimi konusunda ana yasa özel bir yöntem öngörmediğine göre, kanunların şekil bakımından denetlenmesine ilişkin Anayasa hükümlerinin, anayasa değişikliklerine de aynen uygulanması gerekir.

KUVVETLER AYRILIĞI VE FONKSİYONLAR AYRILIĞI

Günümüzde kuvvetler veya iktidarların ayrılığı deyimi kullanılırken kastedilen ve pozitif hukuk verilerine göre kastedilmesi gereken, gerçekte fonksiyonlar ayrılığıdır. Diğer bir deyişle devlet iktidarının çeşitli fonksiyonlarının, aralarında işbirliği mevcut bulunan değişik organlarınca yerine getirilmesidir.

Devletin yasama, yürütme ve yargı olarak üçe ayrılan fonksiyonlarının ayrımında hangi kriterle dayanıldığı, bu kavramların nasıl tanımlanması gerektiği konusunda iki ana görüş vardır: Maddi kriterle dayanan görüşler ve organik kriterle dayanan görüşler.

DEVLETİN HUKUKİ FONKSİYONLARININ MADDİ BAKIMDAN TASNİFİ

Maddi kriterlere göre yasama fonksiyonu, kural koymak, yani genel, sürekli, objektif ve kişisel olmayan işlemler

yapar. Yürütme veya idare fonksiyonuyla devlet ise, bir sübjektif hukuki durum doğuracak veya bir objektif hukuk durumun şartını meydana getirecek bir irade açıklamasında bulunur. Yasama ve yürütme fonksiyonları arasında açık ve kesin bir fark vardır. Yasama işlemleri daima genel ve soyut, idare işlemleri daima bireysel ve somuttur. Yargı işlemleri ise, hukuki uyumsuzluğu çözen işlemler olmak itibarıyla yasama ve yürütme işlemlerinden ayrı, kendine özgü bir bünyeye sahip oldukları ileri sürülmektedirler.

DEVLET FONKSİYONLARININ ŞEKLİ VE ORGANİK BAKIMDAN TASNİFİ

Bu görüşte, devletin fonksiyonları ve bu fonksiyonların ifa aracı olan hukuki işlemleri yapan organa ve yapılış şekillerine göre tasnif yapılır. İşlemin maddi niteliğinin, özellikle genel veya bireysel oluşunun bunda hiçbir rolü yoktur.

TÜRKİYE'DE 1924 VE 1961 ANAYASASI'NDA KUVVETLER (FONKSİYONLAR) AYRILIĞI

1924 Anayasası'nda kuvvetler birliği ve fonksiyonlar ayrılığı, 1961 Anayasası'nda ise yumuşak kuvvetler ayrılığı sistemin kabul edildiği, bu açıdan iki anayasa arasında önemli fark olduğu görüşü yaygındır.

1982 ANAYASASI'NDA KUVVETLER (FONKSİYONLAR) AYRILIĞI

1961 anayasası yürütmeyi sadece bir görev olarak nitelirken, 1982 Anayasası bir yetki ve görev olarak nitelendirir.

1982 Anayasası'nda yürütmenin aynı zamanda yetki olarak nitelendirilmesinin gerçek önemi, sıkıyönetim ve olağanüstü hâl KHK'leriyle, Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle kendini gösterir. Yürütme bir yetki olarak değil de, sadece bir görev olarak nitelendirilmiş olsaydı bu kararnamelerinin hukuki mahiyetini anayasanın sistemi içinde açıklamak hayli güçleşirdi.

YASAMA FONKSİYONU

Yasama Fonksiyonunun Niteliği

1961 Anayasası gibi, 1982 anayasası da yasama yetkisinin TBMM'ye ait olduğunu ve bu yetkinin devredilemeyeceğini belirtmiş, fakat yasama yetkisinin ne olduğunu tanımlamamıştır. TBMM, yetkilerini kanun veya karar biçiminde işlemlerle kullanacağına göre, yasama yetkisini TBMM'nin kanun yapma ve parlamento kararları alma yetkisi olarak tanımlayabiliriz.

Yasama Yetkisinin Genelliği ve İlkeliği (Asliliği)

Yasama organı, şüphesiz anayasa sınırları içinde, devletin hukuk düzeninin yaratıcısıdır. Yasama yetkisinin genelliği, yürütme organına bırakılmış mahfuz bir düzenleme yetkisinin bulunmadığını, yasama organının bir konuyu dilediği ölçüde ayrıntılı olarak düzenleyebileceği anlamlarına gelir.

Yasama yetkisinin ilkeliği (aslliliği) ise yasama organının bir konuyu doğrudan doğruya, yani araya herhangi bir işlem girmeksizin düzenleyebilmesidir.

Yasama Yetkisinin Devredilmezliği

Her üç anayasada bu ilke kabul edilmiştir.

Bu ilke ile yasaklanmış olan, her şeyden önce, kanun adı altında veya bu adı taşımasa bile kanunla eşdeğerde ya da kanun gücüne sahip hukuki işlemler yapma yetkisinin devredilmesidir.

Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi

2017 Anayasa değişikliği ile KHK'lerin kaldırılmış olmasına karşılık "Cumhurbaşkanı Kararnamesi" adıyla yeni bir düzenleyici işlem türü yaratılmıştır.

KHK çıkarma yetkisi Bakanlar Kuruluna ait olduğu halde, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarma yetkisi münhasıran Cumhurbaşkanına aittir. Cumhurbaşkanlığı kararnameleri, KHK'ların aksine, yetki kanununa ihtiyaç göstermez, TBMM'nin onayına sunulmaz. KHK'lar tamamen kanun gücünde oldukları halde, Cumhurbaşkanlığı kararnameleri, kanunun altında yer alan düzenleyici işlemlerdir. KHK, ancak yetki kanununun belirlediği belli konularda çıkarken, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi "yürütme yetkisine ilişkin" bütün konularda çıkarılabilir.

Her iki işlem türü, temel hakları, kişi haklarını ve siyasi hakları düzenleyememeleri ve Anayasa Mahkemesinin denetimine tabi olmaları bakımından benzer niteliktedir.

Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnameleri

2017 değişikliği ile olağanüstü hal rejimi 119. maddeyle yeniden düzenlenmiş, 120, 121 ve 122. maddeler ilga edilmiş, sıkıyönetim rejimi ise tümüyle kaldırılmıştır. Olağanüstü hallerde Cumhurbaşkanı, olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilir. Bu kararnameler Resmi gazetede yayımlanır ve aynı gün meclis onayına sunulur. Bu kararnameler hakkında Anayasa Mahkemesinde anayasaya aykırılık iddiasıyla dava açılmaz.

YASAMA İŞLEMLERİ

Kanun

Şekli kanun anlayışı, kanunun mutlaka bir kural işlem olması gerekmediği anlamına gelir. Şekli kanun anlayışını kabul eden yazarlar da yasama organının istisnasız her türlü hukuki işlemi kanun biçiminde yapamayacağını kabul etmekte, görüşlerini bir takım istisnalarla yumuşatmaktadırlar. Bu istisnalardan biri maddi bakımdan yargı işlemi niteliğinde bir işlemin kanun biçiminde yapılamayacağıdır.

Özel Nitelikli Kanunlar

Anayasamız, kanun biçiminde yapılan bazı yasama işlemlerini, taşıdıkları özel nitelikler sebebiyle, özel bir görüşülme usulüne, hatta özel bir hukuki statüye tabi tutmuştur. Bunlar;

- Bütçe ve kesin hesap kanunu: Bütçe kanunu, hukuki mahiyeti bakımından bir kural işlem değil, devlete ve diğer kamu tüzel kişilerine kamu harcamalarında bulunmak ve kamu gelirlerini toplamak konusunda belli bir süre için yetki veren bir şart işlemidir.
- Milletlerarası antlaşmaların uygun bulması hakkındaki kanunlar: Anayasa'ya göre milletlerarası antlaşmaları onaylama ve yayımlama Cumhurbaşkanının görev ve yetkileri arasındadır. Ancak onay yetkisinin kullanılabilmesi, kural olarak

TBMM'nin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır. Ancak bazı durumlarda yürütme organı, önceden uygun bulma kanunu zorunluluğu olmaksızın, antlaşmaları yürürlüğe koyma yetkisine de sahiptir.

Parlamento Kararları

Yasama meclislerinin hukuki işlemleri, kanunlar ve parlamento kararları olmak üzere ikiye ayrılır. Parlamento kararları, TBMM'nin kanun dışındaki bütün işlemleridir. Parlamento kararlarının iki türü Anayasa Mahkemesi'nce Bunlar yasama meclisi içtüzükleri ile yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına veya üyeliğin düşmesine ilişkin kararlardır.

Kanun Hükmünde Kararnameler

1924 Anayasası'nda ve 1961 Anayasası'nın ilk şeklinde mevcut olmayan KHK, Anayasa'da 1971 yılında yapılan değişiklikle hukukumuza girmiştir.

Gerek değişik 1961, gerek 1982 Anayasası'na göre KHK çıkarma yetkisi Bakanlar Kuruluna aittir. Önceden bir yetki kanunuyla yetkilendirilmedikçe, Bakanlar Kurulu kendiliğinden KHK çıkaramaz.

Anayasa, KHK ile düzenlenemeyecek konular olarak, Anayasa'nın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümünde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleri ile dördüncü bölümünde yer alan siyasal haklar ve ödevleri belirtmiştir.

ÜNİTE 6: YASAMA ORGANI

TBMM'NİN KURULUŞU

1961 Anayasası Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosundan oluşan iki meclisli bir yasama organı sistemini benimserken, 1982 Anayasası 1924 Anayasası'nda olduğu gibi tek meclisli sisteme geri dönmüştür.

1961 Anayasası, parlamentonun yetkilerini iki meclis arasında bölüştürürken, bu meclislerin tamamen eşit yetkilere sahip olmaları yolunu seçmemiş, ağırlığı Millet Meclisi'ne vermiştir. Cumhuriyet Senatosu'nun uygulamada kendisinden beklenen yararları sağlayamamış olması nedeniyle, 1982 Anayasası'nda tek meclisli sisteme dönüşümünde kamuoyunda kayda değer bir tepki veya eleştiriye sebep olmamıştır.

1995 tarihli anayasa değişikliği ile dört yüz olan milletvekili sayısı beş yüz elliye yükselmiştir. 2017 değişiklikleriyle beş yılda bir yapılacak olan milletvekilleri seçimlerinin Cumhurbaşkanlığı seçimleri ile aynı gün yapılması hükme bağlanmıştır.

MİLLETVEKİLLERİNİN SEÇİMİ

Seçim Sistemi

Seçim çevrelerinin büyüklüğüne, daha doğrusu çıkaracakları milletvekili sayısına göre, liste usulü ve tek isim (dar bölge) usulü olarak iki türlü seçim sistemi söz konusudur. Tek isim usulünde her seçim çevresinden sadece tek bir milletvekili seçilir. Liste usulünde ise seçim çevreleri nüfuslarına göre değişen sayıda olmak üzere, birden çok milletvekili çıkarırlar.

Seçim sistemleri, oyların değerlendiriliş şekli, başka bir deyişle oyların sandalyelere dönüştürülmesinde kullanılan yöntem açısından, çoğ unluk sistemi ve nispi temsil sistemi

olarak iki ana gruba ayrılır. Çoğunluk sistemi de basit çoğunluk ve mutlak (iki türlü) çoğunluk sistemleri şeklindedir. Tek türlü basit çoğunlukta, bir seçim çevresinde nispi olarak en çok oy alan parti, o çevrenin milletvekilliğini kazanmış olur. Mutlak (iki türlü) çoğunluk sisteminde ise bir parti, ilk turda bir seçim çevresinde oyların mutlak çoğunluğunu (yarıdan bir fazlasını) elde edebilirse, o seçim çevresinde seçimi kazanmış olur ve ikinci tura gerek kalmaz. Mutlak çoğunluk sağlanamadığı takdirde ikinci tur yapılır. Bu tura da en çok oy almış iki partiden başka partiler katılamaz.

Oyların değerlendiriliş şekli bakımından çoğunluk usulünün karşıtı, nispi temsil sistemidir. Nispi temsilde, her parti aldığı oy oranında milletvekili çıkarır.

Parlamento sandalyelerinin nispi temsile göre dağıtımında kural olarak başvuru ilk işlem, seçim sayısının veya seçim kotasının bulunmasıdır. Bu rakam, bir seçim çevresinde kullanılan geçerli oylar toplamının, o seçim çevresinin çıkaracağı milletvekili sayısına bölünmesiyle elde edilir.

Nispi temsilin çeşitlerinden biri olan artık usulde, artık milletvekilleri, artık oyların büyüklük sırasına göre dağıtılır. Diğer türü olan kuvvetli ortalama sisteminde ise partilerin aldıkları oylar, onların ilk dağıtım sonucunda kazandıkları milletvekili sayısına bölünür ve artık milletvekillikleri, bu ortalamaların büyüklük sırasına göre dağıtılır.

Artık oylar, her seçim çevresinde ayrı ayrı işlem görebileceği gibi, bazı ülkelerde bütün artık oyların ve artık milletvekilliklerinin tek bir merkezde toplanması ve bunların dağıtımının ulusal düzeyde yapılması da mümkündür. Bu sisteme ulusal artık veya milli bakiye sistemi denir.

Milletvekili Seçimi Kanunu'nda 1995 yılında yapılan değişiklikle, seçim çevreleri genişletilmiş, 550 milletvekilliğinden 100'ünün ülke seçim çevresi olarak seçileceği belirtilmiş (bu hüküm sonra Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir), buna karşılık yüzde onluk ülke barajı ve çevresi barajı muhafaza edilmiştir.

Milletvekili Seçilme Yeterliliği

2017 Anayasa değişikliği ile milletvekilli seçilme yaşı on sekize indirilmiş, yükümlü olduğu askerlik hizmetini yapmamış olanlar ifadesi askerlikle ilişkisi olanlar olarak değiştirilmiştir. 1961 Anayasası'nda Türkçe okuyup yazma bilmeyi yeterli görmekte iken, 1982 Anayasası en az ilkökul mezunu olmayı şart kılmıştır. Ayrıca milletvekilliği seçilme yeterliliğini ortadan kaldıran suçlara birçok yenileri eklenmiştir.

Seçim Çevreleri

1983 Milletvekili Seçim Kanunu'na gelinceye kadar Türkiye'de her il bir seçim çevresi sayılmıştır. 23.7. 1995 tarihli ve 4121 sayılı Kanun, seçim çevresi olarak esas itibarıyla illeri kabul etmekle birlikte, çıkaracağı milletvekili sayısı 19'dan 35'e kadar olan illerin iki, 36 ve daha fazla olan illerin üç seçim çevresine bölüneceğini belirtmiştir.

Seçimin Başlangıcı

TBMM seçimleri normal olarak beş yılda bir yapılır. Her seçim döneminin son toplantı yılının 3 Temmuz günü, seçimin başlangıcı tarihidir ve Ekim ayının ikinci Pazar günü oy verilir. Seçim dönemi bitmeden önce seçimlerin

yenilenmesine TBMM veya Cumhurbaşkanı karar verir, Bakanlar Kurulu tarafından kırk sekiz saat içinde ilan olunur.

Adaylık

Milletvekili Seçim Kanunu'nun 3270 sayılı Kanunla değiştirilmiş hükmü, aday tespiti yönteminin seçilmesini partilerin tüzüklerine bırakmaktadır.

Milletvekilliklerinin Tahsis

Bir seçim çevresinde siyasi partilerin ve bağımsız adayların elde edecekleri milletvekili sayısı, yukarıda açıklanan ülke barajı sistemine göre hesaplanır.

Gümrük Kapılarında Kullanılan Oyların

Değerlendirilmesi

Gümrük kapılarındaki seçim kurullarından gelen sonuçlar YSK tarafından birleştirilir. Partilerin gümrük kapılarında aldıkları oylar, diğer seçim kurullarından gelen oylara eklenerek her partinin ülke genelinde aldığı geçerli oy miktarı bulunur. Bu sayı yüzde onluk genel barajın aşılp aşılmadığını saptamakta esas olur.

TBMM ÜYELERİNİN HUKUKİ STATÜSÜ

Milletin Temsili

Anayasa'nın 80. maddesine göre, TBMM üyeleri, seçtikleri bölgeyi veya kendilerini seçenleri değil, bütün Milleti temsil ederler. İlkenin hukuki anlamı, milletvekillerinin yasama dönemi sırasında seçmenleri tarafından azledilmelerinin mümkün olmaması ve seçmenlerin milletvekiline hukuken bağlayıcı direktifler, emredici vekâlet verememeleridir.

Milletvekili Andı

Milletvekilleri göreve ba ş larken Anayasa'nın 81. maddesinde öngörülen andı içerler. Bu andın hukuki bağlayıcılıktan çok, manevi bir bağlayıcılığı vardır.

TBMM ÜYELİĞİYLE BAĞDAŞMAYAN HALLER

Anayasa'nın 87. Maddesi, milletvekilliği ile bağdaşmayan işleri belirtmiştir. Yasama uyumsuzluğu adı da verilen bu müessesenin, temsili rejimin tarihsel gelişiminden kaynaklanan amacı, milletvekillerinin herhangi bir yürütme görevi kabul etmelerini önlemek suretiyle, onların yürütme organı karşısında tam bir bağımsızlığa sahip olabilmelerini sağlamaktır.

1982 Anayasası'nın 82. maddesinin son fıkrası, TBMM üyeliği ile bağdaşmayan diğer görev ve işlerin kanunla düzenleneceğini belirtmiştir. 31 Ekim tarihli ve 3069 sayılı "TBMM Üyeliği ile Bağdaşmayan İşler Hakkında Kanun" bu hususları düzenlemiş bulunmaktadır.

Yasama Sorumsuzluğu ve Yasama Dokunulmazlığı

Anayasa'nın 83. maddesi "yasama dokunulmazlığı" başlığını taşımakla birlikte, aslında yasama sorumsuzluğu ve yasama dokunulmazlığı birbirinden farklı iki müessesedir.

Yasama Sorumsuzluğu

Sorumsuzluğun söz konusu olabilmesi için, söz konusu eylemin,

- Meclis çalışmaları sırasında işlenmiş olması ve
- Oy, söz veya düşünce açıklaması yoluyla işlenmiş olması şarttır.

Bu sınırlar içinde sorumsuzluk, yasama meclisi üyeleri için tam bir korunma sağlar. Bu nedenle buna mutlak muafık da denmektedir. Sorumsuzluğun mutlaklığı üç noktada kendini gösterir:

- Sorumsuzluk, cezai takibata karşı mutlak olarak korur.
- Sorumsuzluğun meclisçe kaldırılması söz konusu değildir.
- Sorumsuzluk sürekli niteliktedir, sorumsuzluk kapsamına giren eylemden dolayı milletvekilliği sıfatının sona ermesinden sonra da kovuşturma yapılamaz.

Yasama Dokunulmazlığı

Yasama dokunulmazlığı milletvekilini keyfi veya asılsız ceza kovuşturmalarından ve tutuklamalardan korur. Nispidir, çünkü TBMM tarafından kaldırılabilir. Hatta Anayasada belirtilen durumlarda meclisin bu yolda bir kararına gerek olmaksızın ilgili üye tutulabilir, sorguya çekilebilir, tutuklanabilir, yargılanabilir. Dokunulmazlık üyeler hakkında hukuk davası açılmasına da engel olmaz. Dokunulmazlık milletvekilleri için geçici bir koruma sağlar. Üyelik sıfatının sona ermesinden sonra, Meclis üyesi hakkında ceza kovuşturması yapılabilir veya hakkında verilmiş ve infazı ertelenmiş bulunan ceza hükmü çektirilir.

Yasama sorumsuzluğu ve dokunulmazlığından, TBMM üyeleri dışında, milletvekili olmayan bakanlar da yararlanırlar.

Anayasada 20.5.2016 tarihli ve 6718 sayılı kanunla yapılan değişiklikle, yasama dokunulmazlığı kurumunun mahiyetine tamamen aykırı bir değişiklik gerçekleştirilmiştir. Bununla, çok sayıda milletvekilinin dokunulmazlıkları bir kural işleme toptan kaldırılmıştır.

TBMM ÜYELİĞİNİN DÜŞMESİ

Anayasanın, TBMM üyeliğinin düşmesine ilişkin 84. maddesi, 23.7.1995 tarihli anayasa değişikliği ile büyük ölçüde değiştirilmiştir. Yeni metne göre, "İstifa eden milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesi, istifanın geçerli olduğu TBMM Başkanlık Divanınca tespit olduktan sonra, TBMM Genel Kurulunca kararlaştırılır. Milletvekilliğinin kesin hüküm giyme veya kısıtlama halinde düşmesi, bu husustaki kesin mahkeme kararının Genel Kurula bildirilmesiyle olur..."

DOKUNULMAZLIĞIN KALDIRILMASI VE ÜYELİĞİN DÜŞMESİ KARARLARININ DENETLENMESİ

Anayasa'nın değişik 85. maddesine göre "Yasama dokunulmazlığının kaldırılması veya milletvekilliğinin düşmesine 84. maddenin1., 3. veya 4. fıkralarına göre karar verilmiş olması hallerinde, Meclis Genel Kurulu Kararının alındığı tarihten başlayarak yedi gün içerisinde ilgili milletvekili veya bir diğer milletvekili, kararın, Anayasaya, kanuna veya içtüzüğe aykırılığı iddiasıyla iptali için Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Anayasa Mahkemesi, iptal işlemini on beş gün içerisinde kesin karara bağlar".

TBMM Üyelerinin Malî Statüleri

1982 Anayasası'nın 86. maddesine göre, "TBMM üyelerinin ödenek ve yollukları Kanun'la düzenlenir. Ödenegin aylık tutarı en yüksek Devlet memurunun almakta olduğu tutarı, yolluk da ödenek miktarının yarısını aşamaz. TBMM üyelerine ödenecek ödenek ve yolluklar, kendilerine sosyal güvenlik kuruluşları tarafından bağlanan emekli aylığı ve benzeri ödemelerin kesilmesini gerektirmez. Ödenek ve yollukların en çok üç aylığı önceden ödenebilir".

TBMM'NİN İÇYAPISI VE ÇALIŞMA DÜZENİ

Anayasa'nın 95. maddesi, "TBMM, çalışmalarını, kendi yaptığı içtüzük hükümlerine göre yürütür" denmektedir.

TBMM'NİN GÖREV VE YETKİLERİ

TBMM'nin görev ve yetkileri, genel olarak, Anayasanın 6771 sayılı anayasa değişikliği kanunu ile değiştirilen 87. maddesinde düzenlenmiştir.

Kanun Yapma

2017 Anayasa değişikliğinden önceki hükmüne göre kanun teklif etmeye Bakanlar Kurulu ve milletvekilleri yetkilidir. Bakanlar Kurulunca yapılan öneriye kanun tasarısı, milletvekilleriince yapılan öneriye kanun teklifi denir. Değişiklikle, "Bakanlar Kurulu" ifadesi çıkarılmış ve kanun teklif etme yetkisi sadece milletvekillerine tanınmıştır. Kanun teklif ve tasarılarının TBMM'de görüşülme usul ve esasları içtüzükle düzenlenmiştir.

TBMM'ce kabul edilen kanunların yayınlanması görevi 1921 ve 1961 Anayasalarında olduğu gibi, Cumhurbaşkanına ait olup, on beş gün içinde yayımlar. Yayımlanmasını kısmen veya tamamen uygun bulmadığı kanunları, bir daha görüşülmek üzere (hukuka uygunluk ve/veya yerindelik) gerekçesi ile birlikte TBMM'ye geri gönderir.

Hükümetin Denetlenmesi

2017 Anayasa değişiklikleri ile parlamenter hükümet sisteminin terkedilip, "Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi" adıyla başkanlık sistemine benzer bir sisteme geçilmiş olmasının sonucu olarak, TBMM'nin hükümeti denetleme yetkileri de radikal değişikliklere uğramıştır.

Bu değişikliklerle gensoru kaldırılmış; yazılı sorunun muhafaza edilmesine karşılık, çok etkili bir denetim aracı olan sözlü soru kaldırılmış; yazılı soru, genel görüşme ve meclis araştırması muhafaza edilmiş olmakla beraber, bunların nasıl işleyeceklerinin, yeni yapılacak Meclis içtüzüğüne belirleneceği belirtilmiş; meclis araştırması çok farklı şekilde düzenlenmiştir.

Meclis soruşturmasına yönelik olarak da şu değişiklikler yapılmıştır.

- Maddenin kapsamına Cumhurbaşkanı ve değişikliklerle yaratılmış olan Cumhurbaşkanı yardımcıları da eklenmiş.
- Yetersayı kuralları ağırlaştırılarak, bu yolun pratikte işlemesi güçleştirilmiştir. Değişiklikten önce önerge için üye tamsayısının en az onda biri
- tarafından verilmesi yeterli iken, halen üye tamsayısının salt çoğunluğu ile verilebilmektedir. Değişiklikten önce soruşturma açılması kararı özel bir yetersayıya bağlanmış olmadığı halde, halen bu yetersayı, üye tamsayısının beşte üçüdür.
- İlga edilen 113. maddenin karşılığını içerecek düzenleme Cumhurbaşkanı ve yardımcılar için mevcut değildir. Cumhurbaşkanına ilişkin değişik 105. maddede ise "Yüce Divanda seçilmeye engel bir suçtan mahkûm edilen Cumhurbaşkanının görevi sona erer" hükmü yer almaktadır. Aynı hüküm Cumhurbaşkanı yardımcılar ve bakanlar bakımından da geçerlidir.

ÜNİTE 7: YÜRÜTME ORGANI

YÜRÜTME ORGANININ YAPISI

Günümüz hürriyetçi demokrasilerinde görevleri ve devlet içindeki ağırlığı gitgide artan yürütme organı, yapısı bakımından iki ana tipe ayrılır: Monist (tekçi) yürütmede, yürütme yetkisinin tümü, tek bir organa aittir. Bu organ tek bir kişi veya kurul olabilir. Düalist (ikici) yürütmede ise, yürütme yetkisi, bir kişi (devlet başkanı) ile bir kurul (bakanlar kurulu) arasında bölüştürülmüştür. Bu tür yürütme parlamenter rejimlerinin temel özelliklerinden biridir. Türkiye 1924, 1961 ve 1982 Anayasaları düalist yürütme sistemini benimsemişler, 2017 Anayasa değişikliği ile ise monist yürütme sistemi kabul edilmiştir.

Cumhurbaşkanı'nın Seçimi ve Tarafsızlığı

1961 ve 1982 Anayasası'nın kabul ettiği sistemle, bu Anayasa'da 31.5.2007 tarihli ve 5678 sayılı Kanun'la yapılan değişikliğin ortaya çıkardığı sistem arasında önemli farklar vardır. 1961 ve 1982 Anayasası, 1924 Anayasası'nın aksine, Cumhurbaşkanı'nın tarafsız ve partiler üstü konumunu sağlama konusunda özel bir çaba göstermişlerdir. Her iki anayasa, Cumhurbaşkanı'nın görev süresini yedi yıl olarak belirlemiş, tekrar seçilme yasağı (arka arkaya iki defa) getirmiş, TBMM üyesi olmayan bir şahsın da Cumhurbaşkanı olmasına izin vermiştir.

2007 yılında yapılan değişiklikle Cumhurbaşkanı'nın halkça seçilmesi yöntemi benimsenmiştir.

CUMHURBAŞKANI'NİN GÖREV VE YETKİLERİ

21.1.2017 tarihli ve 6771 sayılı Anayasa değişikliği Kanunu ile Cumhurbaşkanlığı statüsünde radikal değişiklikler yapılmıştır. En önemli değişikliklerden biri, cumhurbaşkanının varsa bir siyasi parti üyeliğinin sona ereceği hükmünün ilga edilmiş olmasıdır. Değişik 101. maddeye göre; "Cumhurbaşkanı, kırk yaşını doldurmuş, yükseköğrenim yapmış, milletvekili seçilme yeterliliğine sahip Türk vatandaşları arasından, doğrudan halk tarafından seçilir. Cumhurbaşkanının görev süresi beş yıldır. Bir kimse en fazla iki defa Cumhurbaşkanı seçilir".

Cumhurbaşkanlığına, siyasi parti grupları, en son yapılan genel seçimlerde toplam geçerli oyların tek başına veya birlikte en az yüzde beşini almış olan siyasi partiler ile en az yüz bin seçmen aday gösterebilir. Cumhurbaşkanı seçilen milletvekilinin TBMM üyeliği sona erer.

Genel oyla yapılacak seçimde, geçerli oyların salt çoğunluğunu alan aday Cumhurbaşkanı seçilir. İlk oylamada bu çoğunluk sağlanamazsa ikinci oylamaya geçilir, bu oylamaya ise ilk oylamada en çok oy almış iki aday katılır ve geçerli oyların çoğunluğunu alan aday Cumhurbaşkanı seçilir.

Cumhurbaşkanının görev ve yetkileri 6771 sayılı Kanunla değiştirilen 104. maddede belirtilmiştir. Buna göre; Cumhurbaşkanı Devletin başıdır. Yürütme yetkisi ona aittir. Devlet başkanı sıfatıyla Türkiye Cumhuriyetini ve Türk Milletinin birliğini temsil eder. Anayasanın uygulanmasını, Devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını temin eder...".

Cumhurbaşkanı, yürütme yetkisine ilişkin konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilir.

CUMHURBAŞKANI'NIN SİYASAL SORUMSUZLUĞU

Parlamente rejimlerde, devlet başkanlarının tüm işlemleri, kural olarak, başbakan ve ilgili bakanların ortak imzasına tabi ve bu işlemlerden doğacak siyasi ve cezai sorumluluk başbakana ve ilgili bakana aittir (karşı imza kuralı). 1982 Anayasası'nın 2017 değişikliğinden önceki 105. maddesi de bu ilkeyi ifade etmekteydi.

2017 değişikliği ile yürütme yetkisi tümüyle Cumhurbaşkanına verildiğine ve yürütme organının TBMM'ye karşı siyasi sorumluluğu ortadan kaldırılmış olduğuna göre karşı imza kuralının da kalkmış olması doğaldır. Bundan böyle Cumhurbaşkanı, tüm işlemlerini tek başına yapacaktır.

CUMHURBAŞKANI'NIN CEZAI SORUMLULUĞU

Parlamente rejimlerde devlet başkanının, siyasi sorumsuzluğu yanında, cezai bakımdan da sorumsuz olduğu ilke olarak kabul edilmiştir.

2017 Anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu çok farklı şekilde düzenlenmiştir. Değişiklikten önce bu sorumluluk sadece vatana ihanet durumuyla sınırlı olduğu halde, yeni 105. madde Cumhurbaşkanının bütün suçlardan dolayı sorumlu tutulacağı anlamını taşımaktadır. Söz konusu maddedeki "Cumhurbaşkanı hakkında bir suç işlediği iddiasıyla" ibaresiyle görevle ilgili olmayan şahsi suçlar bakımından da hakkında meclis soruşturması açılabilir, Yüce Divan'a sevk edilebilir. Bu açıdan cezai sorumluluğun kapsamı genişletilmiştir. Ancak öngörülen ağır nitelikli çoğunluk kuralları nedeniyle bu yolun pratikte işlenmesini imkânsız yakın derecede güçleştirmektedir. Yüce Divanda "seçilmeye engel bir suçtan mahkûm" edilme durumunda Cumhurbaşkanının (Cumhurbaşkanı yardımcılarını ve bakanların) görevi sona erer.

Cumhurbaşkanı Yardımcıları ve Bakanlar

2017 değişikliği ile cumhurbaşkanı yardımcılığı makamı getirilmiştir. Cumhurbaşkanı seçildikten sonra bir veya daha fazla yardımcı atayabilir. Yardımcı ve bakanlar milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olanlar tarafından Cumhurbaşkanı tarafından atanır ve görevden alınır. Yardımcı(lar) ve bakanlar cumhurbaşkanına karşı sorumludurlar.

CUMHURBAŞKANI'NA VEKÂLET

2017 değişikliğinden önce Cumhurbaşkanına TBMM Başkanı vekâlet ederken, değişiklikle Cumhurbaşkanı yardımcısının vekâlet edeceği kabul edilmiştir.

Devlet Denetleme Kurulu

Anayasa'nın 108. Maddesine göre, "İdarenin hukuka uygunluğunun düzenli ve verimli şekilde yürütülmesinin ve geliştirilmesinin sağlanması amacıyla Cumhurbaşkanlığına bağlı olarak kurulan, DDK, cumhurbaşkanının isteği üzerine, tüm kamu kurum ve kuruluşlarında ve sermayesinin yarısından fazlasına bu kurum ve kuruluşların katıldığı her türlü kuruluşta, kamu kurumu niteliğinde olan meslek kuruluşlarında, her düzeydeki işçi ve işveren meslek kuruluşlarında, kamuya

yararlı derneklerle vakıflarda, her türlü inceleme, araştırma ve denetlemeleri yapar". 2017 Yılında yapılan değişiklikle, Kurulun yetkilerine "idari soruşturma yapma" da eklenmiş, silahlı kuvvetler de Kurulun görev alanına dâhil edilmiştir.

Milli Güvenlik Kurulu

MGK, ilk defa 1961 Anayasası ile kurulmuştur.

Cumhurbaşkanının başkanlığında Başbakan, kanunun gösterdiği bakanlar, Genelkurmay Başkanı ve kuvvet temsilcilerinden oluşan ve milli güvenlikle ilgili konularda Bakanlar kuruluna istişari nitelikte görüş bildirmekle görevlendirilmiş bulunan bir kuruldur. 2017 Anayasa değişikliği ile hükümet sistemi değişikliğinin de bir sonucu olarak ilgili anayasa maddesinden Başbakan ve Bakanlar Kurulu çıkarılmış, Cumhurbaşkanı yardımcılarını eklenmiş, İçişleri Bakanlığına bağlanan Jandarma Genel Komutanı kuruldan çıkarılmıştır. Kurulun kararları tavsiye niteliğindedir. Bunların değerlendirilmesi, tamamen Cumhurbaşkanının takdirindedir.

HÜKÜMET SİSTEMİNİN NİTELİĞİ

Yasama ve yürütme kuvvetlerinin ilişkilerinin niteliğine göre, başkanlık hükümeti sistemi, parlamente rejim ve meclis hükümeti sistemi olmak üzere üç hükümet sistemi söz konusu olur. Yasama ve yürütme kuvvetlerinin kesin ve sert biçimde ayrıldığı sistem başkanlık sistemi, iki kuvvetin daha yumuşak ve dengeli biçimde ayrıldığı sistem parlamente rejim, bu iki kuvvetin, halk tarafından demokratik usuller içinde seçilmiş bir mecliste birleştiği sistem meclis hükümeti sistemidir.

Anayasamızda 2007 yılında 5678 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesinin kabul edilmiş olması, özellikle 1982 Anayasasının Cumhurbaşkanına tanıdığı geniş yetkilerle birlikte düşünüldüğünde, hükümet sistemimizi bir ölçüde yarı başkanlık sistemine yaklaştırmıştır.

2017 Değişikliğinin Getirdiği Hükümet Sistemi

Yürütme yetkisini tümüyle Cumhurbaşkanına vererek yürütme organını monist bir yapıya dönüştüren ve bakanların parlamentoya karşı siyasi sorumluluklarına son veren 2017 Anayasa değişikliği ile parlamente rejim kesinlikle terkedilmiş ve başkanlık sistemine benzer bir hükümet sisteminin kurulmuş olduğu görülmüştür. Bu sisteme de önceleri "Türk tipi başkanlık sistemi", sonraları ise dünya literatürü ve uygulamasında örneği olmayan "Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi" denmiştir.

OLAĞANÜSTÜ HÂL KAVRAMI VE ÇEŞİTLERİ

Olağanüstü yönetim usulleri, devletin, normal hukuk düzeninin kuralları ile karşılanmasına imkân olmayan olağanüstü bir tehdit veya tehlike karşısında başvurduğu özel yönetim usulleridir.

1961 Anayasası olağanüstü hal ve sıkıyönetim olmak üzere iki tür olağanüstü yönetim usulü öngörmüştü. 1982 Anayasası ise üç türlü olağanüstü yönetim usulüne yer vermiştir. Bunlar tabii afet, tehlikeli salgın hastalıklar veya ekonomik bunalım hallerinde ilan edilen olağanüstü hâl; şiddet olaylarının yaygınlaşması ve kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması sebepleriyle ilan edilen olağanüstü hâl ve Anayasanın tanıdığı hür demokrasi düzenini veya temel hak

ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik ve olağanüstü hal ilanını gerektiren hallerden daha vahim şiddet hareketlerinin yaygınlaşması veya savaş hali, savaşı gerektirecek bir durumun baş göstermesi, ayaklanma olması veya vatan veya Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışmanın veya ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşüren şiddet hareketlerinin yaygınlaşması sebepleriyle ilan edilen sıkıyönetimdir.

Her üç çeşit olağanüstü hâl, Cumhurbaşkanlığı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulunca, yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde, süresi altı ayı aşmamak üzere ilan edilir, Resmi Gazetede yayınlanır, TBMM'nin onayına sunulur.

OLAĞANÜSTÜ HÂL REJİMLERİNİN KONUSU

İlk tür olağanüstü hâlin konusu para ve mal yükümlülükleri ve diğer temel hak ve hürriyetler sınırlandırılmakta veya durdurulmaktadır. İkinci tür olağanüstü hâlde ise normal zamanlardaki ölçülerin ötesinde temel hak ve hürriyetlerinin sınırlandırılması veya durdurulması söz konusu olmaktadır. Olağanüstü hâlde kanunun öngördüğü olağanüstü kolluk yetkileri sivil otoriteler tarafından kullanılmakta ve yargı yetkisi, tabii hâkim ilkesine uygun olarak, kanunen görevli olan olağan mahkemelere ait bulunmaktadır. Sıkıyönetim halinde ise kolluk görev ve yetkilerinin askeri makama geçmesi, temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması veya durdurulması, bazı suçların sıkıyönetim askeri mahkemelerinde yargılanması söz konusudur. 2017 Anayasa değişikliği ile olağanüstü yönetim usulleri arasında sıkıyönetim çıkarılmıştır. Olağanüstü hâl, Bakanlar Kurulu tarafından değil, Cumhurbaşkanı tarafından ilan edilebilmektedir. Olağanüstü hâlin gerekli kıldığı düzenlemeler OHAL KHK'leri ile değil, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile yapılmaktadır. Ancak bu kararnameler kanun hükmündedir. Bu kararnameler üç ay içinde TBMM'de görüşülüp karara bağlanmadığı takdirde, kendiliğinden yürürlükten kalkacaktır.

YARGISAL DENETİM

Olağanüstü Hâl Rejiminin İlanı İşlemi Üzerindeki Denetim

Olağanüstü hâl rejimine ilişkin iki ayrı karar söz konusu olduğu için bu işlem üzerinde bir yargısal denetimin mümkün olup olmadığını ayrı ayrı incelemek gerekir.

1. **Olağanüstü hâl ilanına ilişkin karar üzerindeki yargısal denetim:** Bu kararın idari yargıca denetlenemeyeceği iki gerekçeye dayandırılmaktadır. Bunlardan ilki söz konusu işlemin bir hükümet tasarrufu oluşturduğu gerekçesidir. İkinci gerekçe ise, bu kararın TBMM tarafından onaylanmakla bir yasama işlemi haline geldiği, dolayısıyla idari yargının görev alanından çıktığıdır.
2. **Olağanüstü hâl ilanının TBMM'ce onaylanması kararı üzerine denetim:** Bu karar bir parlamento kararı biçiminde gerçekleştiği için, Anayasada belirtilen istisnalar dışında yargı denetimine tabi

olmadıklarına göre Anayasa Mahkemesinin de söz konusu kararı denetleme yetkisi yoktur.

Olağanüstü Hâl KHK'lerinin Denetimi

Anayasaya göre (m.148/1) olağanüstü hâllerde, sıkıyönetim ve savaş hallerinde çıkarılan KHK'lerin şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesinden dava açılmaz.

Sıkıyönetim ve olağanüstü hâl KHK'leri üzerindeki tek TBMM'nin denetimidir. 2017 değişikliği ile TBMM Genel Kurulunda otuz gün içinde karara bağlanamayan OHAL KHK'lerinin kendiliğinden hükümsüz hale geleceği belirtilmiştir.

TBMM onayından sonra OHAL KHK'leri de kanuna dönüşeceği için, bu kanunların anayasaya uygunluğunun Anayasa Mahkemesince denetlenebileceği de doğaldır.

ÜNİTE 8: YARGI ORGANI VE ANAYASA YARGISI

YARGI FONKSİYONUNUN MAHİYETİ

Yargının, yasama ve yürütme kuvvetlerinden ayrı, bağımsız bir üçüncü kuvvet olup olmadığı hukuk literatüründe tartışmalıdır. Karar veren kuvvet ve bunları uygulayan kuvvet şeklinde iki kuvvetin varlığından söz eden görüş, yargı fonksiyonunu, bir uyuşmazlık dolayısıyla kanunun uygulaması olarak görmekte ve yargıyı yürütenin bir parçası saymaktadır. Üstelik bazı yazarlar, yargının tam anlamıyla bağımsız bir kuvvet olabilmesini hâkimlerin halk tarafından seçilmesi şartına bağlamışlardır.

Türk Anayasalarında Yargı Fonksiyonunun Düzenlenişi

1876 Anayasası, yargıyı bir kuvvet olarak nitelendirmemiş, ancak yargının bağımsızlığına ilişkin bazı ilkelere yer vermiş, hâkimlerin azlolunmaması esasını kabul etmiştir.

1921 Anayasası yargı fonksiyonundan hiç söz etmemiştir.

1924 Anayasası ise benimsemiş olduğu kuvvetler birliği ilkesi ile bağdaşmayacak şekilde yargıyı ayrı bir kuvvet olarak vasıflandırmıştır.

MAHKEMELERİN BAĞIMSIZLIĞI İLKESİ

1982 Anayasası, 1961 Anayasası'ndaki hükmü koruyarak "Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır" demiştir.

Sözü geçen mahkemelerin bağımsızlığı, kavram olarak, hâkimlik teminatından farklıdır ve "hâkimlerin gerek yürütme gerek yasama organına bağlı olmadıkları, onlardan müstakil oldukları, bu iki organın hâkimlere emir ve talimat veremeyeceği ve tavsiyelerde bulunamayacağı" anlamına gelir. Hâkimlik teminatı ise hâkimlerin bağımsızlığını korumaya hizmet eden müesseselerden sadece biri ve fakat en önemlisidir.

Hâkimlik Teminatı

1961 ve 1982 Anayasalarında yer alan bu ilkeye 1982 Anayasası ile savcılar da dâhil edilmiştir. Hâkimlik teminatının en önemli unsuru hâkimlerin azlolunmaması ilkesidir. Eğer yürütme veya yasama organı azil dışındaki çeşitli yollardan da bir hâkimin mesleki hayatı ve özlük hakları üzerinde etkili olabiliyorsa, hâkimlik teminatı etkinliğini kaybeder.

1961 ve 1982 Anayasası, hâkimlik teminatının bazı unsurlarını (azlolunmama, 65 yaşından önce emekliye sevk

edilememe, aylık, ödenek) doğrudan doğruya anayasada belirtmiş, diğerlerinin düzenlenmesini ise kanuna bırakmıştır.

Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK)

1961 Anayasası, hâkimlerin bütün özlük işleri hakkında karar vermek üzere "Yüksek Hâkimler Kurulu"nu (YHK) kurmuştur.

1982 Anayasası ise, YHK'yı, "Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu" adı altında yeniden düzenlemiştir.

HSYK'nın oluşum tarzı ve işleyişi, 2010 anayasa değişikliği ile önemli ölçüde değiştirilmiştir. Bu değişiklikler ana hatlarıyla; kuruldaki üyelik sayısı ve üyeler, Kurul'un başkanı olmaya devam eden Adalet Bakanının rolünün sınırlandırılması, bağımsız bir sekreteryaya sahip olması, inceleme ve soruşturmaların kurul müfettişleri tarafından yapılması, meslekten çıkarma cezasına ilişkin kararların yargı denetimine açılması şeklindedir.

2017 anayasa değişikliği ile kurulun adından "yüksek" kelimesi çıkarılıp, kurul tamamen farklı bir yapıya dönüştürülmüştür. Değişikle, Kurulun üyelerinin çoğunluğunun hâkimlerin kendi eşitleri arasında seçtikleri üyelerden oluşması ilkesi tamamen terkedilerek, atama yetkisi Cumhurbaşkanı ve TBMM arasında bölüştürülmüştür. Cumhurbaşkanı toplamda altı üyeyi, TBMM de yedi üyeyi belirlemektedir.

Yüksek Mahkemeler

Yargıtay üyelerinin seçim şekli bakımından iki anayasa arasında fark yoktur. 1961 Anayasası'na göre YHK tarafından seçilen Yargıtay üyeleri şimdi de HSYK tarafından seçilmektedir.

1961 Anayasası, Danıştay üyelerinin seçimini YHK'ya bırakmayıp, kendine özgü bir sistem oluşturmuş. 1982 Anayasası ise Danıştay üyelerinin dörtte üçünün HSYK'ca, dörtte birinin Cumhurbaşkanı tarafından seçilmesini öngörmüştür.

2017 Anayasa değişikliği ile askeri mahkemeler ve iki yüksek askeri mahkeme olan Askeri Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi kaldırılmıştır.

ANAYASA YARGISI KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİM

Dar anlamda anayasa yargısı, kanunların ve diğer bazı yasama işlemlerinin anayasaya uygunluğunun yargısal merciler tarafından denetimini ifade eder.

Kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetiminin yaygınlaşması 21. yüzyılın ortalarında olmuştur. Denetimin yapıldığı zamana göre denetim sistemleri önleyici ve düzeltici denetim olarak ikiye ayrılır. Önleyici denetim, normun yürürlüğe girmesinden önce kural olarak siyasal organlar tarafından yapılan denetimdir. Düzeltici denetim ise normun kesinleşip yürürlüğe girmesinden sonra yargı organlarıncı yapılan denetimdir.

Siyasal organlarca yapılacak denetimin kişi hakları yönünden yeterli teminatı sağlayamayacağı açıktır. Bu sebeple, zaman içinde yargısal denetim yaygınlık ve üstünlük sağlamıştır.

Türk anayasa hukukunda, 1876 Kânûn i Esasi, 1921 Anayasası ve 1924 Anayasası yargısal denetime yer vermemişti. Çok partili hayata geçiş sonrasında da ciddi sorunların ortaya çıkması ile 1961 Anayasası,

kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimine geniş kapsamlı yer vermiştir.

ANAYASA MAHKEMESİ'NİN STATÜSÜ, KURULUŞU VE GÖREVLERİ

Anayasa Mahkemesi'nin Statüsü

1961 anayasası, istisnai bir durumda genel mahkemelere de bir kanunun uygunluğu hakkında hüküm verme yetkisi tanımış olsa da, bu konudaki yetkiyi esas itibarıyla Anayasa Mahkemesi'ne bırakmıştır. 1982 Anayasası söz konusu istisnayı da kaldırarak, Anayasa Mahkemesini denetimde tek yetkili kılmıştır.

Anayasa Mahkemesi her iki anayasa sisteminde, yargı organının bir parçası olmak ve bir yüksek mahkeme niteliği taşımakla birlikte, fonksiyonunun mahiyeti, ona yargı organı içinde özel ve öncelikli bir mevki vermiştir. Bu noktada Anayasa Mahkemesi'nin bir "anayasa organı" statüsüne sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Anayasa Mahkemesinin statüsünde değişiklik yapılması, ancak bir anayasa değişikliği ile mümkündür.

Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu

Anayasa yargısını benimsemiş ülkeler arasında Türkiye, Anayasa Mahkemesi üyelerinin seçimini yasama organının iradesinden tümüyle koparmış olan tek ülkedir.

2010 Anayasa değişikliği ile Anayasa'nın 146. maddesi, Anayasa Mahkemesinin tarzını değiştirmiştir. Bu değişiklikte, mahkemenin üyelerinin seçiminde TBMM'ye oldukça sınırlı bir rol tanınmış, üyelerin seçiminde daha çoğulcu ve temsili bir yapı öngörülmüş, yedek üyelik müessesesi kaldırılmış, mahkemenin çalışma usullerinde değişiklikler yapılmış, üyelik süresi on iki yıla sınırlandırılmıştır.

Anayasa Mahkemesi on yedi üyeden kurulur. Mahkemeye üye olabilmek için, kırk beş yaşın doldurulmuş olması kaydıyla, yükseköğretim kurumları öğretim üyelerinin profesör veya doçent ünvanını kazanmış, avukatların en az yirmi yıl fiilen avukatlık yapmış, üst kademe yöneticilerinin yükseköğrenim görmüş ve en az yirmi yıl kamu hizmetinde fiilen çalışmış, birinci sınıf hâkim ve savcılar adaylık dâhil en az yirmi yıl çalışmış olması şarttır.

Anayasa Mahkemesi'nin Görevleri

Anayasa Mahkemesi'nin temel görevi, kanunların ve anayasada belirtilen diğer normların anayasaya uygunluğunu denetlemektir. Ancak Anayasa, mahkemeye norm denetimi ile ilgili olmayan başka bir takım görevler de vermiştir. Bu görevler şöyle sıralanabilir:

- Cumhurbaşkanı, TBMM Başkanı, Cumhurbaşkanı yardımcılarını, Bakanları, Yüksek Mahkeme başkan ve üyelerini, Başsavcı, Cumhuriyet Başsavcı vekilini, HSYK ve Sayıştay Başkan ve üyelerini, Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ile Jandarma Genel Komutanını görevleri ile ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılamak,
- Siyasi partilerin kapatılması hakkındaki davalara bakmak,
- Siyasi partilerin mali denetimini yapmak,
- Milletvekillerinin yasama dokunulmazlıklarının kaldırılmasına veya üyeliklerinin düşütüne

TBMM’ce karar verilmesi halinde, ilgililerinin iptal istemlerini karara bağlamak,

- Uyuşmazlık Mahkemesi’ne başkanlık edecek üyeyi kendi üyeleri arasından görevlendirmek,
- (2010 anayasa değişikliği ile) Bireysel başvuruları karara bağlamak.

ANAYASA’YA UYGUNLUK DENETİMİNİN KONUSU

Anayasa Mahkemesinin denetimine tabi olan normlar şöyledir: (2017 değişikliği ile KHK’lar ibaresi çıkarılmış, yerine Cumhurbaşkanlığı kararnameleri eklenmiştir)

- Kanunlar: Denetim yetkisi bütün kanunları kapsamakla birlikte, iki tür kanun (İnkılap kanunları ile Milli Güvenlik Konseyi döneminde çıkarılmış kanunlar) anayasanın açık hükümleriyle denetim dışı bırakılmıştır.
- TBMM İçtüzüğü
- Anayasa değişiklikleri
- Milletlerarası Antlaşmalar
- Parlamento Kararları

Anayasaya Uygunluk Denetiminde Ölçü Normlar (Anayasallık Bloku)

Anayasaya uygunluk denetiminde ölçü norm elbette anayasanın kendisidir. Ancak anayasa dışında da ölçü normlar vardır. Bunlar;

- Milletlerarası Hukuk Kuralları
- Hukukun Genel İlkeleri
- Atatürk İlke ve İlkeleri

ANAYASAYA UYGUNLUK DENETİMİNİN ŞEKİLLERİ (ESAS VE ŞEKİL YÖNÜNDEN DENETİM)

Anayasaya uygunluk denetimi iki tür denetimi kapsar:

Esas Bakımdan Denetim

Bir kanunun veya anayasada sayılan diğer normların esas bakımdan anayasaya aykırılığı, o normun muhtevasının anayasa hükümleri ile çatışması demektir. Ortaya çıkabilecek anayasaya aykırılık durumları şunlardır:

- Sebep unsuru: Kanunun çıkarılmasında rol oynayan âmillerdir.
- Amaç unsuru: Kanunun, kamu yararı dışında başka bir amaçla çıkması, temel hak ve hürriyeti sınırlandırması amaç bakımından anayasaya aykırı bulunabilir.
- Konu unsuru: Anayasanın emredici veya yasaklayıcı kurallarına aykırı olması, anayasa meselesi teşkil edilmesi hallerinde anayasaya aykırılık söz konusu olabilir.

Şekil Bakımından Denetim

Dar anlamda şekil denetimi, kanunların (veya anayasaya uygunluk denetimine tabi olan diğer normların) anayasada belirtilmiş usul ve şekil kurallarına uygun olarak yapıp yapılmadığının araştırılmasıdır. Ancak anayasa buna ek olarak yetki unsuru bakımından mevcut olabilecek sakatlıkların da denetlenmesini de kastetmiştir. Yetkiden anlaşılması gereken, bir işlemin, anayasanın yetkilendirdiği organ veya organlar tarafından ve anayasanın çizdiği görev alanı içinde yapılmasıdır.

Anayasa Mahkemesi’nin anayasaya uygunluk denetimine tabi olan normlar kanunlar, Cumhurbaşkanlığı

kararnameleri, TBMM içtüzüğü olduğuna göre, kanunlar ve içtüzük bakımından TBMM, Cumhurbaşkanlığı kararnameleri bakımından Cumhurbaşkanı yetkili organlardır.

ANAYASAYA UYGUNLUK DENETİMİNİN YOLLARI (İPTAL DAVASI VE İTİRAZ YOLU)

Soyut Norm Denetimi (İptal Davası)

Anayasada belirtilen bazı organların bir kanun aleyhinde Anayasa Mahkemesinde dava açmalarıyla gerçekleştirilen denetimdir. Bu durumda, kanunun uyguladığı somut bir dava veya olay yoktur.

Dava Açma Yetkisi: 1982 Anayasası, iptal davası açabilecek organları 1961 Anayasasına göre sınırlandırmıştır. Organ davası türündeki iptal davası kaldırılmış, böylece yüksek mahkemelerle üniversitelerin “kendi varlık ve görevlerini ilgilendiren” alanlarda iptal dava açma yetkileri kalmamıştır. Genel koruma davası türündeki iptal davası ancak Cumhurbaşkanı, iktidar ve ana muhalefet partisi Meclis grupları ile TBMM üye tam sayısının en az beşte biri tutarındaki üyeler tarafından açılabilir.

Dava Açma Süresi: 1960 Anayasası’nda iptali istenen normun RG’de yayımlanmasından başlayarak doksan gün olan dava açma süresi, 1982 Anayasası ile altmış güne indirilmiştir. Ş ekil bozukluğuna dayanan iptal davası, iptali istenen kanunun (veya anayasa değişikliğinin) yayımlandığı tarihten itibaren on gün içinde açılabilir.

Somut Norm Denetimi

Bir mahkemede görülmekte olan bir davanın karara bağlanmasının, o davada uygulanacak hukuk normunun anayasaya uygun olup olmamasına bağlı olması halinde yapılan denetimdir.

Somut norm denetimi soyut norm denetimine göre bir bakıma dar, bir bakıma da daha geniş bir uygulama alanına sahiptir. Dardır, çünkü bu yola, herhangi bir kanun hükmü hakkında değil, görülmekte olan bir davada uygulanacak kanun hükmü hakkında başvurulabilir. Geniştir, çünkü ilgili kanunun uygulandığı davada taraf olan herkes tarafından ve her zaman için (yani belli bir süre sınırı olmaksızın) işletilebilir.

Soyut norm denetimi özel bir mahkemeyi gerektirdiği halde, somut norm denetimi genel mahkemelerce de yapılabilir. Soyut norm denetimi normal olarak herkes için geçerli bir iptal kararına yol açarken, somut norm denetimi, ancak tarafları bağlayıcı bir karara yol açar. Ancak 1982 Anayasası somut norm denetiminin genel mahkemeler tarafından değil, Anayasa Mahkemesi tarafından yapılmasını öngörmüş, bu denetimde sadece tarafları değil, anayasaya aykırılığın tespiti halinde herkes için geçerli iptal kararı verilmesini zorunlu kılmıştır.

Somut Norm Denetiminin Şartları: Anayasamıza göre somut norm denetimi için gerekli şartlar şu şekildedir:

- Bakılmakta olan bir davanın varlığı
- Davaya bakmakta olan merciin bir mahkeme hüviyetini taşıması
- Uygulanacak olan normun varlığı
- İddianın ciddiliği

Somut Norm Denetiminin İşleyişi: Davaya bakmakta olan mahkeme, uygulanacak kanun hükmünün anayasaya aykırı olduğuna re'sen kanaat getirir veya taraflardan birinin ileri sürdüğü anayasaya aykırılık iddiasının ciddi olduğu kanısına varırsa, anayasaya aykırılık ön meselesi oluşur ve mahkeme Anayasa Mahkemesi'nin bu konuda vereceği karara kadar davayı geri bırakır.

Anayasaya aykırılık ön meselesinin oluşması halinde Anayasa Mahkemesi, işin kendisine gelişinden başlamak üzere beş ay içinde kararını verir ve açıklar. Bu süre içinde karar verilmezse mahkeme davayı yürürlükteki kanun göre sonuçlandırır. Ancak Anayasa Mahkemesi'nin kararı, esas hakkındaki karar kesinleşinceye kadar gelirse, mahkeme buna uymak zorundadır.

ANAYASAYA UYGUNLUK DENETİMİNİN SONUCU VE ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARININ NİTELİĞİ

Kararların Kesinliği ve Bağlayıcılığı

1961 ve 1982 Anayasasına göre Anayasa Mahkemesi kararları kesindir. O kararlara karşı kanun yollarına başvurulamaz. Bu kararlar RG'de yayımlanır ve yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlar. Karar ile iptal edilen norm ortadan kalkar.

Kararların Etkisi ve Niteliği

Anayasa Mahkemesi'nin iptal kararı, dava konusu olan normu ortadan kaldırdığı için bu karar herkes için hüküm ve sonuç doğurur.

Kararların Yürürlüğe Girmesi

İptal kararları Resmi Gazetede yayımlandığı tarihte yürürlükten kalkar. Gereken hallerde Anayasa Mahkemesi iptal hükmünün yürürlüğe gireceği tarihi ayrıca kararlaştırabilir. Bu tarih, kararın RG'de yayımlandığı günden başlayarak bir yılı geçemez.

Kararların Geriye Yürümezliği

1961 ve 1982 Anayasası, iptal kararının geriye yürümezliği ilkesini kabul etmişlerdir.

Anayasaya Uygunluk Denetiminde Usul

Anayasaya uygunluk denetimin usulü, büyük ölçüde, Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri 2949 sayılı Kanunla düzenlenmiştir. İlgili kanuna göre, Anayasa Mahkemesi aykırılığı hususunda ilgililer tarafından ileri sürülen gerekçelere dayanmaya mecbur değildir, taleple bağlı kalmak kaydıyla başka gerekçe ile de anayasaya aykırılık kararı verebilir. Ancak başvuru, kanunun, kanun hükmünde kararname ve içtüzüğün belli madde veya hükümlerinin iptali olup, bu iptalle ilgili normların bazı hükümlerinin veya tamamının uygulanmaması sonucunu doğuruyorsa, Anayasa Mahkemesi, keyfiyeti gerekçesinde belirtmek üzere, ilgili normların öteki hükümlerinin veya tamamının iptaline karar verebilir.

Anayasa Yargısında Yürütmenin Durdurulması

Anayasa yargısında, özellikle iptal davaları dolayısıyla, geçici bir tedbir niteliğinde olarak, anayasaya aykırılığı iddia edilen kanunun yürürlüğünün durdurulmasına karar verilip verilmeyeceği tartışmalıdır. Türkiye'de 1961 ve 1982 Anayasası'nda bu konuda hüküm yoktur. Ancak Anayasa

Mahkemesi 1993 yılında verdiği bir kararda bu yetkiyi kendinde görmüştür.

ÜNİTELERİ ÖĞRENELİM

SORU CEVAP

SORU:

Anayasa nedir?

CEVAP:

Anayasa, bir devletin organlarının kuruluş, işleyiş ve aralarındaki ilişkileri ve devletle birey arasındaki ilişkilerin temel kurallarını belirleyen üstün bir kanundur.

SORU:

Anayasa hukuku nasıl tanımlanır?

CEVAP:

"Anayasa hukuku" da anayasa ve onunla yakından ilgili diğer hukuki mevzuatı açıklayan, yorumlayan ve sistemleştiren bir hukuk bilimi dalıdır. Bu tanımın da ifade ettiği gibi, anayasa hukukçusunun ilgi alanı sadece anayasa metnini değil, ülkenin anayasal ve siyasal hayatıyla çok yakından ilgili olan, seçim kanunları, siyasi partiler kanunları, yasama meclisleri içtüzükleri ve temel hakları düzenleyen kanunlar gibi diğer kanunları da içine alır.

SORU:

Anayasacılık akımı ne zaman doğmuştur?

CEVAP:

Anayasa ve anayasacılık kavramları, Yakın Çağ'ın ürünleridir. Daha önceki çağlarda devlet düzenine ilişkin bazı hukuk kuralları bulunmakla birlikte, bugün tanımladığımız anlamda anayasalar yoktu. Dünyada ilk yazılı anayasa metni, ingiliz ihtilali sırasında kabul edilmiş ve ömrü pek kısa sürmüş olan "Instrument of Government" (Hükümet Aracı) adlı bir belgedir. Bugünkü anlamında ilk anayasalar ise, 1787 ABD ve 1791 Fransa anayasalarıdır. 19. ve 20. yüzyıllarda anayasacılık akımı hız kazanmış ve pek çok devlet birer anayasa kabul etmiştir. Bilindiği gibi, ilk Osmanlı Türk Anayasası da 1876 yılında kabul edilmiş olan "Kânûn-ı Esâsî" dir.

SORU:

Anayasacılık akımı ve anayasa kavramı neden 18. yy'da ortaya çıkmıştır?

CEVAP:

Anayasa kavramının ve anayasacılık akımının niçin daha önceki çağlarda değil, 18. yüzyılın sonlarında ortaya çıktığı, haklı olarak sorulabilir. Bu akımı doğuran etkenlerden biri, siyasal düşüncenin laikleşmesi, diğeri de burjuva sınıfının yükselişidir. İlk ve orta çağlarda hâkim olan düşünce, devlet düzeninin ilahi kökenli olduğudur.

SORU:

Toplum sözleşmesi nedir?

CEVAP:

Toplum sözleşmesi, insanların hayatlarını ve haklarını güvenceye kavuşturmak amacıyla, bir kısım haklarını üstün bir otoriteye (devlete) devretmeleridir. Toplum sözleşmesi varsayımsal bir kavramdır.

SORU:

Anayasacılık akımı nedir?

CEVAP:

Anayasacılık, devlet iktidarının yazılı bir anayasa ile sınırlandırılması amacını güden siyasal bir akımdır.

SORU:

Kuvvetler ayrılığı nedir ve anayasacılıkla ilgisi nasıl kurulabilir?

CEVAP:

Anayasacılık akımının tarihsel kökeninde, hükümdarların mutlak iktidarını burjuvazinin hak ve hürriyetleri lehine sınırlandırma çabası yattığına göre, bunu gerçekleştirecek aracın, "kuvvetler ayrılığı" ilkesi olduğu düşünülmüştür. İngiliz düşünürü Locke ve Fransız düşünürü Montesquieu tarafından savunulmuş olan, fakat literatürde daha çok bu ikincisinin adıyla özdeşleştirilen teoriye göre, devletin yasama, yürütme ve yargı olmak üzere üç iktidarı vardır. Yasama iktidarı, genel ve objektif hukuk kuralları koyma iktidarı; yürütme iktidarı, bu kuralları somut ve bireysel durumlara uygulama iktidarı; yargı iktidarı da bu kuralların uygulanmasından doğan hukuki ihtilaşarı çözme iktidarındır. Montesquieu ve onu izleyenlere göre, birey hak ve hürriyetlerinin korunabilmesi ve güvence altına alınabilmesi için, bu üç kuvvetin ayrı devlet organlarına verilmesi gereklidir. Bu kuvvetlerden ikisi, hele üçünün aynı elde toplanması hâlinde, bundan istibdat yönetimi doğar. Kuvvetlerin ayrılmış olduğu bir ülkede, bu kuvvetlerin birbirlerini frenlemesi ve dengelemesi (checks and balances) sayesinde, birey hürriyetleri devlete karşı korunmuş olur.

SORU:

Anayasacılık akımının orataya çıkmasındaki amaç nedir?

CEVAP:

Anayasacılık akımının ortaya çıkmasındaki temel amaç, devletin mutlak iktidarını birey hürriyetleri lehine sınırlandırmak olduğuna göre, ancak bunu etkin şekilde gerçekleştirebilen devletler, "anayasal devlet" sayılabilirler. Bir anayasası olan her devlet, elbette anayasal devlet değildir. Bugün, otoriter veya totaliter devletlerin hemen hepsinin anayasası vardır. Ancak bu anayasalar, fonksiyonel anlamda değil, sadece biçimsel anlamda anayasalardır. Bu devletleri, bir anayasa yapmaya sevk eden saik, iç ve milletlerarası kamuoyunda bir meşruluk ve saygınlık görüntüsü verme isteğinden başka bir şey değildir. Anayasal devlet, devlet iktidarının etkin şekilde sınırlandırılmış olduğu devlettir. Nitekim, "sınırlı devlet" deyimini, literatürde "anayasal devlet" in anlamdaşı olarak kullanılmaktadır.

SORU:

Yazılı anayasa nedir ve anayasacılık akımı ile ilgisi nedir?

CEVAP:

Demokratik devrimlerin amacı, devlet iktidarını bölerek sınırlandırmak olduğuna göre, bunun yazılı bir belgeyle tescil

edilmesi ve kurumsallaştırılması tabiidir. Diğer bir deyişle, yazılı anayasa, anayasacılık akımının doğal sonucudur. Bugün yazılı bir anayasaya sahip olmayan devletler çok istisnaidir ve bu istisnalar, çok özel şartlarla açıklanabilir. İngiltere, yazılı bir anayasaya sahip olmamakla birlikte, çok güçlü anayasal gelenekleri, yaygın ve güçlü demokrasi kültürü ve etkin sivil toplum kuruluşları sayesinde bir anayasal devlettir. İsrail, Yahudi Devleti'nin niteliği üzerinde laik ve ortodoks Yahudiler arasındaki derin görüş farkı nedeniyle bir anayasa yapamamış, ancak çeşitli devlet kurumlarını olağan kanunlarla düzenlemiştir. Suudi Arabistan da tek meşru anayasanın şeriat olduğu ve beşerî irade ürünü bir anayasanın yapılamayacağı inancıyla, yazılı bir anayasa yapmamıştır.

SORU:

Yumuşak anayasa ne şekildedir?

CEVAP:

Yumuşak anayasa, yapılması ve değiştirilmesi, tamamen olağan (adı) kanunlarla aynı yöntemlere tabi olan anayasadır. Günümüzde, bu tür anayasaların hemen hiçbir örneği yoktur. Gerçekten, devletin temel yapısını ve devlet içindeki iktidar bölüşümünü belirleyen ve bu niteliği itibarıyla bir çeşit toplum sözleşmesi mahiyeti taşıyan bir kanunun, olağan kanunlar gibi kolayca değiştirilebilmesi, anayasacılık düşüncesinin amacıyla çelişkilidir.

SORU:

Katı anayasa ne şekildedir?

CEVAP:

Çağdaş devletlerin hemen hepsinin benimsediği katı anayasa yapılması ve değiştirilmesi, olağan kanunlardan farklı ve daha güçleştirici yöntemlere tabi kılınan anayasa demektir. Bir anayasayı tümden yeniden yapma iktidarına "asli kurucu iktidar" o anayasayı kendi koyduğu değiştirilme kurallarına uygun olarak değiştirme iktidarına da "tali (türevsel) kurucu iktidar" adı verilir. Asli kurucu iktidar, ya bu amaçla özel olarak kurulmuş bir kurucu meclis veya olağan yöntemlerle seçilmiş bir yasama meclisi tarafından kullanılabilir ve çoğu zaman buna bir halk oylaması (referandum) aşaması da eklenir. Tali kurucu iktidarın anayasayı değiştirmesi konusunda ise ülkeler, katılığın derecesi yönünden farklı yöntemler kabul etmişlerdir. Bunlar arasında, yasama meclisinde (veya meclislerinde), 3/5, 2/3, 3/4 gibi nitelikli çoğunluklar aranması; bir kereden fazla görüşme şartı; zorunlu veya ihtiyarî (seçimlik) halk oylaması; birbirini izleyen iki yasama meclisi tarafından kabul şartı; anayasanın bazı bölümlerinin değiştirilmesinin daha da güçleştirici şartlara bağlanması; nihayet anayasanın bazı hükümlerinin değiştirilemez kılınması gibi, çeşitli yöntemler sayılabilir.

SORU:

Genel oy ilkesi ne zaman benimsenmeye başlamıştır?

CEVAP:

İlk yazılı anayasalar olan 1787 ABD ve 1791 Fransız anayasaları, çok büyük ölçüde bu teoriden esinlenmiştir. Montesquieu, ilhamını o dönemdeki İngiliz hükümet sisteminden aldığını ifade etmektedir. Buna göre, yürütme yetkisi kralda, yasama yetkisi oy hakkına sahip olan halk sınıflarınca (esas itibarıyla burjuvazi)

seçilen parlamentoda, yargı yetkisi ise bağımsız mahkemelerdedir. 19. yüzyılda bazı Avrupa mutlak monarşilerinin anayasal (meşruti) monarşilere dönüşmesi, bu modele uygun olmuştur. Zaman içinde, hükümdarın yetkileri daha da sınırlandırılarak sembolik bir konuma dönüştürülmüş, parlamentoların yetkileri ise güçlenmiştir. Öte yandan, demokratik bir evrim süreci ile oy verme hakkı tedricen genişletilmiş ve sonunda, her vatandaşın oy kullanma hakkına sahip olduğu "genel oy" ilkesine ulaşılmıştır.

SORU:

Devletlerin çoğunlukla katı anayasa benimsemesinin endenleri nelerdir?

CEVAP:

Çağımızda hemen bütün devletlerin sert/katı anayasa sistemini benimsemiş olmalarının iki temel nedeni vardır. Birincisi, siyasal ve hukuki istikrar düşüncesidir. Diğer bir deyişle, bir devletin temel kuruluşunu belirleyen bir hukuki metnin, günlük siyasal dalgalanmaların ve duygusal faktörlerin sonucu olarak, basit çoğunluklarla sık sık değişmesi, temel siyasal istikrar ihtiyacı ile bağdaşmaz. ikincisi, anayasa değişikliklerinde yasama meclislerinin nitelikli çoğunluklarına ve diğer güçleştirici şartlara yer verilmesi, çoğunluğun mutlak ve keyfi iktidarına karşı, azınlıkta olan toplum gruplarının bir güvencesidir.

SORU:

Azınlık vetosu ve çoğulcu demokrasi anlayışı arasındaki ilişki nedir?

CEVAP:

Anayasa değişikliklerinde aranan nitelikli çoğunluk şartı, bir azınlık vetosu olarak kabul edilebilir. Çağdaş çoğulcu (plüralist) demokrasi anlayışı, elbette çoğunluğun ülkeyi yönetme hakkını kabul etmekle birlikte, bunun azınlıkların temel haklarının korunmasıyla sınırlı olmasını şart koşmaktadır.

SORU:

Kuvvetler ayrılığı ilkesi ile ilgili Montesquie'nun görüşleri nelerdir?

CEVAP:

Montesquieu ve onu izleyenlere göre, birey hak ve hürriyetlerinin korunabilmesi ve güvence altına alınabilmesi için, bu üç kuvvetin ayrı devlet organlarına verilmesi gereklidir. Bu kuvvetlerden ikisi, hele üçünün aynı elde toplanması hâlinde, bundan istibdat yönetimi doğar. Kuvvetlerin ayrılmış olduğu bir ülkede, bu kuvvetlerin birbirlerini frenlemesi ve dengelemesi (checks and balances) sayesinde, birey hürriyetleri devlete karşı korunmuş olur. İlk yazılı anayasalar olan 1787 ABD ve 1791 Fransız anayasaları, çok büyük ölçüde bu teoriden esinlenmiştir. Montesquieu, ilhamını o dönemdeki İngiliz hükümet sisteminden aldığını ifade etmektedir. Buna göre, yürütme yetkisi kralda, yasama yetkisi oy hakkına sahip olan halk sınısınca (esas itibarıyla burjuvazi) seçilen parlamentoda, yargı yetkisi ise bağımsız mahkemelerdedir.

SORU:

"Burjuvazi yoksa demokrasi de olmaz" sözünü anlatır?

CEVAP:

18. YÜZYIL SONU VE 19. YÜZYIL "DEMOKRATİK DEVRİMLERİ" ÖZÜ BAKIMINDAN BURJUVA DEVRİMLERİDİR. BU DEVRİMLERLE BURJUVAZİ, ARİSTOKRASİYİ TASFİYE ETMEK, HÜKÜMDARLIĞI DA YA ORTADAN KALDIRMAK VEYA ONUN YETKİLERİNİ SINIRLANDIRMAK SURETİYLE, KENDİ HAK VE HÜRRİYETLERİNİ GÜVENCE ALTINA ALMAYA ÇALIŞMIŞTIR. BU DÖNEMDE ORTAYA ÇIKAN YAZILI ANAYASALAR, BU BÜYÜK SOSYAL DÖNÜŞÜMÜ HUKUKEN TESCİL EDEN BELGELERDİR.

SORU:

Anayasa hukukçusunun ilgi alanı nedir?

CEVAP:

Anayasa hukukçusunun ilgi alanı sadece anayasa metnini değil, ülkenin anayasal ve siyasal hayatıyla çok yakından ilgili olan, seçim kanunları, siyasi partiler kanunları, yasama meclisleri içtüzükleri ve temel hakları düzenleyen kanunlar gibi diğer kanunları da içine alır.

SORU:

Siyasal düşünce ne zaman laikleşmiştir?

CEVAP:

Avrupa'da Rönesans, Reform ve Aydınlanma hareketlerinin etkisiyle bu görüş devletin kökeninin insan ya da toplum iradesine dayandığı yönünde değişim, diğer bir deyimle siyasal düşünce laikleşmiştir

SORU:

Toplum sözleşmecisi teorisyenlerin ortak noktası nedir?

CEVAP:

Bu düşünürlerin teorileri arasında önemli farklar olmakla birlikte, hepsinin ortak noktası, devletin ortaya çıkmasından önce insanların bir "tabiat hâli"nde yaşadıkları ve bu döneme zorunlu olarak fiziksel gücün hâkim olduğudur. Bir noktada insanlar, bu güvensiz ve anarşik durumdan kurtulmak, hayatlarını ve haklarını güvenceye kavuşturmak amacıyla, üstün bir otorite kurmaya, diğer bir deyimle devleti yaratmaya karar vermişlerdir ki buna, toplum sözleşmesi adı verilmektedir.

SORU:

Toplum sözleşmesi nasıl bir sözleşmedir?

CEVAP:

Maddi anlamda bir sözleşme, yani toplum üyelerinin fiziki olarak bir araya gelip böyle bir sözleşme imzalamaları değil, varsayımsal anlamda bu yönde bir toplum iradesinin oluşmasıdır. Bu sözleşme ile toplum üyeleri, bir kısım haklarını (bazı yazarlara göre haklarının tümünü) bu üstün otoriteye devretmişler, bunun karşılığında da güvenliklerini ve bir kısım haklarının devletçe korunmasını sağlamışlardır

SORU:

Osmanlı İmparatorluğu döneminde gerçekleşen anayasacılık hareketleri nelerdir?

CEVAP:

İmparatorluk dönemindeki anayasal gelişmeler merkezi hükûmetle âyan temsilcileri arasında 1808 yılında imzalanan Sened-i İttifak belgesi ile başlamıştır. Bu gelişmeyi 1839 yılında ilan olunan Tanzimat Fermanı, 1856 yılında Islahat Fermanı ve 1876 yılında yürürlüğe giren ve ilk anayasamız olan Kânûn-i Esâsi izlemiştir.

SORU:

İlk Osmanlı Anayasasının adı nedir?

CEVAP:

İlk Osmanlı Anayasası 1876 tarihli Kânûn-i Esâsi'dir.

SORU:

Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk anayasası olan Kânûn-i Esâsi'nin öngördüğü siyasal sistem modelini ve 1909 Anayasa değişikliklerini karşılaştırarak nasıl anlatırız?

CEVAP:

1876 Anayasası kabul edildiği ilk hâliyle henüz Batı örneklerine uygun bir meşrutî monarşi kuramamıştı. Devlet yönetiminde ağırlık padişahıydı. 1909 değişiklikler ile padişahın yetkileri daraltılarak Mebusan Meclisi'nin yetkileri genişletildi. Bu anayasa değişiklikleriyle, 1876 Anayasası, demokratik bir meşrutî monarşi anayasası hâline getirilmiş oldu.

SORU:

Millî Mücadele dönemini ve bu geçiş döneminin anayasası olan 1921 Anayasası'nın kurduğu hükûmet sisteminin özelliğini nasıl açıklarsınız?

CEVAP:

Mondros Mütarekesi'ni izleyen dönemde Anadolu'da başlayan işgaller kısa bir süre sonra Müdafaa-i Hukuk hareketlerini doğurmuştur. Bu süreçte kurulan BMM Hükûmeti'nin dayandığı ilkeler 1921 Anayasası ile açıklığa kavuşturulmuştur. Bir geçiş dönemi anayasası görünümündeki 1921 Anayasası, "Meclis Hükûmeti" sistemini öngörmüştür. Anayasanın en önemli ve devrimci ilkesi, millî egemenlik ilkesidir.

SORU:

Cumhuriyet'in ilanı ve 1924 Anayasası'nın hazırlanması hangi TBMM döneminde gerçekleşmiştir?

CEVAP:

Cumhuriyet'in ilanı ve 1924 Anayasası'nın hazırlanması II. TBMM Dönemi'nde gerçekleştirilmiştir.

SORU:

1921 Anayasası ile kurulan hükûmet sisteminin neden başkanlık hükûmeti sistemi olarak adlandırılmayacağını anlatınız?

CEVAP:

Başkanlık hükûmeti, yasama ve yürütme kuvvetlerinin, birbirinden kesin olarak ayrıldığı hükûmet biçimidir. Oysa, 1921 Anayasası ile kurulan hükûmet sistemine göre yasama ve yürütme kuvvetleri, yasama organında birleşmekteydi.

SORU:

1924 Anayasası'nın öngördüğü hükûmet sisteminin genel yapısını ve uygulanması aşamasındaki demokrasi anlayışını nasıl açıklarsınız?

CEVAP:

1924 Anayasası ile meclis hükûmeti ile parlamenter hükûmet arasında karma bir sistem kurulmuştur. Her iki sistemin özelliklerini bünyesinde barındıran melez bir hükûmet modeli oluşturulmuştur. Anayasa hükümlerinin değiştirilmesi, olağan kanunların değiştirilmesine oranla daha zor koşullara bağlanmıştır. Ayrıca anayasanın hiçbir hükmünün hiçbir neden ve özür ile savsanamaması, işlerlikten alıkonamaması ve hiçbir kanunun anayasaya aykırı olamaması öngörülerek, sert bir anayasa oluşturulmuştur. Anayasa demokratik bir öze sahip olmakla birlikte, çoğulcu demokrasi değil, çoğunlukçu bir demokrasi anlayışını yansıtmaktadır. Uygulamada, demokratik geleneklerin henüz sağlam biçimde yerleşmemiş olduğu bir ülkede bu anlayış ciddi sakıncalar da doğurmuştur.

SORU:

1924 Anayasası, meclis hükûmeti ile parlamenter rejim arasında nasıl bir sistem kurmuştur?

CEVAP:

1924 Anayasası, meclis hükûmeti ile parlamenter rejim arasında karma bir sistem kurmuştur.

SORU:

1924 Anayasası'nda her iki hükûmet şekline has hangi özellikler yer almaktadır?

CEVAP:

Anayasaya göre, "Türk Milletini ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi temsil eder ve Millet adına egemenlik hakkını yalnız o kullanır" (m.4). "Yasama yetkisi ve yürütme erki Büyük Millet Meclisi'nde belirir ve onda toplanır." Meclis, hükûmeti her zaman denetleyebileceği ve düşürebileceği hâlde, hükûmetin meclisi feshetme yetkisi yoktur.

SORU:

1924 Anayasası, hangi yönleri parlamenter sistemi andırmaktadır?

CEVAP:

Meclis, yasama yetkisini kendi kullandığı (m.6) hâlde, yürütme yetkisini ancak Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu eliyle kullanabilir (m.7). Öyleyse, yürütme yetkisi teorik olarak mecliste bulunmakla beraber, meclisin yürütme işlemlerini bizzat yapması söz konusu değildir. Bu sistemi, anayasacılarımız, kuvvetler birliği ve görevler ayrılığı sistemi olarak adlandırmıştır. Hükûmetin kurulması konusunda parlamenter sisteme uygun bir model Kabul edilmiştir. Anayasanın 44. maddesine göre "Başbakan, Cumhurbaşkanınca Meclis üyeleri arasından tayin olunur. Öteki bakanlar, Başbakanca seçilip tamamı Cumhurbaşkanı tarafından onandıktan sonra meclise sunulur. Meclis toplanık değilse sunma işi meclisin toplanmasına bırakılır. Hükûmet, tutacağı yolu ve siyasi görüşünü en geç bir hafta içinde meclise bildirir ve ondan güven ister". 1924 Anayasası, parlamenter

sistemin temel ilkelerinden biri olan hükûmetin kolektif sorumluluğu ilkesini açıkça kabul etmiştir. Anayasanın 46. maddesine göre "Bakanlar Kurulu, hükûmetin genel politikasından birlikte sorumludur".

SORU:

1924 Anayasası'nın getirdiği en önemli yenilik hangi ilkedir?

CEVAP:

1924 Anayasası'nın, meclis hükûmeti ile parlamenter rejim arasında karma bir sistem kurduğu söylenmiştir. Gerçekten anayasada, her iki hükûmet şekline has özellikler yer almaktadır. 1924 Anayasası'nın meclis hükûmetini andıran yönleri şunlardır:

- Anayasaya göre, "Türk Milletini ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi temsil eder ve Millet adına egemenlik hakkını yalnız o kullanır" (m.4). "Yasama yetkisi ve yürütme erki Büyük Millet Meclisi'nde belirir ve onda toplanır" (m.5).
- Meclis, hükûmeti her zaman denetleyebileceği ve düşürebileceği (m.7) hâlde, hükûmetin meclisi feshetme yetkisi yoktur. Öte yandan, 1924 Anayasası, bazı yönleriyle de parlamenter sistemi andırmaktadır:
- Meclis, yasama yetkisini kendi kullandığı (m.6) hâlde, yürütme yetkisini ancak Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu eliyle kullanabilir (m.7). Öyleyse, yürütme yetkisi teorik olarak mecliste bulunmakla beraber, meclisin yürütme işlemlerini bizzat yapması söz konusu değildir. Bu sistemi, anayasacılarımız, kuvvetler birliği ve görevler ayrılığı sistemi olarak adlandırmıştır.
- Hükûmetin kurulması konusunda parlamenter sisteme uygun bir model kabul edilmiştir. Anayasanın 44. maddesine göre "Başbakan, Cumhurbaşkanı' nca Meclis üyeleri arasında tayin olunur. Öteki bakanlar, Başbakanca seçilip tamamı Cumhurbaşkanı tarafından onandıktan sonra meclise sunulur. Meclis toplanık değilse sunma işi meclisin toplanmasına bırakılır. Hükûmet, tutacağı yolu ve siyasi görüşünü en geç bir hafta içinde meclise bildirir ve ondan güven ister".
- 1924 Anayasası, parlamenter sistemin temel ilkelerinden biri olan hükûmetin kolektif sorumluluğu ilkesini açıkça kabul etmiştir. Anayasanın 46. maddesine göre "Bakanlar Kurulu, hükûmetin genel politikasından birlikte sorumludur".

SORU:

Demokratik bir ruha sahip olan 1924 Anayasası ile hangi demokrasi anlayışı benimsenmiştir?

CEVAP:

1924 Anayasası, çoğunlukçu demokrasi anlayışını benimsemiştir. Bu demokrasi anlayışı, çoğunluk iradesinin daima kamu iyiliğine yöneldiği ve hiçbir zaman yanılmadığı varsayımına dayanır.

SORU:

1961 Anayasası'nın temel niteliklerini ve uygulanmasını açıklayınız

CEVAP:

Çoğunlukçu demokrasi anlayışından çoğulcu demokrasi anlayışına geçilen 1961 Anayasası'nda bu yönde bazı ilkeler saptanmıştır;

- Anayasanın üstünlüğü ilkesi,
- Kuvvetler ayrılığı ilkesi ve devlet iktidarının paylaşılması,
- Çoğulcu toplum yapısının geliştirilmesi,
- Temel hakların genişletilmesi ve güçlendirilmesi,
- 1961 Anayasası ile devletin toplumsal barışı ve adaleti sağlamak amacıyla ekonomik ve toplumsal yaşama müdahalesini ifade eden sosyal devlet ilkesi getirilmiştir.

SORU:

1961 Anayasa'sında ki "Anayasanın Üstünlüğü" ilkesini açıklayınız.

CEVAP:

1961 Anayasası tümüyle, anayasanın üstünlüğü ilkesi üzerine inşa edilmiştir. Egemenliğin kullanılmasına ilişkin hüküm yanında, 1961 Anayasası'nın 8. maddesi de anayasanın üstünlüğünü kuşkuyla yer bırakmayacak açıklıkla belirtmektedir. "Kanunlar Anayasaya aykırı olamaz. Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallardır". 1961 Anayasası, Anayasa'nın üstünlüğünü sadece teorik düzeyde ifade etmekle yetinmemiş, kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi sistemini benimsemek suretiyle, anayasa üstünlüğünün gerçek güvencesini ve müeyyidesini sağlamıştır. 1961 Anayasası'na göre bu denetim, bazı durumlarda genel mahkemelerce de yapılabilmeyle beraber, kanunların anayasaya uygunluğunun denetiminde esas görev, 1961 Anayasası ile kurulmuş olan Anayasa Mahkemesi'ne düşmektedir. Anayasa Mahkemesi'nin kurulmasını ve kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetiminin kabulünü, 1961 Anayasası'nın en önemli ve etkili yeniliklerinden biri saymak yanlış olmaz.

SORU:

1961 Anayasasında Kuvvetler Ayrılığını ve Devlet İktidarının Paylaşılması'nı açıklayınız.

CEVAP:

Anayasacılık akımının ortaya çıktığı 18. yüzyıl sonlarından bu yana, en azından hürriyetçi demokrasilerde anayasanın fonksiyonel anlamı, onun devlet iktidarının sınırlanmasına yarayan bir araç olmasıdır. Diğer bir deyişle, anayasa kavramı ile devlet iktidarının sınırlandırılması amacı arasında son derece yakın bir ilişki vardır. Hatta devlet iktidarını etkin biçimde sınırlandırmayan bir hukuki metin, biçimsel anlamda bir anayasa olsa bile, fonksiyonel anlamda bir anayasa değildir. Yine anayasacılık akımının ilk günlerinden bu yana, devlet iktidarının sınırlandırılmasının en etkin yolunun, kuvvetler ayrılığı, yani devlet iktidarının çeşitli devlet organları arasında bölüşülüp paylaşılması olduğu kabul edilmektedir. Her biri devlet iktidarının bir parçasını kullanan bu organların, sahip oldukları karşılıklı yetkiler yoluyla birbirini denetlemesi, dengelemesi ve frenlemesi, sınırlı veya anayasal devlet yönetimini ortaya çıkaracak, böylece kişi hürriyetlerinin devlet iktidarı karşısında korunması ve güvence altına alınması mümkün olabilecektir. Kuvvetler ayrılığı deyiminden anlaşılan, devletin üç hukuki iktidarı olan yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin ayrı devlet organlarına verilmiş olmasıdır. 1924 Anayasası'nın yasama ve yürütme kuvvetlerini, teorik açıdan da

olsa, TBMM'de toplamış olmasına karşılık, 1961 Anayasası, Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonu raporundaki ifade ile "Kuvvetlerin yumuşak ayrılığı"nı benimsemiştir. Rapora göre "Bu tasarıda benimsenmiş olan parlamenter rejim, Millî hâkimiyete dayanan Devletimizin tarihinde tamamen bir yenilik ifade eder. Zira Meclis Hükûmeti'nin dayandığı kuvvetler karışımı değil, yumuşak bir kuvvetler ayrımını esas almıştır". Kuvvetler ayrılığının çağdaş anlamı, yasama ve yürütme arasındaki ayrılıktan çok, yargı organının bu iki siyasal nitelikli organ karşısındaki bağımsızlığını ön plana çıkarmaktadır. Anayasacılık akımının ilk dönemlerinde mevcut olmayan siyasal partiler, son yüzyıl içinde büyük gelişme göstererek siyaset alanının gerçek hâkimi hâline gelmişlerdir. Özellikle hükûmetin ancak parlamentonun güveni ile görevde kalabildiği parlamenter rejimde çoğunluk partisi (veya partileri) bu iki organ arasında kuvvetler ayrılığı teorisinin öngörmediği ölçüde sıkı bir siyasal bağ yaratmıştır. Bu durumda, yasama yürütme ayrılığının eski önemini korumadığı gerçek olmakla birlikte, yargı organının bağımsızlığı, benimsenen hükûmet sistemi ne olursa olsun, bütün hürriyetçi demokrasilerin vazgeçilmez bir unsurudur. 1924Anayasası teorik olarak yargının bağımsızlığını tanımış olmakla beraber, bunu fiiliyatta etkin kılabilecek kurum ve güvencelerden yoksundu. 1961 Anayasası'nın, yargı bağımsızlığını bütün güvenceleri ile gerçekleştirmiş olması, bu anayasanın başka bir önemli yeniliğidir. Anayasacılık akımının temelinde yattığını gördüğümüz, devlet iktidarının bölüşülmesi, paylaşılması ve sınırlandırılması ilkesi, sadece yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin ayrı organlara verilmesini değil, bazen tek bir kuvvetin çeşitli organlar arasında bölüşülmesini de içerebilir. Parlamenter rejimde yürütme kuvvetinin, sorumsuz devlet başkanı ile sorumlu başbakan ve Bakanlar Kurulu arasında bölüşülmesi, bunun bir örneğidir. Başka bir örnek, yasama yetkisinin iki ayrı meclis arasında bölüşülmesi anlamına gelen iki meclis sistemidir. 1961 Anayasası'nın yeniliklerinden biri de yasama organını, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu olarak iki meclise bölmüş olmasıdır.

SORU:

1961 Anayasası'nda kuvvetler ayrılığı ile devlet iktidarının paylaşılması ilişkisi nasıl düzenlenmiştir?

CEVAP:

1961 Anayasası, kuvvetlerin yumuşak ayrılığını benimsemiştir. Bundan başka 1961 Anayasası'nın, yargı bağımsızlığını bütün güvenceleri ile gerçekleştirmiş olması, bu Anayasa'nın başka bir önemli yeniliğidir.

SORU:

Çoğulcu toplum yapısının geliştirilmesi ne demektir?

CEVAP:

Devlet iktidarının etkin biçimde sınırlandırılabilmesi için sadece hukuki düzenlemeler, yani devlet yetkilerinin anayasal düzeyde bölüşülmesi yetmez. En az onun kadar önemli bir sınırlama faktörü de devletçe yaratılmamış olan, sivil toplumun kendi bünyesinden doğan çeşitli insan topluluklarının, meslek kuruluşlarının, gönüllü derneklerin, menfaat ve baskı gruplarının varlığı ve bunların siyasal kararlar üzerinde çeşitli

yöntemlerle etkili olmalarıdır. İngiltere gibi yazılı bir anayasası bile olmayan ve İngiliz hukukuna göre parlamentonun egemen yetkilere sahip olduğu bir ülkede bile, bu çoğulcu toplum yapısı devlet iktidarını etkin şekilde sınırlandırmaya yetmektedir.

Anayasalar, çoğulcu bir toplum yapısını kendiliğinden yaratamazlar. Ancak onun gelişimini kolaylaştırabilir veya engelleyebilirler. 1961 Anayasası, amaçladığı çoğulcu demokratik düzeni gerçekleştirebilmek için, çoğulcu toplum yapısının ve onu oluşturan gönüllü kuruluşların geliştirilmesine öncelik vermiş, bunu kolaylaştırıcı bir dizi hüküm kabul etmiştir. Bunların başında siyasal partilere ilişkin hükümler yer alır.

Siyasal partiler, teknik anlamda devlet yapısı içinde yer almamakla ve kamu tüzel kişiliği taşımamakla beraber, sivil toplumla devlet örgütü arasında köprü rolü oynayan ve çağdaş demokrasilerde siyasal kararların alınması sürecinde en çok ağırlık taşıyan kuruluşlardır. 1924 Anayasası, çağının anayasalarının genel eğilimine uygun olarak, siyasal partiler hakkında hiçbir hüküm taşımıyordu.

1961 Anayasası ise siyasal partileri "ister iktidarda ister muhalefette olsunlar, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları" olarak nitelendirmiş (m.56/3) ve onları daha güvenceli bir hukuki statüye kavuşturmuştur.

Siyasal partilere ilişkin bu hükümlerin yanında, çalışanlara (işçilere ve kamu görevlilerine) sendika kurma hakkının tanınması (m.46), işçilere toplu sözleşme ve grev hakları gibi etkin bir sendikacılığın vazgeçilmez unsurları olan hakların verilmesi (m.47), herkesin önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahip olduğunun belirtilmesi (m.29), kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının organlarının kendileri tarafından ve kendi üyeleri arasından seçilmesi ve idarenin, seçilmiş organları bir yargı mercii kararına dayanmaksızın geçici veya sürekli olarak görevinden uzaklaştıramaması (m.122), çoğulcu bir toplum yapısının gelişmesini kolaylaştırıcı nitelikte hükümlerdir.

SORU:

Temel Hakların Genişletilmesi ve Güçlendirilmesi 1961 anayasasında nasıl olmuştur?

CEVAP:

1961 Anayasası, temel hak ve hürriyetlere, 1924 Anayasası'na oranla hem daha geniş, hem daha güvenceli bir yer vermiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin niteliklerini belirten 2. madde, bu nitelikler arasında "insan haklarına.... dayanan....devlet" olma niteliğini de saymaktadır. Bu deyim, hürriyetçi (liberal) bir siyasal rejimi ifade etmektedir.

1961 Anayasası'nın 11. maddesine göre "Temel hak ve hürriyetler, Anayasa'nın sözüne ve ruhuna uygun olarak kanunla sınırlanabilir". Bu hüküm de hürriyetlerin 4 sınırlandırılmasına iki sınırlama getirmiştir. Biri, sınırlamanın ancak kanunla yapılabilmesi, diğeri de sınırlamanın anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olmasıdır. Aynı maddenin ikinci fıkrası, "Kanun, kamu yararı, genel ahlak, kamu düzeni, sosyal adalet ve millî güvenlik gibi sebeplerle de olsa, bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunamaz." demek suretiyle, hürriyetin sınırlandırılmasına üçüncü ve çok önemli bir sınır getirmektedir. Hakkın özü güvencesi adını verebileceğimiz bu kavrama göre,

temel hak ve hürriyetlere ilişkin kanuni düzenlemeler, bu hak ve hürriyetin özüne dokunucu ölçülere varamayacaktır.

SORU:

Sosyal Devlet'in tanımını yapınız.

CEVAP:

Sosyal Devlet: Devletin sosyal barışı ve adaleti sağlamak amacıyla toplumsal ve ekonomik yaşama müdahalesini gerekli kılan devlet anlayışıdır.

SORU:

1961 Anayasası'nda Vesayetçi izler var mıdır?

CEVAP:

1961 Anayasası, çoğulcu demokrasi yönünde getirdiği bütün bu olumlu yeniliklerin yanı sıra, muhtemelen kendisinin bir askeri müdahale ürünü olmasının sonucu olarak, bazı vesayetçi izler de 1961 Anayasası'nda vesayetçi anlayışın izleri birkaç noktada kendini göstermektedir:

- Cumhuriyet Senatosu, tümüyle seçilmiş üyelerden oluşmamıştır. Askeri müdahaleyi gerçekleştiren MBK'nın 13 Aralık 1960 tarihindeki başkan ve üyeleri (23 kişi) "yaş kaydı gözetilmeksizin" (yani ömür boyu) Cumhuriyet Senatosu'nun tabii üyesidir.
- 1961 Anayasası'nın Cumhurbaşkanlığı'na ilişkin hükümlerinde doğrudan doğruya vesayetçi anlayışı çağrıştıran bir nitelik olmamakla beraber, anayasanın Cumhurbaşkanlığı'nı mümkün olduğunca siyaset üstü, tarafsız bir denge makamı olarak düşündüğü, çeşitli hükümlerinden anlaşılmaktadır.
- Gene muhtemelen anayasanın bir askeri müdahale ürünü oluşu nedeniyle 1961 Anayasası, askeri otoritenin sivil otorite karşısındaki konumunu güçlendirecek hükümler kabul etmiştir. Bunların en önemlisi, 1924 Anayasası döneminde olmayan Millî Güvenlik Kurulu'nun (MGK) bir anayasal organ olarak kurulmasıdır. "Kanunun gösterdiği Bakanlar ile Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet temsilcilerinden" kurulan bu Kurul, "millî güvenlik ile ilgili kararların alınmasında ve koordinasyonun sağlanmasında yardımcı olmak üzere, gerekli temel görüşleri Bakanlar Kurulu'na bildirmekle" görevlidir.

SORU:

1961 Anayasası hakkında yapılan halk oylaması sonucunda, Anayasa'nın toplumun önemli denebilecek bir kesimince benimsenmemesinin nedenlerini belirtiniz.

CEVAP:

1950'lerin hâkim partisi olan DP nin anayasa yapım sürecinden dışlanması ve bu nedenle seçmen çoğunluğunun eğilimini temsil eden bir siyasal gücün olumsuz yargılarına hedef olması, 1961 Anayasası'nın toplumun geniş kesimleri tarafından benimsenmemiş olmasının en önemli nedeni olarak gösterilmektedir.

SORU:

Ferman nedir ve Tanzimat fermanında neler yer alır?

CEVAP:

Ferman: Padişah buyruğudur. Osmanlı anayasal gelişmesinin ikinci aşaması, 1839 tarihli Tanzimat Fermanı'dır. Bu fermanla, devletin bütün uyrukları için can, mal ve ırz güvenliği vaad edilmiş, vergi ve askerlik işlerinin de bir düzene bağlanacağı söylenmiştir. Bu vaadler, 1856 Islahat Fermanı ile de doğrulanmış; ayrıca bu ferman, din farkı gözetilmeksizin bütün devlet uyruklarının eşit işlem görmesi ilkesini de getirmiştir. Tanzimat ve Islahat fermanlarında yer alan ilkeler, hukuk devletinin gelişimi bakımından önemli olmakla beraber, hâlâ bu ilkelerin etkinliğini sağlayacak ve padişahın yetkilerini sınırlandıracak mekanizmalar kurulmuş değildir. Ferman hükümlerine uyup uymamak, padişahın takdirine bağlıdır.

SORU:

Mutlakîyet nedir?

CEVAP:

Mutlakîyet: Bir hükümdarın kayıtsız şartsız idaresi altında bulunan hükûmet şeklidir.

SORU:

1876 anayasasının özellikleri nelerdir?

CEVAP:

İlk Osmanlı Anayasası 1876 tarihli Kânûn i Esâsî'dir. 1876 Anayasası, Meclis i Umumî adını alan bir parlamento kurmuştur. Bu parlamento, iki meclisten meydana gelmektedir. Heyet i Âyan adını taşıyan meclisin bütün üyeleri, padişah tarafından atanmaktadır. Heyet i Mebusan üyeleri ise halk tarafından iki dereceli seçimle belirlenmektedir. Anayasa, parlamentonun yetkilerini hayli dar tutmuştur. Örneğin, bir parlamento üyesinin kanun teklif edebilmesi için, önce padişahın müsaade alması gereklidir. Her iki meclisçe kabul edilen tasarılar, padişahın onayı olmadan yürürlüğe girememektedir. Hükûmetin Heyet i Mebusan'a karşı sorumluluğu, anayasada açıkça belirtilmiş değildir. Buna karşı padişah, istediği zaman Heyet i Mebusanı feshedebilmektedir. Görülüyor ki 1876 Anayasası, henüz Batı örneklerine uygun bir meşruti monarşi kuramamıştır. Devlet yönetiminde ağırlık, gene de padişahıdır. Nitekim II. Abdülhamid, anayasanın bu niteliğinden yararlanarak, 1878 yılında Mebusan Meclisi'ni dağıtmış ve ülkeyi tekrar mutlakîyetle yönetmeye başlamıştır.

SORU:

Meclis hükûmeti ve kuvvetler ayrılığı kavramlarını açıklayınız.

CEVAP:

Meclis Hükûmeti: Yasama ve yürütme kuvvetlerinin, yasama organında birleşmesi ile oluşan hükûmet biçimidir. **Kuvvetler Ayrılığı:** Devletin yasama, yürütme ve yargı iktidarlarının farklı devlet organlarına verilmiş olmasını ifade eder.

SORU:

Başkanlık hükûmeti ve parlamenter rejim kavramlarını açıklayınız.

CEVAP:

Başkanlık Hükûmeti: Yasama ve yürütme kuvvetlerinin, birbirinden kesin olarak ayrıldığı hükûmet biçimidir.

Parlamente rejim: Yasama ve yürütme kuvvetlerinin, yumuşak ve dengeli biçimde ayrıldığı rejim modelidir.

SORU:

1921 anayasasının özellikleri nelerdir?

CEVAP:

TBMM Hükûmeti'nin dayandığı ilkeler, 20 Ocak 1921 tarihli Teşkilat ı Esasiye Kanunu ile daha açıklığa kavuşturuldu. 1876 Kânûn ı Esâsî'si henüz resmen yürürlükten kaldırılmadığı için, bu anayasa, sadece 24 maddelik kısa bir metin olarak kaleme alındı. Fakat 1921 Anayasası'nın artık Kânûn ı Esâsî'den çok farklı temellere dayanmakta ve yeni bir Türk Devleti'ni kurmakta olduğu açıktı. 1921 Anayasası'nın en önemli yeniliği ve en devrimci ilkesi, millî egemenlik ilkesidir (m.1). Bu anayasa, saltanatın kaldırılacağı yolunda bir hüküm taşımamakla beraber, millî egemenlik ilkesinin, kişisel egemenliğe dayanan monarşik bir yönetim sistemiyle bağdaşamayacağı açıktır. Anayasa, yasama ve yürütme kuvvetlerinin TBMM'de toplandığını (m.2), meclisin bakanlara yön gösterebileceğini ve gerektiğinde onları değiştirebileceğini (m.8) belirtmektedir. Nihayet 1921 Anayasası, il ve nahiyelerde halk idaresi, yani yerinden yönetim ilkesini kabul etmiştir. 1921 Anayasası'nın kurduğu bu hükûmet sistemi, meclis hükûmeti sisteminin tipik bir örneğidir.

SORU:

Rejimin ilanının Cumhuriyet olması neden gecikmiştir?

CEVAP:

TBMM Hükûmeti, aslında Meclis'in açıldığı 23 Nisan 1920 tarihinden itibaren bir cumhuriyet sayılabilir. Çünkü bu hükûmet sisteminin dayandığı ulusal egemenlik ve meclis üstünlüğü ilkelerinin, temelde bir monarşik sistemle bağdaşmasına imkân yoktu. 1921 Anayasası da egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğunu 16 Anayasa Hukuku Başkanlık Hükûmeti: Yasama ve yürütme kuvvetlerinin, birbirinden kesin olarak ayrıldığı hükûmet biçimidir. Parlamente rejim: Yasama ve yürütme kuvvetlerinin, yumuşak ve dengeli biçimde ayrıldığı rejim modelidir. belirtmek suretiyle cumhuriyetin dayanacağı temel ilkeyi ortaya koymuştu. Nihayet, TBMM'nin 307 ve 308 sayılı kararlarıyla padişahlık resmen sona erdirildikten sonra, artık rejimin cumhuriyetten başka bir şey olamayacağı konusunda kuşku kalmamıştı. Fakat iç siyasal nedenlerle, cumhuriyetin ilanı, yani rejimin adının resmen konulması, bir süre daha gecikmiştir. Bu kaçınılmaz adım, 29 Ekim 1923 tarihli Anayasa değişiklikleriyle atılmıştır. Cumhuriyet'in ilan› ve 1924 Anayasası'nın hazırlanması II. TBMM Dönemi'nde gerçekleştirilmiştir.

SORU:

1924 Anayasasının hükûmet sistemi nasıldır?

CEVAP:

1924 Anayasası'nın, meclis hükûmeti ile parlamente rejim arasında karma bir sistem kurduğu söylenmiştir. Gerçekten anayasada, her iki hükûmet şekline has özellikler yer almaktadır. 1924 Anayasası'nın meclis hükûmetini andıran yönleri şunlardır:

1. **ANAYASAYA GÖRE, "TÜRK MİLLETİNİ ANCAK TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ TEMSİL EDER**

VE MİLLET ADINA EGEMENLİK HAKKINI YALNIZ O KULLANIR" (M.4). "YASAMA YETKİSİ VE YÜRÜTME ERKİ BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE BELİRİR VE ONDA TOPLANIR" (M.5).

2. **MECLİS, HÜKÜMETİ HER ZAMAN DENETLEYEBİLECEĞİ VE DÜŞÜREBİLECEĞİ (M.7) HÂLDE, HÜKÜMETİN MECLİSİ FESHETME YETKİSİ YOKTUR.**

Öte yandan, 1924 Anayasası, bazı yönleriyle de parlamente sistemi andırmaktadır:

1. **MECLİS, YASAMA YETKİSİNİ KENDİ KULLANDIĞI (M.6) HÂLDE, YÜRÜTME YETKİSİNİ ANCAK CUMHURBAŞKANI VE BAKANLAR KURULU ELİYLE KULLANABİLİR (M.7). ÖYLEYSE, YÜRÜTME YETKİSİ TEORİK OLARAK MECLİSTE BULUNMAKLA BERABER, MECLİSİN YÜRÜTME İŞLEMLERİNİ BİZZAT YAPMASI SÖZ KONUSU DEĞİLDİR. BU SİSTEMİ, ANAYASACILARIMIZ, KUVVETLER BİRLİĞİ VE GÖREVLER AYRILIĞI SİSTEMİ OLARAK ADLANDIRMISTIR.**
2. **HÜKÜMETİN KURULMASI KONUSUNDA PARLAMENTE SİSTEME UYGUN BİR MODEL KABUL EDİLMİŞTİR. ANAYASANIN 44. MADDESİNE GÖRE "BAŞBAKAN, CUMHURBAŞKANINCA MECLİS ÜYELERİ ARASINDAN TAYİN OLUNUR. ÖTEKİ BAKANLAR, BAŞBAKANCA SEÇİLİP TAMAMI CUMHURBAŞKANI TARAFINDAN ONANDIKTAN SONRA MECLİSE SUNULUR. MECLİS TOPLANIK DEĞİLSE SUNMA İŞİ MECLİSİN TOPLANMASINA BIRAKILIR. HÜKÜMET, TUTACAĞI YOLU VE SİYASİ GÖRÜŞÜNÜ EN GEÇ BİR HAFTA İÇİNDE MECLİSE BİLDİRİR VE ONDAN GÜVEN İSTER".**
3. **1924 ANAYASASI, PARLAMENTE SİSTEMİN TEMEL İLKELERİNDEN BİRİ OLAN HÜKÜMETİN KOLLEKTİF SORUMLULUĞU İLKESİNİ AÇIKÇA KABUL ETMİŞTİR. ANAYASANIN 46. MADDESİNE GÖRE "BAKANLAR KURULU, HÜKÜMETİN GENEL POLİTİKASINDAN BİRLİKTE SORUMLUDUR".**

SORU:

1924 Anayasası'nın laiklikle ilgili hükümleri ne şekildedir?

CEVAP:

1924 Anayasası'nın getirdiği en önemli yeniliklerden biri de laiklik ilkesidir. Gerçi bu ilke, 1924 Anayasası'nda baştan beri yer almış değildir. Anayasanın ilk şeklinde, "Türkiye Devletinin dini, Din i islamdır" ifadesi yer aldığı (m.2) gibi, Meclisin yetkileri arasında "ahkâm ı şer'iyyenin tenfizi" (şeriat hükümlerinin uygulanması) hususu da sayılmıştır (m.26). Bu hükümler, 1928 yılındaki anayasa değişikliği ile çıkarılmış, 1937 değişikliği ile de laiklik ilkesi resmen kabul olunmuştur.

SORU:

Çoğunlukçu Demokrasi Anlayışı ve Çoğulcu Demokrasiyi açıklayınız.

CEVAP:

Çoğulcu Demokrasi: Siyasal çoğunluğun etkin şekilde sınırlandırıldığı ve çeşitli siyasal ve sosyal güçlerce paylaşıldığı demokrasi anlayışı. Çoğunlukçu Demokrasi Anlayışı: Çoğunluk iradesinin daima kamu iyiliğine yöneldiği ve hiçbir zaman yanılmadığı varsayımına dayanır.

SORU:

1961 Anayasasında kuvvetler ayrılığı nasıldır?

CEVAP:

Kuvvetler ayrılığı deyiminden anlaşılan, devletin üç hukuki iktidarı olan yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin ayrı devlet organlarına verilmiş olmasıdır. 1924 Anayasası'nın yasama ve yürütme kuvvetlerini, teorik açıdan da olsa, TBMM'de toplamış olmasına karşılık, 1961 Anayasası, Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonu raporundaki ifade ile "Kuvvetlerin yumuşak ayrılığı"nı benimsemiştir. Rapora göre "Bu tasarıda benimsenmiş olan parlamenter rejim, Millî hâkimiyete dayanan Devletimizin tarihinde tamamen bir yenilik ifade eder. Zira Meclis Hükûmeti'nin dayandığı kuvvetler karışımı değil, yumuşak bir kuvvetler ayrımını esas almıştır".

SORU:

Anayasaların çoğulcu toplum yaratması nasıl mümkündür?

CEVAP:

Devlet iktidarının etkin biçimde sınırlandırılabilmesi için sadece hukuki düzenlemeler, yani devlet yetkilerinin anayasal düzeyde bölüşülmesi yetmez. En az onun kadar önemli bir sınırlama faktörü de devletçe yaratılmamış olan, sivil toplumun kendi bünyesinden doğan çeşitli insan topluluklarının, meslek kuruluşlarının, gönüllü derneklerin, menfaat ve baskı gruplarının varlığı ve bunların siyasal kararlar üzerinde çeşitli yöntemlerle etkili olmalarıdır. İngiltere gibi yazılı bir anayasası bile olmayan ve İngiliz hukukuna göre parlamentonun egemen yetkilere sahip olduğu bir ülkede bile, bu çoğulcu toplum yapısı devlet iktidarını etkin şekilde sınırlandırmaya yetmektedir.

SORU:

1961 anayasasında çoğulcu toplum yapısının izleri nasıldır?

CEVAP:

Anayasalar, çoğulcu bir toplum yapısını kendiliğinden yaratamazlar. Ancak onun gelişimini kolaylaştırabilir veya engelleyebilirler. 1961 Anayasası, amaçladığı çoğulcu demokratik düzeni gerçekleştirebilmek için, çoğulcu toplum yapısının ve onu oluşturan gönüllü kuruluşların geliştirilmesine öncelik vermiş, bunu kolaylaştırıcı bir dizi hüküm kabul etmiştir. Bunların başında siyasal partilere ilişkin hükümler yer alır. Siyasal partiler, teknik anlamda devlet yapısı içinde yer almamakla ve kamu tüzel kişiliği taşımamakla beraber, sivil toplumla devlet örgütü arasında köprü rolü oynayan ve çağdaş demokrasilerde siyasal kararların alınması sürecinde en çok ağırlık taşıyan kuruluşlardır. 1924 Anayasası, çağının anayasalarının genel eğilimine uygun olarak, siyasal partiler hakkında hiçbir hüküm taşıymıyordu. 1961 Anayasası ise siyasal partileri "ister iktidarda ister muhalefette olsunlar, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları" olarak nitelendirmiş (m.56/3) ve onları daha güvenceli bir hukuki statüye kavuşturmuştur.

SORU:

Sosyal devlet nasıl bir devlet anlayışıdır?

CEVAP:

Sosyal devlet, devletin sosyal barışı ve sosyal adaleti sağlamak amacıyla, sosyal ve ekonomik hayata aktif şekilde müdahalesini meşru ve gerekli gören bir devlet anlayışı olarak tanımlanabilir. 1924 Anayasası, 1937'de geçirdiği değişiklikle, devletin nitelikleri arasında halkçılık ve devletçilik gibi sosyal devletle ilişkili sayılabilecek ilkeleri de saymış olmakla beraber, sosyal devlet ne sadece halkçılığa, ne de sadece devletçiliğe indirgenebilir. Sosyal devlet düşüncesi ve onun birlikte getirdiği kurumlar, 1961 Anayasası'nın en önemli yeniliklerinden birisi olmuştur. Sosyal Devlet: Devletin sosyal barışı ve adaleti sağlamak amacıyla toplumsal ve ekonomik yaşama müdahalesini gerekli kılan devlet anlayışıdır.

SORU:

1961 Anayasasında vesayetçi izler nelerdir?

CEVAP:

- 1. CUMHURİYET SENATOSU, TÜMÜYLE SEÇİLMİŞ ÜYELERDEN OLUŞMAMIŞTIR. ASKERİ MÜDAHALEYİ GERÇEKLEŞTİREN MBK'NİN 13 ARALIK 1960 TARİHİNDEKİ BAŞKAN VE ÜYELERİ (23 KİŞİ) "YAŞ KAYDI GÖZETİLMEKSİZİN" (YANI ÖMÜR BOYU) CUMHURİYET SENATOSU'NUN TABİİ ÜYESİDİR. AYRICA, CUMHURBAŞKANI'NA ON BEŞ ÜYE SEÇME HAKKI TANINMIŞTIR (M.70). ANAYASANIN CUMHURBAŞKANLIĞI'NI DA ESAS İTİBARIYLA BİR VESAYET MAKAMI OLARAK TASARLADIĞI DÜŞÜNÜLÜRSE, SENATO'NUN BU KARMA YAPISI, ANAYASANIN VESAYETÇİ KARAKTERİNİ GÜÇLENDİRMEKTEDİR. GERÇEKTEN, 38 SEÇİMSİZ ÜYE, 150 SEÇİMLİ ÜYE KARŞISINDA CİDDİ BİR KARŞI AĞIRLIK OLUŞTURMAKTADIR.**
- 2. 1961 ANAYASASI'NIN CUMHURBAŞKANLIĞI'NA İLİŞKİN HÜKÜMLERİNDE DOĞRUDAN DOĞRUYA VESAYETÇİ ANLAYIŞI ÇAĞRIŞTIRAN BİR NİTELİK OLMAMAKLA BERABER, ANAYASANIN CUMHURBAŞKANLIĞI'NI MÜMKÜN OLDUĞUNCA SİYASET ÜSTÜ, TARAFSIZ BİR DENGE MAKAMI OLARAK DÜŞÜNDÜĞÜ, ÇEŞİTLİ HÜKÜMLERİNDEN ANLAŞILMAKTADIR. 1961 ANAYASASI DÖNEMİNDEKİ ÜÇ CUMHURBAŞKANININ (CEMAL GÜRSEL, CEVDET SUNAY, FAHRİ KORUTÜRK) SİYASET DIŞI VE ASKER KÖKENLİ OLUŞU, TAMAMEN BİR TESADÜF ESERİ SAYILAMAZ.**
- 3. GENE MUHTEMELEN ANAYASANIN BİR ASKERİ MÜDAHALE ÜRÜNÜ OLUŞU NEDENİYLE 1961 ANAYASASI, ASKERİ OTORİTENİN SİVİL OTORİTE KARŞISINDAKİ KONUMUNU GÜÇLENDİRECEK HÜKÜMLER KABUL ETMİŞTİR. BUNLARIN EN ÖNEMLİSİ, 1924 ANAYASASI DÖNEMİNDE OLMAYAN MİLLÎ GÜVENLİK KURULU'NUN (MGK) BİR ANAYASAL ORGAN OLARAK**

KURULMASIDIR. "KANUNUN GÖSTERDİĞİ BAKANLAR İLE GENELKURMAY BAŞKANI VE KUVVET TEMSİLCİLERİNDEN" KURULAN BU KURUL, "MİLLÎ GÜVENLİK İLE İLGİLİ KARARLARIN ALINMASINDA VE KOORDİNASYONUN SAĞLANMASINDA YARDIMCILIK ETMEK ÜZERE, GEREKLİ TEMEL GÖRÜŞLERİ BAKANLAR KURULU'NA BİLDİRMEKLE" GÖREVLİDİR (M. 111). KURUL, GÖRÜNÜŞTE İSTİŞARİ NİTELİK TAŞIMAKLA BİRLİKTE, GEREK DÖNEMİN SİYASİ KONJONKTÜRÜ, GEREK UYGULAMADA MİLLÎ GÜVENLİK KAVRAMININ ÇOK GENİŞ YORUMLANMASI, GERÇEKTE KURUL'A ANAYASA METNİNİN ÇAĞRIŞTIRDIĞINDAN ÇOK DAHA BÜYÜK GÜÇ KAZANDIRMIŞTIR. 1961 ANAYASASI'NIN ASKERİ OTORİTELERİN SİVİL OTORİTELER KARŞISINDAKİ KONUMUNU GÜÇLENDİREN BAŞKA BİR YENİLİĞİ DE 1924 ANAYASASI DÖNEMİNDE MİLLÎ SAVUNMA BAKANI'NA KARŞI SORUMLU OLAN GENELKURMAY BAŞKANI'NIN, BAŞBAKAN'A KARŞI SORUMLU KILINMIŞ OLMASIDIR (M.110).

SORU:

1973 tarihli anayasa değişikliğinin ana yönleri nelerdir?

CEVAP:

1. **YÜRÜTMENİN GÜÇLENDİRİLMESİ: BU ÖZELLİK, BAKANLAR KURULU'NA KANUN HÜKMÜNDE KARARNAME (KHK) ÇIKARMA YETKİSİNİN TANINMASINDA (M.64); VERGİ, RESİM VE HARÇLARIN MUAFİYET VE İSTİSNALARI İLE NİSBET VE HADLERİNE İLİŞKİN HÜKÜMLERDE DEĞİŞİKLİK YAPMAYA BAKANLAR KURULU'NUN YETKİLİ KILINMASINDA (M.61); ÜNİVERSİTE ÖZERKLİĞİNİN ZAYIŞATILMASINDA (M.120) VE TÜRKİYE RADYO VE TELEVİZYON KURUMU'NUN (TRT) ÖZERKLİĞİNİN KALDIRILMASINDA (M.121) KENDİSİNİ GÖSTERMEKTEDİR.**
2. **TEMEL HAKLARDA MEYDANA GETİRİLEN SINIRLAMALAR: BU ALANDA, ÖZELLİKLE 11. MADDEDE YAPILAN DEĞİŞİKLİKLE, BÜTÜN TEMEL HAKLAR İÇİN GEÇERLİ GENEL BİR SINIRLAMA HÜKMÜ GETİRİLMESİ; ÇEŞİTLİ HAK VE HÜRRİYETLERLE İLGİLİ ANAYASAL SINIRLARIN VE YASAL SINIRLAMA SEBEPLERİNİN ARTTIRILMASI; DEVLET MEMURLARININ SENDİKA KURMA HAKKININ ORTADAN KALDIRILMASI (M.119); "TABİİ YARGI YOLU" YERİNE "KANUNİ YARGI YOLU" İLKESİNİN GETİRİLMESİ (M.32) SAYILABİLİR.**
3. **YARGI DENETİMİNE GETİRİLEN SINIRLAMALAR: BU KONUDA DA ÖZELLİKLE, ANAYASA MAHKEMESİ'NDE İPTAL DAVASI AÇABİLECEKLER ARASINDA "TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE TEMSİLCİSİ BULUNAN SİYASİ PARTİLER" DEYİMİNİN "TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE GRUBU BULUNAN SİYASİ PARTİLER" OLARAK DEĞİŞTİRİLEREK KÜÇÜK**

PARTİLERİN İPTAL DAVASI AÇMA HAKKINDAN YOKSUN BIRAKILMASI (M.149); ANAYASA MAHKEMESİ'NİN ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİNİ ANCAK ŞEKİL YÖNÜNDEN DENETLEYEBİLECEĞİNİN BELİRTİLMESİ (M.147); ASKERİ YÜKSEK İDARE MAHKEMESİ'NİN (AYİM) KURULMASI SURETİYLE, ASKER KİŞİLERLE İLGİLİ İDARİ EYLEM VE İŞLEMLERİN DENETİMİNİN DANIŞTAY'IN GÖREV ALANINDAN ÇIKARILMASI (M.140); ÜYELERİNİN ATANMASINDA BAKANLAR KURULU'NUN ADAY GÖSTERMESİ GİBİ, HÂKİMLERİN ATANMALARINDAKİ GENEL YÖNTEMDEN SAPAN DEVLET GÜVENLİK MAHKEMELERİ'NİN (DGM) KURULMASI (M.136) SAYILABİLİR. 1971 VE 1973 ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİ, BİR BAKIMA 1982 ANAYASASI'NIN HABERCİSİDİR. ÇÜNKÜ 1982 ANAYASASI, 1961 ANAYASASI'NDAN GENE AYNI YÖNLERDE, FAKAT BU SEFER DAHA DA RADİKAL BİÇİMDE AYRILMIŞTIR.

SORU:

Anayasa kavramı ile devlet iktidarının sınırlandırılması amacı arasında nasıl bir ilişki vardır?

CEVAP:

Anayasacılık akımının ortaya çıktığı 18. yüzyıl sonlarından bu yana, en azından hürriyetçi demokrasilerde anayasanın fonksiyonel anlamı, onun devlet iktidarının sınırlandırılmasına yarayan bir araç olmasıdır. Diğer bir deyişle, anayasa kavramı ile devlet iktidarının sınırlandırılması amacı arasında son derece yakın bir ilişki vardır. Hatta devlet iktidarını etkin biçimde sınırlandırmayan bir hukuki metin, biçimsel anlamda bir anayasa olsa bile, fonksiyonel anlamda bir anayasa değildir. Yine anayasacılık akımının ilk günlerinden bu yana, devlet iktidarının sınırlandırılmasının en etkin yolunun, kuvvetler ayrılığı, yani devlet iktidarının çeşitli devlet organları arasında bölüşülüp paylaşılması oldu ğu kabul edilmektedir. Her biri devlet iktidarının bir parçasını kullanan bu organların, sahip oldukları karşılıklı yetkiler yoluyla birbirini denetlemesi, dengelemesi ve frenlemesi, sınırlı veya anayasal devlet yönetimini ortaya çıkaracak, böylece kişi hürriyetlerinin devlet iktidarı karşısında korunması ve güvence altına alınması mümkün olabilecektir

SORU:

1924 Anayasası değiştirilebilme açısından nasıldır?

CEVAP:

1924 Anayasası, sert bir anayasaydı. Bu anayasanın 102. maddesine göre, anayasada değişiklik teklifinin meclis üye tam sayısının en az üçte biri tarafından imzalanması şarttır. Değişiklik tekliflerinin kabulü de üye tam sayısının en az üçte ikisinin oyuyla mümkündü. Gene, Anayasanın Devlet şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki 1. maddesinde değişiklik ve başkalaıma yapılması hiçbir türlü teklif edilemezdi. 1924 Anayasası, bunun dışında "Anayasanın hiçbir maddesi hiçbir sebep ve bahane ile savsanamaz ve işlerlikten alıkonamaz. Hiçbir kanun Anayasaya aykırı olamaz." (m.103) hükmünü de taşıyordu.

SORU:

Milli mücadele döneminin hükümet sistemi nasıldır?

CEVAP:

Millî Mücadele döneminin hükümet sistemi, yasama ve yürütme güçlerinin TBMM'de toplanmış olması, bakanların teker teker Meclis tarafından seçilmeleri, meclisin bakanları her zaman değiştirebilmesi ve onlara yön verebilmesi, buna karşılık Bakanlar Kurulu'nun meclise karşı kullanabileceği hiçbir hukuki silahın (örneğin, fesih yetkisinin) mevcut olmaması ve bir devlet başkanlığı müessesesinin yaratılmamış bulunması bakımlarından, tam bir meclis hükümeti örneğidir.

SORU:

1924 anayasası döneminde kamu hürriyetleri ne şekildedir?

CEVAP:

1924 Anayasası, hürriyetler konusunda, Fransız Devrimi'nden beri süregelen tabii hak anlayışını kabul etmiştir. Anayasa'nın 68. maddesine göre, "Her Türk hür doğar, hür yaşar. Hürriyet, başkasına zarar vermeyecek her şeyi yapabilmektir. Tabii haklardan olan hürriyetin herkes için sınırı, başkalarının hürriyeti sınırıdır. Bu sınırı ancak kanun çizer." Bu hürriyetçi anlayışa rağmen, 1924 Anayasası, hürriyetleri geniş ve ayrıntılı şekilde düzenlememiş, çoğu zaman bunların sadece adını saymak ve sınırlarının kanunla çizileceğini belirtmekle yetinmiştir. Böylece Meclis, hürriyetleri dilediği gibi sınırlandıracak kanunlar çıkarabiliyordu. Kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetim sistemi de yerleşmiş olmadığından, Meclis çoğunluğunun oyuyla, azınlığın haklarının ölçüsüz şekilde sınırlandırılması mümkündü.

SORU:

Kurucu meclis hakkında kanun'da Kurucu Meclis'in görevleri nelerdir?

CEVAP:

Kurucu Meclis'in görevleri:

1. "Yeni Anayasa'yı ve Anayasa'nın Halkoyuna Sunuluş Kanunu'nu hazırlamak;
2. Halkoyuna sunulan ve milletçe kabul edilince kesinleşerek, geçici hükümlerine göre yürürlüğe girecek olan Anayasa'nın ilkelerine uygun Siyasi Partiler Kanunu'nu hazırlamak;
3. Yeni Anayasa'nın ve Siyasi Partiler Kanunu'nun hükümlerini göz önünde tutarak Seçim Kanunu'nu hazırlamak;
4. Millî Güvenlik Konseyi'nce kararlaştırılacak tarihte yapılacak genel seçimlerle Türkiye Büyük Millet Meclisi kurulup fiilen göreve başlayıncaya kadar, kanun koyma, değiştirme ve kaldırma suretiyle yasama görevlerini yerine getirmektir"

SORU:

1961 ve 1982 anayasası arasındaki benzerlikler nelerdir?

CEVAP:

1. Her iki Anayasa, askeri müdahaleler sonucu oluşmuştur.
2. Her iki Anayasa, bir kanadı askeri hareketin liderliğini yapan kuruldan (MBK ve Millî Güvenlik Konseyi) diğer kanadı ise sivillerden (Temsilciler Meclisi ve Danışma

Meclisi) oluşan Kurucu Meclis'ler tarafından hazırlanmıştır.

3. Her iki durumda da Kurucu Meclis, daha doğrusu bu Meclis'in sivil kanadı seçimle oluşmamıştır.
4. Her iki durumda da Kurucu Meclisçe hazırlanan Anayasa, halkoyuna sunulmak suretiyle kesinleşmiştir.
5. Her iki durumda da sivil kanadın, Bakanlar Kurulu'nun kurulması ve düşürülmesine ilişkin yetkileri yoktur.

SORU:

Kooptasyon nedir?

CEVAP:

Kooptasyon: Kuruluşların kendi temsilcilerini kendilerinin belirlemesi yoludur.

SORU:

1961 ve 1982 anayasası arasındaki farklar nelerdir?

CEVAP:

1. Gerek Temsilciler Meclisi gerek Danışma Meclisi, genel seçim sonucunda oluşmamakla beraber, 1961 Temsilciler Meclisi'nin daha temsili nitelik taşıdığı görülmektedir. Bu meclisin üyelerinin aşağı yukarı üçte biri dolaylı bir seçimle üyelik sıfatını kazanmış, önemli bir bölümü de kooptasyon, yani çeşitli meslek kuruluşlarının kendi temsilcilerini belirlemesi yoluyla oluşmuştur. Buna karşılık Danışma Meclisi üyelerinin tümü Millî Güvenlik Konseyi tarafından atanmıştır.
2. Temsilciler Meclisi'nde, kapatılan DP dışında, günün diğer iki partisi olan CHP ve CKMP gerek doğrudan doğruya kendilerine ayrılan kontenjanlar, gerek iller ve meslek kuruluşları temsilcileri arasındaki parti üyeleri kanalıyla, Anayasa'nın hazırlanmasında büyük ölçüde etkili oldukları hâlde, Danışma Meclisi tümüyle partisiz bir meclistir.
3. Bu iki fark, Danışma Meclisi'nin Temsilciler Meclisi'ne oranla, sosyal kompozisyon bakımından çok daha fazla bürokrasi ağırlıklı bir kuruluş olması sonucunu doğurmuştur.
4. Temsilciler Meclisi MBK karşısında, Danışma Meclisi'nin Millî Güvenlik Konseyi karşısındaki durumuna oranla daha geniş yetkili bir kuruluştur. 1961 sisteminde Temsilciler Meclisi tarafından kabul edilen metin MBK tarafından aynen kabul edilmediği, Temsilciler Meclisi de MBK tarafından yapılan değişiklikleri benimsemediği takdirde, iki meclisin üyelerinden oluşan bir Karma Komisyon kurulması ve Karma Komisyon metninin Kurucu Meclis birleşik toplantısında oylanması öngörülmüştü. Bu durum, sayıca daha kalabalık olan Temsilciler Meclisi'ne bir üstünlük sağlıyordu. 1981 83 sisteminde ise Millî Güvenlik Konseyi, Danışma Meclisi'nce kabul edilen metinde dilediği değişikliği yapma veya bunu tümüyle reddetme yetkisini kendisinde saklı tutmuştur. Millî Güvenlik Konseyi'nce değiştirilerek kabul edilen metnin tekrar Danışma Meclisi'ne gönderilmesi gibi bir yöntem öngörülmemiştir. Bu anlamda Anayasa'nın yapımında nihai söz, Millî

Güvenlik Konseyi'ndedir. Danışma Meclisi, nihayet bir danışma veya ön çalışma organıdır.

SORU:

1982 Anayasası 1961 Anayasası'na oranla daha kazuistik bir yöntemle hazırlanması nedir?

CEVAP:

1982 Anayasası, 1961 Anayasası ile biçim yönünden karşılaştırıldığı zaman, ondan daha uzun ve ayrıntılı olduğu göze çarpmaktadır. 1961 Anayasası'nın 157 madde ve 11 geçici maddeden oluşmasına karşılık, 1982 Anayasası 177 madde ve 16 geçici maddeden meydana gelmiştir. Daha önemlisi 1982 Anayasası'nın hemen bütün maddeleri, 1961 Anayasası'nın ilgili maddelerine oranla daha uzun ve ayrıntılıdır. 1982 Anayasası'nın Başlangıç kısmı da 1961 Anayasası'nın Başlangıcı'ndan yaklaşık iki kat daha uzundur. Her iki anayasada da sadece genel ilkeleri ortaya koyup, bunların uygulanma biçimlerini kanunlara bırakma amacını güden çerçeve anayasa anlayışının benimsenmeyip, birçok muhtemel durumları düzenlemek isteyen kazüistik bir yönetime yer verildiği gözlemlenmektedir. Her iki anayasada da hürriyetçi demokrasilerin büyük bölümünde kanunlara veya yasama meclisleri içtüzüklerine bırakılan bazı konuların düzenlenmesine girişilmiştir. Bunda kısmen, her siyasal veya sosyal soruna mutlaka hukuki bir çözüm bulma eğiliminde olan Türk siyasal kültürünün kanuncu niteliğinin rol oynadığından şüphe edilemez. Ancak 1982 Anayasası, bu yönde 1961 Anayasası'ndan çok daha ileri gitmiştir. Her iki anayasanın şu veya bu ölçüde kazüistik denilebilecek bir yöntemi benimsemelerinde, bu anayasaların tepki anayasası olma nitelikleri de elbette etkili olmuştur.

SORU:

Anayasaların aşırı kazuistik yöntemle hazırlanmasının sakıncaları nelerdir?

CEVAP:

Anayasaların aşırı düzenleyici veya kazüistik bir yöntemle hazırlanmalarının sakıncaları da yok değildir. Genel ilkelerle yetinmeyerek ayrıntılara kadar inen bir anayasa, daha kısa bir süre içinde sosyal gelişmenin gerisinde kalma tehlikesiyle karşılaşabilir. Değişen ihtiyaçlar, sık sık anayasa değişikliğini gerekli kılabilir. Anayasanın katılığı sebebiyle anayasa değişikliğinin her zaman mümkün olmaması ise toplumda sıkıntılar doğurabilir. Böylece, aşırı düzenleyici bir anayasa, amacı olan daha istikrarlı bir siyasal düzeni gerçekleştirecek yerde; anayasa tartışmalarının sürekli olarak gündemde bulunduğu daha istikrarsız bir siyasal ortama yol açabilir. Unutmamak gerekir ki tarihte en uzun ömürlü olmuş anayasalar, ABD Anayasası gibi kısa, çerçeve anayasalardır.

SORU:

Çerçeve anayasa nedir?

CEVAP:

Çerçeve Anayasa: Genel ilkeleri düzenleyen ve bunların uygulanma biçimlerini kanunlara bırakan anayasa tipidir.

SORU:

Katı anayasa nedir?

CEVAP:

Katı Anayasa: Değiştirilmesi olmayan kanunlardan daha güç koşullara başlanan anayasa tipidir.

SORU:

1982 anayasasının daha katı özellikte olmasını açıklayınız.

CEVAP:

1. 1982 Anayasası'nda, hiç bir şekilde değiştirilemeyecek ve değiştirilmesi teklif edilemeyecek hükümlerin kapsamı genişletilmiştir;
2. Anayasa değişikliği sürecine, 1961 Anayasası'nda mevcut olmayan bir onay safhası eklenmiştir. Cumhurbaşkanı, onaylamadığı Anayasa değişikliğini halkoyuna sunma yetkisine sahip kılınmıştır;
3. Geçici 9. madde gereğince, Cumhurbaşkanı'nca geri gönderilen Anayasa değişikliği hakkındaki kanunun TBMM'ce tekrar aynen kabul edilebilmesi, altı yıllık bir süre için, üye tam sayısının dörtte üç çoğunluğunun oyu şartına bağlanmıştır;
4. Doğrudan doğruya anayasanın katılığı sorunuyla ilgili olmamakla beraber, Millî Güvenlik Konseyi rejiminin devlet hayatının pek çok yönünü ayrıntılı kanunlarla düzenlemiş olması ve Anayasa'nın geçici 15. maddesi gereğince bunların anayasaya aykırılığının iddia edilememesi, böylece sözü geçen kanunların diğer kanunlar karşısında daha ayrıcalıklı bir statüye kavuşturulması da devlet hayatında esnekliği azaltan faktörlerden biridir. Bu denetim yasağı, 2001 Anayasa değişiklikleriyle kaldırılmıştır

SORU:

1982 anayasası nasıl bir geçiş dönemi öngörmüştür?

CEVAP:

1. Anayasanın geçici 1/1. maddesine göre "Anayasanın, halkoylaması sonucu, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası olarak kabul edildiğinin usulünce ilanı ile birlikte, halkoylaması tarihindeki Millî Güvenlik Konseyi Başkanı ve Devlet Başkanı, Cumhurbaşkanı sıfatını kazanarak, yedi yıllık bir dönem için, Anayasa ile Cumhurbaşkanı'na tanınan görevleri yerine getirir ve yetkileri kullanır. 18 Eylül 1980 tarihinde Devlet Başkanı olarak iktidarı and yürürlükte kalır. Yedi yıllık sürenin sonunda Cumhurbaşkanlığı seçimi Anayasada öngörülen hükümlere göre yapılır". Bu hükümle, Cumhurbaşkanı'nın seçiminde Anayasa'nın belirlemiş olduğu yöntemden bir kere için ayrılınmış ve Anayasa hakkındaki halkoylaması ile birlikte Cumhurbaşkanı'nın doğrudan doğruya halk tarafından seçilmesi öngörülmüştür. Böylece, General Kenan Evren'e, yedi yıllık bir süre için, yeni anayasanın Cumhurbaşkanı'na tanıdığı geniş yetkilerden yararlanarak, oluşan sivil iktidarı bir ölçüde yönlendirmek ve denetlemek imkânı verilmiştir.
2. Anayasa'nın geçici 2/3. maddesine göre "Türkiye Büyük Millet Meclisi toplanıp göreve başladıktan sonra, Millî Güvenlik Konseyi, altı yıllık bir süre için Cumhurbaşkanlığı Konseyi haline dönüşür ve Millî Güvenlik Konseyi üyeleri, Cumhurbaşkanlığı Konseyi

Üyesi sıfatını alırlar. Millî Güvenlik Konseyi Üyesi olarak 18 Eylül 1980 tarihinde içtikleri and yürürlükte kalır.

3. Geçici 9. madde, gene altı yıllık bir süre için, Cumhurbaşkanının Anayasa değişiklikleri üzerindeki denetim yetkisini daha geniş tutmuştur. Bu maddeye göre, "ilk genel seçimler sonucu toplanacak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Başkanlık Divanı kurulduktan sonra altı yıllık süre içinde yapılacak Anayasa değişikliklerini Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne geri gönderebilir. Bu takdirde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin geri gönderilen Anayasa değişikliği hakkındaki kanunu, aynen kabul edip tekrar Cumhurbaşkanı'na gönderebilmesi, üye tamsayısının dörtte üç çoğunluğunun oyu ile mümkün olabilir".
4. Anayasa'nın geçici 4. maddesi, 12 Eylül öncesi siyasal partilerin bazı yöneticileri ve parlamenterleri hakkında beş ve on yıllık olmak üzere iki çeşit siyasal faaliyet yasağı getirmiştir. Bu yasaklar, 6 Eylül 1987 tarihli halkoylamasıyla kaldırılmıştır.

SORU:

1982 anayasası hürriyet otorite dengesinde otoriteyi nasıl ağırlıklı hale getirmiştir?

CEVAP:

1982 Anayasası'nın hazırlanmasında hâkim rol oynayan temel yargı, 1961 Anayasası'nın otorite hürriyet dengesini, otorite aleyhine bozmuş ve devleti güçsüz kılmış olduğudur. Bu tema, Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in 1982 Anayasası'nı devlet adına resmen tanıma programı gereğince yaptığı konuşmalarda (24 Ekim - 5 Kasım 1982) ve diğer vesilelerle sık sık dile getirilmiştir. Mesela, "eski Anayasamızın açık veren taraşarından birisi, iktidarda olan bir partinin kurduğu hükümetlerin, bu Anayasa yüzünden bir çok noktalarda elinin kolunun bağlı olması idi. Devletin gücü, yetkileri kâfi gelmiyordu...Bütün hak ve hürriyetler bunlardan kötü maksatlarla faydalanacaklara tanınmıştı". 1961 Anayasası, kişi hürriyetlerine "1924 Anayasası'nda görülmedik bir genişlik getirmesine mukabil, hak ve hürriyet gibi bir nimetin karşılığındaki sorumluluğa yer vermediği de ortaya çıkmıştır. Aynı surette, hak ve hürriyetlere karşılık Devlet'e ve Cumhuriyet'e, kendi kendisini koruyabilme imkânlarını bahşetmediği de görülmüştür". "1961 Anayasası'ndaki pek çok hak ve hürriyetler sanki sınırsızmış gibi, ciddi hiç bir kayda ve şarta bağlanmadan Anayasa'da yer almışlardır". Oysa "toplumun yararları her zaman, her meselede kişilerin yararlarından önce gelir. Aksi takdirde, anarşi gelir. Bir kişinin veya muayyen bir grubun yararı için toplumun ve milletin yararı feda edilemez".

SORU:

Rasyonelleştirilmiş Parlamentarizm ne demektir?

CEVAP:

Rasyonelleştirilmiş Parlamentarizm:

Parlamentar sisteme daha işlerlik kazandırmak, gereksiz tıkanma ve bunalımları aşmak amacıyla bazı kurum ve kuralların öngörüldüğü bir modeldir.

SORU:

Saf milli irade ne demektir?

CEVAP:

Saf Millî irade: Halk tarafından seçilen yasama organının ve onun içinden çıkan hükümetin, genel oyla seçilmeyen bazı kurum ve kuruluşlarca sınırlandırılmaması kuramıdır.

SORU:

1982 Anayasası siyasal karar alma mekanizmalarındaki tıkanıklıkları giderici ne tip hükümler getirmiştir?

CEVAP:

Bu hükümlerin belki en önemlisi, Cumhurbaşkanı'na Anayasa'da belirtilen durumlarda TBMM seçimlerini yenileme yetkisinin verilmesidir (m.116). 1961 Anayasası da Cumhurbaşkanı'na Millet Meclisi seçimlerini yenileme yetkisini tanımış (m.108) olmakla beraber, bu yetkiyi pratikte gerçekleşmesi imkânsız denilecek kadar güç şartlara bağlamıştı. Türk kamuoyunda yaygın bir kanı, eğer 1961 Anayasası Cumhurbaşkanı'na 1982 Anayasası'ndakine benzer bir seçimleri yenileme yetkisi vermiş olsaydı, 1970'lerdeki bazı ciddi siyasal bunalımların, halkın oyuna başvurmak suretiyle demokratik şekilde sona erdirilmesinin belki mümkün olabileceğiydi. Aynı nitelikte başka bir hüküm, Cumhurbaşkanı seçimindeki uzamaları ve tıkanıklıkları ortadan kaldıran nitelikteki 102. maddedir. Bu maddeye göre, "Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir... En az üçer gün ara ile yapılacak oylamaların ilk ikisinde üye tamsayısının üçte iki çoğunluk oyu sağlanamazsa üçüncü oylamaya geçilir, üçüncü oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğunu sağlayan aday Cumhurbaşkanı seçilmiş olur. Bu oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğu sağlanamadığı takdirde üçüncü oylamada en çok oy almış bulunan iki aday arasında dördüncü oylama yapılır, bu oylamada da üye tamsayısının salt çoğunluğu ile Cumhurbaşkanı seçilemediği takdirde derhal Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimleri yenilenir". 1961 Anayasası'nda ise (m.95) Cumhurbaşkanı seçimi için ilk iki oylamada TBMM üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu aranmakta, bu çoğunluk sağlanamadığı takdirde ondan sonraki bütün oylamalarda üye tamsayısının salt çoğunluğu gerekmektedir. 1980 yılında bu çoğunluğun altı ay süre ile sağlanamamış olduğu hatırlardadır. Benzer şekilde, 1961 Anayasası döneminde sık sık tıkanmalara yol açmış olan Meclis Başkanlığı seçimlerinde üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyu şartından (m.84/2) vazgeçilmiş ve şu çözüm benimsenmiştir: "İlk iki oylamada üye tamsayı sınırın üçte iki ve üçüncü oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğu aranır. Üçüncü oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için dördüncü oylama yapılır; dördüncü oylamada en fazla oy alan üye, Başkan seçilmiş olur. Başkan seçimi, aday gösterme süresinin bitiminden itibaren, on gün içinde tamamlanır" (m.94/4).

SORU:

Türkiye’de çok partili hayata geçildiğinden bu yana, klasik liberal demokrasi bağlamı içinde etkili olan iki demokrasi anlayışı nedir?

CEVAP:

Bu iki anlayış, siyasal katılma, çoğulculuk ve devlet iktidarının sınırlandırılması konularında birbirlerinden hayli farklı görüşlere sahiptir. Birinci anlayış, daha sınırlı bir katılma ve çoğulculuk taraftardır. Buna göre halkın esas rolü, belli aralıklarla kendisini yönetecek olanları seçmekten ibarettir. Millî irade bu şekilde belirdikten sonra, devlet, seçilmiş organları eliyle yönetilmeli, halk veya çeşitli gruplar bu aşamada siyasal kararları etkilemeye çalışmamalıdır. Hiç değilse bu etki, mümkün olan en düşük düzeyde tutulmalıdır. Aynı görüş, devlet iktidarının kullanılması açısından da saf millî irade teorisine taraftardır. Diğer bir deyimle, halk tarafından seçilmiş meclisin ve onun içinden çıkan hükümetin yetkileri, genel oydan çıkmayan kurum ve kuruluşlarca (mesela yargı organı ve özerk kuruluşlar) sınırlandırılmamalıdır. İkinci görüş ise, halkın siyasete (seçimlerde oy verme dışındaki yollardan da) aktif ve sürekli şekilde katılmasına ve daha geniş çerçevede bir çoğulculuğa taraftar olduğu gibi, seçimden kaynaklanmış olan devlet organlarının yetkilerinin, diğer anayasal kurum ve kuruluşlarca dengelenmesini ve sınırlandırılmasını meşru ve gerekli görmektedir. 1961 Anayasası’nın ikinci demokrasi anlayışına

SORU:

1982 anayasasında rasyonelleştirilmiş parlamenterizm ne şekildedir?

CEVAP:

1982 Anayasası’nın, rasyonelleşmiş parlamenterizm yönünde bir eğilim gösterdiği kabul edilebilir. Ancak parlamenter rejime işlerlik kazandıracak temel faktör, hükümetlerin sağlam ve tutarlı bir parlamento çoğunluğuna dayanmasıdır. Bu da en iyi şekilde iki parti sistemlerinde veya ona benzer şekilde işleyen ılımlı çok parti sistemlerinde gerçekleşmektedir. Gerçi 1982 Anayasası seçim sistemi ile ilgili bir hüküm getirmemiştir. Ancak 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu, parlamentoda temsil edilen partilerin sayısını azaltıcı, böylece iki parti veya ılımlı çok parti sistemini teşvik edici hükümler taşımaktadır.

SORU:

Parlamenter rejime işlerlik kazandıracak temel etmen nedir? 1982 Anayasası rejimi bunu sağlayacak bir eğilim göstermekte midir?

CEVAP:

Parlamenter sisteme işlerlik kazandırma, gereksiz tikanma ve bunalımları önleme amacını güden bu tür kurum ve kurallar, dünya anayasa hukuku literatüründe rasyonelleştirilmiş parlamenterizm olarak adlandırılmaktadır. Bu anlamda 1982 Anayasası’nın, rasyonelleşmiş parlamenterizm yönünde bir eğilim gösterdiği kabul edilebilir. Ancak parlamenter rejime işlerlik kazandıracak temel faktör, hükümetlerin sağlam ve tutarlı bir parlamento çoğunluğuna dayanmasıdır. Bu da en iyi şekilde iki parti sistemlerinde veya ona benzer şekilde işleyen ılımlı çok parti sistemlerinde gerçekleşmektedir. Gerçi 1982 Anayasası seçim sistemi ile ilgili bir hüküm getirmemiştir. Ancak 2839 sayılı

Milletvekili Seçimi Kanunu, parlamentoda temsil edilen partilerin sayısını azaltıcı, böylece iki parti veya ılımlı çok parti sistemini teşvik edici hükümler taşımaktadır.

SORU:

Danışma Meclisi’nin Temsilciler Meclisi’ne göre daha az temsili ve daha bürokratik bir yapıya sahip olmasının nedenleri nelerdir?

CEVAP:

Gerek Temsilciler Meclisi gerek Danışma Meclisi, genel seçim sonucunda oluşmamakla beraber, 1961 Temsilciler Meclisi’nin daha temsili nitelik taşıdığı görülmektedir. Bu meclisin üyelerinin aşağı yukarı üçte biri dolaylı bir seçimle üyelik sıfatını kazanmış, önemli bir bölümü de kooptasyon, yani çeşitli meslek kuruluşlarının kendi temsilcilerini belirlemesi yoluyla oluşmuştur. Buna karşılık Danışma Meclisi üyelerinin tümü Millî Güvenlik Konseyi tarafından atanmıştır.

SORU:

1961 ve 1982 anayasalarının kazüistik nitelikte hazırlanmasının sebepleri nelerdir?

CEVAP:

Her iki anayasada da sadece genel ilkeleri ortaya koyup, bunların uygulanma biçimlerini kanunlara bırakma amacını güden çerçeve anayasa anlayışının benimsenmeyip, birçok muhtemel durumları düzenlemek isteyen kazüistik bir yönetime yer verildiği gözlemlenmektedir. Her iki anayasada da hürriyetçi demokrasilerin büyük bölümünde kanunlara veya yasama meclisleri içtüzüklerine bırakılan bazı konuların düzenlenmesine girilmiştir. Bunda kısmen, her siyasal veya sosyal soruna mutlaka hukuki bir çözüm bulma eğiliminde olan Türk siyasal kültürünün kanuncu niteliğinin rol oynadığından şüphe edilemez. Ancak 1982 Anayasası, bu yönde 1961 Anayasası’ndan çok daha ileri gitmiştir. Her iki anayasanın şu veya bu ölçüde kazüistik denilebilecek bir yöntemi benimsemelerinde, bu anayasaların tepki anayasası olma nitelikleri de elbette etkili olmuştur.

SORU:

1982 Anayasası ne bakımlardan 1961 Anayasası’ndan daha katı niteliktedir?

CEVAP:

(a) 1982 Anayasası’nda, hiç bir şekilde değiştirilemeyecek ve değiştirilmesi teklif edilemeyecek hükümlerin kapsamı genişletilmiştir; (b) Anayasa değişikliği sürecine, 1961 Anayasası’nda mevcut olmayan bir onay safhası eklenmiştir. Cumhurbaşkanı, onaylamadı. 9. Anayasa değişikliğini halkoyuna sunma yetkisine sahip kılınmıştır; (c) Geçici 9. madde gereğince, Cumhurbaşkanı’nca geri gönderilen Anayasa değişikliği hakkındaki kanunun TBMM’ce tekrar aynen kabul edilebilmesi, altı yıllık bir süre için, üye tam sayısının dörtte üç çoğunluğunun oyu şartına bağlanmıştır; (d) Doğrudan doğruya anayasanın katılığı sorunuyla ilgili olmamakla beraber, Millî Güvenlik Konseyi rejiminin devlet hayatının pek çok yönünü ayrıntılı kanunlarla düzenlemiş olması ve Anayasa’nın geçici 15. maddesi gereğince bunların anayasaya aykırılığının iddia edilememesi, böylece sözü geçen kanunların diğer kanunlar karşısında daha

ayrıcalıklı bir statüye kavuşturulması da devlet hayatında esnekliği azaltan faktörlerden biridir. Bu denetim yasağı, 2001 Anayasa değişiklikleriyle kaldırılmıştır.

SORU:

1982 Anayasasına göre cumhuriyetin temel nitelikleri nelerdir?

CEVAP:

1982 Anayasası'nın 1. maddesi, aynen 1924 ve 1961 Anayasası'nın 1. maddeleri gibi, "Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir." hükmünü getirdikten sonra, 2. madde cumhuriyetin niteliklerini saymaktadır. Bu maddeye göre, "Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir".

SORU:

Cumhuriyet nedir?

CEVAP:

Birçok yazar, cumhuriyeti hem bir devlet şekli, hem bir hükûmet şekli olarak kabul etmektedirler. Devlet şekli olarak cumhuriyet, egemenliğin bir kişiye veya zümreye değil, toplumun tümüne ait olduğu bir devleti ifade eder. Devlet şekillerinin tasnifinde kullanılan başlıca kriterlerden biri, egemenliğin kaynağı olduğuna göre, cumhuriyetin bu anlamda bir devlet şekli olduğunda şüphe yoktur. Ancak cumhuriyet, aynı zamanda bir hükûmet (devlet yönetimi) şekli olarak da kabul edilebilir. Bu anlamda cumhuriyet, başta devlet başkanı olmak üzere, devletin başlıca temel organlarının seçim ilkesine göre kurulmuş olduğu, özellikle bunların oluşumunda veraset ilkesinin rol oynamadığı bir hükûmet sistemini anlatır. Böylece cumhuriyet, seçim ilkesine dayanan bir hükûmet sistemi anlamı taşımaktadır. Aslında, devlet ve hükûmet şekli olarak cumhuriyet kavramlarının birbiriyle çok yakından ilgili olduğu açıktır. Egemenliğin siyasal toplumun tümünde olduğu bir sistemde, devletin temel organlarının toplum iradesinin ifadesi olan seçimlerle oluşması tabiidir.

SORU:

Bir devletin adının cumhuriyet olması onu demokratik yapar mı yapmazsa neler gereklidir?

CEVAP:

Bir devletin adının cumhuriyet olması ve başında da veraset yoluyla iktidara gelmiş olmayan bir devlet başkanının bulunması, mutlaka o devletin millî egemenlik ilkesine dayanan demokratik bir hükûmet sistemine sahip olduğunu göstermez. Kendisini cumhuriyet olarak nitelendirdiği hâlde, gerçekte ne millet egemenliği ile ne demokrasi ile hiçbir ilgisi olmayan devletlerin, pek çok örneği vardır. Çağımızın en istikrarlı ve gelişmiş demokrasilerinden bazılarının (İngiltere, İsveç, Norveç, Danimarka, Hollanda, Belçika, Lüksemburg, İspanya) anayasal ya da meşruti monarşiler olduğu unutulmamalıdır. Bu ülkelerde hükümdarın rolü, ülkenin ve milletin bütünlüğünü temsil eden bir sembolden öteye geçmez. Söz konusu ülkelerde egemenliğin millette değil, hükümdarda olduğu elbette iddia edilemez. Bu durumda cumhuriyeti, ancak monarşinin karşıtı,

yani devlet başkanının verasete dayanmadığı bir devlet şekli olarak tanımlamak, gerçeklere daha uygundur

SORU:

1982 Anayasasının başlangıç bölümünde yer alan ilkeler nelerdir?

CEVAP:

1. **12 EYLÜL 1980 HAREKÂTININ MEŞRULUĞU (PARA. 1,2) (23.7.1995 TARİHLİ ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ İLE ÇIKARILMIŞTIR);**
2. **ATATÜRK İNKILÂP VE İLKELERİNE BAĞLILIK (PARA. 1,5);**
3. **ATATÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ (PARA. 1, 2, 5, 7);**
4. **ATATÜRK MEDENİYETÇİLİĞİ (PARA. 5);**
5. **ÇAĞDAŞ MEDENİYET DÜZEYİNE ULAŞMA AZMI (PARA. 2);**
6. **MİLLİ EGEMENLİK (PARA. 3);**
7. **ANAYASANIN VE HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜ (PARA. 3 VE 4);**
8. **HÜRRİYETÇİ DEMOKRASİ (PARA. 3);**
9. **KUVVETLER AYRILIĞI (PARA. 4);**
10. **TÜRK VARLIĞININ DEVLETİ VE ÜLKESİYLE BÖLÜNMEZLİĞİ (PARA. 5);**
11. **LAİKLİK (PARA. 5);**
12. **"HER TÜRK VATANDAŞININ BU ANAYASADAKİ TEMEL HAK VE HÜRRİYETLERDEN EŞİTLİK VE SOSYAL ADALET GEREKLERİNCE YARARLANARAK MİLLİ KÜLTÜR, MEDENİYET VE HUKUK DÜZENİ İÇİNDE ONURLU BİR HAYAT SÜRDÜRME VE MADDİ VE MANEVİ VARLIĞINI BU YÖNDE GELİŞTİRME HAK VE YETKİSİNE DOĞUŞTAN SAHİP OLDUĞU" (PARA. 6);**

SORU:

1924 Anayasası'nın 1937 yılında geçirdiği değişiklikle, cumhuriyetin nitelikleri arasında milliyetçilik ilkesine yer verilmiş olduğu hâlde, 1961 Anayasası'nda bunun yerine millî devlet deyiminin kullanıldığını görüyoruz. Acaba bu iki kavram arasında bir anlam farkı var mıdır ve 1961 Anayasası'nın millî devlet deyimini tercih etmiş olmasının sebepleri nelerdir?

CEVAP:

1961 Anayasası'nın Kurucu Meclis'te görüşülmesi sırasında bu konu, uzun tartışmalara yol açmıştır. Millî devlet deyimini savunanlar, milliyetçiliğin anlamı açık olmayan bir deyim olduğunu, mesela Almanya ve 'talya'da kurulmuş bulunan Nasyonal Sosyalist ve Faşist rejimlerin de kendilerini milliyetçi olarak adlandırdıkları nı ileri sürmüşlerdir. Sonunda, ortalama bir formül olarak 2. maddede "millî devlet" deyiminin kullanılması, buna karşılık Başlangıç bölümünde Türk Milliyetçiliği'nin uzun ve ayrıntılı bir tanımının verilmesi kabul edilmiştir. Böylece milliyetçilik ilkesinin, yanlış anlama ve yorumlara yol açması tehlikesi önlenmiştir. 1982 Anayasası ise aynı amacı, doğrudan doğruya 2. madde metninde "Atatürk milliyetçiliğine bağlı" deyimini kullanmakla gerçekleştirmiştir. Atatürk'e göre Türk milliyetçiliği de "ilerleme ve gelişme yolunda ve milletlerarası temas ve ilişkilerde, bütün çağdaş milletlere paralel ve onlarla uyum içinde yürümekle beraber, Türk toplumunun

özel karakterlerini ve başlı başına bağımsız kimliğini korumaktır". Millî veya milliyetçi devlet ilkesinin bir önemli sonucu, Anayasanın çeşitli maddelerinde yer alan "devletin ülkesi ve milletiyle bölünmezliği" ilkesidir. Bu ilke, Türkiye Cumhuriyeti'nin bir tek devlet olduğunu anlatmaktadır. Nihayet, resmî dilin Türkçe olduğu hakkındaki Anayasa hükmü (m.3/1) de devletin millî niteliğinin doğal bir sonucudur

SORU:

Vicdan ve ibadet hürriyetleri nelerdir?

CEVAP:

Din hürriyeti, vicdan ve ibadet hürriyetlerini kapsar. Bunlardan ilki, anayasanın 24/1. maddesinde, "Herkes, vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir." şeklinde ifade edilmiştir. Bu hürriyet, herkesin dilediği dini inanç ve kanaate sahip olabileceğini ifade ettiği gibi, dilerse hiçbir dini inançta sahip olmama hürriyetini de içerir. Anayasa'nın 24/3. maddesi de, inanç hürriyetinin doğal bir uzantısıdır. Buna göre, "kimse, ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz". ibadet hürriyeti ise kişinin inandığı dinin gerektirdiği ibadetleri, ayin ve törenleri serbestçe yapabilmesidir. Anayasa'ya göre, "14. madde hükümlerine aykırı olmamak şartıyla ibadet, dini ayin ve törenler serbesttir" (m.24/2). Anayasa'da ibadet hürriyeti, vicdan hürriyeti kadar mutlak biçimde tanınmış değildir. İbadet hürriyetinin, Anayasa'nın 14. maddesinde sayılan amaçlarla kötüye kullanılması yasaklanmıştır. Anayasa Mahkemesi de din hürriyetinin vicdan ve ibadet hürriyeti unsurları arasında ayırım yapmakta; "bireyin manevi hayatına ilişkin olan" vicdan ya da dini inanç hürriyetinin sınırsızlığını kabul etmekte; bireyin manevî hayatını aşarak toplumsal hayatı etkileyen eylem ve davranışların, yani ibadetlerin ise kamu düzeni, kamu güvenliği ve kamu menfaatlerini korumak amacıyla sınırlandırabileceğini belirtmektedir.

SORU:

Laikliğin iki cephesi nedir?

CEVAP:

Anayasa'nın 2. maddesinde cumhuriyetin nitelikleri arasında sayılan laikliğin, (a) din hürriyeti, (b) din ve devlet işlerinin ayrılığı olarak, iki cephesi vardır. Din hürriyeti, vicdan ve ibadet hürriyetlerini kapsar. Laikliğin diğer önemli unsuru olan din devlet ayrılığı ise çeşitli yönleri bulunan bir kavramdır.

SORU:

Resmî bir devlet dininin olmaması ne anlama gelir?

CEVAP:

Devlet, bir gerçek kişi olmadığına göre, onun bir din sahibi olmasını, gerçek kişilerinki ile aynı anlamda kabul etmemek gerekir. Burada kastedilen, devletin belli bir dine üstünlük tanınaması, onun kurallarını kanunlar ve diğer devlet işlemleri yoluyla vatandaşlarına uygulamaya çalışmamasıdır. Laik devletin bu anlamda dini olamaz. Nitekim Osmanlı Kânûn-ı Esâsî'si ve 1928 değişikliğine kadar Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, "devletin dini, din-i İslamdır." yolunda bir hüküm taşıdığı hâlde, 1924 Anayasası'nın 1928'deki değişikliği ile bu

hüküm çıkarılmış, 1937 değişikliği ile de laiklik ilkesi açıkça kabul edilmiştir

SORU:

Laik devlet nedir?

CEVAP:

Laik Devlet: Gerek dine bağlı devlet, gerekse devlete bağlı din sistemlerini reddeden, din ve devlet işlerini bütünüyle birbirinden ayıran yönetim sistemidir.

SORU:

Resmî dini olmayan bir devletin özellikleri nelerdir?

CEVAP:

Resmî dini olmayan bir devlet, belli bir dinin kurallarını vatandaşlarına benimsetmek için faaliyette bulunamaz; özellikle zorlayıcı kurallar koyamaz. Bunun doğal bir sonucu olarak devlet, belli bir dinin eğitimini ve öğrenimini zorunlu kılamaz. 1961 Anayasası (m. 19/4) bu ilkeyi, "Din eğitimi ve öğrenimi, ancak kişilerin kendi isteğine ve küçüklerin de kanuni temsilcilerinin isteğine bağlıdır." demek suretiyle ifade etmiştir. 1982 Anayasası ise "din ve ahlak eğitimi ve öğretimi Devletin gözetimi ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitimi ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır." diyerek bu ilkedan sapmış görünmektedir (m. 24/4). Sözü edilen derslerin bir dini benimsetme veya onun propagandasını yapma amacına değil, bütün belli başlı dinler hakkında tarafsız ve tanıtıcı bilgiler verme amacına yönelik olabileceği söylenebilir. Madde metninde "din eğitimi" değil, "din kültürü" deyiminin kullanılmış olması, anayasa koyucunun amacının bu olduğunu akla getirebilir. Ancak uygulamada bu iki hususun ayırılması çok güç ve din kültürü derslerinin bir din propagandası hâline gelmesi ihtimali kuvvetlidir. Kanımızca, ne şekilde olursa olsun, zorunlu din eğitimi, laik devlet ilkelerine aykırıdır.

SORU:

Hürriyetçi demokratik rejimin özellikleri nelerdir?

CEVAP:

Hürriyetçi demokratik rejimin özellikleri, ülkeden ülkeye bazı değişiklikler göstermekle beraber, bu rejimin vazgeçilmez, asgari şartı olarak kabul edilmesi gereken bazı unsurlar da vardır. Bunların en önemlileri, siyasal sistemdeki temel siyasal karar organlarının genel oya dayanan serbest seçimlerle oluşması, serbestçe örgütlenen siyasal partiler arasında eşit şartlarla yürütülen iktidar yarışması ve tüm vatandaşların temel hak ve hürriyetlerinin tanınmış ve hukuki güvence altına alınmış olmasıdır.

SORU:

"Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir" sözü ne anlama gelir?

CEVAP:

"Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir" kuralı, şüphesiz, demokratik devleti öngören, hatta onunla özdeşleşen bir niteliğe sahiptir. Devlet içindeki en üstün buyurma kudreti

anlamına gelen egemenliğin millette olduğu bir devlette, hükümet sisteminin de halkın kendi kendini yönetmesine dayanan demokratik rejim olması gerekir

SORU:

Demokrasi nedir?

CEVAP:

Demokrasi: Yöneticilerin bütün yönetilenler tarafından serbest ve dürüst seçimler yoluyla seçildiği rejimdir.

SORU:

Genel oy nedir?

CEVAP:

Genel Oy: Servet, vergi, öğrenim durumu ve cinsiyet gibi nitelik sınırlandırmaları olmaksızın bütün yurttaşların oy kullanma hakkına sahip olmasıdır.

SORU:

Sınıf egemenliği nedir?

CEVAP:

Sınıf Egemenliği: Ülke içindeki üstün gücün bir sınıfın elinde toplanması ve bütün diğer sınıfların egemenliği kullanılmasından dışlanmasıdır.

SORU:

Ölçülülük ilkesi nedir?

CEVAP:

Ölçülülük ilkesi: Temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasında sınırlama aracının amacı gerçekleştirmeye elverişli olması ve araç ile amaç arasında ölçülü bir oranın olmasıdır.

SORU:

Hukuk devletin başlıca varlık şartları nelerdir?

CEVAP:

Bu ilke, her şeyden önce, devletin işlemlerinin hukuk kurallarına bağlılığını ifade eder. Hukuk kurallarına bağlılığı sağlayacak mekanizma ise, devletin eylem ve işlemlerinin yargı denetimi altında bulunmasıdır. Hukuk devleti denilince, ilk olarak yürütmenin hukuka bağlılığı ve yürütme işlemlerinin yargı denetimi altında bulunması akla gelmektedir. Bunu, daha çok tarihsel sebeplerle açıklamak mümkündür. Hukuk devleti ilkesinin mücadelesinin yapıldığı geçen yüzyıllarda, yürütme organı genellikle kral ve onun bakanlarından oluştuğu için, bu dönemlerde kişi haklarına karşı saldırının ancak yürütme organından gelebileceği, dolayısıyla vatandaşların hukuki güvenliğinin sağlanabilmesi için yürütme organını hukukla bağlamanın gerekli ve yeter olduğu düşünülmüştür.

SORU:

Kamu denetçiliği kurumunun fonksiyonu nelerdir?

CEVAP:

İdarenin hukuka bağlılığı esas itibarıyla yargısal denetim yoluyla sağlanmakla beraber, önceleri skandinav ülkelerinde ortaya çıkan, günümüzde ise Avrupa'nın büyük bölümünde yaygınlaşan "Ombudsman"lık ya da kamu denetçiliği veya

halkın avukatlığı kurumu, idarenin hem hukuka hem hakkaniyet kurallarına bağlılığını sağlamak bakımından önemli bir fonksiyon yerine getirmektedir. Bu yolun, yargısal denetim gibi, hukuki bir müeyyidesi veya düzeltici etkisi yoktur. Bununla birlikte kamu denetçisi, idarenin bir eylem veya işlemiyle haksızlığa uğradığını iddia eden bireylerin şikâyetlerini incelemekte, bunları haklı bulursa ilgili idare birimi nezdinde tavassutta bulunarak işlemin düzeltilmesini sağlamaya çalışmaktadır. Kamu denetçisinin fonksiyonlarından biri de düzenli aralıklarla hazırladığı raporlarla parlamentoyu ve kamuoyunu bilgilendirerek, idarenin hak ihlallerine dikkati çekmek, böylece bu konularda gerekli idari ve kanuni düzenlemelerin yapılmasını sağlamaya çalışmaktır. Bu müesseseyi kabul eden ülkelerde, kamu denetçisinin yetkileri ve çalışma yöntemleri üzerinde tek ve standart bir model yoktur

SORU:

Kanuni hakim güvencesi neyi ifade eder?

CEVAP:

Tabii hâkim ilkesi, uyumsuzluğu yargılayacak olan mahkemenin, o uyumsuzluğun doğmasından önce kanunen belli olmasıdır. Danışma Meclisi Anayasa Komisyonu'nun gerekçesine göre, "bu suretle davanın olaydan sonra çıkarılacak bir kanunla yaratılan bir mahkeme önüne getirilmesi yasaklanmakta, yani kişiye yahut olaya göre kişiyi yahut olayı gözönünde tutarak mahkeme kurma imkânı ortadan kaldırılmaktadır. Bu ise tarafsız yargı mercii güvencesinin ilk gereğidir

SORU:

Eşitlik nedir, çeşitler nelerdir?

CEVAP:

Şekli Hukuki Eşitlik: Kanunların genel ve soyut nitelik taşıması, yani kapsadığı herkese eşit olarak uygulanmasıdır. **Maddi Hukuki Eşitlik:** Aynı durumda bulunanlara haklarda ve ödevlerde, yararlarda ve yükümlülüklerde, yetkilerde ve sorumluluklar ile fırsatlarda ve hizmetlerde eşit davranılmasıdır. **Pozitif Ayrımcılık:** Toplumda sosyal, ekonomik ve fiziksel nedenlerle dezavantajlı durumda olan birey ve gruplar lehine ayrımcılık yapılmasıdır.

SORU:

Kurucu iktidar kavramını tanımlayınız ve kurulmuş iktidar ile karşılaştırınız.

CEVAP:

Bir devletin anayasasını yapma veya değiştirme, başka bir deyimle o devletin temel siyasal yapısını belirleme iktidarına, kurucu iktidar veya kuruculuk fonksiyonu adı verilir. Bu anlamda, kurucu iktidarla kurulmuş iktidar arasında açık bir fark olduğu göze çarpmaktadır. Kurulmuş iktidar, kurucu iktidarın anayasada belirlediği sınırlar içerisinde devletin çeşitli hukuki yetkilerini (yasama, yürütme ve yargı yetkileri) kullanma iktidardır. Kurulmuş iktidar, hukukiliğini kurucu iktidarın iradesine uygunluğundan alır.

SORU:

Asli kurucu iktidar ve tali kurucu iktidar kavramlarını tanımlayınız.

CEVAP:

Asli Kurucu iktidar: Kendisini başlatan hiçbir pozitif hukuk kuralı olmaksızın sınırsız bir biçimde o ülke devletinin temel siyasal yapısını belirleyen iktidardır.

Tali Kurucu iktidar: Bir ülkenin anayasasını, yine o anayasada belirtilen usul ve kurallara bağlı kalarak değiştiren iktidardır.

SORU:

Asli kurucu iktidarı anlatınız.

CEVAP:

Asli kurucu iktidar, bir devletin anayasasının tümünden yapılması veya yeniden yapılması sürecidir. Bu durum, çoğu zaman, bir ülkenin bağımsızlığına yeni kavuşması ya da anayasal düzenin ihtilal, hükümet darbesi, iç savaş, bölünme, yabancı işgal gibi nedenlerle kesintiye uğraması nedenleriyle bir hukuk boşluğunun oluşması hâlinde söz konusu olur. Bu durumlarda, anayasayı yapacak kurulmuş bir organ ve anayasa yapımında izlenecek belirli yöntemler mevcut olmadığından, fiili iktidarı elinde bulunduran sosyal gücün, bir asli kurucu organ yaratması zorunludur. Ancak bu, asli kurucu iktidarın, mutlaka anayasal düzende böyle bir kesintinin olması hâlinde ortaya çıkacağı anlamına gelmez. Bir ülkenin, böyle bir kesinti olmaksızın da ihtiyaçlar gerektiği takdirde tümüyle yeni bir anayasa yapması elbette mümkündür. Aksini iddia etmek, yeni bir anayasanın ancak zor kullanımını içeren kesintiler sonucunda yapılabileceği anlamına gelir ki bunu ne mantıkla, ne de demokratik ilkelerle bağdaştırmak mümkündür. Demokratik ilkeler, asli kurucu iktidarın tek ve asli sahibinin halk olmasını zorunlu kılar.

Asli kurucu iktidarın ayırt edici özelliği, onun ortaya çıkış biçimi değil, yeni anayasayı meydana getirirken herhangi bir pozitif hukuk normu ile bağlı olmamasıdır. Bu anlamda asli kurucu iktidar sınırsızdır ve hukuk dışı bir olaydır. Asli kurucu iktidarın hukuk dışı oluşu, onun toplumca benimsenen yeni ve meşru bir anayasa düzeni yaratamayacağını değil, sadece asli kurucu iktidar olayının hukuk çerçevesi dışında cereyan ettiğini, bunun hukukla açıklanmasının mümkün olmadığını ifade eder. Bu iktidarın sınırsızlığı da şüphesiz, sosyolojik anlamda değil, sadece hukuki anlamdadır. Sosyolojik anlamda her asli kurucu iktidar sahibi, toplu mun temel siyasal değer ve inançları, toplumun o andaki siyasal güç dengesi gibi sosyolojik faktörlerle elbette sınırlıdır. Ancak asli kurucu iktidarı hukuki anlamda sınırlayan, daha önceden konulmuş bir pozitif hukuk normu yoktur.

SORU:

Tali kurucu iktidarı anlatınız.

CEVAP:

Tali kurucu iktidar ise bundan çok farklı olarak, bir ülkenin anayasasının, o anayasada belirlenmiş usullere uyulmak suretiyle değiştirilmesidir. Burada her şeyden önce, bir anayasanın tümünden yeniden yaratılması değil, mevcut bir anayasanın bazı hükümlerinin değiştirilmesi söz konusudur. Üstelik bu değişiklikler, mevcut anayasanın anayasa değişiklikleri için öngördüğü usullere uygun olarak yapılır ve

hukuki geçerliliğini bu uygunluktan alır. Bu anlamda tali kurucu iktidar, hukuken sınırlı bir iktidardır. Diğer bir deyimle, asli kurucu iktidarın hukuk dışı bir olay olmasına karşılık, tali kuruculuk tamamen hukuki bir fonksiyondur.

SORU:

1924 Anayasası'nda anayasayı değiştirmesini yüzeysel olarak anlatınız.

CEVAP:

Cumhuriyetin ilk anayasası olan 1924 Anayasası, anayasa değişikliklerinin TBMM üye tamsayısının üçte biri tarafından teklif ve gene TBMM'nin üye tamsayısının üçte ikisi tarafından kabul edilebileceğini öngörmüştür (m.102). Bu Anayasa, ayrıca bir onay safhasına yer vermemiş, hatta anayasa değişikliklerini, Cumhurbaşkanı'nın kanunları bir kere daha görüşülmek üzere Meclis'e geri gönderme yetkisinin dışında tutmuştur. Ayrıca, 1924 Anayasası'na göre, devlet şeklinin cumhuriyet olduğu hakkındaki birinci maddesinin değiştirilmesi "Hiçbir suretle teklif dahi edilemez".

SORU:

1961 Anayasası'nda anayasayı değiştirmesini yüzeysel olarak anlatınız.

CEVAP:

1961 Anayasası'na göre (m.155) "Anayasanın değiştirilmesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az üçte biri tarafından yazıyla teklif edilebilir. Anayasanın değiştirilmesi hakkındaki teklifler ivedilikle görüşülemez. Değiştirme teklifinin kabulü, Meclislerin ayrı ayrı üye tamsayılarının üçte iki çoğunluğunun oyuy la mümkündür. Anayasanın değiştirilmesi hakkındaki tekliflerin görüşülmesi ve kabulü, 1. fıkradaki kayıtlar dışında, kanunların görüşülmesi ve kabulü hakkında ki hükümlere tabidir." Gene 1961 Anayasası, 1924 Anayasası'na paralel olarak, devlet şeklinin cumhuriyet olduğu hakkındaki, Anayasa hükmünün değiştirilme yeceğini ve değiştirilmesinin teklif edilemeyeceğini belirtmiştir (m.9).

SORU:

1982 Anayasası'nda anayasayı değiştirmesini yüzeysel olarak anlatınız.

CEVAP:

1982 Anayasası'nın 17.5.1987 tarihli tadilinden önceki çözüm tarzı ise 1924 ve 1961 Anayasası'ndaki teklif ve karar yeter sayılarını aynen muhafaza etmekle bir likte, bu anayasalarda mevcut olmayan bir onay safhası öngörmüştü. Bu safhada onay yetkisi, Cumhurbaşkanı ile halk arasında paylaşılmaktaydı. fiöyle ki Cumhur başkanı, Anayasa değişikliklerini, diğer kanunlarda olduğu gibi, bir kere daha gö rüşülmek üzere TBMM'ye geri göndermek ve Meclis bu kanunu aynen kabul etti ği takdirde onu halkoyuna sunmak yetkisine sahipti. Anayasa'da 17.5.1987 tarihli ve 3361 sayılı Kanun'la yapılan değişiklik ise ana yasanın değiştirilmesi usulünü büyük çapta tâdil etmiş bulunmaktadır. Anılan de ğişiklikle, Anayasa'nın 175. maddesi şu şekli almıştır: "Anayasanın değiştirilmesi Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az üçte biri tarafından yazıyla teklif edilebilir.

Anayasanın değiştirilmesi hakkındaki tekliler Genel Kurulda iki defa görüşülür. Değiştirilme teklifinin kabulü Meclisin üye tamsayısının beşte üç çoğunluğunun gizli oyuyla mümkündür. Anayasanın değiştirilmesi hakkındaki teklilerin görüşülmesi ve kabulü, bu maddedeki kayıtlar dışında, kanunların görüşülmesi ve kabulü hakkındaki hükümlere tâbidir.

Cumhurbaşkanı Anayasa değişikliklerine ilişkin kanunları, bir daha görüşülmek üzere TBMM'ye geri gönderebilir. Meclis, geri gönderilen kanunu üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile aynen kabul ederse Cumhurbaşkanı bu kanunu halkoyuna sunabilir.

Meclisçe üye tamsayısının beşte üçü ile veya üçte ikisinden az oyla kabul edilen Anayasa değişikliği hakkındaki Kanun, Cumhurbaşkanı tarafından Meclise iade edilmediği takdirde halkoyuna sunulmak üzere Resmî Gazete'de yayımlanır.

Halkoyuna sunulan Anayasa değişikliklerine ilişkin kanunların yürürlüğe girmesi için, halkoylamasında kullanılan geçerli oyların yarısından çoğunun kabul oyu olması gerekir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Anayasa değişikliklerine ilişkin kanunların kabulü sırasında, bu Kanunun halkoyuna sunulması hâlinde, Anayasanın değiştirilen hükümlerinden, hangilerinin birlikte hangilerinin ayrı ayrı oylanacağını da karara bağlar.

Halkoylamasına, milletvekili genel ve ara seçimlerine ve mahalli genel seçimlere iştiraki temin için, kanunla para cezası dahil gerekli her türlü tedbir alınır."

3361 sayılı Kanun'la yapılan bu değişiklikle oldukça karmaşık hâle gelmiş bu kanunun anayasanın değiştirilmesi usulünü, teklif, görüşme, karar ve onay safhaları na ayırmak mümkündür.

SORU:

Anayasanın değiştirilmesi usulünde görüşmeyi anlatınız.

CEVAP:

175. maddenin 3361 sayılı Kanun'la değişik ikinci fıkrasına göre, anayasa değişikliklerine ilişkin teklilerin görüşülmesi, bu maddedeki kayıtlar dışında, kanunların görüşülmesi hakkındaki hükümlere tâbidir. Aynı maddenin birinci fıkrasında ise anayasanın değiştirilmesi hakkındaki teklilerin Genel Kurul'da iki defa görüşülmesi ceği belirtilmiştir.

iki defa görüşülme şartı, anayasa değişikliğine ilişkin teklilerin görüşülmesi usulünü diğer kanunların görüşülmesi usulünden ayıran tek farktır. Hâlen yürürlükte olan 1 Eylül 1973 tarihli Millet Meclisi içtüzüğü, kanunların bir defa görüşülmesi ilkesini benimsemiş, ancak anayasanın açık hükmü gereği olarak, anayasa değişiklik teklilerinin Genel Kurul'da iki defa görüşüleceğini hükme bağlamıştır. "ikinci görüşmeye, birinci görüşmenin bitiminden kırk sekiz saat geçmeden başlanamaz. ikinci görüşmede, sadece maddeler üzerinde verilmiş olan değişiklik önermeleri görüşülür"

Anayasa değişikliğine ilişkin teklilerin diğer kanunlardan farklı olarak iki defa görüşülmesi şartının amacı, anayasa değişikliklerinin aceleyle getirilmemesini, konu üzerinde daha titizlikle durulmasını ve iki görüşme arasında kamuoyunun çeşitli yollardan ifade bulabilmesini sağlamaktır. Böylece anayasa değişikliği teklilerinin görüşülmesinde tek görüşme ile yetinmek mümkün olmamakla birlikte, bu teklilerin öncelikle görüşülmesini yasaklayan bir anayasa hükmü yoktur. Genel Kurul'un, bir kanun teklif veya tasarısını gündemdeki diğer

kanun teklif veya tasarılarından daha önce görüşmeye karar verme yetkisi vardır. Bu yetki, anayasa değişikliklerinin görüşülmesi sırasında da kullanılabilir.

SORU:

Anayasanın değiştirilmesi usulünde teklifi anlatınız.

CEVAP:

3361 sayılı Kanun, teklif usulünde bir değişiklik getirmemiştir. 1961 Anayasa'sında ve 1982 Anayasası'nın ilk şeklinde olduğu gibi, anayasanın değiştirilmesi, TBMM üye tamsayısının (Anayasa'nın, 4121 sayılı Kanun'un 8. maddesiyle değişik 75. maddesi gereğince bu sayı 550'dir) en az üçte biri tarafından yazıyla teklif edilebilir. Bu teklif yetersayısını, anayasa değiştirme sürecinin başlangıcında aranması gereken bir yetersayı olarak kabul etmek daha doğrudur. Değişiklik önergesi üzerinde, bu önergenin komisyonda veya Genel Kurul'da görüşülmesi sırasında verilebilecek her değişiklik önergesinin de üye tamsayısının en az üçte biri tarafından imzalanması gerekeceğini savunmak, anayasa koyucunun amacını aşan bir yorum olur.

SORU:

Anayasanın değiştirilmesi usulünde kararı anlatınız.

CEVAP:

1982 Anayasası, 175. maddenin değiştirilmesinden önceki iekliyle karar yetersayı sı olarak, aynen 1924 ve 1961 Anayasası'nda olduğu gibi, üye tamsayısının en az üçte ikisini kabul etmişti. Anayasada 3361 sayılı Kanun'la yapılan değişiklik ise ortaya, üye tamsayısının beşte üçü ve üçte ikisi olmak üzere, iki değişik karar yeter sayısı çıkarmıştır. Bu yeter sayılardan birinin veya diğerinin sağlanmasına göre onay safhasında gerçekleştirilecek işlemler farklıdır. Bu nedenle anılan iki durum, onay safhasıyla birlikte incelenecektir. 3361 sayılı Kanun'un, anayasa değişikliği teklilerinin kabulüne ilişkin olarak getirdiği bir yenilik de oylamanın gizli olması zorunluluğudur.

SORU:

Anayasanın değiştirilmesi usulünde onayı anlatınız.

CEVAP:

Anayasanın 3361 sayılı Kanun'la değişik 175. maddesi, Anayasa'nın ilk metninde olduğu gibi, anayasa değişikliklerini onaylama yetkisini Cumhurbaşkanı ile halk arasında paylaştırmaktadır. Ancak karar çoğunluğunun beşte üç veya üçte iki oluşuna göre izlenecek yollar farklıdır. Anayasa değişikliği teklifi, beşte üç veya daha fazla fakat üçte ikiden az oyla kabul edildiği takdirde, Cumhurbaşkanı'nın kanunu tekrar görüşülmek üzere Meclis'e iade etmesi veya kanunun halkoyuna sunulması gibi iki ihtimal ortaya çıkar. Bu durumda Cumhurbaşkanı, kanunu halkoyuna sunabilir ve ya onaylayarak kesinleştirebilir. Cumhurbaşkanı beşte üçte üçte iki arasındaki oyla kabul edilmiş bir anayasa değişikliğini iade etmezse söz konusu kanunun halkoyuna sunulması zorunludur. Diğer bir deyişle bu durumda Anayasa, zorunlu halkoylaması yöntemini benimsemiş ve üçte ikiden az oyla kabul edilen bir anayasa değişikliğinin sadece Cumhurbaşkanı'nın onayıyla kesinleşmesine izin vermemiştir.

Anayasa değişikliğine ilişkin kanun Meclis'teki ilk oylamada üçte iki veya daha büyük bir çoğunlukla kabul edildiği takdirde ise üç ihtimal ortaya çıkmaktadır: Cumhurbaşkanı, bu kanunu tekrar görüşülmek üzere Meclis'e iade etmek, doğru dan doğruya halkoyuna sunmak veya onaylayarak kesinleştirmek seçeneklerine sahiptir. Son durumda anayasa değişikliklerine ilişkin kanun Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girer. Meclis'e iade hâlinde, kanunun tekrar aynen kabul edilmesi gerekir. Bu takdirde de kabul çoğunluğuna göre, iki ihtimal ortaya çıkar. Eğer kanun, beşte üç veya daha büyük, fakat üçte ikiden küçük bir çoğunlukla kabul edilmişse, Cumhurbaşkanı bunu tekrar iade edemeyeceğine göre, değişikliğin halkoyuna sunulması zorunludur. Kanun, üçte iki veya daha büyük bir çoğunlukla kabul edilmişse, Cumhurbaşkanı'nın bunu onaylayarak yürürlüğe koymak veya halkoyuna sunmak gibi iki seçeneği vardır. Kısacası Anayasa iki durumda (teklifin ilk görüşmede veya Cumhurbaşkanı'nca iade üzerine yapılan ikinci görüşmede beşte üç veya daha fazla fakat üçte ikiden az oy alması) zorunlu, iki durumda (teklifin ilk görüşmede veya Cumhurbaşkanı'nca iade üzerine yapılan ikinci görüşmede üçte iki veya daha fazla oy alması) Cumhurbaşkanı'nın takdirine bağlı olarak ihtiyarî halkoylaması öngörmektedir. fiüphesiz Cumhurbaşkanı'nın anayasa değişikliğine ilişkin kanunu halkoyuna sunması, onun tek başına, yani Başbakan ve bakanların karşı imzalarına gerek olmaksızın yapabileceği işlemlerdendir.

Anayasa değişikliği sürecine ilişkin bazı tereddütlü noktalar, Anayasa Mahkemesi'nin 7 Temmuz 2007 günlü kararıyla (E.2007/72, K. 2007/68, k.t. 5.7.2007, Resmî Gazete, 7.8.2007, Sayı 26606) açıklığa kavuşmuştur. Bunlardan birincisi, Cumhurbaşkanı'nın iadesi hâlinde aynen kabul için gerekli çoğunluğun ne olduğudur. Anayasa Mahkemesi'nin söz konusu kararına kadar doktrinde hâkim olan kanaat, bu durumda üye tamsayısının üçte iki çoğunluğunun gerekli olduğu yolundaydı. Anayasa Mahkemesi, bu görüşe katılmamıştır. Mahkemeye göre, Anayasa'nın 175/3. maddesindeki "Meclis geri gönderilen Kanunu, üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile aynen kabul ederse, Cumhurbaşkanı bu Kanunu halkoyuna sunabilir" ifadesi, meclisin üçte iki çoğunlukla kabul zorunluluğunu değil, sadece bu durumda Cumhurbaşkanı için bir tercih imkânı doğacağını ifade etmektedir: "Halkoyuna sunabilme, bir seçim hakkının varlığına işaret etmektedir. Seçim hakkının kullanımı üçte iki ile kabul koşuluna bağlanmış bir sonuçtur. Üçte iki ve üzeri bir çoğunlukla kabul edilen bir anayasa değişikliğinin halkoyuna sunulması zorunluluğu ortadan kalkmakta, bu çoğunluğun sağlanamaması durumunda uygulanacak kural 175/4. maddesinde yer almaktadır. Buna göre, üçte ikiden az ve beşte üçten fazla bir çoğunlukla kabul edilen anayasa değişiklikleri halkoyuna sunulmak zorundadır. 175/3. maddenin lafzındaki 'üçte iki çoğunluğu ile kabul ederse' ifadesi, başka çoğunluklarca da kabul edilme olanağının varlığına işaret eder. 'Üçte iki çoğunluğu ile kabul ederse' ifadesi, 'ancak üçte iki çoğunluğu ile kabul edilebilir' ifadeyiyle mantıksal olarak özdeş değildir. Bu ifade, 175/3. maddedeki 'sunabilir' yüklemine bağlanmış bir koşul olduğundan, bunu 'ancak üçte iki çoğunluğu ile kabul edilebilir' biçiminde bir önermeye dönüştürmek olanaksızdır." Zaten, 175/1. maddesi, anayasayı

değiştirme çoğunluğunun beşte üç olduğunu belirtmektedir. Anayasa Mahkemesi'nin bu yorumu ile Cumhurbaşkanı'nın iade yetkisi, güçleştirici bir veto olmaktan çıkmış ve sadece geciktirici bir vetoya dönüşmüştür. Bunun, anayasa değişikliklerini kolaylaştırmayı amaçlayan 1987 değişikliğinin ruhuna daha uygun bir yorum olduğu söylenebilir. Cumhurbaşkanı'nın onay safhasına ilişkin yetkileri, anayasa değişikliği hakkındaki kanunları halkoyuna sunmak veya tekrar görüşülmek üzere Meclis'e iade etmekten ibarettir. Anayasa değişikliklerinin geri gönderilmesi, bu konuda özel bir hüküm bulunmadığına göre, Cumhurbaşkanı'nın kanunları bir kere daha görüşülmek üzere TBMM'ye geri gönderme yetkisini düzenleyen 89. maddedeki usule tâbidir. Yani geri göndermenin on beş gün içinde ve gerekçeli olarak yapılması gerekir. Meclis, geri gönderilen anayasa değişikliğini aynen kabul etmeyip bunda yeni bir değişiklik yaptığı takdirde, Cumhurbaşkanı söz konusu kanunu tekrar Meclis'e geri gönderebilir. Ancak, Cumhurbaşkanı'nın geri göndermedeki düzeltme isteminin, kendisine sunulmuş metinle hiç ilgisi olmayan yeni bir değişiklik teklifi niteliğine dönüşmemesi gerekir. Aksi hâlde, kendisine anayasa değişikliği teklifinde bulunma yetkisi tanınmamış olan Cumhurbaşkanı, dolaylı olarak böyle bir yetkiye sahip olur.

1982 Anayasası'nın sertlik eğilimi, anayasanın değiştirilmesi hiç mümkün olmayan hükümlerine ilişkin düzenlemede de kendisini göstermektedir. 1924 ve 1961 Anayasası'nın, sadece devlet şeklinin cumhuriyet olduğu hakkındaki anayasa hükümüne değişmezlik vasfı tanımış olmalarına karşılık, 1982 Anayasası değişmez hükümlerin kapsamını hayli genişletmiştir. Anayasanın 4. maddesine göre, "Anayasanın 1. maddesindeki Devletin şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki hüküm ile, 2. maddesindeki Cumhuriyetin nitelikleri ve 3. maddesi hükümleri değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez." Madde, bu şekli Millî Güvenlik Konseyi'nde almıştır. Danışma Meclisi'nce kabul edilen metinde değişmezlik sadece cumhuriyet ilkesi hakkında öngörüldüğü hâlde, Millî Güvenlik Konseyi'nde yapılan değişiklik ile değişmezliğin kapsamı, 2. maddede sayılan nitelikler ve 3. madde hükümlerini de içine alacak şekilde genişletilmiştir. Kendilerine değişmezlik vasfı verilen anayasa hükümlerinin hukuki müeyyidesinin ne olabileceği, anayasa değişikliklerinin denetimi başlığı altında ayrıca tartışılacaktır. Buna karşılık, 4. madde değişmezlik kapsamı içinde olmadığından, bu maddenin ister yeni değişiklik yasalarının getirilmesi, ister mevcut yasaların kaldırılması veya azaltılması yönünde değiştirilmesine engel yoktur. Öte yandan, 2. maddenin tümü değil, sadece burada sayılan nitelikler değişmezlik kapsamı içinde olduğuna göre, bu niteliklerin içeriklerini olumsuz yönde etkilemeyen değişiklik veya eklemelerin yapılabilmesi gerekir

SORU:

Anayasa değişikliklerinin şekil yönünden denetimini anlatınız.

CEVAP:

Anayasa değişikliklerinin şekil yönünden anayasaya uygunluğunun denetimi, bu değişikliklerin anayasada öngörülen usul ve şekil kurallarına uygun olarak yapıp yapılmadıklarının incelenmesini içerir. Kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi sistemini kabul etmiş bir

ülkede, anayasa değişikliklerinin şekil yönünden anayasaya uygunluğunun dene timinde yadırganacak bir yön yoktur. Çünkü nihayet anayasa değişiklikleri de bi çimsel olarak birer kanundur. Bu değişikliklerin anayasada belirtilen usul ve şekil kurallarına aykırı olarak yapılması, ortada geçerli olarak belirmiş bir tali kurucu ik tidar iradesinin mevcut olmaması demektir. Anayasayı yapan asli kurucu iktidar, anayasanın değiştirilme usulünü belirlemekle, tali kurucu iktidarın anayasayı de ğiştirme yetkisini şekil yönünden sınırlamış olmaktadır. Diğer bir deyişle tali kuru cu iktidar, ancak bu usul ve şekil kurallarına uymak şartıyla, tali kuruculuk yetki sini kullanabilir. Dolayısıyla, kanunların anayasaya uygunluğunu denetlemekle gö revli olan mahkeme, anayasada açık bir hüküm olmasa bile, anayasa değişiklikle rinin anayasada belirtilen usul ve şekil şartlarına uygunluğunu denetleme yetkisini kendisinde görebilir.

SORU:

Anayasa değişikliklerinin esas yönünden denetimini genel olarak anlatınız.

CEVAP:

Anayasa değişikliklerinin esas yönünden anayasaya uygunluğunun denetimi ise tamamen farklı bir sorundur. Anayasa'da belirtilen usul ve şekil kurallarına gö re gerçekleştirilmiş bir anayasa değişikliği, geçerli bir anayasa normudur. Bu nite liği ile mevcut anayasa sisteminin diğer normlarıyla eşit değerde bir norm hâline gelmiştir. Böyle bir norm hangi kritere göre anayasaya uygun veya aykırı sayıla caktır? Hukuk normları hiyerarşisinde bir norm, ancak kendisinden üstün düzeyde başka bir norma aykırı düşüğü takdirde geçersiz sayılabilir. Kendi düzeyindeki normlarla ise arasında astlık üstlük ilişkisi değil, ancak zaman yönünden öncelik sonralık, konu yönünden de genellik özellik ilişkisi söz konusu olabilir. Bu açıdan usulüne uygun olarak meydana getirilmiş bir anayasa normunun, kendisiyle eşde ğerli olan başka bir anayasa normuna uygun olup olmadığını denetlemek, mantı ken mümkün görünmemektedir. Bunun içindir ki anayasa değişikliklerinin anayasaya uygunluğunun esas yö nünden de denetlenebilmesini savunan bazı yazarlar, bunu ancak ya anayasanın da üstünde birtakım hukuk normlarının (bunlara sürapozitif temel normlar, tabi i adalet, adaletin temel postülaları, objektif ahlâk normları gibi çeşitli adlar veril mektedir) varlığını kabul etmek, yahut da pozitif anayasa normları arasında bir de recelenme, bir hiyerarşi bulunabileceğini varsaymak suretiyle haklı göstermeye ça lışmışlardır. Oysa belli başlı demokratik anayasalarda mahkemelere anayasa de ği şikliklerinin esas yönünden anayasaya uygunluk denetimi yetkisini tanıyan bir ör nek olmadığı gibi, Hindistan'daki bir örnek olay dışında böyle bir yetkinin içtihat yoluyla kabul edildiği bir durum da görülmemektedir. Anayasaya aykırı anayasa normlarının mevcut olabileceğini ve bunların yargısal yoldan denetlenebileceğini bir kararında ilke olarak kabul eden Alman Anayasa Mahkemesi bile, şu ana kadar bu görüşü uygulamaya geçirerek bir anayasa değişikliğini esas yönünden iptal et miş değildir. Türk pozitif anayasa hukukunda da gerek anayasa üstü temel hukuk normlarının varlığını, gerek anayasa hükümlerinin kendi aralarında bir hiyerarşi kurulabileceğini

gösteren bir kural yoktur. Buna rağmen 1961 Anayasası dönemin de Anayasa Mahkemesi'nin kendisinde böyle bir yetki görmüş olması ilginçtir.

Anayasa Mahkemesi, bu konudaki ilk kararını, 16.6.1970 tarihinde vermiştir. Bu kararla Anayasa Mahkemesi, 1961 Anayasası'nın 68. maddesinde milletvekili seçil me yeterliliği ile ilgili olarak 1188 sayılı Kanunla yapılan değişikliği şekil yönünden iptal etmiş, ancak kararın gerekçesinde Mahkeme'nin, esas yönünden denetim yapmaya da yetkili olduğu görüşünü belirtmiştir.

SORU:

Kuvvetler ayrılığı ve fonksiyonlar ayrılığını anlatınız.

CEVAP:

Siyasal düşünce tarihinde genellikle Montesquieu'nun adıyla özdeşleştirilen kuv vetler ayrılığı teorisi, 1789 Amerikan ve 1791 Fransız Anayasası'ndan başlayarak pek çok pozitif hukuk belgesinde şu veya bu biçimde anlatımını bulmuş olmakla birlikte, bu teorinin hukuki olmaktan çok, siyasal nitelik taşıdığını belirtmek gere kir. Montesquieu'nun, kuvvetler ayrılığını savunması bunu hürriyetlerin güvencesi olarak görmesinden ileri gelmiştir. Ünlü düşünüre göre, iki hele üç kuvvetin aynı elde toplanması, istibdada yol açar. Buna karşılık Montesquieu, kuvvetler ayrılığı nın hukuki analizi üzerinde aynı derecede önemle durmamıştır. Kendi çağının «n giltere'sini kuvvetler ayrılığının en tipik örneği olarak göstermesine rağmen, «ngil tere'nin ne o dönemde ne de başka bir dönemde, Montesquieu'nun tasvir ettiği an lamda bir kuvvetler ayrılığını uygulamış olduğu açıktır.

Günümüzde kuvvetler veya iktidarların ayrılığı deyimi kullanılırken kastedilen ve pozitif hukuk verilerine göre kastedilmesi gereken, gerçekte fonksiyonlar ayrı lıdır. Diğer bir deyişle devlet iktidarının çeşitli fonksiyonlarının, aralarında bir iş birliği mevcut bulunan değişik organlarca yerine getirilmesidir. Fonksiyonlar ayrılığından söz edilirken, burada fonksiyon deyiminin tamamen hukuki anlamda kul lanılmakta olduğunu da belirtmek gerekir.

Devletin hukuki fonksiyonlarının, yasama, yürütme ve yargı olarak üçe ayrıldı ğı, kamu hukuku doktrininde ve pozitif anayasa hukukunda hemen hemen tartış masız kabul edilmektedir. Ancak bu üçlü ayrımın hangi kritere dayandığı, dolayı sıyla yasama, yürütme ve yargı kavramlarının nasıl tanımlanması gerektiği, son de rece tartışmalıdır. Bu konuda ortaya atılan görüşler, iki ana grupta toplanabilir. Maddi kritere dayanan görüşler ve organik kritere dayanan görüşler.

SORU:

Devletin hukuki fonksiyonlarının maddi bakımdan tasnifini anlatınız.

CEVAP:

Maddî kriter, devletin hukukî fonksiyonlarının tasnifini, bu fonksiyonların ifasında başvuru olan işlemlerin hukukî mahiyetine dayandırmaktadır. Buna göre hukukî iş lemler maddî mahiyetlerine göre, kural işlem, sübjektif işlem ve yargı işlemi olmak üzere üçe ayrılır ve bu üç tür işlemten her birinin yapılması, devletin üç hukukî fonksiyonundan birini meydana getirir. Maddî kriteri en güçlü biçimde savunmuş olan Fransız hukukçusu Duguit'ye göre devlet, yasama fonksiyonuyla

objektif hukukî formüle eder veya ona yürürlük sağlar. «dare fonksiyonuyla bir sübjektif hukukî durum yaratır veya bireysel bir işlemle bir hukukî durumun doğması için gerekli şartı sağlar. Yargı fonksiyonuyla da, ihlâl veya uyuşmazlık halinde bir hukuk kuralının veya hukukî durumun varlığını ve kapsamını belirtir ve buna uyulmasını sağlayacak tedbirleri alır. Devletin fonksiyonları, bu fonksiyonları ifa eden kişi veya kurullardan, başka bir deyişle memur veya organlardan tamamen soyutlanmış biçimde, sırf bu fonksiyonların ifasında başvuru olan işlemlerin iç bünyesine, hukukî mahiyetine göre tanımlanmaktadır.

Maddi kriterlere göre yasama fonksiyonu, kural koymak, yani genel, sürekli, objektif ve kişisel olmayan (gayri şahsî) işlemler yapmaktır. Buna karşılık yürütme veya idare fonksiyonuyla devlet, bir sübjektif hukukî durum doğuracak veya bir objektif hukukî durumun şartını meydana getirecek bir irade açıklamasında bulunur. Dolayısıyla idarî işlem, daima bireysel ve somut bir işlemdir; buna karşılık yasama işlemi, daima genel ve soyut bir hükümdür. Mesela bir atama işleminin, atanana memura belirli yetkiler verdiği söylenemez. Bu yetkiler ona kanunla verilmiştir. Atama işlemi sadece, söz konusu kamu hizmetine ilişkin kanunun, atanana kişiye uygulanabilmesinin şartıdır. Dolayısıyla idarî işlemlerin bu türüne şart işlemler adı verilmektedir.

Maddi kriter taraftarlarına göre, yasama ve yürütme işlemleri arasında, maddi mahiyetleri bakımından açık ve kesin bir fark vardır. Yasama işlemleri daima genel ve soyut, idare işlemleri daima bireysel ve somuttur. Yargı işlemlerine gelince, bu işlemlerin de bir hukukî uyuşmazlığı çözen işlemler olmak itibarı ile yasama ve yürütme işlemlerinden ayrı, kendilerine özgü bir bünyeye sahip oldukları ileri sürülmektedir. Aslında yargı işlemlerinin bu kendilerine özgü niteliği, maddi kriteri benimsemeyen yazarların çoğunca da kabul edilmektedir.

SORU:

Devlet fonksiyonlarının şekli ve organik bakımdan tasnifini anlatınız.

CEVAP:

En güçlü savunuculuğunu ünlü Fransız hukukçusu Carre' de Malberg'in yaptığı bu görüş, devletin fonksiyonlarını ve bu fonksiyonların ifa aracı olan hukukî işlemle ri yapan organa ve yapıları şekillerine göre tasnif etmektedir. İşlemin maddî niteliğinin, özellikle genel veya bireysel oluşunun bunda hiçbir rolü yoktur. Yasama organından kanun adı altında ve kanun şeklinde çıkan her işlem, içeriği ve maddî niteliği ne olursa olsun, her zaman için kanundur ve kanun gücünü taşır. Buna karşılık, idarî veya yargısal bir makamın yaptığı bir işlem, içeriği ve niteliği itibarıyla kanunlarla aynı olsa bile, hiçbir zaman kanun değildir ve kanun gücünü taşımaz. Kısacası şekli anlamda fonksiyonlardan, Devletin üç çeşit organı tarafından ve bu organlardan her birine özgü biçimde yerine getirilen çeşitli faaliyetleri anlamak gerekir; burada fonksiyonu belirleyen, onu icra eden ajan ve icra edilmiş biçimidir. Carre' de Malberg'e göre, nasıl kanun, konusu veya maddî mahiyeti itibarı ile tanımlanamazsa, idarî işlemin de maddî yönden tanımlanmasına imkân yoktur. Anayasa, kanun için mahfuz bir alan ayırmadığı gibi, idare için de böyle bir alan belirlemiş değildir. Anayasa sadece, iki organ ve bunların

yerine getirdikleri fonksiyonlar arasında bir eşitsizlik yaratmıştır. idare fonksiyonunun ayırıcı özelliği, kanunla idarî işlem arasındaki bağımlılık ve tâbîlik ilişkisidir; dolayısıyla idare fonksiyonu, ancak kanunların uygulanmasından ibaret olabilir. Öyleyse yasama ve yürütme (idare) fonksiyonları nasıl ayırt edilebilecektir? Carre' de Malberg'e göre bu iki fonksiyon arasındaki fark, kanunun üstünlüğüne ve idarenin kanuna tâbî oluşuna dayanan hiyerarşik bir farktır. Bu fark da, iki açıdan kendini göstermektedir. Bir defa idarî işlem, sonuçlarının hukukî kuvveti bakımından yasama işleminden daha aşağı mertebededir. Aynı karar veya emrin hukukî kuvveti, onun kanun veya idarî işlem adı altında yapılmış olmasına göre başka başkadır. Devlet içindeki en üstün iradenin tezahürü olan kanun, ancak daha sonraki bir kanunla değiştirilebilir ve sadece yönetilenleri değil, yasama organı dışındaki yöneticileri de bağlar. Oysa idarî işlem, kuşkusuz kanun koyucuyu bağlamadığı gibi, idarî makamların kendilerince de değiştirilebilir ve kaldırılabilir. ikincisi, idarî işlem, teşebbüs kudreti bakımından da kanuna tâbidir. idare fonksiyonu, ancak kanunların egemenliği altında ve onların sınırları içinde yerine getirilebilir. Üstelik yasama organı, kendi koyduğu ve halen yürürlükte olan genel kurallara gene kanunla özel istisnalar getirme yetkisine sahip olduğu halde, idarenin böyle bir yetkisi yoktur. idare, kendi koyduğu genel kurallara, yani düzenleyici işlemlere aykırı nitelikte bireysel işlemler yapamaz. Daha da önemlisi, idarenin kanuna tâbî oluşu, sadece kanuna aykırı idarî işlem yapılamamasını değil; aynı zamanda idarî işlemin bir kanundan kaynaklanması, bir kanuna dayanması, kısacası yürürlükteki bir kanunun uygulayıcısı olması zorunluluğunu da ifade eder. Başka bir deyimle kanun idarî faaliyetin sadece sınırı değil, aynı zamanda onun şartıdır. Yasama organı kanun yapma konusunda tamamen serbest olduğu halde, idare bir kanuna dayanmaksızın kendiliğinden hareket edemez.

SORU:

Türkiye'de 1924 ve 1961 Anayasası'nda kuvvetler ayrılığını anlatınız.

CEVAP:

Türkiye'de 1924 Anayasası'nın kuvvetler birliği ve görevler (fonksiyonlar) ayrılığı, 1961 Anayasası'nın ise yumuşak kuvvetler ayrılığı sistemini kabul ettiği, bu açıdan iki anayasa arasında önemli fark olduğu görüşü yaygındır. Hükümet sistemi sorunuyla, devletin hukukî fonksiyonlarının ayrımı farklı konulardır. Kuvvetlerin (veya fonksiyonların) birliği ya da ayrılığı, organlar arasındaki ilişkileri veya karşılıklı etkileşim araçlarını değil, hangi organın ne tür hukukî işlemler yapabileceğini ilgilendirir. Eğer yasama ve yürütme fonksiyonları şu veya bu biçimde birbirinden ayrılmış ve farklı organlara verilmişse; yani yasama organı yürütme fonksiyonuna giren işlemleri, yürütme organı da yasama fonksiyonuna giren işlemleri yapamıyorsa, iki organ arasındaki karşılıklı etkileşim araçları ne şekilde düzenlenmiş olursa olsun, fonksiyonlar ayrılığı var demektir. 1924 ve 1961 Anayasası'nın yasama ve yürütme yetkilerini bölüştürme şekilleri arasında birincisinin kuvvetler birliği formülüne rağmen, hiçbir fark yoktur. Her iki hâlde de yürütme

yetkisi Cumhurbaşkanı ve onun tayin edeceği Bakanlar Kurulu tarafından kullanılmaktadır. Ayrıca, her iki Anayasa'da da yürütme organının "mah fuz" bir düzenleme yetkisi yoktur; ne 1924 ne de 1961 Anayasası, kanun alanıyla düzenleyici işlemler alanını birbirinden konu itibarıyla ayırmışlardır. Her iki Anayasa, idari işlemlerin mutlaka kanuna dayanması zorunluluğunu ve kanun olma yan yerde idarenin de olamayacağı ilkesini kabul etmiştir. Her iki Anayasa, yasa ma işlemlerine, yürütme işlemlerinden daha üstün bir hukuki güç tanımıştır. Nihayet her iki anayasa, idarenin düzenleyici işlemlerinin temeli konusunda hemen he men aynı ifadeleri kullanmıştır (1924 Anayasası, m. 52 ve 1961 Anayasası, m.107). Fonksiyonlar ayrılığı, 1924 Anayasası'nda ne ölçüde mevcutsa, ne eksik ne faz la olarak, 1961 Anayasası'nda da o ölçüde mevcuttur. 1961 Anayasası'nda 1971 yılında yapılan değişiklikle Bakanlar Kurulu'na KHK'ler çıkarma yetkisinin verilmiş olmasının doğurduğu durum, aşağıda ayrıca tartışılacaktır.

1924 ve 1961 Anayasası arasında yasama ve yürütme fonksiyonlarının ayrılığı bakımından gözlemlenen bu benzerlik, yargı fonksiyonunun diğer iki fonksiyon dan ayrılığı yönünden de aynen geçerlidir. fiüphesiz 1961 Anayasası, yargı organının bağımsızlığı konusunda 1924 Anayasası'ndan çok daha güvenceli bir sistem kurmuştur. Ancak bu Anayasa'nın getirdiği yenilikler, yargı fonksiyonunun ayrılığı ilkesine değil, bu ilkenin güvence ve yaptırımlarına ilişkindir. Yoksa sözü geçen il ke, 1924 Anayasası'nda da, 1961 Anayasası'ndaki kadar mutlak şekilde ifade olun muştur. Bir defa 1924 Anayasası, kuvvetler birliği ilkesine karşı duyulan duygusal bağlılığa rağmen, yargı fonksiyonunu TBMM'ye teorik olarak dahi vermeyi düşün memiştir. Tersine 8. maddeye göre "Yargı hakkı, millet adına usul ve kanuna göre bağımsız mahkemeler tarafından kullanılır", 54. maddeye göre de "Yargıçlar, bütün davaların görülmesinde ve hükmünde bağımsızdırlar ve bu işlerine hiçbir türlü ka rışılmaz. Ancak kanun hükmüne bağlıdırlar. Mahkemelerin kararlarını Türkiye Bü yük Millet Meclisi ve Bakanlar Kurulu hiç bir türlü değiştiremezler, başkalamaz lar, geciktiremezler ve hükümlerinin yerine getirilmesine engel olamazlar". Bu maddelerle, 1961 Anayasası'nın 7. ve 132. maddeleri arasındaki paralellik açıktır.

Yasama ve yürütme fonksiyonlarının ayrılığı konusunda 1924 ve 1961 Anayasa'sının kabul etmiş oldukları sistemden önemli bir sapma, 1971 Anayasa değişik liği ile Bakanlar Kurulu'na KHK çıkarma yetkisinin verilmiş olmasıdır. KHK'lerin, Anayasa'da belirtilen sınırlar içinde de olsa, Bakanlar Kurulu'na yürürlükteki ka nunlarda değişiklik yapma yetkisini vermesi, hayli önemli bir yenilik ve 1924 1961 sistemlerinin kanuncu özelliğinden ciddi bir sapmadır.

SORU:

TBMM'nin kuruluşunu anlatınız.

CEVAP:

1961 Anayasası'nın Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu'ndan oluşan iki meclis li bir yasama organı sistemini benimsemiş olmasına karşılık, 1982 Anayasası, 1924 Anayasası'nın tek meclisli sistemine geri dönmüştür. Bu konuda bir değerlendirme yapabilmek için, demokratik

sistemlerin çoğunda iki meclisin neden gerekli görül müş olduğunu açıklamak yerinde olacaktır.

Tarihsel kökeni bakımından iki meclis sistemi, demokratik gelişmenin bir aş a ması olarak değil, tam tersine, bu gelişmeyi yavaşlatacak veya onun etkisini azal tacak bir kurum olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü temsili rejimlerin gelişmesindeki ilk aşamalarda, halkı veya halkın bir kesimini temsil eden birinci meclislerin yanında, aristokrasiyi (soylular) temsil eden ikinci meclisler var olmuştur. Böylece, halko yundan çıkan birinci meclislerin yetkilerinin, aristokratik ikinci meclisler yoluyla sınırlandırılmasına çalışılmıştır. Bugün bile İngiltere'de ikinci meclis durumundaki Lordlar Kamarası, soyluları temsil eden ve üyeliğin seçim yoluyla değil, soyluluk pâyeleri dolayısıyla kazanıldığı bir meclistir.

Ancak demokratik gelişme, ikinci meclislerin kökenindeki bu aristokratik özel liği, İngiltere dışındaki bütün modern demokrasilerde ortadan kaldırmıştır. Bugün ikinci meclisler de, tıpkı birinci meclisler gibi, halkoyundan çıkan organlardır. in İngiltere'de Lordlar Kamarası'nın yetkileri zamanla daraltılmış ve bugün Avam Kama rası'nın kabul ettiği bir kanun tasarısı veya teklifini en çok bir yıl geciktirebilme yet kisine inhisar etmiştir. Günümüzde ikinci meclisler de halkoyuna dayandıklarına göre, bu sistemi sür dürmeye niçin gerek görülmüş olduğu sorulabilir. Her iki meclis aynı seçmen kit lesini temsil ettiklerine göre, acaba niçin tek bir meclis yeterli görülmemekte ve ya sama organının iki meclise bölünmesine devam edilmektedir? Bu soruyu, federal devletlerle tek devletler açısından ayrı ayrı cevaplandırmak gerekir. Federal devlet lerde iki meclis sistemi, federal yapının vazgeçilmez bir unsurudur. Çünkü bu sis temlerde meclislerden biri, nüfus esasına göre halkı; diğeri ise, üye devletleri, ya da federe devletleri temsil eder. Bu sistem, federe devletlerin, federal devlet irade sinin oluşumuna devlet olarak katılmalarını sağlar. Dolayısıyla üye devletleri, ku ral olarak eşitlik esasına göre temsil eden ikinci bir meclisin varlığı, federal sistem leri tek devletlerden ayıran en belirgin özelliklerden biridir. Nitekim ABD, Kanada, Avustralya, isviçre, Hindistan gibi ülkelerde ikinci meclislerin varlığı, bunların fe deral yapılarının sonucu olarak açıklanabilir.

fiüphesiz, bütün federal sistemler iki meclisli olmakla birlikte, bütün iki meclis li ülkeler federal bir yapıya sahip değillerdir. Diğer bir deyişle, tek devletler arasın da da iki meclis sistemini kabul etmiş olanlar vardır (mesela İngiltere, Fransa, italya ve 1961 Anayasası döneminde Türkiye). Tek devletlerde ikinci meclisler, başka gerekçelere dayanmaktadır. İki meclis sisteminin taraftarları, bu sayede kanunların aceleye gelmeyeceğini, daha iyi ve dikkatli görüşüleceğini, meclislerden birinin yapacağı hataların diğeri tarafından düzeltilebileceğini, anayasa üstünlüğünün ve hukuk devletinin daha iyi gerçekleştirilebileceğini ileri sürmektedir. Bu gerekçelerin, iki meclis sistemini demokratik rejimin vazgeçilmez bir unsuru hâline getirecek ka dar güçlü olduğu söylenemez. Kanunların aceleye gelmemesi ve daha etraşı görü şülmesi gereği, tek meclisli bir sistemde de mesela kanun teklif ve tasarılarının iki defa görüşülmesini ve bu iki görüşme arasında asgari bir süre geçmesini anayasal bir zorunluluk hâline getirmekle karşılanabilir. Öte yandan tecrübeler, anayasa üs tünlüğünün

ve hukuk devletin gerçekleştirilmesi bakımından, siyasal organlar dan çok, yargı organlarına güvenmek gerektiğini göstermektedir. Yargı bağımsız lığının ve anayasa yargısının kabul edilmiş olduğu bir toplumda, ikinci meclisin bu konuda yapabileceği katkı, pek önemli olmasa gerekir. Nihayet, iki meclis siste minden beklenebilecek bazı faydalar da çağımızın siyasal gerçekleri karşısında hayli teorik kalmaktadır. Her iki meclis aynı seçim sürecinden çıktığına göre bun ların siyasal bileşiminin aynı veya benzer olması, yani her iki mecliste de aynı si yasal parti veya partilerin çoğunlukta bulunmaları doğaldır. Böyle olunca, meclis lerden birinin düştüğü bir yanılđının diğer meclis tarafından düzeltilmesi olasılığı büyük değildir. Seçim sistemindeki veya zamanındaki farklar nedeniyle, iki meclisin birbirinden farklı siyasal bileşimler gösterebileceği varsayılrsa bile, bu durumda da hkmetin her iki meclise karşı ayrı ayrı sorumlu kılınması hkmet istikrarı açısından sakıncalıdır. Nitekim iki meclisli sistemlerin çoğu (mesela İngiltere, Fran sa ve 1961 Anayasası döneminde Türkiye) bu nedenle, yasama yetkisini iki meclis arasında eşit olarak blştrmemişler, meclislerden birine açık bir üstünlük tanı mışlardır.

1961 Anayasası, parlamentonun yetkilerini iki meclis arasında blştrrken, bu meclislerin tamamen eşit yetkilere sahip olmaları yolunu seçmemiştir. Tersine, 1961 Anayasası sisteminde ağırlık, açıkça Millet Meclisi'ndedir. Bunu parlamentonun baş lıca görevleri olan kanun yapma, hkmeti denetleme ve bütçeyi kabul etme ko nularında gözlemlemek mümkündür. Millet Meclisi'ne daha büyük ağırlık tanınmış olması bu Meclis'in bütün üyelerinin genel oyla seçilmeleri, Cumhuriyet Senato su'nun ise seçimsiz yeleri de içinde bulundurması ile açıklanabilir. Sadece anaya sa değişikliklerinin kabulünde 1961 Anayasası iki meclise eşit yetkiler tanı mıştı.

1961 Anayasası döneminde Cumhuriyet Senatosu'nun Türk anayasa sistemin deki yeri ile ilgili yaygın değerlendirme, bu meclisin uygulamada kendisinden beklenen yararları sağlayamamış olduğudur.

Bu sebeple, 1982 Anayasası'nda tek meclisli sisteme dönülmüş olması, kamu oyunda kayda değer bir tepki veya eleştiri doğurmamıştır. 1982 Anayasası'nın ilk şekline göre (m. 75) "Türkiye Büyük Millet Meclisi, milletçe genel oyla seçilen dört yüz milletvekilinden kuruludur". Milletvekili sayısı, Anayasa'da 17.5.1987 tarihinde 3361 sayılı Kanun'la yapılan değişiklikle dört yüz elliye; 23.7.1995 tarihli Anayasa değişikliğiyle beş yüz elliye yükseltilmiştir. 1961 Anayasası'na göre Millet Meclisi'nin seçim döneminin dört yıl olmasına karşılık 1982 Anayasası, TBMM'nin seçim dneminini beş yıl olarak tespit etmiştir. Beş yıllık süre 31.05.2007 tarihinde 5678 sa yılı Kanun'la yapılan değişiklikle dört yıla indirilmiştir.

2017 Anayasa değişikliği ileyeniden beş yıla çıkarılmış ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri ile aynı günde yapılması s hükme bağlanmıştır (m.77). Aynı değişikliğe göre (m.116) bu süre dolmadan Cumhurbaşkanı seçimlerin yenilenmesine karar verebileceği gibi TBMM de ye tamsayısının beşte  çoğunluğuyla seçimlerin yenilenmesine karar verebilir. Her iki durumda Cumhurbaşkanlığı ve TBMM seçimleri birlikte yapılır. Süresi biten milletvekilleri yeniden seçilebilirler. Yenilenmesine

karar verilen meclisin yetkileri, yeni meclisin seçilmesine kadar sürer (m. 77). Bu sonuncu hüküm, ülkenin geçici bir süre için de olsa, meclissiz kalmaması amacına yöneliktir. Savaş sebebiyle yeni seçimlerin yapılmasına imkân görülmese, TBMM, seçimlerin bir yıl geriye bır kılmasına karar verebilir. Geri bırakma sebebi ortadan kalkmamışsa, erteleme kararındaki usule göre bu işlem tekrarlanabilir (m. 78).

SORU:

TBMM yelerinin hukuki statüsünü anlatınız.

CEVAP:

Yasama görevinin niteliği ve önemi, milletvekillerinin hukuki statüsünün anayasa da özel olarak düzenlenmesini gerekli kılar. Bu statünün unsurları, milletvekilleri nin bütün milleti temsil etmeleri ilkesi, milletvekili andına ilişkin hüküm, milletvekilliği ile bağdaşmayan işler, yasama sorumsuzluğu ve dokunulmazlığı, milletvekil liğinin düşmesi ve milletvekillerinin mali statüsüdür.

SORU:

Milletin temsilini anlatınız.

CEVAP:

Anayasa'nın 80. maddesine göre, "Türkiye Büyük Millet Meclisi yeleri, seçildikleri bölgeyi veya kendilerini seçenleri değil, bütün Milleti temsil ederler". Daha nceki anayasalarımızda da mevcut olan bu hüküm, klasik temsili rejimin yerleş miş bir ilkesidir. Bununla, milletvekillerinin, kendilerini seçenlerin istek ve direk tişeriyle bağlı birer delege değil, kendi serbest iradeleriyle tüm milletin menfa atının neyi gerektirdiğini takdir edebilecek bağımsız birer temsilci olmaları ge rektiği ifade edilmektedir. şüphesiz, bu ilke, siyasal partilere dayanan ağdaş si yasal hayatta milletvekili ile partis arasında sıkı bir ilişkinin mevcut olduğu ve milletvekilinin çoğu zaman partisinin direktifiyle hareket ettiği gerçeğini de đıştırmemektedir. ilkenin hukuki anlamı, milletvekillerinin yasama dönemi sırada seçmenleri tarafından azledilmelerinin mümkün olmaması ve seçmenlerin milletvekiline hukuken bağlayıcı direktifler, emredici vekâlet verememeleridir. Milletin temsili ilkesine göre, partisinden istifa eden bir milletvekilinin, milletvekilliği sıfatının bundan etkilenmemesi de gerekir.

SORU:

TBMM üyeliğiyle bağdaşmayan işleri anlatınız.

CEVAP:

Anayasa'nın 87. maddesi, milletvekilliği ile bağdaşmayan işleri belirtmiştir. Buna göre, "Türkiye Büyük Millet Meclisi yeleri, Devlet ve diğer kamu tüzel kişilerin de ve bunlara bağlı kuruluşlarda; Devletin veya diğer kamu tüzel kişilerinin doğ rudan doğruya ya da dolaylı olarak katıldığı teşebbüs ve ortaklıklarda; özel gelir kaynakları ve özel imknları Kanun'la sağlanmış kamu yararına çalışan dernek lerin ve Devletten yardım sağlayan ve vergi muafiyeti olan vakışarın, kamu kurumları niteliğindeki meslek kuruluşları ile sendikalar ve bunların st kuruluşları nın ve katıldıkları teşebbüs veya ortaklıkların yönetim ve denetim kurullarında görev alamazlar, vekili olamazlar, herhangi bir taahhüt işini doğrudan veya dolaylı

olarak kabul edemezler, temsilcilik ve hakemlik yapamazlar. Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, yürütme organının teklif, inha, atama veya onamasına bağ lı resmi veya özel herhangi bir işle görevlendirilemezler. Bir üyenin belli konu da ve altı ayı aşmamak üzere Bakanlar Kurulunca verilecek geçici bir görevi ka bul etmesi Meclisin kararına bağlıdır”.

Yasama uyumsuzluğu adı da verilen bu müessesenin, temsili rejimin tarihsel ge lişiminden kaynaklanan amacı, milletvekillerinin herhangi bir yürütme görevi kabul etmelerini önlemek suretiyle, onların yürütme organı karşısında tam bir bağımsızlığa sahip olabilmelerini sağlamaktır. Çağdaş demokrasilerde çoğunluk partisinin yürüt me organı ile milletvekilleri arasında yarattığı siyasal bağ, kanımızca, yasama uyum suzluğu müessesesinin kökenindeki anlam ve önemini kısmen yitirmesine sebep ol muştur. Bununla birlikte, yasama uyumsuzluğu kuralının, belki de tarihsel nedenler le, modern anayasalarda da muhafaza edildiği görülmektedir.

1982 Anayasası'nın 82. maddesinin son fıkrası, TBMM üyeliği ile bağdaşmayan diğer görev ve işlerin kanunla düzenleneceğini belirtmiştir. 31 Ekim 1984 tarihli ve 3069 sayılı “Türkiye Büyük Millet Meclisi Üyeliği ile Bağdaşmayan <şler Hakkında Kanun” bu hususları düzenlemiş bulunmaktadır. Anılan kanun, milletvekillerinin, Anayasada belirtilen kurum ve kuruluşlarda ücret karşılığı iş takipçiliği, komisyonculuk, müşavirlik yapmalarını; Devletin şahsiyetine karşı işlenen suçlar ile zimmet, ihtilas, irtikap, kaçakçılık ve döviz suçları gibi Devletin maddi çıkarlarıyla ilgili davalarda Devlet aleyhine vekil olmalarını; serbest mesleklerini icrada ve ferdi işletmelerini idarede milletvekili unvanlarını kullanmalarını da yasaklamış bulunmaktadır.

SORU:

Yasama sorumsuzluğu ve yasama dokunulmazlığını genel olarak anlatınız.

CEVAP:

Bütün demokratik ülkelerde, yasama meclisleri üyelerine, yasama görevlerini ge reği gibi yerine getirebilmelerini sağlamak amacıyla bazı bağışıklıklar ve dokunul mazlıklar tanınmıştır. Yasama meclisi üyelerini bu şekilde diğer vatandaşlardan farklı bir statüye tâbi tutmanın amacı, şüphesiz, onları imtiyazlı ve hukukun üstünde bir grup hâline getirmek değildir. Bu bağışıklıklarla sadece kamu yararının da ha iyi gerçekleşmesi amaçlanmıştır. Diğer bir deyişle, milletvekilinin, kendisine sağlanan bu ayrıcalıklar ve dokunulmazlıklar sayesinde yasama görevini daha iyi yapabilmesindeki kamu yararı, milletvekillerine tanınan ayrıcalıkların eşitlik ilkesi ni ihlal etmesindeki kamu zararından daha büyüktür.

Anayasa'nın 83. maddesi, “yasama dokunulmazlığı” başlığını taşımakla birlikte, aslında yasama sorumsuzluğu ve yasama dokunulmazlığı gibi birbirinden farklı iki müesseseyi düzenlemektedir. Dolayısıyla madde başlığının, her iki müesseseyi kapsayan bir üst kavram olarak, yasama bağışıklıkları veya parlamenter muafiyet ler olması daha doğru olurdu.

SORU:

Yasama sorumsuzluğunu anlatınız.

CEVAP:

Anayasa'nın 83/1. maddesi, yasama sorumsuzluğunu düzenlemektedir. Buna göre, “Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, Meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerinden, Mecliste ileri sürdükleri düşüncelerden, o oturumdaki Başkanlık Divanının teklifi üzerine Meclisçe başka bir karar alınmadıkça bunları Meclis dışında tekrarlamak ve açığa vurmaktan sorumlu tutulamazlar”. Yasama sorumsuzluğunun amacı, millet vekillerinin meclisteki söz hürriyetlerini korumaktır. Sorumsuzluğun söz konusu olabilmesi için, söz konusu eylemin,

1. Meclis çalışmaları sırasında işlenmiş olması ve
2. Oy, söz veya düşünce açıklaması yoluyla işlenmiş olması şarttır. Meclis çalışmaları deyimini geniş anlamda yorumlamak gerekir. Bu deyim, sadece Mec lis'in genel kurul toplantılarını değil, komisyon toplantılarını ve siyasi partile rin grup toplantılarını da kapsar. Hatta <çtüzük gereğince Ankara dışında da çalışmalar yapabilen Meclis Soruşturması ve Meclis Araştırması komisyonları nın bu çalışmalarında işlenen suçlar da Meclis çalışmalarıyla ilgili olmaları nedeniyle, yasama sorumsuzluğu kapsamına girer. Suç teşkil eden eylemin sorumsuzluk kapsamına girebilmesi için ikinci şart, bu eylemin oy, söz veya düşünce açıklaması yoluyla işlenmiş olmasıdır. 1982 Anayasası, bazı anaya saların aksine, hakaret ve sövme suçlarını sorumsuzluk kapsamı dışında tut mamıştır. Dolayısıyla bu tür suçlar da Meclis çalışmaları sırasında işlenmiş ol mak şartıyla, sorumsuzluktan yararlanır. Buna karşılık, suç teşkil eden eylem, oy, söz veya düşünce açıklaması yoluyla işlenmemişse, Meclis çalışmaları sı rasında da işlenmiş olsa, sorumsuzluk söz konusu değildir. Mesela Meclis toplantısı sırasında bir üyenin başka bir üyeyi veya görevliyi dövmesi, yara laması veya öldürmesi, elbette sorumsuzluk kapsamına girmez.

Bu sınırlar içinde sorumsuzluk, yasama meclisi üyeleri için tam bir korunma sağlar. Nitekim sorumsuzluğa, dokunulmazlıktan farklı olarak, mutlak muaşık da denilmektedir. Sorumsuzluğun mutlaklığı, üç noktada kendini gösterir:

1. Sorumsuzluk, cezai takibata karşı mutlak olarak korur. Hukuki sorumsuzlu ğun da yasama sorumsuzluğu kapsamına girip girmeyeceği tartışmalı ol makla beraber, genel eğilim ve bu arada Türk mahkeme kararları, başkala rının kişilik haklarına saldırı niteliğindeki söz ve düşüncelerden dolayı mağ dur tarafından tazminat davası açılabileceği yönündedir. Bundan başka so rumsuzluk, milletvekilini, yasama organı tarafından kendisine uygulanabile cek disiplin müeyyidelerine karşı da korumaz.
2. Sorumsuzluğun meclisçe kaldırılabilmesi söz konusu değildir.
3. Sorumsuzluk, sürekli niteliktedir. Yani milletvekili, sorumsuzluk kapsamına giren bir eyleminden dolayı, milletvekilliği sıfatının sona ermesinden sonra da kovuşturulamaz.

SORU:

Yasama dokunulmazlığını anlatınız.

CEVAP:

Yasama sorumsuzluğunun, milletvekilinin meclis çalışmalarındaki söz ve düşünce hürriyetini korumasına karşılık, yasama dokunulmazlığı milletvekilini keyfi veya asılsız ceza kovuşturmalarından ve tutuklamalardan korur.

Anayasa'ya göre (m. 83/2), "Seçimden önce veya sonra bir suç işlediği ileri sürülen bir milletvekili, Meclisin kararı olmadıkça tutulamaz, sorguya çekilemez, tutuklanamaz ve yargılanamaz. Ağır cezayı gerektiren suçüstü hali ve seçimden önce soruşturmasına başlanılmış olmak kaydıyla Anayasanın 14. maddesindeki durumlar bu hükmün dışındadır. Ancak, bu hâlde yetkili makam, durumu hemen ve doğrudan doğruya Türkiye Büyük Millet Meclisine bildirmek zorundadır". Dokunulmazlığın bir sonucu da TBMM üyesi hakkında, seçimden önce veya sonra verilmiş bir ceza hükmünün yerine getirilmesinin, üyelik sıfatının sona ermesine bırakılmasıdır (m. 83/3).

Yasama sorumsuzluğundan farklı olarak, dokunulmazlık, nispi ve geçici nitelikte bir ayrıcalıktır. Nispidir, çünkü TBMM tarafından kaldırılabilir. Hatta anayasa da belirtilen durumlarda meclisin bu yolda bir kararına gerek olmadan da ilgili üye tutulabilir, sorguya çekilebilir, tutuklanabilir ve yargılanabilir.

Ağır cezayı gerektiren suçüstü hâlinin böylece dokunulmazlığın kapsamı dışında bırakılmış olmasının sebebi, bu durumda isnadın ciddiyeti hakkında kuvvetli bir karinenin varlığıdır. Buna karşılık, Anayasa'nın 14. maddesinde zikredilen suçların da dokunulmazlıktan istisna edilmiş olması, dokunulmazlık müessesesinin mahiyeti ile bağdaşmamaktadır. Çünkü isnad olunan suçun ağırlığı, mutlaka isnadın ciddiyetini gerektirmez. Dokunulmazlık, üyeler hakkında hukuk davası açılmasına engel olmaz. Çünkü dokunulmazlığın amacı, milletvekilinin keyfi kovuşturmalarla yasama görevini yerine getirmekten alıkonulmasını önlemektir; hukuk davaları ise milletvekilinin Meclis'e devamına ve görevini yerine getirmesine engel olmaz. Nihayet, sorumsuzluğun aksine, dokunulmazlık, milletvekilleri için ancak geçici bir koruma sağlar. Diğer bir deyişle bu koruma, üyelik sıfatının devamı müddetince sürer. Üyelik sıfatı sona erdikten sonra, Meclis üyesi hakkında ceza kovuşturması yapılabilir veya hakkında verilmiş ve infazı ertelenmiş bulunan ceza hükmü çektirilir.

Bunun doğal bir sonucu olarak, üyelik süresince zaman aşımının işlemeyeceği de kabul edilmiştir (m. 83/3).

Yasama sorumsuzluğu ve yasama dokunulmazlığından, TBMM üyeleri dışında, milletvekili olmayan bakanlar da (m.112/4) yararlanırlar. Anılan kişiler, diğer özlük hakları bakımından da milletvekilleri ile aynı statüye tâbidirler.

Anayasada 20.5.2016 tarihli ve 6718 sayılı kanunla yapılan değişiklikle, yasama dokunulmazlığı kurumunun mahiyetine tamamen aykırı bir değişiklik gerçekleşmiştir. Bu hükme (geçici m. 20) göre, "Bu maddenin Türkiye Büyük Millet Meclisinde kabul edildiği tarihte; soruşturmaya veya soruşturma ya da kovuşturma izni vermeye yetkili mercilerden, Cumhuriyet Başsavcılıklarından ve mahkemelerden, Adalet Bakanlığına, Başbakanlığa, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına veya Anayasa ve Adalet Komisyonu Üyelerinden Kurulu Karma Komisyon Başkanlığına intikal etmiş yasama

dokunulmazlığının kaldırılmasına ilişkin dosyaları bulunduran milletvekilleri hakkında, bu dosyalar bakımından, Anayasanın 83 üncü maddesinin ikinci fıkrasının birinci cümlesi hükmü uygulanmaz."

Bu hükümle, çok sayıda milletvekilinin dokunulmazlıkları, bir kural işlemle toptan kaldırılmıştır. Oysa, 83'üncü maddeden, dokunulmazlığın kaldırılması işleminin her ilgili milletvekili bakımından ayrı ayrı değerlendirilmesi gereken bireysel bir işlem olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Nitekim Anayasa ve TBMM çözüldüğü, ilgili milletvekiline gerek Karma Komisyonunda, gerek Genel Kurulda kendisini savunma ve dokunulmazlığın kaldırılması halinde buna Anayasa Mahkemesinde itiraz etme haklarını tanımaktadır. Dolayısıyla, Karma Komisyon, TBMM Genel Kurulu ve gerekirse Anayasa Mahkemesi, konuyu her somut olayın niteliklerine göre bireysel düzeyde değerlendirerek karar verecektir. Oysa Anayasa değişikliği, ilgili milletvekilleri bütün bu hak ve güvencelerden toplu olarak yoksun bırakmıştır. Üstelik Anayasa, dokunulmazlığın kaldırılması kararlarının siyasi saiklerden etkilenebilmesini önlemek amacıyla, TBMM'deki "siyasi parti gruplarınca, yasama dokunulmazlığı ile ilgili görüşme yapılamaz ve karar alınamaz" kuralını kabul etmiştir. Oysa somut olayda, Anayasa değişikliğinin tamamen siyasi saiklerden kaynaklandığına kuşku yoktur. Nihayet söz konusu değişiklik, onun kapsamına giren milletvekilleri ile benzer suçları daha sonra işleyen milletvekilleri arasında eşitsizlik yaratması açısından da eleştirilebilir.

Bütün bu hukuka aykırılıklara rağmen, iptal talebi, Anayasa Mahkemesi tarafından, Anayasa değişikliklerinin esas yönünden denetlenemeyeceği, şekil yönünden denetiminin ise ancak 148. maddede sayılan hususlarla sınırlı olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir (E. 2016/54, K. 2016/17, 3.6.2016, Resmî Gazete, 9.6.2016, Sayı 29737). Oysa, Anayasa Mahkemesinin, konuyu hiç değilse "amaç" unsuru bakımından, yani değişikliğin kamu yararı amacıyla değil, tamamen siyasi saiklerle yapılmış olması açısından da tartışması beklenebilirdi.

Yasama dokunulmazlığı konusunda tartışılması gereken bir nokta da, Anayasa'nın 83 ve 84'üncü maddeleri arasında var görünen uyumsuzluktur. Gerçekten, 83'üncü maddenin üçüncü fıkrasına göre, bir milletvekili hakkında, "seçimden önce veya sonra verilmiş bir ceza hükmünün yerine getirilmesi, üyelik sıfatının sona ermesine bırakılır; üyelik süresince zamanaşımı işlemeyiz." Oysa, milletvekilliğinin düşmesine ilişkin 84'üncü maddeye göre, "milletvekilliğinin kesin hüküm giyme... halinde düşmesi, bu husustaki kesin mahkeme kararının Genel Kurula bildirilmesiyle olur." Bu konuda TBMM Başkanlığının da istikrarlı bir tutum sergilemediği gözlemlenmektedir. Geçmişte Başkanlık kesin mahkeme hükmünü Genel Kurulda okutmamak suretiyle milletvekilliğinin düşmesini engellemiş olduğu halde, 2017 yılında bunun tam tersi bir davranışla bazı milletvekillerinin milletvekilliği düşürülmüştür. Anayasa koyucunun, milletvekili seçilmeye engel bir suçtan dolayı mahkûmiyeti düşme sebebi saydığı, diğer ceza mahkûmiyetlerinde ise cezanın çektirilmesinin üyelik sıfatının sona ertelenmesini uygun bulmuş olabileceği düşünülebilir. Ancak bu kadar önemli bir

konuda işi yoruma ve Başkanlığın takdirine bırakmamak ve ilgili maddelere açıklık kazandırmak gerektiğinde kuşku yoktur.

SORU:

TBMM üyeliğinin düşmesini anlatınız.

CEVAP:

Anayasanın, TBMM üyeliğinin düşmesine ilişkin 84. maddesi, 23.7.1995 tarihli anayasa değişikliğiyle büyük ölçüde değiştirilmiştir. Yeni metne göre, “<stifa eden millet vekilinin milSleOtvReUkilliğinin düşmesi, istifanın geçerli olduğu Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanı’na tespit edildikten sonra, Türkiye Büyük Millet Meclisi halinde düşmesi, bu husustaki kesin mahkeme kararının Genel Kurula bildirilmesiyle olur. 82 nci maddeye göre milletvekilliğiyle bağdaşmayan bir görev veya hizmeti sürdürmekte ısrar eden milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesine, yetkili komisyonun bu durumu tespit eden raporu üzerine Genel Kurul gizli oyla karar verir. Meclis çalışmalarına özürsüz veya izinsiz olarak bir ay içerisinde toplam beş birleşim günü katılmayan milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesine, durumun Meclis Başkanlığı Divanı’na tespit edilmesi üzerine, Genel Kurulca üye tamsayısının salt çoğunluğuyla karar verilebilir. Partisinin temelli kapatılmasına beyan ve eylemleriyle sebep olduğu Anayasa Mahkemesi’nin temelli kapatmaya ilişkin kesin kararında belirtilen milletvekilinin milletvekilliği, bu kararın Resmi Gazetede gerekçeli olarak yayımladığı tarihte sona erer. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı bu kararın gereğini derhal yerine getirip Genel Kurula bilgi sunar.”.

SORU:

Dokunulmazlığın Kaldırılması ve Üyeliğin Düşmesi Kararlarının Denetlenmesi nasıldır?

CEVAP:

Anayasa’nın değişik 85. maddesine göre “Yasama dokunulmazlığının kaldırılması veya milletvekilliğinin düşmesine 84. maddenin birinci, üçüncü veya dördüncü fıkralarına göre karar verilmiş olması hallerinde, Meclis Genel Kurulu kararının alındığı tarihten başlayarak yedi gün içerisinde ilgili milletvekili veya bir diğer milletvekili, kararın, Anayasaya, kanuna veya içtüzüğe aykırılığı iddiasıyla iptali için Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Anayasa Mahkemesi, iptal istemini on beş gün içerisinde kesin karara bağlar”.

SORU:

TBMM üyelerinin mali statüleri nasıldır?

CEVAP:

Yasama meclisleri üyelerinin, bir yandan görevlerinin gerektirdiği bir hayat düzeyi sürdürmelerine imkân verecek bir ödenek almalarını, bir yandan da kanun koyucu vasıflarından yararlanarak bu ödenekleri aşırı ölçülerde yükseltmemelerini sağlamak amacıyla, çeşitli ülkelerin anayasalarında yasama meclisi üyelerinin mali statülerinin düzenlendiği görülmektedir. 1982 Anayasası’nın 86. maddesine göre, “Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin ödenek ve yollukları Kanun’la düzenlenir. Ödenğin aylık tutarı en yüksek Devlet memurunun almakta olduğu miktarı, yolluk da ödenek miktarının yansını aşamaz. Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerine ödenecek ödenek ve yolluklar,

kendilerine sosyal güvenlik kuruluşları tarafından bağlanan emekli aylığı ve benzeri ödemelerin kesilmesini gerektirmez. Ödenek ve yollukların en çok üç aylığı önceden ödenebilir”.

SORU:

TBMM’nin içyapısı ve çalışma düzeni hakkında bilgi veriniz.

CEVAP:

Yasama organının çalışması, bu organın kendisine özgü bir iç yapıya ve çalışma larını düzenleyen kurallara sahip olmasını gerektirir. Ülkemizde bu iç yapı ve kurallar, kısmen Anayasa, kısmen Meclis içtüzüğü ile düzenlenmiştir. Anayasa’nın 95. maddesi, “Türkiye Büyük Millet Meclisi, çalışmalarını, kendi yaptığı içtüzük hükümlerine göre yürütür” demektedir. içtüzüğün niteliği ve huku ki rejimi hakkında, daha önce ayrıntılı bilgi verilmişti. 2017 Anayasa değişiklikleri, TBMM içtüzüğünde de radikal değişiklikler yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu düzenleme yeni yasama döneminde (27’nci dönem) yapılacaktır.

SORU:

TBMM’nin görev ve yetkilerini genel olarak anlatınız.

CEVAP:

Hükümet sistemi ne olursa olsun, bütün temsili rejimlerde parlâmentoların, kanun yapma, hükümeti denetleme ve devlet bütçesini kabul etme gibi üç temel fonksiyonları vardır. Yürütme organının göreve gelmesinin ve görevde kalmasının parlâmentonun güvenine bağlı olmadığı başkanlık rejiminde bile, yasama organının, meselâ meclis araştırması ve bütçeyi kabul yetkileri dolayısıyla yürütme organını belli ölçüde denetlediği söylenebilir. Hükümetin parlâmentonun güvenine dayandığı parlâmenter rejimde ise, parlâmentonun hükümeti denetleme görevinin taşıdığı önem açıktır. Bunların dışında da Anayasamızın Türkiye Büyük Millet Meclisine vermiş olduğu görev ve yetkiler vardır. Türkiye Büyük Millet Meclisinin görev ve yetkileri, genel olarak, Anayasanın 6771 sayılı Anayasa değişikliği kanunu ile değiştirilen 87’nci maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, Türkiye Büyük Millet Meclisinin görev ve yetkileri, kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak; bütçe ve kesinhesap kanun tekliflerini görüşmek ve kabul etmek; para basılmasına ve savaş ilanına karar vermek; milletlerarası andlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak; Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının beşte üç çoğunluğunun kararı ile genel ve özel af ilanına karar vermek ve Anayasanın diğer maddelerinde öngörülen yetkileri kullanmak ve görevleri yerine getirmektir. Anayasada 2004 yılında yapılan değişikliklerle, ölüm cezasının kaldırılmasına paralel olarak, bu hükümden, “mahkemelerce verilip kesinleşen ölüm cezalarının yerine getirilmesi” ifadesi çıkarılmıştır. 2017 değişiklikleri ile hükümet sisteminin değiştirilmesinin sonucu olarak da, “Bakanlar Kurulu ve bakanları denetlemek” ve “Bakanlar Kuruluna belli konularda kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi vermek” ibareleri çıkarılmıştır.

SORU:

Kanun yapma süreci nasıldır?

CEVAP:

Yasama yetkisinin niteliği ve kanun kavramı hakkında ayrıntılı bilgi daha önce verilmişti. Kanunların denetim rejimi de Anayasa Yargısı bölümünde görüleceğinden, burada sadece kanunların yapılmasındaki usul kuralları üzerinde durulacaktır. Anayasanın 2017 değişikliğinden önceki hükmüne göre (m. 88/1) kanun teklif etmeye Bakanlar Kurulu ve milletvekilleri yetkilidir. Bakanlar Kurulunca yapılan öneriye kanun tasarısı, milletvekillerce yapılan öneriye kanun teklifi adı verilmektedir. Değişiklikle, "Bakanlar Kurulu" ibaresi çıkarılmış ve kanun teklif etme yetkisi sadece milletvekillerine tanınmıştır. Kanun teklif ve tasarılarının Türkiye Büyük Millet Meclisinde görüşülme usulü ve esasları, «tüzükle düzenlenmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisince kabul edilen kanunların yayınlanması görevi, 1924 ve 1961 Anayasalarında olduğu gibi, Cumhurbaşkanına aittir. Anayasaya göre (m. 89) Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisince kabul edilen kanunları on beş gün içinde yayımlar. Yayımlanmasını kısmen veya tamamen uygun bulmadığı kanunları, bir daha görüşülmek üzere bu hususta gösterdiği gerekçe ile birlikte aynı süre içinde Türkiye Büyük Millet Meclisine geri gönderir. Cumhurbaşkanınca kısmen uygun bulunmama durumunda, Türkiye Büyük Millet Meclisi sadece uygun bulunmayan maddeleri görüşebilir. Bütçe kanunları bu hükme tâbi değildir. Türkiye Büyük Millet Meclisi, geri gönderilen kanunu aynen kabul ederse, kanun Cumhurbaşkanınca yayımlanır; Meclis, geri gönderilen kanunda yeni bir değişiklik yaparsa, Cumhurbaşkanı değiştirilen kanunu tekrar Meclise geri gönderebilir. Anayasa değişikliklerine ilişkin hükümler saklıdır. Cumhurbaşkanının, kısmen uygun bulunmama durumunda da, kanunun tümünü Meclise geri göndermesi gerekir. Uygun bulmadığı hükümleri geri gönderip, diğerlerini yayımlayarak kanunlaştırma yetkisi yoktur. Maddede 2017 yılında yapılan değişiklikle, geri gönderilen kanunun Meclisçe aynen kabul edilebilmesi için, üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyu şartı getirilmiştir. Böylece geri gönderme, sadece geciktirici bir işlem olmaktan çıkmış ve bir "güçleştirici veto"ya dönüşmüştür. Cumhurbaşkanının geri gönderme gerekçesi, hukuka uygunluk veya yerindelik unsurlarının birini veya her ikisini kapsayabilir. Bütçe kanunları, süreli nitelikleri dolayısıyla, geri gönderme yetkisinin dışında tutulmuştur. Buna karşılık Cumhurbaşkanı, 1961 Anayasasına göre geri gönderemediği Anayasa değişikliği hakkındaki kanunları da geri gönderebilmektedir (m. 175/3). Geri gönderme konusunda 1982 Anayasasının 1961 Anayasasından bir farkı da, Meclis geri gönderilen kanunda yeni bir değişiklik yaptığı takdirde, Cumhurbaşkanının değiştirilen kanunu tekrar Meclise geri gönderebileceğinin tasrih edilmiş olmasıdır. 1961 Anayasasında bu konuda açıklık olmaması, tartışmalara yol açmıştı. Bizce, 1961 Anayasası döneminde de Meclisçe yeniden değiştirilen kanunun tekrar geri gönderilebilmesi gerekiyordu. Nitekim Anayasa Mahkemesinin de bu yönde bir kararı vardı. Mahkemeye göre, Yasama Meclislerinin, geri gönderme gerekçesiyle hiçbir ilişkisi olmayan ve bunların tümüyle dışında kalan kimi değişiklikler yaparak yeni yasa koymakla eşdeğerde bir metin oluşturmaları durumunda... yasanın yine kabulünden söz edilemeyeceği açıktır. Anayasanın 93. maddesindeki yine kabul de yiminin, Cumhurbaşkanının gerekçesinde belirttiği görüşlerin bir bölümünün veya tümünün benimsenmesi ya da geri gönder

me gerekçesine karşı geri çevrilen metnin yasalaştırılması suretiyle bir yasa metni oluşturulması anlamına geldiği ortadadır. Geri gönderme gerekçesiyle ilgili ve ilişkisi olmayan yeni hükümlerin yasalaştırılmasında, yasanın yine kabulünden değil, yeni bir yasa yapmaktan söz edilebilir... Yasama Meclisleri, yeniden yapacakları görüşmeler sırasında, Cumhurbaşkanının gerekçesinin tümüyle dışında kalan yönlerde yeni değişiklikler yaparak ya da yeni hükümler ekleyerek yasa metni oluşturabilirler. Böylece yasanın yine kabulü değil, yeni bir yasa koyma durumu ortaya çıkar ki, bu yeni yasa üzerinde de Cumhurbaşkanının 93. maddedeki yetkisini kullanabileceği kuşkusuzdur» (E. 1979/22, K. 1979/45, k.t. 18.12.1979, AMKD, Sayı 17, s. 376). Kanun biçiminde yapılmakla birlikte özellikleri olan Anayasa değişiklikleri, milletlerarası andlaşmaların uygun bulunması, bütçe ve kesin hesap kanunlarının kabulü yetkileri, daha önce ele alınmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisinin bir kanun yapmak suretiyle kullandığı diğer bir yetki, genel ve özel af ilânına karar vermek tir. Affın genel veya özel oluşu, onun kapsamına giren kişilerin sayısı ile değil, affın hukukî sonuçlarıyla ilgilidir. Genel af, ceza ile birlikte suçu ve dolayısıyla ceza mahkûmiyetinin bütün sonuçlarını ortadan kaldırır. Buna göre genel af tek bir kişi için ilân edilebileceği gibi, özel af da birden çok kişiler için çıkartılabilir. 1982 Anayasasının ilk metni Türkiye Büyük Millet Meclisinin af yetkisini Anayasanın 14'üncü maddesindeki fiillerden dolayı hüküm giyenler hariç olmak üzere diyerek sınırlandırmıştı. Bizce, cezanın ne zaman sosyal yararını yitirdiğini en iyi takdir edebilecek durumda olan devlet organı, kamuoyuyla en yakın temas halinde bulunan yasama organıdır. Onun af konusundaki takdir hakkının sınırlandırılması, affın bir âtîfet olma niteliğiyle bağdaşmaz. Ayrıca, Anayasasının 14'üncü maddesindeki fiillerin, ceza mevzuatımızdaki hangi fiillere tekabül ettiğinin belirsiz olması, bu konuda tereddütlere yol açmaktaydı. Bu ibare, 3.10.2001 tarihli ve 4709 sayılı Kanunla yapılan Anayasa değişikliğiyle, madde metninden çıkarılmıştır. Buna karşılık, maddeye yapılan bir eklemeye, genel veya özel af ilânı için, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının beşte üç çoğunluğunun oyu şart koşulmuştur. Sık sık çıkarılan af kanunlarının kamuoyunda yarattığı rahatsızlık düşünüldüğünde, böyle güçleştirici bir şartın konulması bizce isabetli olmuştur. Anayasasının 87'nci maddesinde sayılan yetkilerden savaş ilânı ve silâhlı kuvvet kullanılmasına izin verilmesi yetkilerinin, mahiyetleri gereği olarak, bir Türkiye Büyük Millet Meclisi kararıyla kullanılması gerekir. Anayasasının 92'nci maddesine göre, milletlerarası hukukun meşru saydığı hallerde savaş hali ilânına ve Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası andlaşmaların veya milletlerarası nezaket kurallarının gerektirdiği haller dışında, Türk Silâhlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine veya yabancı silâhlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına izin verme yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisindir. Türkiye Büyük Millet Meclisi tatilde veya ara vermede iken ülkenin ani bir silâhlı saldırıya uğraması ve bu sebeple silâhlı kuvvet kullanılmasına derhal karar verilmesinin kaçınılmaz olması halinde Cumhurbaşkanı da, Türk Silâhlı Kuvvetlerinin kullanılmasına karar verebilir. Maddenin 1961 Anayasasının 66'nci maddesinden farkı, sayılan durumlarda

Cumhurbaşkanı na da silâhlı kuvvet kullanılmasına izin verme yetkisinin tanınmış olmasıdır.

SORU:

Hükümetin denetlenmesini anlatınız.

CEVAP:

2017 Anayasa değişikliği ile parlâmenter hükûmet sisteminin terkedilip, "Cumhurbaşkanlığı hükûmet sistemi" adıyla başkanlık sistemine benzer bir sisteme geçilmiş olmasının (Bölüm 16) sonucu olarak, TBMM'nin hükûmeti denetleme yetkileri de radikal değişikliklere uğramıştır. Değişiklikten önceki 98'inci maddenin ilk fıkrası na göre, "Türkiye Büyük Millet Meclisi soru, Meclis araştırması, genel görüşme, gensoru ve Meclis soruşturması yollarıyla denetleme yetkisini kullanır." Bu madde, yapılan değişiklikle şu hali almıştır:

"Türkiye Büyük Millet Meclisi; Meclis araştırması, genel görüşme, Meclis soruşturması ve yazılı soru yollarıyla bilgi edinme ve denetleme yetkisini kullanır.

Meclis araştırması, belli bir konuda bilgi edinmek için yapılan incelemeden ibarettir.

Genel görüşme, toplumu ve Devlet faaliyetlerini ilgilendiren belli bir konunun Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunda görüşülmesidir.

Meclis soruşturması, Cumhurbaşkanlığı yardımcılarını ve bakanlar hakkında 106 ncı maddenin beşinci, altıncı ve yedinci fıkraları uyarınca yapılan soruşturmadan ibarettir.

Yazılı soru, yazılı olarak en geç onbeş gün içinde cevaplanmak üzere milletvekillerinin, Cumhurbaşkanlığı yardımcılarını ve bakanlara yazılı olarak soru sormalarının dan ibarettir.

Meclis araştırması, genel görüşme ve yazılı soru önergelerinin verilme şekli, içeriği ve kapsamı ile araştırma usulleri Meclis <çtüzüğü ile düzenlenir."

Meclis soruşturması, ayrıca Anayasanın değişik 105 ve 106'ncı maddeleri ile düzenlenmiştir.

Bu hükümler, değişiklikten önceki hükümlerle karşılaştırıldığında, şu önemli farklar göze çarpmaktadır:

(a) Gensoru yolu kaldırılmıştır. Bilindiği gibi, gensoru, parlâmenter rejimde Bakanlar Kurulunun ve bakanların siyasal sorumluluğunu gerçekleştiren, yani bir güvensizlik oyu ile görevden uzaklaştırılmalarını sağlayan en etkili denetim yoludur. Parlâmenter sistemin ve onun özü olan bakanların siyasal sorumluluğunun terkedilmiş olmasının doğal sonucu olarak, gensoru yolu da kaldırılmıştır. Nitekim de değişiklikten önceki metinde gensoruyu ayrıntılı şekilde düzenleyen 99'uncu madde ilga edilmiştir.

(b) Yazılı sorunun muhafaza edilmesine karşılık, çok etkili bir denetim aracı olan sözlü soru kaldırılmıştır.

(c) Yazılı soru, genel görüşme ve meclis araştırması muhafaza edilmiş olmakla beraber, bunların nasıl işleyecekleri, yeni yapılacak Meclis <çtüzüğünde belirlenecektir. (d) Meclis soruşturması çok farklı şekilde düzenlenmiş, meclis soruşturmasını

düzenleyen 100'üncü madde ilga edilmiş, bunun yerine meclis soruşturması ile ilgili hükümler değişik 105 ve 106'ncı maddelerde yer almıştır.

Meclis soruşturması, parlâmenter rejimlerde Başbakan ve bakanların görevleriyle ilgili suç iddialarının soruşturulmasını ve gerekirse kendilerinin Yüce Divan da yargılanmalarını

sağlayan bir denetim yoludur. Başkanlık sisteminde de "suçlama" (impeachment) yolu, onun benzeri olarak kabul edilebilir. 2017 Anayasa de değişikliği ile bu yol, Cumhurbaşkanlığı bakımından değişik 105'inci maddede, Cumhurbaşkanlığı yardımcılarını ve bakanlar hakkında ise değişik 106'ncı maddede düzenlenmiştir. Ancak her iki durumda da izlenecek yöntem aynıdır. Değişik 106'ncı maddenin ilgili fıkralarına göre, "Cumhurbaşkanlığı yardımcılarını ve bakanlar hakkında görevleriyle ilgili suç işledikleri iddiasıyla, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının salt çoğunluğunun vereceği önergeyle soruşturma açılması istenebilir. Meclis, önergeyi en geç bir ay içinde görüşür ve üye tamsayısının beşte üçünün gizli oyuyla soruşturma açılması na karar verebilir.

Soruşturma açılmasına karar verilmesi halinde, Meclisteki siyasi partilerin, güçleri oranında komisyona verebilecekleri üye sayısının üç katı olarak gösterecekleri adaylar arasından, her siyasi parti için ayrı ayrı ad çekme suretiyle kurulacak onbeş kişilik bir komisyon tarafından soruşturma yapılır. Komisyon, soruşturma sonucunu belirten raporunu iki ay içinde Meclis Başkanlığına sunar. Soruşturmanın bu sürede bitirilememesi halinde, komisyona bir aylık yeni ve kesin bir süre verilir. Rapor Başkanlığa verildiği tarihten itibaren on gün içinde dağıtılır ve dağıtımından itibaren on gün içinde Genel Kurulda görüşülür. Türkiye Büyük Millet Meclisi, üye tamsayısının üçte ikisinin gizli oyuyla Yüce Divana sevk kararı alabilir. Yüce Divan yargılaması üç ay içinde tamamlanır, bu sürede tamamlanamazsa bir defa faya mahsus olmak üzere üç aylık ek süre verilir, yargılama bu sürede kesin olarak tamamlanır. Bu kişilerin görevde bulundukları sürede, görevleriyle ilgili işledikleri iddia edilen suçlar bakımından, görevleri bittikten sonra da beşinci, altıncı ve yedinci fıkra hükümleri uygulanır. Yüce Divanda seçilmeye engel bir suçtan mahkûm edilen Cumhurbaşkanlığı yardımcısı veya bakanın görevi sona erer. Cumhurbaşkanlığı yardımcılarını ve bakanlar, görevleriyle ilgili olmayan suçlarda yasama dokunulmazlığına ilişkin hükümlerden yararlanır."

Bu düzenleme ile, 2017 değişikliği öncesi meclis soruşturması hükümleri arasında şu farklar göze çarpmaktadır:

(a) Maddenin kapsamına Cumhurbaşkanlığı ve değişiklikle yaratılmış olan Cumhurbaşkanlığı yardımcılarını da eklenmiştir.

(b) Buna karşılık, yetersayı kuralını ağırlaştırılarak, bu yolun pratikte işlemesi güçleştirilmiştir. Değişiklikten önce soruşturma açılması önergeleri üye tamsayısının en az onda biri tarafından verilebildiği halde, halen üye tamsayısının salt çoğunluğu tarafından verilebilmektedir. Değişiklikten önce soruşturma açılması kararını özel bir yetersayıya bağlanmış olmadığı halde, halen bu yetersayı, üye tamsayısının beşte üçüdür. Nihayet önceki metinde Yüce Divana sevk kararı için, üye tamsayısının salt çoğunluğu yeterli olduğu halde, şimdi bu yetersayı, üye tamsayısının üçte ikisine çıkarılmıştır.

(c) İlga edilen 113'üncü maddede, "Türkiye Büyük Millet Meclisi kararı ile Yüce Divana verilen bir bakan bakanlıktan düşer. Başbakanın Yüce Divana sevk halinde hükûmet istifa etmiş sayılır" hükmü yer aldığı halde, yeni düzenlemede Cumhurbaşkanlığı yardımcılarını ve bakanlar bakımından benzer bir hüküm yoktur. Cumhurbaşkanlığına ilişkin değişik 105'inci maddede ise, "Yüce Divanda seçilmeye engel bir suçtan mahkûm edilen Cumhurbaşkanının görevi sona erer" hükmü yer almaktadır.

Aynı hüküm, Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar bakımından da geçerlidir.

TBMM'nin iç yapısı ve çalışma düzeninin ayrıntıları, 24 Haziran 2018 seçimle rinden sonra oluşan Meclisin yasama döneminde yapılacak olan yeni «tüzük»le düzenlenecektir.

SORU:

Hükümetin denetlenmesini anlatınız?

CEVAP:

Parlamentonun hükümet üzerindeki denetiminin gerçekleştirilmesini sağlayan huku ki araçlara, denetim yolları veya denetim araçları denilir. 1982 Anayasasının 2017 değişikliğinden önceki metnine göre, TBMM'nin denetim araçları, sözlü ve yazılı soru, genel görüşme, Meclis araştırması, Meclis soruşturması ve gensorudur (m. 98/1). 2017 değişikliğine göre bu denetim yolları, yazılı soru, genel görüşme, meclis araştırması ve meclis soruşturması ile sınırlandırılmıştır.

SORU:

Anayasanın 2017 değişikliğinden önceki hükmüne göre kanun teklifini vermeye kimin yetkili olduğunu açıklayınız.

CEVAP:

Anayasanın 2017 değişikliğinden önceki hükmüne göre (m. 88/1) kanun teklif etmeye Bakanlar Kurulu ve milletvekilleri yetkilidir. Bakanlar Kurulunda yapılan öneriye kanun tasarısı, milletvekillerce yapılan öneriye kanun teklifi adı verilmektedir. Değişiklikle, "Bakanlar Kurulu" ibaresi çıkarılmış ve kanun teklif etme yetkisi sadece milletvekillere tanınmıştır. Kanun teklif ve tasarılarının Türkiye Büyük Millet Meclisinde görüşülme usul ve esasları, içtüzükle düzenlenmiştir.

SORU:

Anayasanın 83 ve 84.maddeleri arasında var görünen uyumsuzluk nedir?

CEVAP:

Yasama dokunulmazlığı konusunda tartışılması gereken bir nokta da, Anayasa'nın 83 ve 84'üncü maddeleri arasında var görünen uyumsuzluktur. Gerçekten, 83'ün cü maddenin üçüncü fıkrasına göre, bir milletvekili hakkında, "seçiminden önce ve ya sonra verilmiş bir ceza hükmünün yerine getirilmesi, üyelik sıfatının sona erme sine bırakılır; üyelik süresince zamanaşımı işlemez." Oysa, milletvekilliğinin düşme sine ilişkin 84'üncü maddeye göre, "milletvekilliğinin kesin hüküm giyme... halinde düşmesi, bu husustaki kesin mahkeme kararının Genel Kurula bildirilmesiyle olur." Bu konuda TBMM Başkanlığının da istikrarlı bir tutum sergilemediği gözlemlenmektedir. Geçmişte Başkanlık kesin mahkeme hükmünü Genel Kurulda okutmamak suretiyle milletvekilliğinin düşmesini engellemiş olduğu halde, 2017 yılında bunun tam tersi bir davranışla bazı milletvekillerinin milletvekilliği düşürülmüştür. Anayasa ko yucunun, milletvekili seçilmeye engel bir suçtan dolayı mahkûmiyeti düşme sebebi saydığı, diğer ceza mahkûmiyetlerinde ise cezanın çektirilmesinin üyelik sıfatının sona ertelenmesini uygun bulmuş olabileceği düşünülebilir. Ancak bu kadar önemli bir konuda işi yoruma ve Başkanlığın takdirine bırakmamak ve ilgili maddelere açıklık kazandırmak gerektiğinde kuşku yoktur.

SORU:

Tarihsel kökeni bakımından iki meclis sistemi nasıldır?

CEVAP:

Tarihsel kökeni bakımından iki meclis sistemi, demokratik gelişmenin bir aşaması olarak değil, tam tersine, bu gelişmeyi yavaşlatacak veya onun etkisini azaltacak bir kurum olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü temsili rejimlerin gelişmesindeki ilk aşamalarda, halkı veya halkın bir kesimini temsil eden birinci meclislerin yanında, aristokrasiyi (soylular) temsil eden ikinci meclisler var olmuştur. Böylece, halko yundan çıkan birinci meclislerin yetkilerinin, aristokratik ikinci meclisler yoluyla sınırlandırılmasına çalışılmıştır. Bugün bile İngiltere'de ikinci meclis durumundaki Lordlar Kamarası, soyluları temsil eden ve üyeliğin seçim yoluyla değil, soyluluk pâyeleri dolayısıyla kazanıldığı bir meclistir.

SORU:

Günümüzde niçin iki meclis sistemi sürdürülmeye devam edilmiştir?

CEVAP:

Günümüzde ikinci meclisler de halkoyuna dayandıklarına göre, bu sistemi sürdürmeye niçin gerek görülmüş olduğu sorulabilir. Her iki meclis aynı seçmen kitlesini temsil ettiklerine göre, acaba niçin tek bir meclis yeterli görülmemekte ve ya sama organının iki meclise bölünmesine devam edilmektedir? Bu soruyu, federal devletlerle tek devletler açısından ayrı ayrı cevaplandırmak gerekir. Federal devletlerde iki meclis sistemi, federal yapının vazgeçilmez bir unsurudur. Çünkü bu sistemlerde meclislerden biri, nüfus esasına göre halkı; diğeri ise, üye devletleri, ya da federe devletleri temsil eder. Bu sistem, federe devletlerin, federal devlet iradesinin oluşumuna devlet olarak katılmalarını sağlar. Dolayısıyla üye devletleri, ku ral olarak eşitlik esasına göre temsil eden ikinci bir meclisin varlığı, federal sistemleri tek devletlerden ayıran en belirgin özelliklerden biridir. Nitekim ABD, Kanada, Avustralya, isviçre, Hindistan gibi ülkelerde ikinci meclislerin varlığı, bunların federal yapılarının sonucu olarak açıklanabilir.

SORU:

1961 Anayasası döneminde Cumhuriyet Senatosu'nun Türk anayasa sistemindeki yeri ile ilgili yaygın değerlendirme nedir?

CEVAP:

1961 Anayasası döneminde Cumhuriyet Senatosu'nun Türk anayasa sistemindeki yeri ile ilgili yaygın değerlendirme, bu meclisin uygulamada kendisinden beklenen yararları sağlayamamış olduğudur. Bu sebeple, 1982 Anayasası'nda tek meclisli sisteme dönülmüş olması, kamu oyunda kayda değer bir tepki veya eleştiri doğurmamıştır. 1982 Anayasası'nın ilk şekline göre (m. 75) "Türkiye Büyük Millet Meclisi, milletçe genel oyla seçilen dört yüz milletvekilinden kuruludur". Milletvekili sayısı, Anayasa'da 17.5.1987 tarihinde 3361 sayılı Kanun'la yapılan değişiklikle dört yüz elliye; 23.7.1995 tarihli Anayasa değişikliğiyle beş yüz elliye yükseltilmiştir. 1961 Anayasası'na göre Millet Meclisi'nin seçim döneminin dört yıl olmasına karşılık 1982 Anayasası,

TBMM'nin seçim dönemini beş yıl olarak tespit etmiştir. Beş yıllık süre 31.05.2007 tarihinde 5678 sa yılı Kanun'la yapılan değişiklikle dört yıla indirilmiştir. 2017 Anayasa değişikliği ile yeniden beş yıla çıkarılmış ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri ile aynı günde yapılması hükmüne bağlanmıştır (m.77). Aynı değişikliğe göre (m.116) bu süre dolmadan Cumhurbaşkanı seçimlerin yenilenmesine karar verebileceği gibi TBMM de üye tamsayısının beşte üç çoğunluğuyla seçimlerin yenilenmesine karar verebilir. Her iki durumda Cumhurbaşkanlığı ve TBMM seçimleri birlikte yapılır. Süresi biten milletvekilleri yeniden seçilebilirler. Yenilenmesine karar verilen meclisin yetkileri, yeni meclisin seçilmesine kadar sürer (m. 77). Bu sonuncu hüküm, ülkenin geçici bir süre için de olsa, meclissiz kalmaması amacıyla yöneliktir. Savaş sebebiyle yeni seçimlerin yapılmasına imkân görülmezse, TBMM, seçimlerin bir yıl geriye bir ertelenmesine karar verebilir. Geri bırakma sebebi ortadan kalkmamışsa, erteleme kararındaki usule göre bu işlem tekrarlanabilir (m. 78).

SORU:

Monist Yürütme'yi tanımlayınız.

CEVAP:

Monist Yürütme: Yürütme yetkisinin tümünün kişi ya da kurul olarak tek bir organa ait olmasıdır.

SORU:

Düalist Yürütme'yi tanımlayınız.

CEVAP:

Düalist Yürütme: Yürütme yetkisinin bir kifi ile bir kurul arasında bölüştürülmesidir.

SORU:

Kollejyal Yürütme'yi tanımlayınız.

CEVAP:

Kollejyal Yürütme: Yürütme yetkisinin bir kurul tarafından kullanıldığı tekçi yürütme modelidir.

SORU:

Yürütme organının yapısını genel olarak anlatınız.

CEVAP:

Günümüzün hürriyetçi demokrasilerinde görevleri ve devlet içindeki ağırlığı gitgide artan yürütme organı, yapısı bakımından iki ana tipe ayrılabilir: Monist (tekçi) yürütme ve düalist (ikici) yürütme. Monist yürütmede (yürütme yetkisinin tek bir kişi veya bir kurulda toplandığı yürütme çeşididir), yürütme yetkisinin tümü, tek bir organa aittir. Bu organ, tek bir kişi veya bir kurul olabilir. Birinci durum, yürütme yetkisinin tümünün, halkça seçilmiş bir başkana ait olduğu Amerikan tipi başkanlık sistemidir. Yürütme yetkisinin tek bir kişiye verilmesi, şüphesiz, o kişinin yürütme yetkisini tek başına kullandığı anlamına gelmez. Başkanın sekreter adıyla anılan bakanları, danışmanları ve yürütme organının diğer görevlileri, elbette bu yetkinin kullanılmasına katılırlar. Burada kastedilen, yürütme yetkisinin kaynağının tek kişide olmasıdır.

Monist yürütmenin ikinci çeşidi, ilk bakışta Amerikan başkanlık sisteminden çok farklı gibi görünen, İsviçre tipi meclis hükümetidir. Bununla birlikte iki sistem, yürütmenin monist yapısı, diğer bir deyişle tüm yürütme yetkisinin tek bir organa verilmiş olması bakımından birbirlerine benzemektedir. Aralarındaki fark, İsviçre sisteminde bu yetkinin, bir kişiye değil, kollektif olarak bir kurula (Federal Konsey) verilmesidir. Bu sistemde bir devlet başkanlığı makamı yoktur ve Konsey üyeleri eşit yetkiye sahiptirler. Yürütme yetkisinin bir kurul tarafından kullanılması açısından, bu sisteme kollejyal yürütme sistemi de denilmektedir.

Yürütme organının kuruluşunda ikinci ana tip, düalist yürütmedir. Bu sistemde yürütme yetkisi, bir kişi (devlet başkanı) ile bir kurul (bakanlar kurulu) arasında bölüşülmüştür. Devlet başkanı, meşruti bir hükümdar veya bir cumhurbaşkanı olabilir. Düalist yürütme, parlamenter rejimlerin temel özelliklerinden biridir. Bu sistemde devlet başkanı siyasal bakımdan sorumsuz, hükümet veya bakanlar kurulu ise yasama organına karşı kollektif ve bireysel olarak sorumludur. Düalist yürütme içinde de Cumhurbaşkanı'nın üstünlük taşıdığı sistemlerle (mesela, V. Fransız Cumhuriyeti), Bakanlar Kurulu'nun üstünlük gösterdiği sistemler (İngiltere, Al manya, İtalya, İskandinav ülkeleri) arasında bir ayrım yapılabilir. Türkiye'de 1924, 1961 ve 1982 Anayasaları düalist yürütme sistemini benimsemişler, 2017 Anayasa değişikliği ile ise monist yürütme sistemi kabul edilmiştir.

SORU:

Cumhurbaşkanı'nın görev ve yetkilerini maddeler halinde yazınız.

CEVAP:

Cumhurbaşkanının Görev ve Yetkileri;

- Cumhurbaşkanının görev ve yetkileri, 6771 sayılı kanunla değiştirilen 104'ün cü maddede şöyle düzenlenmektedir:
- "Cumhurbaşkanı Devletin başıdır. Yürütme yetkisi Cumhurbaşkanına aittir.
- Cumhurbaşkanı, Devlet başkanı sıfatıyla Türkiye Cumhuriyetini ve Türk Milletinin birliğini temsil eder; Anayasanın uygulanmasını, Devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını temin eder.
- Gerekli gördüğü takdirde, yasama yılının ilk günü Türkiye Büyük Millet Meclisinde açılış konuşmasını yapar.
- Ülkenin iç ve dış siyaseti hakkında Meclise mesaj verir.
- Kanunları yayımlar.
- Kanunları tekrar görüşülmek üzere Türkiye Büyük Millet Meclisine geri gönderir.
- Kanunların, Türkiye Büyük Millet Meclisi $\langle$ çtüzüğünün tümünün veya belirli hükümlerinin Anayasaya şekil veya esas bakımından aykırı oldukları gerekçesiyle Anayasa Mahkemesinde iptal davası açar.

- Cumhurbaşkanı yardımcılarını ile bakanları atar ve görevlerine son verir.
- Üst kademe kamu yöneticilerini atar, görevlerine son verir ve bunların atanmalarına ilişkin usul ve esasları Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenler.
- Yabancı devletlere Türkiye Cumhuriyetinin temsilcilerini gönderir, Türkiye Cumhuriyetine gönderilecek yabancı devlet temsilcilerini kabul eder.
- Milletlerarası andlaşmaları onaylar ve yayımlar.
- Anayasa değişikliklerine ilişkin kanunları gerekli gördüğü takdirde halkoyuna sunar.
- Milli güvenlik politikalarını belirler ve gerekli tedbirleri alır.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi adına Türk Silahlı Kuvvetlerinin Başkomutanlığını temsil eder.
- Türk Silahlı Kuvvetlerinin kullanılmasına karar verir.
- Sürekli hastalık, sakatlık ve kocama sebebiyle kişilerin cezalarını hafifletir veya kaldırır.

SORU:

Cumhurbaşkanı'nın siyasal sorumsuzluğunu anlatınız.

CEVAP:

CUMHURBAŞKANI'NIN SİYASAL SORUMSUZLUĞU
Parlâmenter rejimlerde devlet başkanının siyasal sorumsuzluğu, yani parlâmento nun güvensizlik oyuyla görevine son verilememesi, bu rejimlerin temel ilkelerinden biridir. Bunun sebebi de, devlet başkanının tüm işlemlerinin, kural olarak, başbakan ve ilgili bakanların ortak imzasına tâbi olması ve bu işlemlerden doğabilecek siyasal ve cezai sorumluluğun başbakana ve ilgili bakana ait olmasıdır (karşı imza kuralı). 1982 Anayasasının 2017 değişikliğinden önceki 105'inci maddesi de, bu ilkeyi şu şekilde ifade etmişti: "Cumhurbaşkanının, Anayasa ve diğer kanunlar da Başbakan ve ilgili bakanın imzalarına gerek olmaksızın tek başına yapabileceği belirtilen işlemleri dışındaki bütün kararları, Başbakan ve ilgili bakanlarca imzalanır; bu kararlardan Başbakan ve ilgili bakan sorumludur." Aslında karşı imza kuralı, parlâmenter rejimlerde devlet başkanının yetkisizliği anlamına gelir. Çünkü yetki ve sorumluluğun paralelliği, kamu hukukunun en temel kurallarından biridir. Ancak 1982 Anayasası, 105'inci maddeden açıkça anlaşılacağı gibi, karşı imza kuralına tâbi olmayan, Cumhurbaşkanının tek başına yapabileceği bir işlem kategorisi yaratmış, üstelik 125'inci maddeyle bu işlemlere karşı yargıya başvuru yolunu kapatmıştır. Anayasa, Cumhurbaşkanının hangi işlemleri tek başına yapabileceğini de tasrih etmemiştir. O dönemde doktrinde hâkim olan kanaat, Cumhurbaşkanının devletin başı olma sıfatından doğan işlemlerinin yargı denetimine tâbi olmamasının doğal olduğu, ancak yürütme alanına ilişkin işlemlerde yargı yolunun açık olması gerektiğiydi. 2017 Anayasa değişikliği ile, yürütme yetkisi tümüyle Cumhurbaşkanına verildiğine ve yürütme organının TBMM'ne

karşı siyasal sorumluluğu ortadan kaldırılmış olduğuna göre, karşı imza kuralının da kalkmış olması doğaldır. Bundan böyle Cumhurbaşkanı, tüm işlemlerini tek başına yapacaktır. Dolayısıyla, 125'inci maddede yapılan değişiklikle bu işlemlere karşı yargı yoluna başvurulamayacağı hükmünün de kaldırılmış olması, doğal bir sonuçtur. Çünkü aksi halde idarî yargı, çok büyük ölçüde işlevsiz kalmış olacaktı. 2017 Anayasa değişikliği ile getirilen hükümet sistemi, ne Cumhurbaşkanı, ne Cumhurbaşkanı yardımcılarını, ne de bakanlar bakımından TBMM'ne karşı bir siyasal sorumluluk mekanizması tesis etmiştir. Buna karşılık, bu değişikliklerle getirilen karşılıklı fesih ya da seçimleri yenileme yönteminin, Cumhurbaşkanı yönünden bir nevi siyasal sorumluluk mekanizması teşkil edip etmediği tartışılabilir. Anayasanın değişik 116'ncı maddesine göre, "Türkiye Büyük Millet Meclisi, üye tamsayısının beşte üç çoğunluğuyla seçimlerin yenilenmesine karar verebilir. Bu halde Türkiye Büyük Millet Meclisi genel seçimi ile Cumhurbaşkanlığı seçimi birlikte yapılır. Cumhurbaşkanının seçimlerin yenilenmesine karar vermesi halinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi genel seçimi ile Cumhurbaşkanlığı seçimi birlikte yapılır." Görülüyor ki, bu hükme göre her iki organ, kendisini de yeni seçime tâbi tutmak şartıyla, anayasal görev süreleri dolmadan diğer organı seçime götürebilmektedir. Ancak bu mekanizmanın, değişikliğin savunucularınca iddia edildiği gibi, iki organa eşit güçte silâh sağlamış olmadığı açıktır. Çünkü Cumhurbaşkanı bu yolu tek başına kendi iradesiyle kullanabileceği halde, Meclisin aynı yola başvurması, üye tamsayısının beşte üçü gibi, pratikte gerçekleşmesi çok güç olan, nitelikli bir çoğunluğa bağlıdır.

SORU:

Cumhurbaşkanı'nın cezai sorumluluğundan detaylı olarak anlatınız.

CEVAP:

CUMHURBAŞKANI'NIN CEZÂİ SORUMLULUĞU
Parlâmenter rejimlerde devlet başkanının, siyasal sorumsuzluğu yanında, cezai bakımdan da sorumsuz olduğu ilke olarak kabul edilmiştir. Ancak bu konuda, cumhuriyetlerle parlâmenter monarşiler arasında önemli bir fark vardır. Monarşilerde hükümdarın cezai sorumluluğu mutlak ve görevle ilgili olmayan suçları da kapsar. Mesela İngiltere'de lâtife yollu olarak, Kral bir bakanı öldürürse bundan Başbakan sorumludur. Eğer Başbakanı öldürürse, kimse sorumlu değildir denilmektedir. 1876 Osmanlı Kanun-u Esasîsi de, hükümdarın şahsının mukaddes ve gayri mesul olduğunu belirtmiştir (m. 5). Cumhuriyet rejimlerinde ise, Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu bu kadar mutlak anlamda kabul edilmiş değildir. Bir defa, Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu, ancak onun göreviyle ilgili suçlarından dolayı söz konusu olur. Cumhurbaşkanı, âdi suçlardan, yani göreviyle ilgili olmayan suçlardan dolayı her vatandaş gibi sorumludur. Bu nokta, 1924 Anayasasında (m. 41/2) açıkça belirtilmiş olup, Cumhurbaşkanı hususî şahsiyesinden dolayı mesuliyeti lâzım geldiğinde Anayasanın milletvekili dokunulmazlığı ile ilgili 17'nci maddesine göre hareket edileceği hükme bağlanmıştır. Diğer bir deyimle Cumhurbaşkanı, kişisel

suçlarından dolayı, Meclisçe dokunulmazlığı kaldırıldığı takdirde genel mahkemelerde yargılanabilecekti. 1961 ve 1982 Anayasalarında bu konuda açıklık olmamakla beraber, Cumhurbaşkanının kişisel suçlarından sorumlu olduğu günde tereddüt yoktur.

Cumhurbaşkanının göreviyle ilgili suçlarından dolayı sorumlu olmaması, aslında, karşı imza kuralının bir sonucudur. Cumhurbaşkanı, ilke olarak, görevini yerine getirirken tek başına işlem yapmadığı, Cumhurbaşkanı işlemlerinde Başbakan ve ilgili bakanların imzaları bulunması gerektiği için, işleminden doğan cezaî sorumluluğun da Başbakan ve ilgili bakanlara ait olması gerektiği kabul edilmiştir. Ancak, cumhuriyet rejimlerinde Cumhurbaşkanının, göreviyle ilgili işlerden dolayı cezaî sorumsuzluğu bile mutlak değildir. Parlamenter cumhuriyetlerde genel olarak, Cumhurbaşkanının vatana ihanet teşkil eden suçlarından dolayı cezaî bakımdan sorumlu olacağı ilkesi kabul edilmiştir. 1982 Anayasası da, bu kurala ve Türk Cumhuriyet Anayasalarının geleneğine (1924 Anayasası, m.41/1; 1961 Anayasası, m.99) uygun olarak, Cumhurbaşkanının vatana ihanet halinde cezaî sorumluluğunu kabul etmiştir. Anayasanın 2017 değişikliğinden önceki hükmüne göre (m. 105/3), Cumhurbaşkanı, vatana ihanetten dolayı, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az üçte birinin teklifi üzerine, üye tamsayısının en az dörtte üçünün vereceği kararla suçlandırılır. Bu yetersayıl, 1961 Anayasasında üye tamsayısının üçte ikisi olarak belirlenmişti (m. 99). Cumhurbaşkanı vatana ihanetle suçlanması halinde onu yargılayacak olan makam, Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesidir (m. 148/3).

2017 Anayasa değişikliği ile, Cumhurbaşkanının cezaî sorumluluğu çok farklı şekilde düzenlenmiştir. Değişiklikten önceki metinde bu sorumluluk sadece vatana ihanet durumuyla sınırlı olduğu halde, yeni 105'inci madde, Cumhurbaşkanının bütün suçlarından dolayı sorumlu olacağı anlamını taşımaktadır. Madde, "Cumhurbaşkanı hakkındaki bir suç işlediği iddiasıyla", yukarıda açıklanan kurallara göre meclis soruşturması açılabilirliğini ve Yüce Divan'a sevk edilebileceğini ifade etmekte, görevle ilgili suçlarla şahsi suçlar arasında da bir ayrım yapmamaktadır. Dolayısıyla, görevle ilgili olmayan şahsi suçlar bakımından da aynı süreç işleyecektir. Cumhurbaşkanının görevle ilgili suçlarından dolayı Yüce Divanda yargılanması ne kadar normal ise, şahsi suçlarından dolayı genel mahkemelerde değil, Yüce Divanda yargılanması ve ağır nitelikli çoğunluk kurallarının burada da aynen geçerli olması yadırgatıcıdır. Nitekim Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar hakkında, görevleri ile ilgili suçlar bakımından meclis soruşturması sonucunda Yüce Divanda yargılanmaları, görevleriyle ilgili olmayan suçlar bakımından ise yasama dokunulmazlığı hükümlerine tâbi olmaları, yani dokunulmazlıklar kaldırıldığı takdirde görevli ve yetkili genel mahkemelerde yargılanmaları (değişik m. 106) gibi daha mâkul bir yöntem kabul edilmiştir.

2017 değişikliği ile, Cumhurbaşkanının cezaî sorumluluğunun kapsamlı bir açıdan genişletilmiş olmakla birlikte, öngörülen ağır nitelikli çoğunluk kuralları, bu yolun pratikte işlemlerini imkânsızla yakın denilecek derecede güçleştirmektedir.

Yüce Divana sevk kararı, ne Cumhurbaşkanı, ne Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar bakımından görevi

sona erdirir. Her iki durumda da ancak "Yüce Divanda seçilmeye engel bir suçtan mahkûm" edilme durumunda ilgilinin görevi sona erer (m. 105 ve 106). Oysa, değişiklikten önceki hükümde (m. 113) "Türkiye Büyük Millet Meclisi kararı ile Yüce Divana verilen bir bakan bakanlıktan düşer" yolunda bizce daha isabetli bir düzenleme yer almaktaydı.

Gerek Cumhurbaşkanı, gerek Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanların görevde bulundukları sürede işledikleri iddia edilen suçlar için görevleri bittikten sonra da aynı hükümler, yani meclis soruşturması ve Yüce Divana sevk ilişkili hükümler uygulanır (m. 105 ve 106).

SORU:

Cumhurbaşkanı Yardımcıları ve Bakanları genel hatlarıyla anlatınız.

CEVAP:

2017 değişikliğinden önce mevcut olmayan Cumhurbaşkanı yardımcılığı makamı, bu değişikliklerle yaratılmıştır. Bu, değişiklikle yürütme yetkisinin tümüyle Cumhurbaşkanı verilmiş olmasının sonucu olarak görülebilir. Yeni 106'ncı maddeye göre, "Cumhurbaşkanı, seçildikten sonra bir veya daha fazla Cumhurbaşkanı yardımcısı atayabilir...

Cumhurbaşkanı yardımcısı ve bakanlar, milletvekili seçilme yetliliğine sahip olanlar arasında Cumhurbaşkanı tarafından atanır ve görevden alınır. Cumhurbaşkanı yardımcısı ve bakanlar, 81'inci maddede yazılı şekilde Türkiye Büyük Millet Meclisi önünde andiçerler. Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, Cumhurbaşkanı yardımcısı veya bakan olarak atanırlarsa üyelikleri sona erer. Cumhurbaşkanı yardımcısı ve bakanlar, Cumhurbaşkanı'na karşı sorumludur." Görülüyor ki, Anayasa, kaç Cumhurbaşkanı yardımcısı atanabileceğini tasrih etmemiş ve bunu tamamen Cumhurbaşkanının takdirine bırakmıştır.

SORU:

Cumhurbaşkanı'na vekalet nasıl olur?

CEVAP:

Anayasanın 2017 değişikliğinden önceki 106'ncı maddesine göre, "Cumhurbaşkanının hastalık ve yurt dışına çıkma gibi sebeplerle geçici olarak görevinden ayrılması hallerinde, görevine dönmeye kadar, ölüm, çekilme veya başka bir sebeple Cumhurbaşkanlığı makamının boşalması halinde de yenisi seçilinceye kadar, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Cumhurbaşkanlığına vekâlet eder ve Cumhurbaşkanı'na ait yetkileri kullanır." Yeni 106'ncı madde ise bu görevi Cumhurbaşkanı yardımcısına vermiş, ancak Cumhurbaşkanı yardımcısı birden fazla olduğu takdirde, bunlardan hangisinin vekâlet edeceğini tasrih etmemiştir. Bu hükme göre, "Cumhurbaşkanlığı makamının herhangi bir nedenle boşalması halinde, kırk beş gün içinde Cumhurbaşkanı seçimi yapılır. Yenisi seçilene kadar Cumhurbaşkanı yardımcısı Cumhurbaşkanlığına vekâlet eder ve Cumhurbaşkanı'na ait yetkileri kullanır... Cumhurbaşkanının hastalık ve yurt dışına çıkma gibi sebeplerle geçici olarak görevinden ayrılması hallerinde, Cumhurbaşkanı yardımcısı Cumhurbaşkanı'na vekâlet eder ve Cumhurbaşkanı'na ait yetkileri kullanır." Bu hüküm, özellikle makamın boşalması halinde hayli uzun bir süre Cumhurbaşkanı'na ait çok genişletilmiş yetkilerin, hiçbir

temsili sıfatı olmayan bir kimse tarafından kullanılacak olması açısından eleştirilmiştir.

SORU:

Devlet Denetleme Kurulu hakkında bilgi veriniz.

CEVAP:

Anayasanın 108'inci maddesine göre, "idarenin hukuka uygunluğunun, düzenli ve verimli şekilde yürütülmesinin ve geliştirilmesinin sağlanması amacıyla, Cumhurbaşkanlığına bağlı olarak kurulan Devlet Denetleme Kurulu, Cumhurbaşkanının isteği üzerine, tüm kamu kurum ve kuruluşlarında ve sermayesinin yarısından fazlasına bu kurum ve kuruluşların katıldığı her türlü kuruluşa, kamu kurumu niteliğinde olan meslek kuruluşlarında, her düzeydeki idari ve iktisadi meslek kuruluşlarında, kamuya yararlı derneklerle vakıflarda, her türlü inceleme, araştırma ve denetlemeleri yapar. Silahlı Kuvvetler ve yargı organları, Devlet Denetleme Kurulunun görev alanı dışındadır."

2017 yılında yapılan değişiklikle, Kurulun yetkilerine, "idari soruşturma yapma" eklenmiş, silahlı kuvvetler ise Kurulun görev alanına dahil edilmemiştir. Üyeleri Cumhurbaşkanı atanmış ve Cumhurbaşkanına bağlı olarak çalışan bu Kurulun, önemli sivil toplum kuruluşları üzerinde, idari soruşturma gibi ciddi hukuki sonuçları bulunan bir yetkiye sahip kılınması eleştirilere yol açmaktadır.

SORU:

Millî Güvenlik Kurulu'nun hukuk düzenimizdeki yeri nedir?

CEVAP:

Millî Güvenlik Kurulu, ilk defa 1961 anayasası ile kurulmuş olan (m. 111), Cumhurbaşkanı başkanlığında Başbakan, kanunun gösterdiği bakanlar, Genelkurmay Başkanı ve kuvvet temsilcilerinden oluşan ve millî güvenlikle ilgili konularda Bakanlar Kuruluna istişari nitelikte görüş bildirmekle görevlendirilmiş bulunan bir kuruldur. Türkiye'de sivil asker ilişkilerinin seyrine paralel olarak bu kurulun statüsünde 1971 Anayasa değişikliği, 1982 Anayasası ve 2001 Anayasa değişikliği ile değişiklikler yapılmıştır. 2017 Anayasa değişikliği ile Millî Güvenlik Kuruluna ilişkin 118'inci madde, şu şekli almıştır:

"Millî Güvenlik Kurulu; Cumhurbaşkanının başkanlığında, Cumhurbaşkanı yardımcısı Adalet, Millî Savunma, İçişleri, Dışişleri Bakanları, Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava kuvvetleri komutanlarından kurulur. Gündemin özelliğine göre Kurul toplantılarına ilgili bakan ve kişiler çağrılıp görüşleri alınabilir. Millî Güvenlik Kurulu; Devletin millî güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanması ile ilgili alınan tavsiye kararları ve gerekli koordinasyonunun sağlanması konusundaki görüşlerini Cumhurbaşkanına bildirir. Kurulun, Devletin varlığı ve bağımsızlığı, ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği, toplumun huzur ve güvenliğinin korunması hususunda alınması zorunlu gördüğü tedbirlere ait kararlar Cumhurbaşkanınca değerlendirilir.

Millî Güvenlik Kurulunun gündemi; Cumhurbaşkanı yardımcısı ve Genelkurmay Başkanı'nın önerileri dikkate alınarak Cumhurbaşkanınca düzenlenir.

Cumhurbaşkanı katılmadığı zamanlar Millî Güvenlik Kurulu Cumhurbaşkanı yardımcısının başkanlığında toplanır. Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinin teşkilatı ve görevleri Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenir."

Bu maddede önceki hükme göre fazla değişiklik yoktur. Sadece, hükümet sistemi değişikliğinin sonucu olarak maddeden Başbakan ve Bakanlar Kurulu kelimeleri çıkarılmış, Cumhurbaşkanı yardımcısı eklenmiş ve 15 Temmuz 2016 darbe girişiminden sonra jandarma genel komutanlığının İçişleri Bakanlığına bağlanmış olması nedeniyle, Jandarma Genel Komutanı Kuruldan çıkarılmıştır. Kurulun kararları tavsiye niteliğini korumaktadır. Bunların değerlendirilmesi, tamamen Cumhurbaşkanının takdirindedir.

SORU:

Yasama ve yürütme kuvvetlerinin birbirleriyle ilişkilerinin hükümet şekillerinin tasnifine etkisini tartışınız.

CEVAP:

Yasama ve yürütme kuvvetlerinin birbirleriyle ilişkileri, pozitif anayasa hukukunda egemen olan hükümet şekilleri tasnifinin dayandığı temeli oluşturur. Bu ilişkilerin niteliğine göre, başkanlık hükümeti sistemi, parlamenter rejim ve meclis hükümeti sistemi olmak üzere üç hükümet sistemi ayırdedilebilir. Yasama ve yürütme kuvvetleri ya aynı elde, daha doğrusu aynı devlet organında toplanabilir, ya da ayrı organlara verilebilir.

SORU:

parlamenter rejimin temel ayırıcı özelliği nedir?

CEVAP:

Yasama ve yürütme kuvvetlerinin yumuşak ve dengeli ayrılığı olarak tanımlanan parlamenter rejimin temel ayırıcı özelliği, Bakanlar Kurulunun yasama organı önünde siyasal sorumluluğudur. Diğer bir deyimle yasama organı, hükümeti denetleyebiliyor ve güvensizlik oyu vermek suretiyle onun görevini sona erdirebiliyorsa, parlamenter rejimin temel şartı gerçekleşmiş olur. Bu nokta, parlamenter rejimi başkanlık sisteminden ayıran başlıca özelliktir. Çünkü başkanlık sisteminde ayrı ayrı halk oyundan çıkan yasama ve yürütme organları birbirlerinin hukuki varlıklarına son veremezler. Nitekim yasama organı hükümeti güvensizlik oyuyla düşüremeyeceği gibi, yürütme organı da yeni seçimlere gitmek üzere yasama organını feshedemez. Gerçekten, yürütme organının parlamento feshetme yetkisi, birçok yazara göre parlamenter rejimin ikinci zorunlu varlık şartıdır. Parlamentonun güvensizlik oyu silahına karşılık hükümetin elindeki feshetme silahının yasama yürütme dengeyi sağlamak bakımından gerekli olduğu, feshetme yetkisi tanınamadığı takdirde parlamenter rejimin niteliğini değiştirerek bir meclis hükümetine dönüşeceği ileri sürülmektedir.

SORU:

Genellikle kabul edildiğine göre parlamenter rejimin üçüncü bir zorunlu şartı nedir?

CEVAP:

Nihayet, genellikle kabul edildiğine göre, parlamenter rejimin üçüncü bir zorunlu şartı, siyasal bakımdan sorumsuz devlet başkanının (hükümdar veya cumhurbaşkanı) varlığıdır. Diğer

bir deyimle, parlâmanter rejimde yürütme organı ikiye bölünmüştür. Bunlardan biri, siyasal bakımdan sorumsuz olan, yani parlâmento tarafından görevine son verilemeyen devlet başkanı, diğeri ise yürütme organının sorumlu unsuru olan başbakan ve bakanlar kuruludur. Parlâmanter rejimin mantığında devlet başkanının sorumsuzluğu, aynı zamanda onun yetkisizliğini de ifade eder. Çünkü yetki ve sorumluluğun paralel olması gerektiği, kamu hukukunun temel bir kuralıdır.

SORU:

Başkanlık sistemiyle parlâmanter rejim arasında genellikle yarıbaşkanlık sistemi adı verilen karma bir sistem kabul eden anayasaların en tipik örneği nedir?

CEVAP:

Klasik parlâmanter sistemin mantığı bu olmakla beraber, özellikle son on yıllarda bu modelden önemli ölçüde sapan ve başkanlık sistemiyle parlâmanter rejim arasında genellikle yarı başkanlık sistemi adı verilen karma bir sistem kabul eden anayasalar görülmektedir. Bu türün en tipik örneği, 1958 tarihli Beşinci Fransız Cumhuriyeti Anayasasıdır. Yarı başkanlık sisteminin iki temel ve zorunlu unsuru, Cumhurbaşkanının halkça seçilmesi ve önemli anayasal yetkilere sahip olmasıdır. Sadece Cumhurbaşkanının halkça seçilmesi, bir hükümet sistemini yarı başkanlık sistemi olarak nitelendirmek için yeterli değildir. Nitekim Cumhurbaşkanının halkça seçildiği, fakat yetkilerinin sembolik ve temsili düzeyde olduğu birçok Avrupa ülkesi (Avusturya, Finlandiya, İrlanda, İzlanda, Portekiz) parlâmanter rejimler olarak sınıflandırılmaktadır.

SORU:

2017 değişikliğinden önce 1982 Anayasasını, Cumhurbaşkanına salt sembolik yetkiler açısından 1958 Fransız Anayasasıyla çok genel olarak karşılaştırınız.

CEVAP:

2017 değişikliğinden önce 1982 Anayasasının, Cumhurbaşkanına salt sembolik yetkiler ötesinde hayli önemli yetkiler vermiş olmakla beraber, 1958 Fransız Anayasasına oranla klasik parlâmanterizme çok daha yakın kaldığı, diğer bir deyimle Cumhurbaşkanlığı makamını güçlendirme konusunda Beşinci Cumhuriyet modeli kadar ileri gitmediği rahatlıkla söylenebilir. Fransa'daki durumun aksine Cumhurbaşkanı Bakanlar Kuruluna başkanlık etmesi, kural değil, istisnadır. Anayasama göre Cumhurbaşkanı, ancak gerekli gördüğü hallerde Bakanlar Kuruluna başkanlık eder veya Bakanlar Kurulunu başkanlığı altında toplantıya çağırır. Buna karşılık, olağanüstü hal ve sıkıyönetim, ancak Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu tarafından ilân edilebilir. Gene olağanüstü hal ve sıkıyönetim süresince çıkarılacak kanun hükmünde kararname, Cumhurbaşkanı başkanlığında Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılabilir. Görülüyor ki, Anayasa, olağanüstü durumlarda Cumhurbaşkanı ile Bakanlar Kurulunun birlikte hareket etmelerini öngörmüştür. Bu çözümün de, Fransız Anayasasının 16'ncı maddesinden farklı ve geleneksel parlâmanterizme daha yakın olduğu söylenebilir. Çünkü Fransa'da 16'ncı maddeye göre Cumhurbaşkanı, olağanüstü halin gerektirdiği tedbirleri almakta tek başına yetkilidir. Türkiye'de ise bu yetki, Cumhurbaşkanı ile Bakanlar Kurulu arasında paylaşılmıştır.

Daha önemlisi, Fransız Cumhurbaşkanı Millet Meclisini dilediği zaman feshetme yetkisine sahip olduğu halde, Türkiye'de Cumhurbaşkanı bu yetkiye ancak istisnai durumlarda (m. 116) sahiptir. Keza, Fransa uygu lamalarında Cumhurbaşkanının dış politika ve güvenlik politikası konularında sahip olduğu ağırlık, Türkiye'de mevcut değildir.

SORU:

2017 Anayasa değişikliği ile getirilen hükümet sistemi ile Başkanlık sistemi arasındaki temel bir fark nedir?

CEVAP:

Yürütme yetkisini tümüyle Cumhurbaşkanına vererek yürütme organını monist bir yapıya dönüştüren ve bakanların parlâmentoya karşı siyasal sorumluluklarına son veren 2017 Anayasa değişikliği ile, parlâmanter sistemin kesinlikle terkedilmiş ve başkanlık sistemine benzer bir hükümet sisteminin kurulmuş olduğu açıktır. Ancak bu sistem, başkanlık sisteminden de temel bir farkla ayrılmaktadır. Başkanlık sisteminin en temel özelliklerinden biri, başkan ve yasama organının ayrı seçimlerle ve sabit süreler için seçilmeleri ve bu süre içinde bunlardan hiçbirinin diğerinin hukuki varlığına son verememesidir. Oysa, 2017 değişikliği ile kurulan sistem, karşılıklı fesih ya da seçimleri yenileme mekanizmasını kabul ederek, bu sistemden sapmıştır. Bu nedenle sisteme, önceleri "Türk tipi başkanlık sistemi", daha sonra ları da dünya literatürü ve uygulamasında örneği olmayan "Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi" adı verilmiştir.

SORU:

2017 Anayasa değişikliği ile getirilen hükümet sisteminde, Cumhurbaşkanının yetkilerinin etkili bir frenler ve dengeler sistemiyle dengelenmiş olmadığı açıktır. Yasama denetimi açısından, daha önce ilgili bölümlerde değinilmiş olan hangi hususlara işaret edilebilir?

CEVAP:

2017 Anayasa değişikliği ile getirilen hükümet sisteminde, Cumhurbaşkanının yetkilerinin etkili bir frenler ve dengeler sistemiyle dengelenmiş olmadığı açıktır. Yasama denetimi açısından, daha önce ilgili bölümlerde değinilmiş olan şu hususlara işaret edilebilir:

- (a) Parlâmanter sistemin terk edilmiş olmasının sonucu olarak gensoru yolunun kaldırılmış olması doğal olmakla birlikte, TBMM'nin elinde kalan denetim araçları (yazılı soru, genel görüşme ve meclis araştırması) doğaları gereği olarak, etkin bir denetim sağlama kabiliyetinden yoksundur.
- (b) Meclis soruşturmasının, öngörülen yüksek nitelikli çoğunluklar nedeniyle, pratikte işlemesi çok güçtür.
- (c) Cumhurbaşkanı ve TBMM seçimlerinin aynı günde birlikte yapılması, Cumhurbaşkanı ile TBMM çoğunluğunun aynı partiden olmasını çok güçlü bir ihtimal haline getirmektedir. Üstelik Cumhurbaşkanının, aynı zamanda çoğunluk partisinin lideri olması dolayısıyla partisinin milletvekili adaylarının belirlenmesinde çok önemli bir rol oynayacağı düşünülmüşse, güçlü bir yasama denetiminin söz konusu olamayacağı açıktır.
- (d) Herşeye rağmen Cumhurbaşkanı ile TBMM çoğunluğu ayrı partilerden olduğu takdirde, Cumhurbaşkanının tek taraflı iradesiyle TBMM seçimlerini yenileme yetkisi vardır.

TBMM'nin bu yola başvurusu ise, öngörülen nitelikli çoğunluk nedeniyle, çok güçtür.

(e) Bütün temsilî rejimlerde yasama organının yürütme karşısındaki en etkili si lâhi olan bütçeyi reddetme yetkisi, tamamen etkisizleştirilmiştir.

(f) Değişiklikten önceki sistemdeki KHK'lerin aksine, Cumhurbaşkanlığı karar namelerinin yetki kanununa ihtiyacı yoktur ve TBMM'nin onayına sunulması söz konusu değildir. Böylece, yürütmenin aslî düzenleme alanı yürütme yetkisinin tümünü kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

(g) Cumhurbaşkanının kanunları geri gönderme yetkisi, güçleştirici bir vetoya dönüştürülmüştür.

SORU:

Venedik Komisyonu da 2017 Anayasa değişikliklerine ilişkin raporunda hangi sonuçlara varmıştır?

CEVAP:

“Demokratik başkanlık sistemlerinin ayırdedici özelliği olan kuvvetler ayrılığı mantığına dayanmamaktadır. Başkanlık ve parlamento seçimleri, yürütme ve yasama kuvvetleri arasında ortaya çıkması mümkün uyumsuzlukları önleme amacıyla, sistemli şekilde birlikte yapılacaktır. Dolayısıyla bunların biçimsel ayrılığı, uygulama maddesi anlamsız hale gelecek ve daha zayıf kuvvet olan parlamento'nun rolü, marjinalleşme tehlikesi gösterecektir. Başkanın siyasal hesapverirliği, beş yılda bir yapılacak seçimlerle sınırlı kalacaktır... Venedik Komisyonu, önerilen anayasa değişikliklerinin Türkiye'ye, rejimin otoriterleşmesine karşı güvence oluşturma bakımından gerekli denge ve denetimlerden yoksun bir başkanlık rejimi getireceği kanısındadır... Önerilen anayasa değişikliklerinin özü, Türkiye'nin anayasal demokratik geleneğinden tehlikeli bir geri adım teşkil etmektedir. Venedik Komisyonu, önerilen sistemin, otoriter ve kişisel bir rejim yönünde yozlaşması tehlikelerini vurgulamak istemektedir.” (Venice Commission, “Turkey: Opinion on the Amendments to the Constitution”, 10 11 March 2017, Opinion No. 875/2017, CDL_AD (2017) 005, para. 126, 130, 133).

SORU:

Olağanüstü hal kavramı ve çeşitlerini anlatınız.

CEVAP:

Olağanüstü yönetim usûlleri, devletin, normal hukuk düzeninin kuralları ile karşılanmasına imkân olmayan olağanüstü bir tehdit veya tehlike karşısında başvurduğu özel yönetim usûlleridir. Olağanüstü hal rejiminin konusu veya içeriği, ülkeler ve olağanüstü hal rejiminin çeşidine göre değişmekle beraber, bütün olağanüstü hal rejimlerinde bu rejimlerin mahiyeti gereği olarak görülen özellik idarenin yetkilerinin ve özellikle takdiri yetkilerinin normal zamanlara göre genişlemesi, kişilerin temel hak ve hürriyetlerinde de gene normal zamanlara oranla daha ileri ölçüde sınırlamalar yapılabilmesidir. 1961 Anayasası iki çeşit olağanüstü yönetim usûlü öngörmüştü. Bu Anayasanın 123.maddesinde düzenlenmiş olan olağanüstü hallerde, vatandaşlar için konulabilecek para, mal ve çalışma yükümlülükleri ile bu hallerin ilânı, yürütülmesi ve kaldırılması ile ilgili usûllerin kanunla düzenlenmesi

gerekliyordu. Maddede olağanüstü halin hangi durumlarda ilân edilebileceği açıkça belirtilmemiş olmakla beraber, madde gerekçesinde olağanüstü halin ancak (iktisadi buhran) a veya (genel âfetin doğurduğu olağanüstü hal) e hasredilmiş olduğu ifade edilmisti. Zaten madde metninde de olağanüstü halin konusunun, vatandaşlar için birtakım para, mal ve çalışma yTüEkLüEmVİ<üZİYüOkNleri ile sınırlı

lı tutulmuş olması, bu halin ancak ekonomik bunalım veya tabii âfet gibi nedenlerle ilân edilebileceğini göstermektedir. 1961 Anayasasına göre olağanüstü yönetim usûllerinin ikinci türü, Anayasanın 1488 sayılı Kanunla değişik 124'üncü maddesinde düzenlenmiş olan sıkıyönetimdir. Bu maddeye göre, savaş hali, savaş gerektirecek bir durumun baş göstermesi, ayaklanma olması veya vatan ve Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışmanın veya ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşüren veya Anayasanın tanıdığı hür demokratik düzeni veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketleri hakkında kesin belirtilerin ortaya çıkması sebebiyle Bakanlar Kurulu, süresi iki ayı aşmamak üzere, yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya her yerinde sıkıyönetim ilân edebilir ve bunu hemen, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onamasına sunar. Sıkıyönetim, sadece ilân ediliş nedenleri bakımından değil, aşağıda görüleceği gibi, konusu bakımından da ekonomik bunalım veya tabii âfet hallerinde ilân edilebilecek olan olağanüstü halden çok farklıdır. 1982 Anayasası ise, 1961 Anayasasından farklı olarak, üç türlü olağanüstü yönetim usûlüne yer vermiştir. Bunlardan birincisi, 1961 Anayasasının 123'üncü maddesinde düzenlenen duruma tekabül eden olağanüstü haldir. Anayasanın 119'uncu maddesine göre, tabii afet, tehlikeli salgın hastalıklar veya ağır ekonomik bunalım hallerinde, Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde süresi altı ayı geçmemek üzere olağanüstü hal ilân edebilir. İkinci olağanüstü hal rejimi türü, Anayasasının 120'nci maddesinde düzenlenmiş olan ve şiddet olaylarının yaygınlaşması ve kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması sebepleriyle ilân edilen olağanüstü haldir. Maddeye göre, Anayasa ile kurulan hür demokrasi düzenini veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerine ait ciddi belirtilerin ortaya çıkması veya şiddet olayları sebebiyle kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması hallerinde, Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, Millî Güvenlik Kurulunun da görüşünü aldıktan sonra yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde, süresi altı ayı geçmemek üzere olağanüstü hal ilan edebilir. Üçüncü olağanüstü yönetim usûlü ise, sıkıyönetimdir. Anayasanın 122'nci maddesine göre, Anayasanın tanıdığı hür demokrasi düzenini veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik ve olağanüstü hal ilânını gerektiren hallerden daha vahim şiddet hareketlerinin yaygınlaşması veya savaş hali, savaş gerektirecek bir durumun baş göstermesi, ayaklanma olması veya vatan veya Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışmanın veya ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşüren şiddet hareketlerinin yaygınlaşması sebepleriyle Cumhurbaşkanı Başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, Millî Güvenlik Kurulunun da görüşünü aldıktan sonra, süresi altı ayı

aşmamak üzere yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde sıkıyönetim ilân edebilir.

1982 Anayasasına göre olağanüstü yönetim usûllerinin bu üç türü arasındaki fark, daha çok, sebep ve konu unsurları bakımındandır. Konu deyişiyle, rejimin muhtevası veya hukukî hüküm ve sonuçları kastedilmektedir. Buna karşılık, yetki ile usûl ve şekil unsurları bakımından aralarında önemli bir fark yoktur. Her üç çeşit olağanüstü hal, Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulunca, yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde, süresi altı ayı aşmamak üzere ilân edilir. Her üç durumda bu karar Resmi Gazetede yayınlanır ve hemen (sıkıyönetime ilişkin 122'nci madde, hemen deyişinin yerine aynı gün deyişini kullanmaktadır) Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayına sunulur. Türkiye Büyük Millet Meclisi tatilde ise derhal toplanır tıya çağırılır. Meclis olağanüstü hal veya sıkıyönetim süresini değiştirebilir; olağanüstü hal veya sıkıyönetimi kaldırabilir; Bakanlar Kurulunun istemi üzerine her defasında dört ayı geçmemek üzere, bu süreyi uzatabilir. Usûl ve şekil unsuru bakımından gözlemlenen bir fark, şiddet olaylarının yaygınlaşması sebebiyle ilân edilen olağanüstü halde ve sıkıyönetimde, Bakanlar Kurulunun karar vermeden önce Millî Güvenlik Kurulunun görüşünü almak zorunda olması; tabii âfet ve ekonomik bunalım sebebiyle ilân edilen olağanüstü halde ise buna gerek bulunmamasıdır. Millî Güvenlik Kurulunun görüşünün, bu Kurulun diğer kararlarında olduğu gibi, Bakanlar Kurulunu bağlamayacağı ve sadece istişari nitelikte olduğu açıktır.

SORU:

Yargı fonksiyonunun mahiyeti nedir?

CEVAP:

Yargının, yasama ve yürütme kuvvetlerinden ayrı, bağımsız bir üçüncü kuvvet teşkil edip etmediği hukuk literatüründe tartışmalıdır. Bir görüşe göre, bir devlette mantıken ancak iki kuvvetin varlığı düşünülebilir: Karar veren (veya kanunları yapan) kuvvet ve bunları uygulayan kuvvet. Yargı fonksiyonu, bir uyumsuzluk dolayısıyla kanunun uygulanmasından başka bir şey değildir. Bu yüzden yargı fonksiyonunu da yürütme kuvvetinin bir unsuru, bir parçası saymak gerekir. Üstelik bazı yazarlara göre, yargının tam anlamıyla bağımsız bir kuvvet olabilmesi, ancak hâkimlerin, egemenliğin tek ve gerçek sahibi olan halk tarafından seçilmeleri şartına bağlıdır. Bununla birlikte, hâkimlerin halk tarafından seçilmesi usulünü benimsemeyen bazı anayasalarda da belki bir alışkanlık eseri olarak, yargıdan bir kuvvet olarak söz edildiği görülmektedir. Yargının üçüncü bir kuvvet olup olmadığı tartışmasında varılabilecek sonuç ne olursa olsun, şu gerçeği önemle vurgulamak gerekir ki bu tartışmanın hâkimlerin bağımsızlığı sorunu ile ilgisi yoktur. Hâkimlerin bağımsızlığı, hukuk devletinin vazgeçilmez şartı olarak bütün uygar ve demokratik ülkelerde benimsenmiş olan bir ilkedir. Bu ülkelerin bir kısmı, anayasalarında yargıyı ayrı bir kuvvet olarak nitelendirmişler, bir kısmı ise ona bu sıfatı tanımamışlardır. Şu hâlde, hâkimlerin bağımsızlığı, kuvvetler ayrılığı teorisinin bir sonucu olmadığı gibi, bağımsız bir yargı kuvvetinin varlığına da bağlı değildir.

SORU:

1876 Anayasası'nda yargı fonksiyonunun düzenlenişi nasıldır?

CEVAP:

1876 Anayasası, yargıyı bir kuvvet olarak nitelendirmemiş, yargı organına ilişkin monarşik bir sistemde egemenlik hükümdara ait sayıldığından, yargının da bir kuvvet olarak nitelendirilmesi söz konusu olamazdı. Bununla birlikte bu Anayasa, yargı bölümünün başlığı olarak mehakim (mahkemeler) deyişini kullanmıştır. Zaten bağımsızlığına ilişkin bazı ilkelere yer vermiş, hâkimlerin azlolunamaması esasını da kabul etmiştir.

SORU:

1924 Anayasası'nda yargı fonksiyonunun düzenlenişi nasıldır?

CEVAP:

Yargı fonksiyonundan hiç söz etmeyen 1921 Anayasası'ndan sonra 1924 Anayasası, yargıyı ilginç bir şekilde düzenlemiştir. Anayasa, kuvvetler birliği ilkesini kabul etmiş; egemenlik hakkının yalnız, Türk Milleti'nin tek ve gerçek temsilcisi olan TBMM tarafından kullanılacağını belirtmiş (m. 4); yasama ve yürütme fonksiyonlarını da TBMM'de toplamış (m. 5) olduğu hâlde, 8. maddesinde "hakki kaza" (yargı hakkı), Dördüncü Faslin başlığı olarak da "kuvve-i kazaiye" (yargı erki) deyimlerini kullanmıştır. Böylece 1924 Anayasası benimsemiş olduğu kuvvetler birliği ilkesiyle pek bağdaşmayacak şekilde, yargı fonksiyonunu ayrı bir kuvvet olarak vasişandırmıştır. 1924 Anayasası yasama ve yürütme kuvvetlerinin birliğine karşı, yargının bağımsız olduğunu ifade eden birçok hükme yer vermiştir.

Yargı bağımsızlığının ilke olarak benimsendiği izlenimini veren bu hükümlere rağmen, 1924 Anayasası döneminde sözü geçen ilkenin gereklerinin yerine getirilmiş olduğu söylenemez. Anayasa'nın 55. maddesi "Yargıçlar kanunda gösterilen usuller ve hâller dışında görevlerinden çıkarılamaz." demek suretiyle, yargı bağımsızlığının temel unsurunu oluşturan hâkimlerin azlolunamazlığı ilkesine kanunla istisnalar getirilebilmesini kabul etmiş ve bu istisnaların kapsamının belirlenmesini de tamamen yasama organının takdirine bırakmıştır. Genel 56. maddeye göre, "Yargıçların nitelikleri, hakları, görevleri, aylık ve ödenekleri, nasıl tayin olunacakları ve görevlerinden nasıl çıkarılacakları özel kanunla gösterilir". Böylece, hâkimlerin teminatı ile ilgili çok önemli diğer birtakım hususlar kanun koyucunun takdirine bırakılmış olmaktadır. Uygulamada da hâkimlerin tayin, terfi, nakil ve disiplin işlerinde yürütme organının yetkili kılınmış olması ve hâkimlerin yaş haddi dikkate alınmaksızın görülen lüzum üzerine re'sen emekliye sevk edilebilmeleri, yargı organını büyük ölçüde yürütme organına bağımlı kılmıştır.

SORU:

Mahkemelerin bağımsızlığını genel olarak tanımlayınız.

CEVAP:

Hâkimlerin gerek yasama gerek yürütme organlarından bağımsız olmalarını, bu iki organın hâkimlere emir ve talimat veremeyeceğini ve tavsiyede bulunamayacağını ifade eder.

SORU:

1982 Anayasası'nda mahkemelerin bağımsızlığı ilkesini detaylı olarak anlatınız.

CEVAP:

1982 Anayasası (m. 9), 1961 Anayasası'nın 7. maddesini aynen koruyarak, "Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır." hükmünü tekrarlamıştır. Her iki anayasada yargının, tıpkı yasama gibi bir "yetki" olarak nitelendirildiği görülmektedir. bir farkla ki 1982 Anayasası, 1961 Anayasası'nda sadece bir görev olarak ifade edilen yürütme fonksiyonuna, bir yetki ve görev olma niteliğini kazandırmıştır. Mahkemelerin bağımsızlığı ile ilgili temel hüküm (m. 138), 1961 Anayasası'ndaki hükmün (m. 132) hemen hemen aynıdır. Bu maddeye göre "Hâkimler görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre hüküm verirler. Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz. Görülmekte olan bir dava hakkında Yasama Meclisinde yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulamaz, görüşme yapılamaz veya herhangi bir beyanda bulunulamaz. Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez". Bu maddede düzenlenen mahkemelerin bağımsızlığı, kavram olarak, hâkimlik teminatından farklıdır. Mahkemelerin bağımsızlığı, "hâkimlerin gerek yürütme gerek yasama organına bağlı olmadıkları, onlardan müstakil oldukları, bu iki organın hâkimlere emir ve talimat veremeyeceği ve tavsiyelerde bulunamayacağı anlamına gelir. Hâkimlik teminatı ise hâkimlerin bağımsızlığını korumaya hizmet eden müesseselerden sadece biri ve fakat en önemlisidir". Mahkemelere emir ve talimat verilemeyeceği, genelge gönderilemeyeceği, tavsiye ve telkinde bulunulamayacağı hakkındaki bu hüküm, şüphesiz maddi anlamda yargı yetkisinin kullanılmasını ilgilendirir. Bilindiği gibi hâkimler, maddi anlamda yargısal işlemlerin yanında, idari nitelikte işlemler de yaparlar. 1982 Anayasası (m. 140/6) hâkim ve savcılarının "idari görevleri yönünden Adalet Bakanlığı'na bağlı" olduklarını açıkça belirtmiştir.

SORU:

Hakimlik teminatını genel olarak tanımlayınız.

CEVAP:

Hâkimlik Teminatı:

Hâkimlerin görevlerini, herhangi bir baskı ya da tehditle karşılaşmaksızın tam bir serbestlik, tarafsızlık ve huzur ortamı içinde gerçekleştirebilmeleri için öngörülen önlemlerin bütünüdür.

SORU:

Hakimlik teminatı 1982 Anayasası'nda nasıl düzenlenmiştir?

CEVAP:

Mahkemelerin organ olarak bağımsızlığı, ancak yargı fonksiyonunu ifa eden hâkimlerin teminatlı bir statüye kavuşturulmaları, yani herhangi bir baskı veya tehditle karşılaşmaksızın görevlerini tam bir serbestlik ve tarafsızlıkla yerine getirebilmeleri ile gerçek bir anlam kazanır. Çeşitli unsurlardan oluşan hâkimlik teminatının en önemli unsuru,

hâkimlerin azlolunamaması ilkesidir. Bu ilke, 1982 Anayasası'nda (m. 139), 1961 Anayasası'ndaki (m. 133) ifadeleriyle yer almıştır. Ancak 1961 Anayasası'nda 133. maddenin kapsamına alınmayıp ayrı bir madde (m. 137) ile düzenlenen savcılar, 1982 Anayasası'nda hâkimlerle aynı teminata sahip kılınmışlardır. 1982 Anayasası'nın "hâkimlik ve savcılık teminatı" başlığını taşıyan 139. maddesine göre, "Hâkimler ve savcılar azloluna maz, kendileri istemedikçe Anayasada gösterilen yaştan önce emekliye ayrılamaz; bir mahkemenin veya kadronun kaldırılması sebebiyle de olsa, aylık, ödenek ve diğer özlük haklarından yoksun kılınmaz. Meslekten çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı hüküm giymiş olanlar, görevini sağlık bakımından yerine getiremeyeceği kesin olarak anlaşılanlar veya meslekte kalmalarının uygun olmadığına karar verilenler hakkında kanundaki istisnalar saklıdır".

Hâkimlik teminatı sadece hâkimlerin azlolunamaması ile sağlanamaz. Eğer yürütme (veya yasama) organı azil dışındaki çeşitli yollardan da bir hâkimin mesleki hayatı ve özlük hakları üzerinde etkili olabiliyorsa, hâkimlik teminatı etkinliğini kaybeder. 1961 ve 1982 Anayasası, hâkimlik teminatının bazı unsurlarını (azlolunamama, altmış beş yaşından önce emekliye sevk edilememe; aylık, ödenek ve diğer özlük haklarından yoksun bırakılmama) doğrudan doğruya anayasada belirtmiş, diğerlerinin düzenlenmesini ise kanuna bırakmıştır. Ancak bu düzenlemenin, "mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre" yapılması gerekir (1982 Anayasası, m. 140/3; 1961 Anayasası, m. 134/1). Bu ilkelerin gereklerine uygun düşmeyen bir kanuni düzenleme, anayasaya aykırı olur. 1982 Anayasası'na göre (m. 140/3, 4) "Hâkim ve savcılarının nitelikleri, atanmaları, hakları ve ödevleri, aylık ve ödenekleri, meslekte ilerlemeleri, görevlerinin ve görev yerlerinin geçici veya sürekli olarak değiştirilmesi, haklarında disiplin kovuşturması açılması ve disiplin cezası verilmesi, görevleriyle ilgili veya görevleri sırasında işledikleri suçlarından dolayı soruşturma yapılması ve yargılanmalarına karar verilmesi, meslekten çıkarmayı gerektiren suçluluk veya yetersizlik halleri ve meslek içi eğitimleri ile diğer özlük işleri mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kanunla düzenlenir. Hâkimler ve savcılar altmış beş yaşını bitirinceye kadar hizmet görürler; askerî hâkimlerin yaş haddi, yükselme ve emeklilikleri kanunda gösterilir". Bu hüküm, kapsamına savcılarının da dâhil edilmesi dışında, 1961 Anayasası'nın 134. maddesiyle hemen hemen aynıdır. Maddede değinilen hususlar, 24.2.1983 tarihli ve 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu ile düzenlenmiş bulunmaktadır.

SORU:

Anayasa'nın 159. maddesinin eski ve yeni hükümleri arasında ne farklar vardır?

CEVAP:

HSYK'nin oluşum tarzı ve işleyişi, 2010 anayasa değişikliği ile önemli ölçüde değiştirilmiştir. Anayasa'nın 159. maddesinin eski ve yeni hükümleri arasındaki farklar, şöyle sıralanabilir: (a) Kurulun üye sayısı, yedi asıl ve beş yedek üyeden, yirmi iki asıl ve on iki yedek üyeye çıkarılmıştır. Adalet Bakanlığı'nın başkanlığı ve Adalet Bakanlığı müsteşarının tabii üyeliği korunmuştur. Diğer üyelerden dört asıl üye, yüksek öğretim

kurumlarının hukuk dallarında görev yapan öğretim üyeleri ile avukatlar arasından Cumhurbaşkanı'nca; üç asıl ve üç yedek üyesi Yargıtay üyeleri arasından Yargıtay Genel Kurulu'nca, iki asıl ve iki yedek üye si Danıştay üyeleri arasından Danıştay Genel Kurulu'nca; bir asıl ve bir yedek üyesi Türkiye Adalet Akademisi Genel Kurulu'nca kendi üyeleri arasından; yedi asıl ve dört yedek üyesi birinci sınıf olup birinci sınıfa ayrılmayı gerek tiren nitelikleri yitirmemiş adli yargı hâkim ve savcılar arasından adli yargı hâkim ve savcılarınca; üç asıl ve iki yedek üyesi birinci sınıf olup, birinci sınıfa ayrılmayı gerektiren nitelikleri yitirmemiş idari yargı ve hâkimleri arasından idari yargı hâkim ve savcılarınca dört yıl içinde seçilir. Süresi biten üyeler yeniden seçilebilir.

Böylece, sadece iki yüksek mahkemenin değil, yargının tümünün temsiline sağlanmış olması, olumlu ve önemli bir değişikliktir. Nihayet, eski sistemde HSYK'nin yargı kökenli üyeleri, Yargıtay ve Danıştay genel kurullarının gös terecekleri üçer aday arasından Cumhurbaşkanı'nca seçildiği, dolayısıyla Cumhurbaşkanı, Kurul'un oluşumunda hayli önemli bir role sahip olduğu hâlde, yeni düzenlemede Cumhurbaşkanı'nın bu yetkisi tamamen kaldırılmıştır. Hâlen Cumhurbaşkanı'nın rolü, hukuk alanındaki üniversite öğretim üyeleri ile avukatlar arasından dört üyeyi seçmekten ibarettir.

(b)Yeni düzenlemede de Kurul'un başkanı olmaya devam eden Adalet Bakanı'nın rolü sınırlandırılmış ve esas itibarıyla sembolik bir düzeye indirilmiş tir. Bakan, yeni düzenlemeye göre üç daire hâlinde çalışacak olan Kurul'un, daire çalışmalarına katılamayacak, sadece genel kurula başkanlık edecektir. Gene eski düzenlemenin aksine Bakan, hâkim ve savcılar hakkında disiplin inceleme ve soruşturmalarını res'en başlatamayacak, bunu ancak ilgili dairenin isteği üzerine yapabilecektir.

(c) fiimdiye kadar kendisine bağlı bir sekreteryası olmayan ve sekreteryaya hizmetleri Adalet Bakanlığı personeline yürütülen HSYK, bundan böyle bağımsız bir sekreteryaya sahip olacaktır. Böylece, yargı çevrelerince öteden beri ısrarla dile getirilen bir istek, yerine getirilmiş olmaktadır. Kurulun ba ğımsız bir sekreteryaya sahip olmasının doğal bir sonucu da kurulun kendi sine mahsus bir bütçesinin bulunmasıdır.

(d)HSYK'nin şu ana kadarki yapısına özellikle yargı çevrelerince yöneltilmiş olan en ciddi eleştirilerden biri, hâkimler ve savcılar hakkındaki inceleme ve soruşturmaların, kurula bağlı müfettişlerce değil, Adalet Bakanlığı'na bağlı adalet müfettişlerince yürütülmesiydi. Yeni düzenleme bu eleştiriyeye de ce vap vermiştir. Bundan böyle bu inceleme ve soruşturmalar, ilgili dairenin teklifi ve bakanın oluru ile "kurul müfettişlerince" yaptırılacaktır.

(e) Nihayet, Kurulun şu ana kadarki yapısında çok haklı eleştirilere konu olan, Kurul kararlarına karşı yargı yoluna başvurulamayacağı hakkındaki hüküm değiştirilmiş ve "meslekten çıkarma cezasına ilişkin olan" kararlar, yargı de netimine açılmıştır.

SORU:

Yargıtay'ı genel hatlarıyla tanımlayınız.

CEVAP:

Yargıtay: Adliye mahkemelerinden verilen karar ve hükümlerin son inceleme makamı olup, yasa ile belirlenen bazı davalara da

ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar; çeşitli hukuk ve ceza dairelerinden oluşur.

SORU:

Danıştay'ın genel hatlarıyla tanımı nedir?

CEVAP:

Danıştay: Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile görevlendirilmiş bulunan yüksek idare mahkemesi, danışma ve inceleme merciidir.

SORU:

Genel hatlarıyla idari yargı nedir?

CEVAP:

İdari Yargı: idari uyuşmazlıkların çözümü; idari uyuşmazlıklarla ilgili yargı koludur.

SORU:

Yüksek mahkemeleri anlatınız.

CEVAP:

Yargıtay üyelerinin seçim şekli bakımından iki anayasa arasında bir fark yok tur. 1961 Anayasası'na göre YHK tarafından seçilen Yargıtay üyeleri, şimdi de HSYK tarafından seçilmektedir. 1982 Anayasası'na göre, (m. 154/2, 3) "Yargı tay üyeleri, birinci sınıfa ayrılmış adli yargı hâkim ve Cumhuriyet savcılar ile bu meslekten sayılanlar arasından Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nca üye tamsayısının salt çoğunluğu ve gizli oyla dört yıl için seçilirler; süresi bitenler yeniden seçilebilirler". Buna karşılık 1961 Anayasası'na göre Yargıtay Genel Kurulu'nun (YGK) kendi üyeleri arasından seçtiği Cumhuriyet Başsavcısı (ve 1982 Anayasası ile buna eklenen Cumhuriyet Başsavcı vekili) hâlen YGK'nin kendi üyeleri arasından gizli oyla belirleyeceği beşer aday arasından Cumhurbaşkanı'nca seçilmektedirler (m. 154/4).

1961 Anayasası, Danıştay üyelerinin seçimini, Danıştay'ın taşıdığı özellik sebebiyle YHK'ye bırakmamış, bu konuda kendine özgü bir sistem oluşturmuştu. Buna göre, "Danıştay üyeleri, Bakanlar Kurulu ile Danıştay Genel Kurulu'nca ayrı ayrı boş yer sayısı kadar gösterilecek adaylar arasından Anayasa Mahkemesi'nin asıl ve yedek üyelerinin üye tamsayısının üçte iki çoğunluk ile ve gizli oyla" seçilmekteydi (m. 140/3). 1982 Anayasası ise Danıştay üyelerinin dörtte üçünün, birinci sınıf idari yargı hâkim ve savcılar ile bu meslekten sayılanlar arasından HSYK'ce; dörtte birinin de, nitelikleri kanun da belirtilen görevliler arasında Cumhurbaşkanı'nca seçilmesini öngörmüştür (m. 155/3). Her iki anayasada Yargıtay üyelerinin seçiminde farklı bir yol izlenerek, birinde Bakanlar Kurulu'nca aday gösterilmesi, diğerinde de üyelerden dörtte birinin Cumhurbaşkanı'nca seçilmesi suretiyle yürütme organına bir rol tanınması, Danıştay'ın bir idari yargı organı olması yanında, merkezi idarenin danışma organı fonksiyonunu da yerine getirmesinden kaynaklanmaktadır.

2017 Anayasa değişikliği ile askerî mahkemeler ve bu arada iki yüksek askerî mahkeme olan Askerî Yargıtay ve Askerî Yüksek idare Mahkemesi kaldırılmıştır. Değişik 142'nci maddeye göre, "disiplin mahkemeleri dışında askerî mahkemeler kurulamaz."

SORU:

Önleyici denetim nedir?

CEVAP:

Önleyici denetim, bir normun yürürlüğe girmesinden önce yapılan denetimdir.

SORU:

Düzeltilici denetim nedir?

CEVAP:

Düzeltilici Denetim: Bir normun yürürlüğe girmesinden sonra yapılan denetimdir.

SORU:

Anayasa yargısının kısaca tanımı nedir?

CEVAP:

Anayasa Yargısı: Kanunların ve diğer bazı yasama işlemlerinin anayasaya uygunluğunun yargısal mercilerce denetlenmesidir.

SORU:

Anayasa yargısı kavramı ve tarihsel gelişimi anlatınız.

CEVAP:

Geniş anlamda anayasa yargısı, doğrudan doğruya anayasaya uyulmasını sağlamak amacıyla güden her türlü yargı işlemini veya anayasa hukuku sorunlarının yargısal usuller içerisinde bir karara bağlanması sürecini ifade eder. Dar anlamda ise anayasa yargısından, kanunların ve diğer bazı yasama işlemlerinin anayasaya uygunluğunun yargısal merciler tarafından denetimi anlaşılır. Anayasa yargısı, hukuk devletinin gelişiminde son ve en önemli merhale olarak tanımlanabilir. Gerçekten, yakın denilebilecek zamanlara kadar, hukuk devleti deyiminden esas itibarıyla yürütme organının kanunlara bağlılığını sağlayacak yargısal denetim anlaşılmıştır. Fransız ihtilali'nden gelen bölünmez, devredilmez, yanılmaz ve temsil edilmez genel irade anlayışının etkisiyle, millet temsilcilerinden oluşan yasama organının, kişi haklarına tecavüz edebileceği; kişi haklarının sadece yürütme organı karşısında değil, yasama organı karşısında da korunması gerekeceği pek düşünülmemiştir. Yazılı ve sert anayasalar 18. yüzyıl sonlarından itibaren ortaya çıkmaya başladığı hâlde, ABD bir yana bırakılırsa, kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi sisteminin yaygınlaşması için 21. yüzyıl ortalarına kadar beklemek gerekmiştir.

Kanunların anayasaya uygunluğunun denetlenmesi konusunda bir temel ayrım, siyasi ve yargısal denetim sistemleri arasındadır. Siyasal denetim sistemini seçmiş olan ülkeler, bu denetimi çeşitli siyasal organlardan bir veya birkaçına bırakabilirler. Bunlar arasında, kanunlar üzerindeki veto yetkisi dolayısıyla devlet başkanı, ikinci meclis, yasama meclisinin bir komisyonu veya siyasal organlar tarafından seçilmiş özel bir kurul sayılabilir. Siyasal ve yargısal denetim sistemleri arasındaki ayrım, denetimin zamanı açısından yapılan başka bir ayrımla da çakışmaktadır. Denetimin yapıldığı zamana göre, denetim sistemleri önleyici denetim ve düzeltilici denetim olarak ikiye ayrılır. Önleyici denetim, normun yürürlüğe girmesinden önce yapılan denetimdir ki, bu, kural olarak siyasal organlar tarafından gerçekleştirilir. Normun kesinleşip yürürlüğe girmesinden sonra yapılan düzeltilici denetim ise yargı organlarıncaya gerçekleştirilir.

Siyasal organlarca yapılacak denetimin, kişi hakları yönünden yeterli teminat sağlayamayacağı açıktır. Bu sebeple, zaman içinde yargısal denetim sistemi yaygınlık ve üstünlük

kazanmıştır. Bu sistem, kanunların anayasaya uygunluğunun, yargı mercileri tarafından ve yargısal usuller içerisinde denetlenmesi olarak tanımlanabilir. Şüphesiz, yargısal denetim sistemini kabul eden ülkeler arasında da denetimi yapan mahkemenin niteliği (genel mahkemeler veya özel bir mahkeme), konunun mahkemeye intikal ettiriliş tarzı (soyut norm denetimi veya somut norm denetimi) ve mahkeme kararının kapsam ve sonuçları (herkes için iptal veya yalnız tarafları bağlayıcı karar) bakımlarından önemli farklar mevcuttur.

Türk anayasa hukukunda, 1876 Kânûn-ı Esâsîsi, sert anayasa sistemini benimsemiş olmakla beraber, yargısal denetime yer vermemiştir. Kanunların anayasaya uygunluğu sorunu hakkında hiçbir hükme yer vermeyen 1921 Anayasası'ndan sonra, 1924 Anayasası da sert anayasa sistemini benimsemiştir (m. 102). Buna karşılık 1924 Anayasası'nda, kanunların anayasaya uygunluğunun mahkemelerce denetlenip denetlenemeyeceği hakkında herhangi bir hüküm yoktu. Bu durumda, anayasanın sertliğine ve hiçbir kanunun anayasaya aykırı olamayacağı hükmüne dayanılarak mahkemelerce somut norm denetimini gerçekleştirmenin mümkün olup olmadığı 1924 Anayasası döneminde Türk doktrininde ciddi tartışmalara yol açtı. Doktrindeki bu tereddüt mahkeme içtihatlarına da yansımış, bazı yerel mahkemelerin yargısal denetim lehinde karar vermelerine rağmen, yüksek mahkemelerin bu görüşü benimsememeleri sebebiyle, kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi sistemi içtihat yoluyla yerleşmemiştir.

Anayasaya uygunluk denetiminin yokluğu, özellikle çok partili hayata geçilmesinden sonra daha da ciddi sorunlar yaratmaya başlamış, bunun etkisiyle 1961 Anayasası, kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimine geniş kapsamlı biçimde yer vermiştir.

SORU:

Anayasa Mahkemesi'nin statüsünü anlatınız.

CEVAP:

1961 Anayasası, istisnai bir durumda genel mahkemelere de bir kanunun anayasaya uygunluğu hakkında hüküm verme yetkisini tanımış olmakla beraber, bu konudaki yetkiyi esas itibarıyla Anayasa Mahkemesi'ne bırakmıştır. 1982 Anayasası söz konusu istisnai durumu da ortadan kaldırarak, Anayasa Mahkemesi'ni denetim konusunda tek yetkili kılmıştır. 1961 ve 1982 Anayasası'nın sisteminde Anayasa Mahkemesi, şüphesiz yargı organının bir parçası olmak ve bir yüksek mahkeme niteliği taşımakla beraber, fonksiyonunun mahiyeti, ona yargı organı içinde özel ve öncelikli bir mevki vermiştir. Avrupa doktrininde Anayasa Mahkemesi herhangi bir yüksek mahkeme değil, özel bir "anayasa organı" olarak görme eğilimi mevcuttur. Bizde de bu görüşe haklılık kazandıracak gerekçeleri, Prof. Kıratlı'dan esinlenerek, şu şekilde sıralamak mümkündür: (a) Anayasa, Anayasa Mahkemesi'nin kuruluş, görev ve yetkilerini, diğer yüksek mahkemelere oranla çok daha ayrıntılı şekilde düzenlemiş, kanunî düzenlemeye çok daha sınırlı bir alan bırakmıştır. Bu sebeple, Anayasa Mahkemesi'nin statüsünde değişiklik yapılması, ancak bir Anayasa değişikliği ile mümkündür. (b) Gene Anayasaya göre (1961, m. 148/2; 1982, m. 149/3), "mahkemenin çalışması

esasları ve üyeleri arasındaki işbölümü kendi yapacağı çtüzüklerle düzenlenir." (c) Gerek 1961 (m. 152/5) gerek 1982 (m. 153/6) Anayasalarına göre, "Anayasa Mahkemesi kararları... yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlar." (d) Anayasa Mahkemesi'nin diğer devlet organları karşısındaki bağımsızlığı Anayasanın çeşitli hükümleri ile garanti altına alınmıştır. (1961, m. 146; 1982, m. 147). (e) Anayasa Mahkemesi, "genel bütçe içinde kendi bütçesi ile yönetilir. Bütçenin birinci derecede ita amirliğini Başkan; ikinci derecede ita amirliği Genel Sekreter yapar" (2949 sayılı Kanun, m. 56). (f) "Anayasa Mahkemesi Başkan ve üyelerinin görevlerinden doğan veya görevleri sırasında işledikleri suçlarla şahsî suçları için soruşturma açılması Anayasa Mahkemesi'nin kararına bağlıdır" (2949 sayılı Kanun, m. 55). (g) Uyuşmazlık Mahkemesi'nin başkanlığını Anayasa Mahkemesi'nce, kendi üyeleri arasından görevlendirilen bir üye yapar. Diğer mahkemelerle Anayasa Mahkemesi arasındaki görev uyuşmazlıklarında, Anayasa Mahkemesi'nin kararı esas alınır (1982, m. 158). Bu hükümler, Anayasa Mahkemesi'nin gerek 1961 gerek 1982 Anayasaları'nda, görevinin gerektirdiği bir "anayasa organı" statüsüne kavuşturulmuş olduğunu kanıtlamaktadır. Anayasa Mahkemesi'nin denetim yetkisi, 1982 Anayasası'nda 1961 Anayasası'na oranla bazı bakımlardan daha sınırlı olmakla beraber, Anayasa Mahkemesi'nin anayasal statüsünün temelde etkilemiş olduğunu sanmıyoruz. Anayasa Mahkemesi'nin yargı organı içindeki özel durumu, sadece onun anayasal statüsünden değil, aynı zamanda gördüğü fonksiyonun mahiyetinden de kaynaklanır. Hukuk tekniği açısından Anayasa Mahkemesi'nin yargısal faaliyetleri ile diğer yüksek mahkemelerin faaliyetleri arasında fark görülmeyebilirse de, anayasa yargısının uğraştığı konuların siyasetle çok daha iç içe geçmiş olduğunda şüphe yoktur. Bu itibarla, anayasa yargısını benimsemiş olan bütün ülkelerde, bu yargıyı oluşturan organların, diğer mahkemelere oranla çok daha belirgin bir siyasal fonksiyon ifa etmek durumunda oldukları muhakkaktır. Anayasa, Anayasa Mahkemesi'nin kuruluş, görev ve yetkilerini, diğer yüksek mahkemelere oranla çok daha ayrıntılı şekilde düzenlemiş, kanuni düzenlemeye çok daha sınırlı bir alan bırakmıştır. Bu sebeple, Anayasa Mahkemesi'nin statüsünün de değişiklik yapılması, ancak bir anayasa değişikliği ile mümkündür.

SORU:

Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşunu anlatınız.

CEVAP:

1982 Anayasası'nın 2010 değişikliğinden önceki 146. maddesine göre, "Anayasa Mahkemesi on bir asıl ve dört yedek üyeden kurulur. Cumhurbaşkanı, iki asıl ve iki yedek üyeyi Yargıtay, iki asıl ve bir yedek üyeyi Danıştay, birer asıl üyeyi Askerî Yargı tay, Askerî Yüksek dâre Mahkemesi ve Sayıştay genel kurullarınca kendi Başkan ve üyeleri arasından üye tamsayılarının salt çoğunluğu ile her boş yer için gösterecekle ri üçer aday içinden; bir asıl üyeyi ise Yükseköğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan Yükseköğretim kurumları öğretim üyeleri içinden göstereceği üç aday arasından; üç asıl ve bir yedek üyeyi üst kademe yöneticileri ile avukatlar arasından seçer. Yükseköğretim kurumları öğretim üyeleri ile üst kademe yöneticileri ve

avukatların Ana yasa Mahkemesi'ne asıl ve yedek üye seçilebilmeleri için, kırk yaşını doldurmuş, yük seköğrenim görmüş veya öğrenim kurumlarında en az on beş yıl öğretim üyeliği ve ya kamu hizmetinde en az on beş yıl fiilen çalışmış veya en az on beş yıl avukatlık yapmış olması şarttır." Anayasa yargısını benimsemiş ülkeler arasında Türkiye, Anayasa Mahkemesi üyelerinin seçimini yasama organının iradesinden tümüyle koparmış olan tek ülkedir. Oysa dünyada genel eğilim, Anayasa Mahkemesi'nin demokratik meşruluğunu güçlendirmesi amacıyla, mahkeme üyelerinin seçiminde siyasal organlara, özellikle millî iradenin temsilcisi konumunda olan parlamentolara ağırlık vermek ve hâkimlik görevini belli bir süre ile sınırlandırmaktır. Böylece kamuoyundaki eğilimlerin, bir ölçüde de olsa, Anayasa Mahkemesi'ne yansımaları sağlanmış olacaktır. Mesela Fransa'da Anayasa Konseyi'nin dokuz üyesinden üçünü Cumhur başkanı, üçünü Millî Meclis Başkanı, üçünü de Senato Başkanı seçmektedir. Al manya, Polonya ve Macaristan'da üyelerin tümü yasama organınca seçilmektedir. İtalya'da on beş üyeden beşi hükümetçe, beşi yargı organınca, beşi de parlamen tonun ortak toplantısında seçilmektedir. İspanya'da on iki üyenin ikisi hükümetçe, ikisi yargı organınca, dördü Kongre'ce, dördü de Senato'ca seçilmektedir. ABD'de anayasa yargısı fonksiyonu da ifade eden Yüksek Mahkeme'nin bütün hâkimleri ni, Başkan Senato'nun onayıyla seçmektedir. 1961 Anayasası'nın da bu konuda karma bir sistem kabul etmiş olduğu unutulmamalıdır. 2010 Anayasa değişikliği ile Anayasa'nın 146. maddesi, Anayasa Mahkemesi'nin oluşum tarzını şu şekilde değiştirmiştir:

"Anayasa Mahkemesi onyediden kurulur. Türkiye Büyük Millet Meclisi; iki üyeyi Sayıştay Genel Kurulunun kendi başkan ve üyeleri arasından, her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden, bir üyeyi ise baro başkanlarının serbest avu katlar arasından gösterecekleri üç aday içinden yapacağı gizli oylamayla seçer. Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapılacak bu seçimde, her boş üyelik için ilk oy lamada üye tam sayısının üçte iki ve ikinci oylamada üye tam sayısının salt çoğun luğu aranır. İkinci oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için üçüncü oylama yapılır; üçüncü oylamada en fazla oy alan aday seçilmiş olur. Cumhurbaşkanı; üç üyeyi Yargıtay, iki üyeyi Danıştay, bir üyeyi Askerî Yargı tay, bir üyeyi Askerî Yüksek dâre Mahkemesi genel kurullarınca kendi başkan ve üyeleri arasından her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden; en az ikisi hu kukçu olmak üzere üç üyeyi Yükseköğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan yük seköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında görev yapan öğretim üyeleri arasından göstereceği üçer aday içinden; dört üyeyi üst kademe yöneticileri, serbest avukatlar, birinci sınıf hâkim ve savcılar ile en az beş yıl rapor törlük yapmış Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından seçer. Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek dâre Mahkemesi ve Sayış tay genel kurulları ile Yükseköğretim Kurulundan Anayasa Mahkemesi üyeliğine aday gösterebilmek için yapılacak seçimlerde, her boş üyelik için en fazla oy alan üç kişi aday gösterilmiş sayılır. Baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday için yapılacak seçimde en fazla oy alan üç kişi aday gösterilmiş sayılır.

Anayasa Mahkemesi'ne üye seçilebilmek için, kırkbeş yaşın doldurulmuş olması kaydıyla; yüksek öğretim kurumları öğretim üyelerinin profesör veya doçent ünvanını kazanmış, avukatların en az yirmi yıl fiilen avukatlık yapmış, üst kademe yöneticilerinin yükseköğrenim görmüş ve en az yirmi yıl kamu hizmetinde fiilen çalışmış, birinci sınıf hâkim ve savcılarının adaylık dahil en az yirmi yıl çalışmış olması şarttır.

Anayasa Mahkemesi üyeleri arasından gizli oyla ve üye tamsayısının salt çoğunluğu ile dört yıl için bir Başkan ve iki başkanvekili seçilir. Süresi bitenler yeni den seçilebilirler. Anayasa Mahkemesi üyeleri asli görevleri dışında resmi veya özel hiçbir görev alamazlar."

Bu değişikliğin getirdiği yenilikler, şöyle sıralanabilir:

(a) Anayasa Mahkemesi üyelerinin seçiminde TBMM'ye oldukça sınırlı da olsa

bir rol tanınarak, Anayasa Mahkemesi'nin demokratik meşruluğu güçlendirilmiştir. Bir anlamda, on beş asıl üyesinden beşinin TBMM'nin iki meclisi tarafından seçildiği 1961 Anayasası sistemine kısmen de olsa geri dönmüştür.

(b) Bu değişikliğe rağmen 1961 Anayasası'nda ve 1982 Anayasası'nın ilk metninde olduğu gibi, yargı kökenli üyelerin çoğunlukta olması ilkesi korunmuştur. Mahkeme'nin on yedi üyesinden dokuzu (üçü Yargıtay, ikisi Danıştay, ikisi Sayıştay, biri Askerî Yargıtay, biri de AY-M üyeleri olmak üzere) yargı kökenlidir. Ayrıca, Cumhurbaşkanı'nın kendi takdirine göre atayacağı üye lerin de birinci sınıf hâkim ve savcılar ve Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından seçilebilmesi, Mahkemede yargı kökenli üyelerin ağırlığını daha

2010 Anayasa değişikliği ile Anayasa'nın 146. maddesi, Anayasa Mahkemesi'nin oluşum tarzını şu şekilde değiştirmiştir:

"Anayasa Mahkemesi onyediden kurulur. Türkiye Büyük Millet Meclisi; iki üyeyi Sayıştay Genel Kurulunun kendi başkanı ve üyeleri arasından, her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden, bir üyeyi ise baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday içinden yapacağı gizli oylamayla seçer. Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapılacak bu seçimde, her boş üyelik için ilk oylamada üye tam sayısının üçte iki ve ikinci oylamada üye tam sayısının salt çoğunluğu aranır. İkinci oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için üçüncü oylama yapılır; üçüncü oylamada en fazla oy alan aday seçilmiş olur.

Cumhurbaşkanı; üç üyeyi Yargıtay, iki üyeyi Danıştay, bir üyeyi Askerî Yargıtay, bir üyeyi Askerî Yüksek İdare Mahkemesi genel kurullarınca kendi başkanı ve üyeleri arasından her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden; en az ikisi hukuk olmak üzere üç üyeyi Yükseköğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında görev yapan öğretim üyeleri arasından göstereceği üçer aday içinden; dört üyeyi üst kademe yöneticileri, serbest avukatlar, birinci sınıf hâkim ve savcılar ile en az beş yıl raportörlük yapmış Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından seçer.

Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi ve Sayıştay genel kurulları ile Yükseköğretim Kurulundan Anayasa Mahkemesi üyeliğine aday gösterebilmek için yapılacak seçimlerde, her boş üyelik için en fazla oy alan üç kişi aday gösterilmiş sayılır. Baro başkanlarının serbest

avukatlar arasından gösterecekleri üç aday için yapılacak seçimde en fazla oy alan üç kişi aday gösterilmiş sayılır.

Anayasa Mahkemesi'ne üye seçilebilmek için, kırkbeş yaşın doldurulmuş olması kaydıyla; yüksek öğretim kurumları öğretim üyelerinin profesör veya doçent ünvanını kazanmış, avukatların en az yirmi yıl fiilen avukatlık yapmış, üst kademe yöneticilerinin yükseköğrenim görmüş ve en az yirmi yıl kamu hizmetinde fiilen çalışmış, birinci sınıf hâkim ve savcılarının adaylık dahil en az yirmi yıl çalışmış olması şarttır.

Anayasa Mahkemesi üyeleri arasından gizli oyla ve üye tamsayısının salt çoğunluğu ile dört yıl için bir Başkan ve iki başkanvekili seçilir. Süresi bitenler yeni den seçilebilirler. Anayasa Mahkemesi üyeleri asli görevleri dışında resmi veya özel hiçbir görev alamazlar."

Bu değişikliğin getirdiği yenilikler, şöyle sıralanabilir:

(a) Anayasa Mahkemesi üyelerinin seçiminde TBMM'ye oldukça sınırlı da olsa

bir rol tanınarak, Anayasa Mahkemesi'nin demokratik meşruluğu güçlendirilmiştir. Bir anlamda, on beş asıl üyesinden beşinin TBMM'nin iki meclisi tarafından seçildiği 1961 Anayasası sistemine kısmen de olsa geri dönmüştür.

(b) Bu değişikliğe rağmen 1961 Anayasası'nda ve 1982 Anayasası'nın ilk metninde olduğu gibi, yargı kökenli üyelerin çoğunlukta olması ilkesi korunmuştur. Mahkeme'nin on yedi üyesinden dokuzu (üçü Yargıtay, ikisi Danıştay, ikisi Sayıştay, biri Askerî Yargıtay, biri de AY-M üyeleri olmak üzere) yargı kökenlidir. Ayrıca, Cumhurbaşkanı'nın kendi takdirine göre atayacağı üye lerin de birinci sınıf hâkim ve savcılar ve Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından seçilebilmesi, Mahkemede yargı kökenli üyelerin ağırlığını daha

Bu maddede 2010 yılında yapılan değişiklikle, görevleri ile ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan'da yargılanacak kişilere, TBMM Başkanı, Genelkurmay Başkanı; Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ile Jandarma Genel Komutanı da eklenmiştir. Böylece, bu kişilerin görev suçlarından dolayı yargılayacak merci konusundaki belirsizlik ortadan kaldırılmıştır. Aynı maddenin beşinci fıkrası da "Yüce Divan kararlarına karşı yeniden inceleme başvurusu yapılabilir. Genel Kurulun yeniden inceleme sonucunda verdiği kararlar kesindir" şeklinde değiştirilmiştir. Bu değişiklik, Yüce Divan kararlarına karşı bir yeniden inceleme başvurusunun mümkün olmaması, dolayısıyla âdil yargılanma hakkının ihlal edilmiş olabileceği yolundaki eleştirileri, kısmen de olsa, cevaplandırmaktadır.

SORU:

Anayasa Mahkemesi'nin Görevleri nelerdir?

CEVAP:

2017 Anayasa değişikliği ile 146'ncı maddede yapılan değişiklik, marjinal niteliktedir. Değişikle Askerî Yargıtay ve Askerî Yüksek İdare Mahkemesinin kaldırılmış olmasının zorunlu sonucu olarak, bu iki mahkemeden seçilen üyelerin üyelikleri ne son verilmiş, dolayısıyla Anayasa Mahkemesinin üye sayısı, 17'den 15'e inmiştir. Ancak, 6771 sayılı Anayasa değişikliği Kanununun 17'nci maddesine (D bendi) göre, "Askerî Yargıtay ve Askerî Yüksek İdare Mahkemesinden Anayasa Mahkemesi üyeliğine seçilmiş bulunan kişilerin herhangi bir sebeple görevleri sona erene kadar üyelikleri devam eder."

Anayasa Mahkemesi'nin temel görevi, şüphesiz, kanunların ve anayasada belirtilen diğer normların anayasaya uygunluğunu denetlemektir. Ancak, Anayasa, Anayasa Mahkemesi'ne norm denetimi ile ilgili olmayan başka birtakım görevler de vermiştir. Bu görevler şöyle sıralanabilir:

1. (a) Cumhurbaşkanını, TBMM Başkanı'nı Bakanlar Kurulu üyelerini, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, AYİM Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcısı vekilini, HSYK ve Sayıştay Başkan ve üyelerini, Genelkurmay Başkanı'nı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ile Jandarma Genel Komutanı'nı görevleri ile ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılamak (m. 148/3). 2010 değişikliği ile bu listeye TBMM Başkanı, Genelkurmay Başkanı; Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ile Jandarma Genel Komutanı eklenmiş; 2017 değişikliği ile de Bakanlar Kurulu üyeleri, Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek idare Mahkemesi ve Jandarma Genel Komutanı çıkarılmış, Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar eklenmiştir.
2. (b) Siyasi partilerin kapatılması hakkındaki davalara bakmak (m. 69/4).
3. (c) Siyasi partilerin malî denetimini yapmak (m. 69/3).
4. (d) Milletvekillerinin yasama dokunulmazlıklarının kaldırılmasına veya üyelikle rinin düşüşüne TBMM'ce karar verilmesi hâllerinde, ilgililerin iptal istemle rini karara bağlamak (m. 85).
5. (e) Uyuşmazlık Mahkemesi'ne başkanlık edecek üyeyi kendi üyeleri arasından görevlendirmek (m. 158/2).

2010 Anayasa değişikliği ile Anayasa Mahkemesi görevlerine, bireysel başvuru

ları karara bağlamak görevi eklenmiştir. Almanya, Macaristan, İspanya gibi birçok Avrupa ülkesinde kabul edilmiş olan bireysel başvuru ya da "anayasa şikâyeti" müessesesi, bir kamu gücü tarafından anayasal bir hakkı ihlal edilmiş olan her bireye, Anayasa Mahkemesi'ne başvurma hakkını vermektedir. Bireysel başvuru, 148. maddeye eklenen fıkralarla şöyle düzenlenmiştir:

"Herkes, Anayasada güvence altına alınmış hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır.

Bireysel başvuruda, kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz.

Bireysel başvuruya ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenir." 5982 sayılı Anayasa değişikliği hakkındaki Kanunun geçici 18'inci maddesi gereğince, "bireysel başvuruya ilişkin gerekli düzenlemeler iki yıl içinde tamamlanır. Uygulama kanununun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bireysel başvurular kabul edilir." Bu kanunî düzenleme, 30 Mart 2011 tarihli ve 6216 sayılı "Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun"la (m.45 51) yapılmıştır. Buna göre, (a) Maddede zikredilen "kamu gücü" deyiminin, hem idari makamları, hem yargı organlarını kapsadığı açıktır.

(b) Bu yola başvurabilmek için, olağan kanun yollarının (istinaf, temyiz) tüketilmiş olması şarttır.

(c) Bireysel başvurularda, kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamayacağı anayasada belirtilmiştir. Bunun anlamı, incelemenin, anayasaya aykırılık sorununa inhisar edecek olmasıdır. Dolayısıyla inceleme bir yargı kararının hükümsüz kılınması sonucunu doğursa dahi bu, Anayasa Mahkemesi'nin diğer yüksek mahkemelerin üzerinde bir süper temyiz mahkemesi hâline geldiği şeklinde yorumlanamaz

(ç) Bireysel başvuru hakkı, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'ndaki bütün temel hak ve hürriyetleri değil, bunlardan sadece A+HS kapsamındaki içine almaktadır. Bunlarla birlikte, bu Sözleşme kapsamındaki hürriyetler deyiminden sadece Sözleşme metninin değil, onları yorumlayan AİHM kararlarının da anlaşılması gerektiğinde kuşku yoktur.

SORU:

Anayasa'ya Uygunluk Denetiminin konusu nedir?

CEVAP:

Anayasa'ya göre (m. 148/1) "Anayasa Mahkemesi, kanunların, kanun hükmünde kararname ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün Anayasaya şekil ve esas bakımlarından uygunluğunu denetler. Anayasa değişikliklerini ise sadece şekil bakımından inceler ve denetler. Ancak, olağanüstü hallerde, sıkıyönetim ve savaş hallerinde çıkarılan kanun hükmünde kararname ve şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesi'nde dava açılmaz." Bu hükme göre, denetime tâbi olan normlar şöyle sıralanabilir. 2017 değişikliği ile bu hükümden "kanun hükmünde kararname" ibaresi çıkarılmış, "Cumhurbaşkanlığı kararname" eklenmiştir.

ARA SINAVDA NELER ÇIKAR?

1.Soru

Genel ilkeleri düzenleyen ve bunların uygulanma biçimlerini kanunlara bırakan anayasa tipi ne olarak adlandırılır?

- A Çerçeve Anayasa
- B Yumuşak Anayasa
- C Sert Anayasa
- D Kaziistik Anayasa
- E Yüzeysel Anayasa

Yanıt Açıklaması:

Çerçeve anayasa, genel ilkeleri düzenleyen ve bunların uygulanma biçimlerini kanunlara bırakan anayasa tipidir.

2.Soru

Türkiye'de Meclis hükûmeti sisteminin tipik örneği hangi Anayasa döneminde uygulanmıştır?

- A

1982 Anayasası

B

1921 Anayasası

C

1961 Anayasası

D

1971 Anayasası

E

1924 Anayasası

Yanıt Açıklaması:

1921 Anayasası'nın kurduğu hükümet sistemi, meclis hükümeti sisteminin tipik bir örneğidir.

3.Soru

Laiklik ilkesi 1924 Anayasasına kaç yılında eklenmiştir?

A

1926

B

1928

C

1931

D

1935

E

1937

Yanıt Açıklaması:

Laiklik ilkesi 1924 Anayasası'nda baştan beri yer almamıştır. Anayasanın ilk şeklinde, "Türkiye Devletinin dini, Din-i İslamdır" ifadesi yer almıştır. Ancak bu hüküm, 1928 yılındaki anayasa değişikliği ile çıkarılmış, 1937 değişikliği ile de laiklik ilkesi resmen kabul olunmuştur. Doğru yanıt E seçeneğidir.

4.Soru

Aşağıdakilerden hangisinde 1982 Anayasası'nda kabul edilen seçim esaslarından biri yer almaz?

A

Genel oy

B

Gizli oy

C

Kapalı sayım ve döküm

D

Serbest seçim

E

Eşit oy

Yanıt Açıklaması:

1982 Anayasası'nda kabul edilen seçim esaslardan biri de açık sayım ve dökümdür

5.Soru

1982 Anayasası'nın vesayetçilik anlayışı hakkında aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

A

1982 Anayasası, 1924 Anayasası'na göre daha az vesayetçilik anlayışı benimsemiştir.

B

1982 Anayasası, 1961 Anayasası'na göre vesayetçilik anlayışını çok daha güçlendirmiştir.

C

Cumhurbaşkanlığı makamı, 1961 Anayasası'ndakine göre güçsüzleştirilerek, pasif bir vesayet makamı hâline getirilmiştir.

D

Yüksek mahkeme üyelerinin seçiminde TBMM'ye belirleyici bir rol tanınmak suretiyle, bu organların, Cumhurbaşkanı'nın görüşleri paralelinde ek vesayet organları olarak çalışmaları engellenmiştir.

E

Yükseköğretim Kurulu'nun başkan ve üyeleri ile üniversite rektörlerinin seçiminde TBMM'ye belirleyici bir rol tanınması suretiyle vesayet arttırılmıştır.

Yanıt Açıklaması:

1982 Anayasası, 1961 Anayasası'na göre vesayetçilik anlayışını çok daha güçlendirmiştir. Böylece anayasa, sivil siyasetin alanını, mümkün olduğunca daraltan, seçilmiş iktidarların hareket serbestliğini bürokratik denetim mekanizmaları ile alabildiğine kısıtlayan bir anlayışı temsil etmektedir.

6.Soru

Aşağıda verilen Anayasa ve değişikliklerinin hangisinde Cumhuriyetin nitelikleri arasında "milliyetçilik" ilkesine yer verilmiştir?

A

1921 Anayasası

B

1924 Anayasası

C

1924 Anayasası'nın 1937 yılında geçirdiği değişiklik

D

1961 Anayasası

E

1982 Anayasası

Yanıt Açıklaması:

1924 Anayasası'nın 1937 yılında geçirdiği değişiklikte, cumhuriyetin nitelikleri arasında milliyetçilik ilkesine yer verilmiştir. 1961 Anayasası'nda bunun yerine millî devlet deyiminin kullanılmıştır. Doğru cevap C'dir.

7.Soru

1982 Anayasası'nda, hiç bir şekilde değiştirilemeyecek ve değiştirilmesi teklif edilemeyecek hükümlerin kapsamının genişletilmesi ve anayasa değişikliği sürecine bir onay safhasının eklenmesi hangi özelliğinin bir göstergesidir?

A

Katı nitelikli bir anayasa olması

B

Kazüistik bir yöntemle hazırlanmış olması

C

Devlet yapısı içinde yürütme organını güçlendirmesi

D

Az katılımcı bir demokrasi modelini benimsemiş olması

E

Çerçeve anayasa olması

Yanıt Açıklaması:

Katı anayasa; değiştirilmesi olağan kanunlardan daha güç koşullara bağlanan anayasa tipidir.

1982 anayasasında;

- Hiçbir şekilde değiştirilemeyecek ve değiştirilmesi teklif edilemeyecek hükümlerin kapsamı genişletilmiştir

-Anayasa değişikliği sürecine, 1961 Anayasası'nda mevcut olmayan bir onay safhası eklenmiştir.

- Cumhurbaşkanı, onaylamadığı Anayasa değişikliğini halkoyuna sunma yetkisine sahip kılınmıştır.

Tüm bunlar 1982 Anayasası'nın katı bir anayasa olduğunu göstermektedir.

Dolayısıyla doğru cevap A seçeneğidir.

8.Soru

1982 Anayasası'nın geçici birinci maddesine göre

Cumhurbaşkanı kaç yıllık bir dönem için görevine devam eder?

A

3

B

4

C

5

D

6

E

7

Yanıt Açıklaması:

1982 Halkoylaması'nda Anayasanın kabulü, Cumhurbaşkanı'nın seçimiyle birleştirilmiştir. Anayasanın geçici birinci maddesine göre, "Anayasanın, halkoylaması sonucu, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası olarak kabul edildiğinin usulünce ilanı ile birlikte halkoylaması tarihindeki Milli Güvenlik Konseyi Başkanı ve Devlet Başkanı, Cumhurbaşkanı sıfatını kazanarak, yedi yıllık bir dönem için, Anayasa ile Cumhurbaşkanı'na tanınan görevleri yerine getirir ve yetkileri kullanır. Doğru yanıt E seçeneğidir.

9.Soru

Türkiye Cumhuriyetinde tek dereceli sisteme göre yapılan ilk seçim aşağıdakilerden hangisidir?

A

1923

B

1927

C

1931

D

1935

E

1946

Yanıt Açıklaması:

Tek parti döneminde yaşanan 1923, 1927, 1931, 1935 seçimlerinde iki dereceli seçim sistemi uygulanmıştır. 1946 seçimleri, tek dereceli sisteme göre yapılan ilk seçimler olmuştur. Doğru cevap E'dir.

10.Soru

Bir devletin temel örgütleniş tarzını organlarını, bu organlar arasındaki ilişkileri ve devletle birey arasındaki ilişkilerin temel kurallarını belirleyen üstün düzenlemenin adı nedir?

A

Anayasa

B

Kanun

C

Uluslararası Sözleşme

D

Yönetmelik

E

Kararname

Yanıt Açıklaması:

Bir devletin temel örgütleniş tarzını organlarını, bu organlar arasındaki ilişkileri ve devletle birey arasındaki ilişkilerin temel kurallarını belirleyen üstün düzenlemenin adı anayasadır

11.Soru

Yapılması ve değiştirilmesi, tamamen olağan (adi) kanunlarla aynı yöntemlere tabi olan anayasa, aşağıdakilerden hangisidir?

A

Sert anayasa

B

Katı anayasa

C

Maddi anayasa

D

Yazılı olmayan anayasa

E

Yumuşak anayasa

Yanıt Açıklaması:

Yumuşak anayasa, yapılması ve değiştirilmesi, tamamen olağan (adi) kanunlarla aynı yöntemlere tabi olan anayasadır. Günümüzde, bu tür anayasaların hemen hiçbir örneği yoktur. Gerçekten, devletin temel yapısını ve devlet içindeki iktidar bölüşümünü belirleyen ve bu niteliği itibarıyla bir çeşit toplum sözleşmesi mahiyeti taşıyan bir

kanunun, olağan kanunlar gibi kolayca değiştirilebilmesi, anayasacılık düşüncesinin amacıyla çelişkilidir.

12.Soru

I. TBMM dönemine ilişkin aşağıdaki bilgilerden hangisi yanlıştır?

A

I.TBMM döneminde Meclisin bakanları her zaman değiştirme yetkisi mevcuttur.

B

Cumhuriyeti ilan eden ve 1924 Anayasası'nı hazırlayan I. TBMM olmuştur.

C

Osmanlı İmparatorluğu'nun sona erdiğini ve padişahlığın 16 Mart 1920 tarihinden geçerli olmak üzere tarihe karışmış olduğunu I. TBMM ilan etmiştir.

D

I.TBMM döneminde bugünkü anlamıyla siyasi parti grupları yoktur.

E

I.TBMM'nin dayandığı ilkeler, 20 Ocak 1921 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile açıklığa kavuşturulmuştur.

Yanıt Açıklaması:

Türk tarihinde önemli bir rol oynayan I. TBMM, tarihi görevini yerine getirdikten sonra, Nisan 1923'te yeni seçimler yapılmak üzere, dağılma kararı vermiştir. Cumhuriyeti ilan eden ve 1924 Anayasası'nı hazırlayan II. TBMM olmuştur. Doğru yanıt B seçeneğidir.

13.Soru

1982 Anayasası'nın hazırlanması amacıyla kurulan Danışma Meclisi üyeleri aşağıdakilerden hangisi tarafından belirlenmiştir?

A

Milli Birlik Komitesi

B

Cumhurbaşkanı

C

Bakanlar Kurulu

D

Başbakan

E

Milli Güvenlik Konseyi

Yanıt Açıklaması:

Danışma Meclisi üyelerinin tümü Milli Güvenlik Konseyi tarafından atanmıştır.

14.Soru

Aşağıdakilerden hangisi 1982 Anayasası'nda siyasi karar alma mekanizmalarındaki tikanıklıkları giderici anlamda getirilen hükümlerden biri değildir?

A

Cumhurbaşkanı'na Anayasa'da belirtilen durumlarda TBMM seçimlerini yenileme yetkisinin verilmesi.

B

İki meclis sistemine devam edilmesi.

C

Meclis Başkanlığı seçimlerinde üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyu şartından vazgeçilmesi.

D

Anayasa Mahkemesi'ne yasama organı tarafından üye seçilmesi usulüne son verilmesi.

E

Siyasal partilerin Meclis grubu kurmalarının güçleştirilmesi.

Yanıt Açıklaması:

Bu hükümlerin belki en önemlisi, Cumhurbaşkanı'na Anayasa'da belirtilen durumlarda TBMM seçimlerini yenileme yetkisinin verilmesidir (m.116). 1961 Anayasası da Cumhurbaşkanı'na Millet Meclisi seçimlerini yenileme yetkisini tanımış (m.108) olmakla beraber, bu yetkiyi pratikte gerçekleşmesi imkansız denilecek kadar güç şartlara bağlamıştı. Benzer şekilde, 1961 Anayasası döneminde sık sık tıkanmalara yol açmış olan Meclis Başkanlığı seçimlerinde üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyu şartından (m.84/2) vazgeçilmiştir. Gene 1961 Anayasası'na göre (m.145) Anayasa Mahkemesi'ne Millet Meclisi'nce üç, Cumhuriyet Senatosu'nca iki üyenin seçilmesi gerektiği, bu seçimlerde aranan üye tamsayısının salt çoğunluğu şartı da her zaman gerçekleşmediği için, zaman zaman bu üyelerin seçilmeleri mümkün olmamış veya uzun süre gecikmiştir. 1982 Anayasası, Anayasa Mahkemesi'ne yasama organı tarafından üye seçilmesi usulüne son vermek suretiyle bu sorunu çözmüştür. 1982 Anayasası'nda siyasal partilerin Meclis grubu kurmalarının güçleştirilmiş olması da gruplara Anayasa ve içtüzük tarafından tanınmış yetkiler dolayısıyla, Meclis çalışmalarında engellemeleri azaltıcı niteliktedir. 1982 Anayasası, 1961 Anayasası döneminde yararları kamuoyunda çok tartışma konusu olan, en azından yasama sürecini uzatıcı ve kanunların yapılmasını güçleştirici nitelik taşıyan iki meclis sisteminden vazgeçerek, Cumhuriyet Senatosu'nu kaldırmış, böylece yasama sürecine sürat ve basitlik getirmiştir. Doğru yanıt B seçeneğidir.

15.Soru

Genel ilkeleri düzenleyen ve bunların uygulanma biçimlerini kanunlara bırakan anayasa tipi aşağıdakilerden hangisidir?

A

Kazüistik anayasa

B

Ayrıntılı anayasa

C

Çerçeve anayasa

D

Katı anayasa

E

Yumuşak anayasa

Yanıt Açıklaması:

Çerçeve Anayasa; genel ilkeleri düzenleyen ve bunların uygulanma biçimlerini kanunlara bırakan anayasa tipidir.

16.Soru

Milli Güvenlik Konseyi ve Danışma Meclisi'nin hukuki varlıkları hangi tarihte sona ermiştir?

- A
7 Kasım 1982
- B
6 Kasım 1983
- C
7 Aralık 1983
- D
6 Aralık 1983
- E
10 Aralık 1983

Yanıt Açıklaması:

Anayasa'nın yürürlüğe girmesine ilişkin 177. madde gereğince, 6 Kasım 1983 tarihinde milletvekili genel seçimlerinin yapılmasını takiben, TBMM Başkanlık Divanı'nın 6 Aralık 1983'te oluşmasıyla, yani yeni seçilen meclisin göreve başlamasıyla, Millî Güvenlik Konseyi'nin ve Danışma Meclisi'nin hukuki varlıkları sona ermiştir. Doğru yanıt D seçeneğidir.

17.Soru

Anayasa kavramı ve anayasacılık akımı aşağıdaki dönemlerden hangisinde ortaya çıkmıştır?

- A
15. yüzyıl
- B
16. yüzyıl
- C
17. yüzyıl
- D
18. yüzyıl
- E
19. yüzyıl

Yanıt Açıklaması:

Anayasa kavramı ve anayasacılık akımı, 18. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmıştır. Doğru cevap D'dir.

18.Soru

'Kuvvetler ayrılığı' ilkesini savunmuş olan düşünür aşağıdakilerden hangisidir?

- A
Karl Marx
- B
Montesquieu
- C
Thomas Jefferson
- D
Alfred Adler

E

Roland Barthes

Yanıt Açıklaması:

İngiliz düşünürü Locke ve Fransız düşünürü Montesquieu tarafından savunulmuş olan, fakat literatürde daha çok bu ikincisinin adıyla özdeşleştirilen teoriye göre, devletin yasama, yürütme ve yargı olmak üzere üç iktidarı vardır. Doğru cevap B'dir.

19.Soru

Aşağıdakilerden hangisi seçmenlerin önce ikinci seçmen adı verilen bir grup seçmeni seçmesi ve temsilcilerin de daha sonra bu ikinci seçmenler tarafından seçilmesini ifade eder?

- A
Tek Dereceli Seçim
- B
İki Dereceli Seçim
- C
Genel Oylu Seçim
- D
Eşit Oylu Seçim
- E
Sınırlı Oylu Seçim

Yanıt Açıklaması:

İki dereceli seçimde ise seçmenler, ilkin ikinci seçmen adı verilen bir grup seçmeni seçerler; temsilciler de daha sonra bu ikinci seçmenler tarafından seçilir.

20.Soru

Kanunla belirlenen devlet yardımından hangi siyasal partiler yararlanabilir?

- A
TBMM' de grubu bulunan partiler
- B
Toplam geçerli oyların % 7'sinden fazlasını alan siyasal partiler
- C
En çok oy alan siyasal parti
- D
Koalisyon ortağı siyasal partiler
- E
Tüm siyasal partiler

Yanıt Açıklaması:

Kanunî düzenlemelerle devlet yardımı tüm partilere eşit olarak dağıtılmayıp, sadece bir kısım partiler (milletvekili genel seçimlerindeki yüzde 10'luk genel barajı aşmış ve barajı aşmamış olmakla birlikte milletvekili genel seçimlerinde toplam geçerli oyların yüzde 7'sinden fazlasını almış bulunan partiler) yararlandırılmaktadır. Doğru cevap B' dir.

1.Soru

1982 Anayasası'nın başlangıç bölümünde, hangi ilkeler yer almaktadır?

- I. Atatürk inkılâp ve ilkelerine bağlılık
- II. Atatürk milliyetçiliği
- III. Atatürk medeniyetçiliği
- IV. Kuvvetler ayrılığı
- V. Laiklik

A
Yalnız I, II, III

B
Yalnız II, III, IV

C
Yalnız III, IV, V

D
Yalnız I, IV, V

E
I, II, III, IV, V

Yanıt Açıklaması:

1982 Anayasası'nın başlangıç bölümünde, şu ilkeler yer almaktadır:

- a) 12 Eylül 1980 harekâtının meşruluğu (para. 1,2) (23.7.1995 tarihli Anayasa değişikliği ile çıkarılmıştır);
- b) Atatürk inkılâp ve ilkelerine bağlılık (para. 1,5);
- c) Atatürk milliyetçiliği (para. 1, 2, 5, 7);
- ç) Atatürk medeniyetçiliği (para. 5);
- d) Çağdaş medeniyet düzeyine ulaşma azmi (para. 2);
- e) Milli egemenlik (para. 3);
- f) Anayasanın ve hukukun üstünlüğü (para. 3 ve 4);
- g) Hürriyetçi demokrasi (para. 3);
- h) Kuvvetler ayrılığı (para. 4);
- i) Türk varlığının devleti ve ülkesiyle bölünmezliği (para. 5);
- j) Laiklik (para. 5);
- k) "Her Türk vatandaşının bu Anayasadaki temel hak ve hürriyetlerden eşitlik ve sosyal adalet gereklerince yararlanarak milli kültür, medeniyet ve hukuk düzeni içinde onurlu bir hayat sürdürme ve maddi ve manevi varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu" (para. 6);

2.Soru

Toplum sözleşmesi ile ifade edilmek istenen nedir?

A
Tüm insanların bir araya gelerek taşınmazlarını devlete devrettikleri sözleşmedir.

B
İnsanların hayatlarını ve haklarını güvence altına almak için haklarından bir kısmını üstün bir otoriteye devrettikleri sözleşmedir.

C
İnsanların her şeyi yapmaya yetkileri olduğunu ifade eden bir sözleşmedir.

D
İnsanların her türlü özgürlüğünden feragat ettiği bir sözleşmedir.

E
İnsanların bir araya gelerek suç işlemeyeceklerine dair imzaladıkları bir sözleşmedir.

Yanıt Açıklaması:

Toplum sözleşmesi, insanların hayatlarını ve haklarını güvence altına almak için haklarından bir kısmını üstün bir otoriteye devrettikleri sözleşmedir. Doğru cevap B şıkkıdır.

3.Soru

Değiştirilmesi normal kanunlardan farklı ve daha güçleştirici şartlara bağlanmış olan anayasa türü aşağıdakilerden hangisidir?

A
Yumuşak anayasa

B
Esnek anayasa

C
Laik anayasa

D
Katı anayasa

E
Klasik anayasa

Yanıt Açıklaması:

Değiştirilmesi normal kanunlardan farklı ve daha güçleştirici şartlara bağlanmış olan anayasa türü 'katı anayasa' olarak adlandırılır. Doğru cevap D'dir.

4.Soru

Aşağıdakilerden hangisi Osmanlı İmparatorluğunda anayasal gelişmenin ilk adımı olarak kabul edilmektedir?

A
1808 Senedi İttifak

B
1839 Tanzimat Fermanı

C
1856 Islahat Fermanı

D
1876 Kanun-i Esasi

E
1909 Anayasa değişikliği

Yanıt Açıklaması:

Osmanlı İmparatorluğu'nda anayasal gelişmenin ilk adımı olarak, 1808 yılında merkezî hükûmetin temsilcileri ile âyan temsilcileri arasında kabul edilip imzalanan Sened-i İttifak gösterilir. Bu senette, devlet işlerine resmî sıfatı haiz memurlardan başkasının karışamayacağı, iktidarın kullanılmasına sadrazamın katılacağı ve bundan dolayı kendisinin sorumlu olacağı gibi hükümler yer almış, buna karşılık âyan temsilcileri, içlerinden birinin devlete karşı ayaklanması hâlinde bunun bastırılmasına yardımcı olmayı taahhüt etmişlerdir. Doğru yanıt A seçeneğidir.

5.Soru

Anayasaların yapılış sebeplerini ve dayandıkları temel felsefeyi açıklayan ve çoğu zaman edebi bir üslupla yazılan bölümleri başlangıç bölümleridir. Başlangıç bölümlerinin hukuki değeri daha çok pozitif anayasa normlarının yorumlanmasına katkısı açısından söz konusu olabilir.

Yukarıdaki bilgilerin ışığında aşağıdakilerden hangisi 1982 Anayasası'nın başlangıç ilkelerinden birisi değildir?

- A Milli egemenlik
- B Laiklik
- C Kuvvetler ayrılığı
- D Hukukun üstünlüğü
- E Hürriyetçi demokrasi

Yanıt Açıklaması:

1982 Anayasasının başlangıç bölümünde, şu ilkeler yer almaktadır:

- a) 12 Eylül 1980 harekâtının meşruluğu
 - b) Atatürk inkılâp ve ilkelerine bağlılık
 - c) Atatürk milliyetçiliği
 - ç) Atatürk medeniyetçiliği
 - d) Çağdaş medeniyet düzeyine ulaşma azmi
 - e) Milli egemenlik
 - f) Anayasanın ve hukukun üstünlüğü
 - g) Hürriyetçi demokrasi
 - h) Kuvvetler ayrılığı
 - i) Türk varlığının devleti ve ülkesiyle bölünmezliği
 - j) Laiklik
 - k) "Her Türk vatandaşının bu Anayasadaki temel hak ve hürriyetlerden eşitlik ve sosyal adalet gereklerince yararlanarak milli kültür, medeniyet ve hukuk düzeni içinde onurlu bir hayat sürdürme ve maddi ve manevi varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu.
- Doğru cevap D'dir.

6.Soru

Genel oy ilkesi, Türkiye'de hangi yılda mevcut olmuştur?

- A 1921
- B 1924
- C 1934
- D 1946
- E 1950

Yanıt Açıklaması:

1924 yılında seçim kanununda yapılan değişiklikle, erkekler için genel oy hakkı kabul edilmiş; 1934'te ise bu hak, kadınlara da tanınmıştır. Böylece, 1934'ten bu yana Türkiye'de genel oy sistemi mevcut olmuştur.

7.Soru

Aşağıdakilerden hangisi değiştirilmesi normal kanunlardan farklı ve daha güçleştirici şartlara bağlanmış olan anayasayı ifade eder?

- A Esnek Anayasa
- B Güçlü Anayasa
- C Güçleştirici Anayasa
- D Yazılı Anayasa
- E Sert Anayasa

Yanıt Açıklaması:

Katı anayasa, değiştirilmesi normal kanunlardan farklı ve daha güçleştirici şartlara bağlanmış olan anayasadır.

8.Soru

Kuvvetler ayrılığı ilkesini savunan Montesquieu, ilhamını hangi devletin hükümet sisteminden almıştır?

- A Fransa
- B İsveç
- C Danimarka
- D İngiltere
- E A.B.D.

Yanıt Açıklaması:

Kuvvetler ayrılığı ilkesini savunan Montesquieu, ilhamını o dönemdeki İngiliz hükümet sisteminden aldığını ifade etmektedir. Doğru cevap D'dir.

9.Soru

Devlet şekli olarak cumhuriyette, egemenlik kime aittir?

- I. Bireye
- II. Bir Zümreye
- III. Topluma

- A Yalnız I
- B Yalnız II
- C

Yalnız III

D

Yalnız I, II

E

Yalnız I, II, III

Yanıt Açıklaması:

Devlet şekli olarak cumhuriyet, egemenliğin bir kişiye veya zümreye değil, toplumun tümüne ait olduğu bir devleti ifade eder.

10.Soru

1924 Anayasası'nda 1928 yılında yapılan değişiklik ile "Türkiye Cumhuriyeti Devletinin dini islamdır" ibaresi çıkarılarak yerine konulan laiklik ilkesi kaç yılında kabul edilmiştir?

A

1929

B

1930

C

1937

D

1945

E

1961

Yanıt Açıklaması:

Osmanlı Kânûn-ı Esâsî'si ve 1928 değişikliğine kadar Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, "devletin dini, din-i islamdır." yolunda bir hüküm taşıdığı hâlde, 1924 Anayasası'nın 1928'deki değişikliği ile bu hüküm çıkarılmış, 1937 değişikliği ile de laiklik ilkesi açıkça kabul edilmiştir. Doğru cevap C'dir.

11.Soru

Yeni anayasa yapma süreci ne zaman başlamıştır?

A

18 Eylül 1980

B

29 Haziran 1980

C

11 Eylül 1980

D

21 Eylül 1980

E

30 Eylül 1980

Yanıt Açıklaması:

Millî Güvenlik Konseyi'nin 29 Haziran 1981 tarihinde kabul ettiği 2485 sayılı "Kurucu Meclis Hakkında Kanun" la, yeni anayasanın yapılması süreci başlamıştır. Doğru yanıt B seçeneğidir.

12.Soru

Temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasına ilişkin aşağıdaki bilgilerden hangisi yanlıştır?

A

Sınırlama kanun, yönetmelik dahil her türlü düzenleyici işlemle yapılabilir

B

Sınırlama anayasasın sözüne ve ruhuna uygun olmak zorundadır

C

Sınırlama söz konusu hürriyet için öngörülen sebeplere dayanır

D

Sınırlamada başvuru aracın amacı gerçekleştirmeye elverişli olması aranır

E

Sınırlandırma temel hak ve hürriyetlerin özüne dokunacak şekilde yapılamaz

Yanıt Açıklaması:

Sınırlandırma her türlü düzenleyici işlemle değil sadece kanun yoluyla yapılabilir.

13.Soru

Aşağıdakilerden hangisi kanunların genel ve soyut nitelik taşımasını, yani kapsadığı herkese eşit olarak uygulanmasını ifade eder?

A

Genel Oy İlkesi

B

Servete Bağlı Oy İlkesi

C

Şekli Hukuki Eşitlik

D

Maddi Hukuki Eşitlik

E

Eşit Oy İlkesi

Yanıt Açıklaması:

Şekli Hukuki Eşitlik: Kanunların genel ve soyut nitelik taşıması, yani kapsadığı herkese eşit olarak uygulanmasıdır.

14.Soru

Aşağıdakilerden hangisi Osmanlı İmparatorluğu'nda anayasal gelişmenin ilk adımı olarak gösterilir?

A

Islahat Fermanı

B

Tanzimat Fermanı

C

Vak'a-yı Hayriye

D

Sened-i İttifak

E

I. Meşrutiyet

Yanıt Açıklaması:

Osmanlı İmparatorluğu'nda anayasal gelişmenin ilk adımı olarak, 1808 yılında merkezî hükûmetin temsilcileri ile âyan temsilcileri arasında kabul edilip imzalanan Sened-i İttifak gösterilir.

15.Soru

Aşağıdakilerden hangisi Kurucu Meclis'in görevlerinden biri değildir?

- A
Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni bir an önce kurmak.
- B
Yeni Anayasa'yı ve Anayasa'nın Halkoyuna Sunuluş Kanunu'nu hazırlamak.
- C
Yürürlüğe girecek olan Anayasa'nın ilkelerine uygun Siyasi Partiler Kanunu'nu hazırlamak.
- D
Seçim Kanunu'nu hazırlamak.
- E
Kanun koyma, değiştirme ve kaldırma suretiyle yasama görevlerini yerine getirmektir.

Yanıt Açıklaması:

Kanunun 2. maddesine göre Kurucu Meclis'in görevleri:

- a. Yeni Anayasa'yı ve Anayasa'nın Halkoyuna Sunuluş Kanunu'nu hazırlamak;
- b. Halkoyuna sunulan ve milletçe kabul edilince kesinleşerek, geçici hükümlerine göre yürürlüğe girecek olan Anayasa'nın ilkelerine uygun Siyasi Partiler Kanunu'nu hazırlamak;
- c. Yeni Anayasa'nın ve Siyasi Partiler Kanunu'nun hükümlerini göz önünde tutarak Seçim Kanunu'nu hazırlamak;
- d. Millî Güvenlik Konseyi'nce kararlaştırılacak tarihte yapılacak genel seçimlerle Türkiye Büyük Millet Meclisi kurulup fiilen göreve başlayıncaya kadar, kanun koyma, değiştirme ve kaldırma suretiyle yasama görevlerini yerine getirmektir.

16.Soru

Türkiye'de genel oy ilkesi ne zaman uygulamaya konmuştur?

A
1924

B
1934

C
1982

D
1987

E
1995

Yanıt Açıklaması:

Genel oy, servet, vergi, öğrenim durumu ve cinsiyet gibi sınırlamalar olmaksızın, bütün vatandaşların oy hakkına sahip olmalarıdır. Türkiye'de I. ve II. Meşrutiyet dönemlerinde, servete bağlı oy ilkesi uygulanmıştır. 1924 yılında seçim kanununda yapılan değişiklikle, erkekler için genel oy hakkı kabul edilmiş; 1934'te ise bu hak, kadınlara da tanınmıştır. Böylece, 1934'ten bu yana Türkiye'de genel oy sistemi mevcut olmuştur.

17.Soru

Aşağıdakilerden hangisi 1961 Anayasa'nın temel niteliklerinden **biri değildir**?

- A
Anayasa'nın üstünlüğü
- B
Çoğulcu toplum yapısının geliştirilmesi
- C
Kamu hürriyetleri
- D
Kuvvetler ayrılığı-devlet iktidarının paylaşılması
- E
Temel hakların genişletilmesi ve güçlendirilmesi

Yanıt Açıklaması:

Anayasa'nın üstünlüğü, kuvvetler ayrılığı- devlet iktidarının paylaşılması, çoğulcu toplum yapısının geliştirilmesi, temel hakların genişletilmesi ve güçlendirilmesi 1961 Anayasası'nın temel niteliklerindendir. Kamu hürriyetleri ise 1924 Anayasası'nın temel niteliklerindendir. Doğru cevap C'dir.

18.Soru

İnsanların hayatlarını ve haklarını güvenceye kavuşturmak amacıyla, bir kısım haklarını üstün bir otoriteye (devlete) devretmeleri hangi kavram ile ifade edilir?

- A
Anayasacılık
- B
Kuvvetler ayrılığı
- C
Toplum sözleşmesi
- D
Sınırlı devlet
- E
Anayasal devlet

Yanıt Açıklaması:

Toplum sözleşmesi, insanların hayatlarını ve haklarını güvenceye kavuşturmak amacıyla, bir kısım haklarını üstün bir otoriteye (devlete) devretmeleridir.

19.Soru

Günümüzde hemen hiçbir örneği bulunmayan anayasa türü aşağıdakilerden hangisidir?

A
Yumuşak Anayasa

B
Sert Anayasa

C
Yazılı Anayasa

D
Yazısız Anayasa

E
Şeriat Anayasası

Yanıt Açıklaması:

Yumuşak anayasa; yapılması ve değiştirilmesi, tamamen olağan (adi) kanunlarla aynı yöntemlere tabi olan anayasadır. Günümüzde, bu tür anayasaların hemen hiçbir örneği yoktur.

20.Soru

Kurucu Meclis'in sivil kanadını oluşturan Danışma Meclisi kaç üyeden oluşmaktadır?

A
140

B
150

C
160

D
170

E
180

Yanıt Açıklaması:

Kurucu Meclis'in sivil kanadını oluşturan Danışma Meclisi sözü geçen Kanun'da "belirtilen usul ve esaslara göre her ilin tesbit ve teklif ettiği adaylar arasında Millî Güvenlik Konseyi'nce seçilen 120 üye ile Millî Güvenlik Konseyi'nce doğrudan doğruya seçilen 40 üye olmak üzere 160 üyeden oluşur" (m.3). Doğru yanıt C seçeneğidir

FİNALDE NELER GELİR?

1.Soru

I. Nispi niteliktedir.

II. TBMM üyeleri dışında üye olmayan bakanları da kapsar.

III. Mutlak niteliktedir.

IV. Ancak TBMM üyelik sıfatının devamı müddetince sürer.

Yukarıdaki önermelerden hangisi yasama dokunulmazlığının özellikleri arasında yer almaktadır?

A
I-II

B
I-II-IV

C
II-III-IV

D
III-IV

E
I-IV

Yanıt Açıklaması:

Yasama sorumsuzluğundan farklı olarak, dokunulmazlık, nispi ve geçici nitelikte bir ayrıcalıktır. Nispidir, çünkü TBMM tarafından kaldırılabilir. Hatta anayasada belirtilen durumlarda meclisin bu yolda bir kararına gerek olmadan da ilgili üye tutulabilir, sorguya çekilebilir, tutuklanabilir ve yargılanabilir.

Sorumsuzluğun aksine, dokunulmazlık, milletvekilleri için ancak geçici bir koruma sağlar. Diğer bir deyişle bu koruma, üyelik sıfatının devamı müddetince sürer.

Yasama sorumsuzluğu ve yasama dokunulmazlığından, TBMM üyeleri dışında, milletvekili olmayan bakanlar da (m.112/4) yararlanırlar. Anılan kişiler, diğer özlük hakları bakımından da milletvekilleri ile aynı statüye tabidirler.

2.Soru

Yasama organının bir konuyu araya başka bir işlem girmeksizin düzenleyebilmesi hangi kavram ile ifade edilir?

A

Yasama yetkisinin devredilmezliği

B

Yasama yetkisinin ilkelliği

C

Yasama yetkisinin değişmezliği

D

Yasama yetkisinin genelliği

E

Yasama yetkisinin ayrılmazlığı

Yanıt Açıklaması:

Yasama yetkisinin ilkelliği yasama organının bir konuyu doğrudan doğruya, yani araya başka bir işlem girmeksizin düzenleyebilmesidir.

3.Soru

Hâkimlik teminatının, amaçlarına uygun şekilde gerçekleştirilmesi açısından en önemli pratik sorun neydi?

A

Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun kimlerden oluşacağı

B

Özlük işlerini hangi kurulun yapacağı

C

Hakimlerin hangi yasaya bağlı olacağı

D

Hakimlerin hangi yasalara uyacağı

E

Hakimlerin nerede yetiştirileceği

Yanıt Açıklaması:

Hâkimlik teminatının, amaçlarına uygun şekilde gerçekleştirilmesi açısından en önemli pratik sorun, hâkimlerin tayin, terfi, nakil, denetim ve

disiplin gibi özlük işlerinin, ne tür bir organ veya kurul tarafından yapılacağıdır.

4.Soru

Anayasal düzende yasama yetkisinin genelliği aşağıdakilerden hangisine aykırı olmamak kaydıyla düzenlenebilir?

- A
Bakanlıklara
- B
Cumhurbaşkanına
- C
Bakanlar Kuruluna
- D
Kararnamelere
- E
Anayasaya

Yanıt Açıklaması:

Yasama yetkisinin genelliğini kanunların genelliği ile karıştırmamak gerekir. Yasama yetkisinin genelliği, kanunla düzenleme alanının konu itibarıyla sınırlandırılmamış olduğunu, Anayasa'ya aykırı olmamak şartıyla her konunun kanunla düzenlenebileceğini ifade eder. Doğru cevap E' dir.

5.Soru

Seçim bitmeden önce seçimin yenilenmesine karar verildiğinde bu durum Bakanlar Kurulu tarafından kaç saat içinde ilan edilir?

- A
24
- B
72
- C
48
- D
96
- E
144

Yanıt Açıklaması:

Seçim dönemi bitmeden önce, seçimin yenilenmesine TBMM veya Cumhurbaşkanınca karar verilmesi halinde, durum Bakanlar Kurulu tarafından kırk sekiz saat içinde ilan olunur. Doğru yanıt C'dir.

6.Soru

Yasama organın bir konuyu araya başka bir işlem girmeksizin düzenlemesi, aşağıdakilerden hangisidir?

- A
Yasama ilkesinin üstünlüğü
- B
Yasama ilkesinin genelliği
- C
Yasama ilkesinin tekliği
- D
Yasama ilkesinin ilköllüğü

E

Yasama ilkesinin devredilmezliği

Yanıt Açıklaması:

Yasama yetkisinin ilköllüğü (asliliği) yasama organının bir konuyu doğrudan doğruya, yani araya herhangi bir işlem girmeksizin düzenleyebilmesidir. Türkiye'de yasama ve yürütme fonksiyonları arasındaki en önemli fark da burada görülür. Yürütme organı, bazı istisnalarla, doğrudan doğruya hukuki işlemler yapmak yetkisine sahip değildir. Sadece yasama organı, bir konuyu ilkel, yani özerk ve serbest olarak düzenleyebilir. İdareci, kendisini yetkilendiren bir kanun hükmüne dayanmaksızın, bireysel olsun düzenleyici olsun hiçbir işlem yapamayacağı hâlde, kanun yasama organının kendine özgü iktidarına, teşebbüs kudretine dayanır. Şu anlamda ki, yasama organı, belli bir tedbiri kanunlaştırmak için hiçbir metnin ön iznine tâbi değildir. Anayasadan aldığı genel yetki ile her konuyu doğrudan doğruya düzenleyebilir. Nitekim Anayasa Mahkemesi'nin çeşitli kararlarında da kanunun nitelikleri arasında bir konuyu doğrudan doğruya düzenleme özelliğine değinilmiştir.

7.Soru

2017 Anayasa değişikliği sonrasında Cumhurbaşkanının çeşitli sebeplere geçici olarak görevinde ayrılması halinde ya da makamın herhangi bir sebeple boşalması halinde kim Cumhurbaşkanlığı makamına vekalet eder?

- A
Meclis Başkanı
- B
Cumhurbaşkanı Yardımcısı
- C
İçişleri Bakanı
- D
Dışişleri Bakanı
- E
Adalet Bakanı

Yanıt Açıklaması:

Cumhurbaşkanının çeşitli sebeplere geçici olarak görevinde ayrılması halinde ya da makamın herhangi bir sebeple boşalması halinde Cumhurbaşkanına, Cumhurbaşkanı yardımcısı vekalet eder. Doğru cevap B seçeneğidir.

8.Soru

Anayasa değişikliğine ilişkin tekliflerin görüşülmesi usulünü diğer kanunların görüşülmesi usulünden ayıran fark hangisidir?

- A
Toplantı yeter sayısı
- B
Teklif yeter sayısı
- C
Karar yeter sayısı
- D
İki kere görüşme şartı

E
Karar yeter sayısı

Yanıt Açıklaması:

175. maddenin 3361 sayılı Kanun'la değişik ikinci fıkrasına göre, anayasa değişikliklerine ilişkin tekliflerin görüşülmesi, bu maddedeki kayıtlar dışında, kanunların görüşülmesi hakkındaki hükümlere tâbidir. Aynı maddenin birinci fıkrasında ise anayasanın değiştirilmesi hakkındaki tekliflerin Genel Kurul'da iki defa görüşüleceği belirtilmiştir. İki defa görüşülme şartı, anayasa değişikliğine ilişkin tekliflerin görüşülmesi usulünü diğer kanunların görüşülmesi usulünden ayıran tek farktır.

9.Soru

2017 Anayasa değişikliği göz önüne alındığında aşağıdakilerden hangisi yüce divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesinde yargılanmaz?

- A
Cumhurbaşkanı
- B
Cumhurbaşkanı yardımcısı
- C
Anayasa Mahkemesi üyeleri
- D
HSYK Başkanı
- E
Jandarma Genel Komutanı

Yanıt Açıklaması:

2017 Anayasa değişikliği ile Jandarma genel komutanı yüce divanda yargılanacaklar arasından çıkarılmıştır. Doğru cevap E'dir.

10.Soru

Aşağıdakilerden hangisi milletvekili seçilme yeterliliği için aran bir unsur değildir?

- A
En az lise mezunu olmak
- B
Kısıtlı olmamak
- C
Yükümlü olduğu askerlik görevini yapmış olmak
- D
Kamu hizmetinden yasaklı olmamak
- E
Yüz kızartıcı suçlardan hüküm giymemiş olmak

Yanıt Açıklaması:

Milletvekili seçilebilmek için ilkokul mezunu olmak yeterlidir. Doğru cevap A'dır.

11.Soru

Anayasa yargısında, özellikle iptal davaları dolayısıyla, geçici bir tedbir niteliğinde olarak, anayasaya aykırılığı iddia edilen kanunun yürürlüğünün durdurulmasına karar verilip verilemeyeceği.....cümlesini tamamlayınız.

- A
tartışmalıdır
- B
Federal Almanya örneğinde olduğu gibidir
- C
kesindir
- D
bazı gerekçelere bağlıdır
- E
Anayasaya bağlıdır

Yanıt Açıklaması:

Anayasa yargısında, özellikle iptal davaları dolayısıyla, geçici bir tedbir niteliğinde olarak, anayasaya aykırılığı iddia edilen kanunun yürürlüğünün durdurulmasına karar verilip verilemeyeceği tartışmalıdır.

12.Soru

Aşağıdakilerden hangisi 1982 Anayasası'nın siyasal karar alma mekanizmalarındaki tikanıklıkları giderici düzenleme getirdiği konulardan **değildir**?

- A
Cumhurbaşkanı'na Anayasa'da belirtilen durumlarda TBMM seçimlerini yenileme yetkisinin verilmesi
- B
Cumhurbaşkanı seçimi
- C
Meclis başkanlığı seçimi
- D
Anayasa Mahkemesi'ne yasama organı tarafından üye seçilmesi usulüne son verilmesi
- E
Anayasa Mahkemesi'nin yetkilerinin sınırlandırılması

Yanıt Açıklaması:

1982 Anayasası'nın bir bölüm hükümleri, bu sakıncaları giderme ve böylece siyasal bunalım olasılıklarını azaltma amacı gütmektedir. Bu hükümlerin belki en önemlisi, Cumhurbaşkanı'na Anayasa'da belirtilen durumlarda TBMM seçimlerini yenileme yetkisinin verilmesidir. Aynı nitelikte başka bir hüküm, Cumhurbaşkanı seçimindeki uzamaları ve tikanıklıkları ortadan kaldıracı nitelikteki 102. maddedir.

Benzer şekilde, 1961 Anayasası döneminde sık sık tikanmalara yol açmış olan Meclis Başkanlığı seçimlerinde üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyu şartından (m.84/2) vazgeçilmiştir.

1982 Anayasası, Anayasa Mahkemesi'ne yasama organı tarafından üye seçilmesi usulüne son vermek suretiyle üyelerin seçimine engel olan durumları ve gecikmeleri engellemiştir.

Ancak E seçeneğinde belirtilen durum söz konusu değildir. Bu nedenle de doğru yanıt E seçeneğidir.

13.Soru

Hangisi 1924 ve 1961 Anayasalarından farklı olarak 1971 Anayasası ile gelen, yasama-yürütme fonksiyonlarıyla alakalı bir değişikliği ifade etmektedir?

- A
Anayasada yürütme organının "mahfuz" bir düzenleme yetkisi yoktur.
- B
İdari işlemlerin mutlaka kanuna dayanması zorunluluğu ve kanun olmayan yerde idarenin de olamayacağı ilkesi kabul edilmiştir.
- C
Yasama işlemlerine, yürütme işlemlerinden daha üstün bir hukuki güç tanınmıştır.
- D
Yürütme yetkisi Cumhurbaşkanı ve onun tayin edeceği Bakanlar Kurulu tarafından kullanılmaktadır.
- E
Bakanlar Kurulu'na KHK çıkarma yetkisi verilmiştir.

Yanıt Açıklaması:

Yasama ve yürütme fonksiyonlarının ayrılığı konusunda 1924 ve 1961 Anayasası'nın kabul etmiş oldukları sistemden önemli bir sapma, 1971 Anayasa değişikliği ile Bakanlar Kurulu'na KHK çıkarma yetkisinin verilmiş olmasıdır. KHK'lerin, Anayasa'da belirtilen sınırlar içinde de olsa, Bakanlar Kurulu'na yürürlükteki kanunlarda değişiklik yapma yetkisini vermesi, hayli önemli bir yenilik ve 1924-1961 sistemlerinin kanuncu özelliğinden ciddi bir sapmadır.

14.Soru
Bir ülkenin anayasasını, yine o anayasada belirtilen usul ve kurallara bağlı kalarak değiştiren iktidar aşağıdakilerden hangisidir?

- A
Primer Kurucu İktidar
- B
Kurucu İktidar
- C
Tali Kurucu İktidar
- D
Kurulmuş İktidar
- E
Asli Kurucu İktidar

Yanıt Açıklaması:

Tali Kurucu İktidar: Bir ülkenin anayasasını, yine o anayasada belirtilen usul ve kurallara bağlı kalarak değiştiren iktidardır.

15.Soru
Tek bir anayasa, tek birer yasama, yürütme ve yargı organı, ve ülkenin tümünde bir örnek şekilde uygulanan tek bir hukuk sistemine ne ad verilir?

- A
Üniter devlet
- B

- Federal devlet
- C
Tek devlet
- D
Tek ülke
- E
Tek hükümet

Yanıt Açıklaması:

tek bir anayasa, tek birer yasama, yürütme ve yargı organı, ve ülkenin tümünde birörnek şekilde uygulanan tek bir hukuk sistemine üniter devlet denir

16.Soru

Milletvekillerinin yasama dönemi içerisinde seçmenleri tarafından azledilebilmeleri ve seçmenlerin, seçtikleri milletvekillerine, hukuken bağlayıcı direktifler verebilmeleridir. Buna göre tanımlı verilen kavram aşağıdaki seçeneklerin hangisinde doğru verilmiştir?

- A
Yasama dokunulmazlığı
- B
Yasama yetkisinin asliliği
- C
Emredici vekalet
- D
Yasama yetkisinin devredilemezliği
- E
Yasa teklifinin kadük kalması

Yanıt Açıklaması:

Emredici vekalet, milletvekillerinin yasama dönemi içerisinde seçmenleri tarafından azledilebilmeleri ve seçmenlerin, seçtikleri milletvekillerine, hukuken bağlayıcı direktifler verebilmeleridir. Doğru cevap C'dir.

17.Soru

1982 anayasası kaç tür olağan üstü hal rejimine yer vermiştir?

- A
1
- B
2
- C
3
- D
4
- E
5

Yanıt Açıklaması:

Olağan üstü hal ve sıkı yönetim olmak üzere iki tür.

18.Soru

1961 Anayasası'nda ve 1982 Anayasası'nın ilk şeklinde de olduğu üzere, anayasanın değiştirilmesi teklifi için ne gerekmektedir?

A
TBMM üye tam sayısının en az üçte birinin yazılı teklifi

B
Cumhurbaşkanının yazılı teklifi

C
Bakanlar Kurulu kararı

D
Halk oylaması

E
Millî Güvenlik Kurulu kararı

Yanıt Açıklaması:

1961 Anayasası'nda ve 1982 Anayasası'nın ilk şeklinde de olduğu üzere, anayasanın değiştirilmesi teklifi için TBMM üye tam sayısının en az üçte birinin yazılı teklifi gerekmektedir.

19.Soru

Aşağıda yer alan hallerden hangisi yasama sorumsuzluğu kapsamına girmez?

A
Meclis kürsüsünde düşüncelerini ifade etmek

B
Meclis Araştırması komisyonunda hakaret etmek

C
Ankara dışındaki Meclis Soruşturması sırasında sövme suçunu işlemek

D
Seçim bölgesinde Meclis'te açıkladığı düşüncelerini tekrar etmek

E
Meclis çalışmaları sırasında başka bir milletvekilini dövmek

Yanıt Açıklaması:

1982 Anayasası, bazı anayasaların aksine, hakaret ve sövme suçlarını sorumsuzluk kapsamı dışında tutmamıştır. Dolayısıyla bu tür suçlar da Meclis çalışmaları sırasında işlenmiş olmak şartıyla, sorumsuzluktan yararlanır. Buna karşılık, suç teşkil eden eylem, oy, söz veya düşünce açıklaması yoluyla işlenmemişse, Meclis çalışmaları sırasında da işlenmiş olsa, sorumsuzluk söz konusu değildir. Mesela Meclis toplantısı sırasında bir üyenin başka bir üyeyi veya görevliyi dövmesi, yaralaması veya öldürmesi, elbette sorumsuzluk kapsamına girmez.

20.Soru

Toplum sözleşmesi kuramına göre; insanların hayatlarını ve haklarını güvenceye kavuşturmak amacıyla, bir kısım haklarını devrettikleri üstün otorite aşağıdakilerden hangisidir?

A
Tanrı

B
Tiran

C
Devlet

D

Anayasa

E

Papa

Yanıt Açıklaması:

Toplum sözleşmesi, insanların hayatlarını ve haklarını güvenceye kavuşturmak amacıyla, bir kısım haklarını üstün bir otoriteye (devlete) devretmeleridir.

1.Soru

bütçe ve kesin hesap kanunu nedir?

A
hukuki mahiyeti bakımından bir kural-işlem değil, Devlete ve diğer kamu tüzel kişilerine kamu harcamalarında bulunmak ve kamu gelirini toplamak konusunda belli bir süre için yetki veren bir şart-işlemidir.

B
hukuki mahiyeti bakımından bir kural-işlem olan, Devlete ve diğer kamu tüzel kişilerine kamu harcamalarında bulunmak ve kamu gelirini toplamak konusunda belli bir süre için yetki veren bir şart-işlemidir.

C
hukuki mahiyeti bakımından bir kural-işlem değil, Devlete ve diğer kamu tüzel kişilerine kamu harcamalarında bulunmak ve kamu gelirini gereksiz harcamayı önlemek konusunda belli bir süre için yetki veren bir şart-işlemidir.

D
hukuki mahiyeti bakımından bir kural-işlem değil, Devlete ve diğer kamu tüzel kişilerine kamu harcamalarında bulunmak ve kamu gelirini toplamak konusunda belli bir süre için yetkisizlik veren bir şart-işlemidir.

E
hukuki mahiyeti bakımından bir kural-işlem değil, sadece kamu tüzel kişilerine kamu harcamalarında bulunmak ve kamu gelirini toplamak konusunda belli bir süre için yetki veren bir şart-işlemidir.

Yanıt Açıklaması:

hukuki mahiyeti bakımından bir kural-işlem değil, Devlete ve diğer kamu tüzel kişilerine kamu harcamalarında bulunmak ve kamu gelirini toplamak konusunda belli bir süre için yetki veren bir şart-işlemidir.

2.Soru

2017 Anayasa değişikliği sonrasında TBMM'nin seçimlerin yenilenmesine karar verebilmesi için üye tamsayısının ne kadarının oyu gereklidir?

A
1/3

B
2/3

C
3/5

D
1/2'sinin bir fazlası

E

1/2

Yanıt Açıklaması:

Anayasanın değişik 116'ncı maddesine göre, "Türkiye Büyük Millet Meclisi, üye tamsayısının beşte üç çoğunluğuyla seçimlerin yenilenmesine karar verebilir. Bu halde Türkiye Büyük Millet Meclisi genel seçimi ile Cumhurbaşkanlığı seçimi birlikte yapılır. Doğru cevap C seçeneğidir.

3.Soru

Bir siyasi partinin kapatılabilmesi için Anayasa Mahkemesi üyelerinin kaçının oyu gerekmektedir?

- A
Tamamının
- B
4'te 3'ünün
- C
3'te 2'sinin
- D
Yarısının
- E
3'te 1'inin

Yanıt Açıklaması:

Anayasa değişikliğinde iptale, siyasî partilerin kapatılması na ya da Devlet yardımından yoksun bırakılmasına karar verilebilmesi için toplantıya katılan üyelerin üçte iki oy çokluğu şarttır.

4.Soru

Türkiye'de 2017 Anayasa değişikliği öncesinde nasıl bir yürütme yapısı bulunmaktadır?

- A
Monist yürütme
- B
Tekçi yürütme
- C
Kolejyal yürütme
- D
Düalist yürütme
- E
Kuruldan oluşan yürütme

Yanıt Açıklaması:

Türkiye'de 1924, 1961 ve 1982 Anayasaları düalist yürütme sistemini benimsemiştir. Doğru cevap D seçeneğidir.

5.Soru

1.Her iki Anayasa, askeri müdahaleler sonucu oluşmuştur.
2.Her iki Anayasa, bir kanadı askeri hareketin liderliğini yapan kuruldan diğer kanadı ise sivillerden oluşan Kurucu Meclisler tarafından hazırlanmıştır.
3.Gerek temsilciler Meclisi gerek Danışma Meclisi, genel seçim sonucunda oluşmuştur.

4.Her iki sistemde de halkoyuna sunulan anayasa tasarılarının kabul edilmemesi halinde ne yapılacağı açıkça belirtilmiştir. 1982 Anayasasının hazırlanma süreci ile 1961 Anayasasının hazırlanma süreci karşılaştırıldığında yukarıdaki maddelerden hangileri benzerlik göstermektedir?

- A
1 ve 2
- B
1 ve 3
- C
1 ve 4
- D
2 ve 3
- E
3 ve 4

Yanıt Açıklaması:

1982 Anayasasının hazırlanma süreci 1961 Anayasasındaki ile karşılaştırıldığında, aralarındaki başlıca şu benzerlikler göze çarpmaktadır:

- a. Her iki Anayasa, askeri müdahaleler sonucu oluşmuştur.
- b. Her iki Anayasa, bir kanadı askeri hareketin liderliğini yapan kuruldan diğer kanadı ise sivillerden oluşan Kurucu Meclisler tarafından hazırlanmıştır.
- c. Her iki durumda da Kurucu Meclis, daha doğrusu bu Meclis'in sivil kanadı seçimle oluşmamıştır.
- d. Her iki durumda da Kurucu Meclisçe hazırlanan Anayasa, halkoyuna sunulmak suretiyle kesinleşmiştir.
- e. Her iki durumda da sivil kanadın, Bakanlar Kurulunun kurulması ve düşürülmesine ilişkin yetkileri yoktur.

6.Soru

Bir seçim çevresinde nispi olarak en çok oy alan partinin o çevrenin milletvekilliğini kazanmış olması durumu aşağıdaki seçim sistemi yöntemlerinden hangisidir?

- A
Basit (Tek turlu) çoğunluk sistemi
- B
Mutlak çoğunluk sistemi
- C
En büyük artık usulü sistemi
- D
En kuvvetli ortalama sistemi
- E
d'Hondt sistemi

Yanıt Açıklaması:

Tek turlu basit çoğunluk sisteminde, bir seçim çevresinde nispi olarak en çok oy alan parti, o çevrenin milletvekilliğini kazanmış olur.

7.Soru

Anayasaya göre Anayasa değişikliğinin teklif edilebilmesi için gerekli teklif yeter sayısı nedir?

- A
TBMM üye tam sayısının yarısı
- B
TBMM üye tam sayısının dörtte biri
- C
TBMM üye tam sayısının üçte biri
- D
TBMM üye tam sayısının dörtte üçü
- E
TBMM üye tam sayısının beşte üçü

Yanıt Açıklaması:

1982 Anayasasının 175. maddesine göre anayasanın değiştirilmesi en az TBMM üye tam sayısının üçte birinin imzasıyla teklif edilebilir. Bu teklif yeter sayısını anayasa değişikliği teklifinin görüşülmesi aşamasına geçilmesi için bir şart olarak görebiliriz.

8.Soru

Aşağıdakilerden hangisi anayasa kavramının ve anayasacılık akımının daha önceki çağlarda değil de 18. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmasının nedenidir?

- A
Siyasal düşüncenin Tanrı iradesine dayanması – Burjuva sınıfının yükselişi
- B
Siyasal düşüncenin laikleşmesi - burjuva sınıfının yükselişi
- C
Siyasal düşüncenin laikleşmesi - işçi sınıfının yükselişi
- D
Siyasal düşüncenin laikleşmesi - feodal sistemin yükselişi
- E
Siyasal iradenin tanrı iradesine dayanması- feodal sistemin yükselişi

Yanıt Açıklaması: Anayasa kavramının ve anayasacılık akımının daha önceki çağlarda değil de 18. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmasının nedeni Siyasal düşüncenin laikleşmesi ve burjuva sınıfının yükselişidir.

9.Soru

Aşağıdakilerden hangisi 1982 Anayasası ile 1961 Anayasasının hazırlanış dönemleri arasındaki benzerliklerden biri değildir?

- A
Her iki durumda da Kurucu Meclisçe hazırlanan Anayasa, halkoyuna sunulmak suretiyle kesinleşmiştir
- B
Her iki durumda da sivil kanadın, Bakanlar Kurulu'nun sadece düşürülmesine ilişkin yetkileri

vardır

C

Her iki Anayasa, askeri müdahaleler sonucu oluşmuştur

D

Her iki durumda da Kurucu Meclis seçimle oluşmamıştır

E

Her iki Anayasa, bir kanadı askerlerden diğer kanadı ise sivillerden oluşan Kurucu Meclisler tarafından hazırlanmıştır

Yanıt Açıklaması:

1982 Anayasası ile 1961 Anayasasının hazırlanış dönemi arasındaki başlıca benzerlikler:

- a. Her iki Anayasa, askeri müdahaleler sonucu oluşmuştur.
- b. Her iki Anayasa, bir kanadı askerlerden (MBK ve Millî Güvenlik Konseyi) diğer kanadı ise sivillerden (Temsilciler Meclisi ve Danışma Meclisi) oluşan Kurucu Meclisler tarafından hazırlanmıştır.
- c. Her iki durumda da Kurucu Meclis seçimle oluşmamıştır.
- d. Her iki durumda da Kurucu Meclisçe hazırlanan Anayasa, halkoyuna sunulmak suretiyle kesinleşmiştir.
- e. Her iki durumda da sivil kanadın, Bakanlar Kurulu'nun kurulması ve düşürülmesine ilişkin yetkileri yoktur.

10.Soru

Anayasa Mahkemesi kaç üyeden oluşur

A

11

B

13

C

15

D

17

E

19

Yanıt Açıklaması:

2010 Anayasa değişikliği sonrası Anayasa Mahkemesi on yedi üyeden oluşmaktadır. Doğru cevap D'dir.

11.Soru

2017 Anayasa değişikliğine göre milletvekili seçimleri kaç yılda bir yapılmaktadır?

A

3

B

4

C

5

D

6

E

7

Yanıt Açıklaması:

5

12.Soru

Yürütme yetkisinin bir kurul tarafından kullanıldığı tekçi yürütme modeline ne ad verilir?

A

Monist yürütme

B

Düalist yürütme

C

Kollejyal yürütme

D

Güçler ayrılığı

E

Demokratik yürütme

Yanıt Açıklaması:

Yürütme yetkisinin bir kurul tarafından kullanılması açısından, bu sisteme kollejyal yürütme sistemi de denilmektedir.

13.Soru

Aşağıdaki düzenleyici işlemlerden hangisi şekli bakımından yasama işlemi olmayıp maddi bakımdan yasama işlemidir?

A

Kanun

B

Parlamento kararı

C

Kanun hükmünde kararname

D

Meclis içtüzüğü

E

Milletlerarası antlaşmaların onaylanması

Yanıt Açıklaması:

Şekli açıdan kanun anlayışı yasama organı tarafından uygun usullerle ve kanun adı altında çıkan her işlemi kanun olarak kabul etmektedir. Kanun hükmünden kararnameler şekli bakımından kanun olmasa bile maddi açıdan kanundur.

14.Soru

1982 Anayasası ile Yüksek Hakimler Kurulu, Hakimler ve Savcılar Yüksel Kurulu olarak yeniden düzenlenmiştir. 1982 Anayasası'na göre bu kurulun başkanı aşağıdakilerden hangisidir?

A

Anayasa Mahkemesi Başkanı

B

Adalet Bakanı

C

Adalet Bakanlığı Müsteşarı

D

Seçilmiş Yargıtay üyesi

E

Seçilmiş Danıştay üyesi

Yanıt Açıklaması:

1982 Anayasası, YHK'yi, "Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu" adı altında yeniden düzenlemiştir. Buna göre (m. 159) "Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kurulur ve görev yapar. Kurulun Başkanı, Adalet Bakanıdır.

15.Soru

Milletvekillerinin Meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerden, ileri sürdükleri düşüncelerden, o oturumdaki Başkanlık Divanı'nın önerisi üzerine bir karar alınmadıkça, bunları Meclis dışında yinelemek ve açığa vurmaktan sorumlu tutulamamalarıdır.

Yukarıda milletvekillerinin hukuki statü unsurlarından hangisinin tanımına yer verilmiştir?

A

Yasama sorumsuzluğu

B

Yasama dokunulmazlığı

C

Milletvekili andı

D

TBMM üyeliğiyle bağdaşmayan işler

E

Milletin temsili

Yanıt Açıklaması:

Anayasa'nın 83/1. maddesi, yasama sorumsuzluğunu düzenlemektedir. Buna göre, "Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, Meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerinden, Mecliste ileri sürdükleri düşüncelerden, o oturumdaki Başkanlık Divanının teklifi üzerine Meclisçe başka bir karar alınmadıkça bunları Meclis dışında tekrarlamak ve açığa vurmaktan sorumlu tutulamazlar". Yasama sorumsuzluğunun amacı, milletvekillerinin meclisteki söz hürriyetlerini korumaktır. Doğru yanıt A'dır.

16.Soru

Bütün olağanüstü hal rejimlerinde durumun mahiyeti gereği olarak görülen özellik aşağıdakilerden hangisidir?

A

İdare yetkililerinin normal zamana göre genişletilmesi

B

Hakların normal zamana göre genişletilmesi

C

Hürriyetin normal zamana göre genişletilmesi

D

İdare yetkililerinin normal zamana göre kısıtlanması

E

İdare yetkililerinin normal zamana göre sınırlandırılması

Yanıt Açıklaması:

Olağanüstü yönetim usûlleri, devletin, normal hukuk düzeninin kuralları ile karşılanmasına imkan olmayan olağanüstü bir tehdit veya tehlike karşısında başvurduğu özel yönetim usûlleridir. Bütün OHAL rejimlerinde, bu rejimlerin mahiyeti gereği olarak görülen özellik, idarenin yetkilerinin ve özellikle takdiri yetkilerinin normal zamanlara göre genişlemesi, kişilerin temel hak ve hürriyetlerinde de gene normal zamanlara oranla daha ileri ölçüde sınırlamalar yapılabilmesidir. Doğru cevap A' dır.

17.Soru

2017 Anayasa değişikliğine göre aşağıdakilerden hangisi Millî Güvenlik Kuruluna **katılmaz**?

- A
Adalet Bakanı
- B
Millî Savunma Bakanı
- C
İç işleri Bakanı
- D
Genel Kurmay Başkanı
- E
Maliye Bakanı

Yanıt Açıklaması:

2017 Anayasa değişikliği ile Millî Güvenlik Kuruluna ilişkin 118'inci madde, şu şekli almıştır:
"Millî Güvenlik Kurulu; Cumhurbaşkanının başkanlığında, Cumhurbaşkanı yardımcıları Adalet, Millî Savunma, içişleri, Dışişleri Bakanları, Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava kuvvetleri komutanlarından kurulur.

18.Soru

Aşağıdakilerden hangisi yapılması ve değiştirilmesi olağan kanunlardan farklı ve daha güçleştirici yöntemlere tabi kılınan anayasaya verilen isimdir?

- A
Katı anayasa
- B
Yumuşak anayasa
- C
Esnek anayasa
- D
Yazılı anayasa
- E
Yazısız anayasa

Yanıt Açıklaması: Yapılması ve değiştirilmesi olağan kanunlardan farklı ve daha güçleştirici yöntemlere tabi kılınan katı anayasadır.

19.Soru

Yürütme yetkisinin bir kurul tarafından kullanıldığı tekçi yürütme modeline ne ad verilir?

A

Monist Yürütme

B

Düalist Yürütme

C

Kollejyal Yürütme

D

Sistematik Yürütme

E

Bireysel Yürütme

Yanıt Açıklaması:

Kollejyal Yürütme: Yürütme yetkisinin bir kurul tarafından kullanıldığı tekçi yürütme modelidir.

20.Soru

Parlamentonun yetkilerini "Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu" arasında bölüştürerek iki meclis sistemini benimseyen anayasamız aşağıdakilerden hangisidir?

A

1921 Anayasası

B

1924 Anayasası

C

1961 Anayasası

D

1982 Anayasası

E

2017 Anayasa değişiklikleri

Yanıt Açıklaması:

1961 Anayasası Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu'ndan oluşan iki meclisli bir yasama organı sistemini benimsemiştir. Diğer anayasalarda tek meclis sistemi benimsenmiştir. Doğru cevap C' dir.

1.Soru

Devletin fonksiyonlarını ve bu fonksiyonların ifa aracı olan hukuki işlemleri, yapan organa ve yapılış şekillerine göre tasnif eden görüşün savunuculuğunu yapan kişi hangisidir?

A

Carre' de Malberg

B

Montesquieu

C

John Locke

D

Duguit

E

Jean-Jacques Rousseau

Yanıt Açıklaması:

Devletin fonksiyonlarını ve bu fonksiyonların ifa aracı olan hukuki işlemleri, yapan organa ve yapılış şekillerine göre tasnif eden görüşün en güçlü savunuculuğunu yapan kişi Fransız hukukçusu Carre' de Malberg'dir.

2.Soru

Aşağıdakilerden hangisi nisbi temsilin çeşitlerinden biri değildir?

- A
En büyük artık usulü
- B
d'Hondt usulü
- C
Milli bakiye sistemi
- D
Tek isim usulü
- E
Ulusal artık sistemi

3.Soru

Aşağıdaki tanımlamalardan hangisi anayasalardaki kuvvetler ayrılığı ilkesini en net şekilde açıklar?

- A
Mutlak hakimiyetin tek elde bulunması
- B
Yasama ve yürütmenin bir arada bulunması
- C
Yargının diğer erklerden üstün olması
- D
Yürütmenin yargıya hükmetmesi
- E
Yasama, yürütme ve yargının birbirinden ayrılması

Yanıt Açıklaması:

Kuvvetler ayrılığı, yasama, yürütme ve yargı erklerinin birbirinden ayrıldığı ve demokrasinin gerçekleşmesini sağlayan en temel ilkedir. Doğru cevap E'dir.

4.Soru

Aşağıdakilerden hangisi Milli Güvenlik Kurulu üyeleri içinde yer almaz?

- A
Milli Savunma Bakanı
- B
Dış işleri Bakanı
- C
Anayasa Mahkemesi Başkanı
- D
İç işleri Bakanı
- E
Kuvvet Komutanları

Yanıt Açıklaması:

Türkiye'de Anayasa değişikliği ile Milli Güvenlik Kurulu şu şekli almıştır. Milli Güvenlik Kurulu; Cumhurbaşkanı başkanlığında, Cumhurbaşkanı yardımcısı, Adalet, Milli Savunma, İç işleri ve Dış işleri Bakanları, Genelkurmay

Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri komutanlarından kurulur. Doğru cevap C'dir.

5.Soru

Anayasanın 2017 değişikliğinden önceki hükmüne göre (m. 88/1) kanun teklif et- meye aşağıdakilerden hangisi yetkilidir.

- A
Muhtarlar
- B
Öğretmenler
- C
Milletvekilleri
- D
Genel Sekreterler
- E
Encümenler

Yanıt Açıklaması:

Yekiller.

6.Soru

Aşağıdakilerden hangisi TBMM'nin görev ve yetkilerinden değildir?

- A
Kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak.
- B
Para basılmasına karar vermek.
- C
Savaş ilanına karar vermek.
- D
Bütçe ve kesin hesap kanun tekliflerini görüşmek ve kabul etme
- E
Milletlerarası andlaşmaları onaylamak ve yayımlamak.

Yanıt Açıklaması:

Anayasamızın Türkiye Büyük Millet Meclisine vermiş olduğu görev ve yetkiler vardır. Türkiye Büyük Millet Meclisinin görev ve yetkileri, genel olarak, Anayasanın 6771 sayılı Anayasa değişikliği kanunu ile değiştirilen 87'nci maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, Türkiye Büyük Millet Meclisinin görev ve yetkileri, kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak; bütçe ve kesinhesap kanun tekliflerini görüşmek ve kabul etmek; para basılmasına ve savaş ilanına karar vermek; milletlerarası andlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak; Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının beşte üç çoğunluğunun kararı ile genel ve özel af ilanına karar vermek ve Anayasanın diğer maddelerinde öngörülen yetkileri kullanmak ve görevleri yerine getirmektir.

7.Soru

"Bir devletin temel siyasal yapısını yaptığı yada değiştirdiği anayasa ile belirleyen iktidardır." tanım aşağıdakilerden hangisine aittir?

- A
kaymakam
- B
belediye başkanlığı

ANAYASA HUKUKU

C
kurucu iktidar

D
millet vekili

E
valilik

Yanıt Açıklaması:

kurucu iktidar doğru cevaptır.

8.Soru

Hangisi Anayasanın değiştirilmesine yönelik 1987 tarihli 3361 sayılı Kanun ile gelen düzenlemeler arasında yer almaz?

A

Anayasanın değiştirilmesi, TBMM üye tamsayısının (550) en az üçte biri tarafından yazıyla teklif edilebilir.

B

Anayasanın değiştirilmesi hakkındaki teklifler Genel Kurul'da iki defa görüşülecektir.

C

Anayasa değişikliklerini onaylama yetkisini Cumhurbaşkanı'na aittir.

D

Anayasa değişiklik tekliflerinin kabulüne ilişkin oylama gizli olacaktır.

E

Anayasa değişikliği teklifi, beşte üç ya da daha fazla fakat üçte kişiden az oyla kabul edildiği takdirde, Cumhurbaşkanı'nın kanunu tekrar görüşülmek üzere Meclis'e iade edebilir ya da kanunu halkoyuna sunabilir.

Yanıt Açıklaması:

Anayasanın 3361 sayılı Kanun'la değişik 175. maddesi, Anayasa'nın ilk metninde olduğu gibi, anayasa değişikliklerini onaylama yetkisini Cumhurbaşkanı ile halk arasında paylaştırmaktadır. Ancak karar çoğunluğunun beşte üç veya üçte iki oluşuna göre izlenecek yollar farklıdır. Anayasa değişikliği teklifi, beşte üç veya daha fazla fakat üçte ikiden az oyla kabul edildiği takdirde, Cumhurbaşkanı'nın kanunu tekrar görüşülmek üzere Meclis'e iade etmesi veya kanunun halkoyuna sunulması gibi iki ihtimal ortaya çıkar. Bu durumda Cumhurbaşkanı, kanunu halkoyuna sunabilir veya onaylayarak kesinleştirebilir. Cumhurbaşkanı beşte üçle üçte iki arasındaki oyla kabul edilmiş bir anayasa değişikliğini iade etmezse söz konusu kanunun halkoyuna sunulması zorunludur.

9.Soru

Kanun yayınlama yetkisine sahip olan Cumhurbaşkanı'nın kanunu geri gönderme yetkisinin olmadığı düzenleme aşağıdakilerden hangisidir?

A

Maaş artırım oranına ilişkin kanun

B

Bütçe kanunu

C

Bakanlık yetkilerine ilişkin kanun

D

Milli savunma kanunu

E

Olağan üstü hal KHK'ları

Yanıt Açıklaması:

Türkiye Büyük Millet Meclisince kabul edilen kanunların yayınlanması görevi, 1924 ve 1961 Anayasalarında olduğu gibi, Cumhurbaşkanına aittir. Anayasaya göre (m. 89) Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisince kabul edilen kanunları on beş gün içinde yayımlar. Yayımlanmasını kısmen veya tamamen uygun bulmadığı kanunları, bir daha görüşülmek üzere bu hususta gösterdiği gerekçe ile birlikte aynı süre içinde Türkiye Büyük Millet Meclisine geri gönderir. Cumhurbaşkanınca kısmen uygun bulunmama durumunda, Türkiye Büyük Millet Meclisi sadece uygun bulunmayan maddeleri görüşebilir. Bütçe kanunları bu hükme tabi değildir.

10.Soru

Yasama ve yürütme fonksiyonlarının ayrılığı konusunda 1924 ve 1961 Anayasası'nın kabul etmiş oldukları sistemden önemli bir farklılık aşağıdakilerden hangisidir?

A

Yürütme yetkisinin Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu'nda olması

B

Bakanlar Kurulu'na KHK çıkarma yetkisinin verilmesi

Caz oyla kabul edildiği takdirde, Cumhurbaşkanı

halkoyuna sunabilir

Yasama işlemlerine yürütme işlemlerinden daha üstün bir hukuki güç tanınması

D

Yargı fonksiyonunun diğer iki fonksiyondan ayrı tutulması

E

İdari işlemlerin mutlaka kanuna dayanması zorunluluğu

Yanıt Açıklaması:

Yasama ve yürütme fonksiyonlarının ayrılığı konusunda 1924 ve 1961 Anayasası'nın kabul etmiş oldukları sistemden önemli bir sapma, 1971 Anayasa değişikliği ile Bakanlar Kurulu'na KHK çıkarma yetkisinin verilmiş olmasıdır. KHK'lerin, Anayasa'da belirtilen sınırlar içinde de olsa, Bakanlar Kurulu'na yürürlükteki kanunlarda değişiklik yapma yetkisini vermesi, hayli önemli bir yenilik ve 1924-1961 sistemlerinin kanuncu özelliğinden ciddi bir sapmadır.

11.Soru

Kendisini bağlayan hiçbir pozitif hukuk kuralı olmaksızın sınırsız bir biçimde o ülke devletinin temel siyasal yapısını belirleyen iktidar aşağıdakilerden hangisidir?

A

Kurucu İktidar

B

Kurucu İktidar

C

Kurulmuş İktidar

D

Tali Kurucu İktidar

E

Asli Kurucu İktidar

Yanıt Açıklaması:

Asli Kurucu İktidar: Kendisini bağlayan hiçbir pozitif hukuk kuralı olmaksızın sınırsız bir biçimde o ülke devletin temel siyasal yapısını belirleyen iktidardır.

12.Soru

I. 40 yaşını doldurmuş olmak
II. yükseköğrenim yapmış olmak
III. milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olmak
yukarıdakilerden hangisi ya da hangileri cumhurbaşkanı seçilmek için gereken özelliklerdendir?

A
yalnız I

B
I ve II

C
I ve III

D
II ve III

E
I, II ve III

Yanıt Açıklaması:

Cumhurbaşkanının seçimine ilişkin 101'inci madde de, değişiklikle şu şekli almıştır:
• "Cumhurbaşkanı, kırk yaşını doldurmuş, yükseköğrenim yapmış, milletvekili seçilme yeterliliğine sahip Türk vatandaşları arasından, doğrudan halk tarafından seçilir.

13.Soru

1924 anayasasındaki fonksiyonlar ayrılığı 1961 anayasasındakinden farklıdır?

A
yüzde doksan aynıdır

B
farklıdır

C
benzerdir

D
kıyaslama yapılamaz

E
yüzde yüz aynıdır

Yanıt Açıklaması:

yüzde yüz aynıdır 24 anayasasında ne varsa 61 anayasasında aynıdır vardır

14.Soru

- Cumhurbaşkanı
- TBMM üyelerinin beşte biri
- Bakanlar Kurulu
- Adalet Bakanı
- Millî Güvenlik Kurulu

Yukarıdakilerden hangisi ya da hangileri anayasa değişikliklerinin denetlenmesini isteyebilir?

A

Yalnız I

B

Yalnız II

C

I ve II

D

II ve IV

E

III, IV ve V

Yanıt Açıklaması:

Anayasa değişikliklerinin denetlenmesi Cumhurbaşkanı ya da TBMM üyelerinin beşte biri tarafından istenebilir.

15.Soru

Yasama dokunulmazlığının kaldırılması veya milletvekilliğinin düşmesi hallerinde, Meclis Genel Kurulu kararının alındığı tarihten başlayarak kaç gün içinde kararın iptali için Anayasa Mahkemesine başvurulabilir?

A

5 gün

B

7 gün

C

10 gün

D

15 gün

E

30 gün

Yanıt Açıklaması:

Anayasa'nın değişik 85. maddesine göre "Yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına veya milletvekilliğinin düşmesine 84. maddenin birinci, üçüncü veya dördüncü fıkralarına göre karar verilmiş olması hallerinde, Meclis Genel Kurulu kararının alındığı tarihten başlayarak yedi gün içerisinde ilgili milletvekili veya bir diğer milletvekili, kararın, Anayasaya, kanuna veya içtüzüğe aykırılığı iddiasıyla iptali için Anayasa Mahkemesine başvurabilir.

16.Soru

Hükümetin denetlenmesine ilişkin aşağıdaki önermelerden hangisi **yanlıştır**?

A

Gensoru yolu kaldırılmıştır.

B

Yazılı soru, en geç on beş gün içinde milletvekillerinin, Cumhurbaşkanı yardımcılarının ve bakanlarının yazılı sorulara cevap vermesidir.

C

Sözlü soru kaldırılmıştır.

D

Cumhurbaşkanı yardımcılar ve bakanlar hakkında görevleriyle ilgili suç işledikleri iddiasıyla TBMM'de soruşturulamaz.

E

Yüce Divanda seçilmeye engel bir suçtan mahkum edilen Cumhurbaşkanı yardımcısı veya bakanın görevi sona erer.

Yanıt Açıklaması:

Cumhurbaşkanı yardımcılar ve bakanlar hakkında görevleriyle ilgili suç işledikleri iddiasıyla, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının salt çoğunluğunun vereceği önergeyle soruşturma açılması istenebilir. Meclis, önergeyi en geç bir ay içinde görüşür ve üye tamsayısının beşte üçünün gizli oyuyla soruşturma açılmasına karar verebilir.

17.Soru

Anayasa Mahkemesi'nin temel görevi, şüphesiz, kanunların ve anayasada belirtilen diğer normların anayasaya uygunluğunu denetlemektir. Ancak, Anayasa, Anayasa Mahkemesi'ne norm denetimi ile ilgili olmayan başka birtakım görevler de vermiştir. Bu görevlerden doğru olan hangisidir?

A

Anayasa Mahkemesi üyelerinin seçiminde TBMM'ye oldukça sınırlı da olsa bir rol tanınması

B

TBMM'nin seçeceği üç üyeden birinin, baro başkanlarınc serbest aday gösterilecek üç aday arasından seçilmesi

C

Anayasa değişikliğinde iptale gitmek

D

Siyasi partilerin kapatılmasını onamak

E

Siyasi partilerin malî denetimini yapmak

Yanıt Açıklaması:

Anayasa Mahkemesi'nin temel görevi, şüphesiz, kanunların ve anayasada belirtilen diğer normların anayasaya uygunluğunu denetlemektir. Ancak, Anayasa, Anayasa Mahkemesi'ne norm denetimi ile ilgili olmayan başka birtakım görevler de vermiştir. Bu görevler şöyle sıralanabilir:

(a) Cumhurbaşkanı'nı, TBMM Başkanı'nı Bakanlar Kurulu üyelerini, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, AYİM Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcı vekilini, HSYK ve Sayıştay Başkan ve üyelerini, Genelkurmay Başkanı'nı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ile Jandarma Genel Komutanı'nı görevleri ile ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılamak. 2010 değişikliği ile bu listeye TBMM Başkanı, Genelkurmay Başkanı; Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ile Jandarma Genel Komutanı eklenmiş; 2017 değişikliği ile de Bakanlar Kurulu üyeleri, Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi ve Jandarma Genel Komutanı çıkarılmış, Cumhurbaşkanı yardımcılar ve bakanlar eklenmiştir.

(b)Siyasi partilerin kapatılması hakkındaki davalara bakmak
(c) Siyasi partilerin malî denetimini yapmak

(d)Milletvekillerinin yasama dokunulmazlıklarının kaldırılmasına veya üyeliklerinin

düşütüğüne TBMM'ce karar verilmesi hâllerinde, ilgililerin iptal istemlerini

karara bağlamak

(e) Uyuşmazlık Mahkemesi'ne başkanlık edecek üyeyi kendi üyeleri arasından

görevlendirmek

18.Soru

Bir olağanüstü yönetim usulü olarak "sıkıyönetim" hali hangi anayasa ile getirilmiştir?

A

1937

B

1961

C

1972

D

1982

E

2017

Yanıt Açıklaması:

1982 Anayasanın 122'nci maddesine göre, Anayasanın tanıdığı hür demokrasi düzenini veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik ve olağanüstü hal ilânını gerektiren hallerden daha vahim şiddet hareketlerinin yaygınlaşması veya savaş hali, savaşı gerektirecek bir durumun baş göstermesi, ayaklanma olması veya vatan veya Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışmanın veya ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşüren şiddet hareketlerinin yaygınlaşması sebepleriyle Cumhurbaşkanı Başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, Millî Güvenlik Kurulunun da görüşünü aldıktan sonra, süresi altı ayı aşmamak üzere yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde sıkıyönetim ilân edebilir. Olağanüstü yönetim usulü olarak sıkıyönetim hali, 1982 Anayasası ile getirilmiştir.

19.Soru

Meşruti monarşilere ilişkin aşağıdaki seçeneklerden hangisinde **yanlış** bir bilgi verilmiştir?

A

İngiltere, meşruti monarşiye örnek olarak gösterilebilir.

B

Meşruti monarşide monarkın yetkileri sınırlıdır.

C

19. yüzyılda bazı monarşiler meşruti monarşiye dönüşmüştür.

D

Meşruti monarşilerde parlamentolar zayıftır.

E

Çoğu meşruti monarşide monarkın yetkileri semboliktir.

Yanıt Açıklaması:

Meşrutî monarşilerde parlamentolar güçlüyken monarkların yetkileri sınırlıdır. Doğru cevap D şıkkıdır.

20.Soru

Milletvekili Seçimi Kanunu, 23.3.1968 tarihli ve 1036 sayılı Kanun'la değiştirilerek Cumhuriyet Senatosu seçimleri bakımından hangi seçim sistemi benimsenmiştir.

- A
Millî Bakiye Sistemi
- B
Liste Usulü Çoğunluk Sistemi
- C
D'Hondt Sistemi
- D
Ulusal Artık Oy Sistemi
- E
Çift Dereceli Seçim Sistemi

Yanıt Açıklaması:

Milletvekili Seçimi Kanunu, 23.3.1968 tarihli ve 1036 sayılı Kanun'la değiştirilmiş ve bu sefer gerek Millet Meclisi gerek Cumhuriyet Senatosu seçimleri bakımından barajlı d'Hondt sistemi benimsenmiştir. Doğru cevap C'dir.

SKYMOON PDF

DON'T ASK QUESTIONS,JUST FOLLOW...

SINCE 2020